

MASARYKOVA UNIVERZITA

Filozofická fakulta

**TOPONYMICKÉ KOMPONENTY
V ČESKÉ, CHORVATSKÉ, SRBSKÉ A BULHARSKÉ FRAZEOLOGII**

Habilitační práce

Brno 2019

Mgr. Pavel Krejčí, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem předloženou habilitační práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

Podpis autora práce:

OBSAH

ÚVOD	6
I. TEORIE FRAZEOLOGIE	10
1. Úvodní přehled vývoje frazeologického bádání v jihoslovanských zemích a bývalém Československu	10
1.1 Frazeologie v Bulharsku	11
1.2 Frazeologie v Chorvatsku	13
1.3 Frazeologie v Srbsku (a v Černé Hoře)	14
1.4 Frazeologie v Bosně a Hercegovině	16
1.5 Frazeologie v Severní Makedonii	17
1.6 Frazeologie ve Slovinsku	18
1.7 Frazeologie na Slovensku	18
1.8 Frazeologie v Česku	19
1.9 Shrnutí úvodního přehledu	21
2. Česká, slovenská a jihoslovanská frazeologie od svých moderních počátků až do konce druhé dekády nového století (přehled publikačních výstupů)	24
2.1 Monografie	25
2.2 Výkladové frazeologické slovníky	28
2.2.1 Primární výkladové frazeologické slovníky	28
2.2.2 Výkladové frazeologické slovníky s nižším počtem frazémů	29
2.3 Překladové frazeologické slovníky	31
2.4 Frazeologické slovníky na cestě od starého k modernímu chápání frazeologie	33
2.5 Další publikace	34
2.5.1 Specializované monografie a slovníky	34
2.5.2 Srovnávací monografie	39
2.5.3 Terminologický slovník	40
2.5.4 Bibliografické souhrny	40
2.6 Shrnutí druhé kapitoly	41
2.7 Abecední seznam zmiňované frazeologické a frazeografické literatury v rámci jednotlivých národních frazeologií	45
2.7.1 Česká frazeologická a frazeografická literatura	45
2.7.2 Slovenská frazeologická a frazeografická literatura	45
2.7.3 Slovinská frazeologická a frazeografická literatura	46
2.7.4 Chorvatská frazeologická a frazeografická literatura	46
2.7.5 Bosenská frazeologická a frazeografická literatura	47
2.7.6 Srbská frazeologická a frazeografická literatura	47

2.7.7 Makedonská frazeologická a frazeografická literatura	48
2.7.8 Bulharská frazeologická a frazeografická literatura	48
2.7.9 Německá, polská a albánská frazeologická a frazeografická literatura	49
2.8 Chronologický seznam zmiňované frazeologické a frazeografické literatury	50
3. Teoretické přístupy k frazeologii kontrastivně (analýza české, slovenské, chorvatské a bulharské frazeologické školy)	57
3.1 Česká frazeologická škola	57
3.1.1 Koncepce Františka Čermáka	58
3.1.2 Jiné koncepce	61
3.2 Slovenská frazeologická škola	62
3.2.1 Koncepce Jozefa Mlacka	62
3.3 Chorvatská frazeologická škola	65
3.3.1 Koncepce Antice Menacové (záhřebský směr)	65
3.3.2 Koncepce Josipa Matešiče (mannheimský směr)	68
3.4 Srbská frazeologie	69
3.5 Bulharská frazeologická škola	71
3.5.1 Koncepce Ketí Ničevové	71
3.5.2 Koncepce Vesy Kjuvlievové-Mišajkovové	74
3.5.3 Koncepce Stefany Kaldievové-Zacharievové	76
3.5.4 Jiné koncepce	79
3.6 Kontrastivní shrnutí teoretických přístupů jednotlivých frazeologických škol (české, slovenské, chorvatské a bulharské)	81
3.6.1 Terminologický aspekt	81
3.6.2 Sémantický aspekt	82
3.6.3 Formální aspekt	84
II. VLASTNÍ JMÉNA (ONYMA, PROPRIA)	87
1. Vlastní jméno – charakteristika, definice, klasifikace, problematika	87
1.1 Onyma z pohledu translátologického	88
1.2 Slovnědruhá charakteristika onym	91
1.3 Moderní odborná vers. tradiční domácí terminologie	92
1.4 Několik poznámek ke třem typům bionym a jejich pojetí	92
1.4.1 Zoonyma a fytonyma, tj. vlastní jména zvířat a rostlin	93
1.4.2 Etnonyma, tj. jména obyvatelská, národní, kmenová atd.	99
1.5 Toponyma	105
1.6 Mytonyma	109
2. Toponyma ve frazeologii	111
III. ANALÝZA TOPONYMICKÝCH KOMPONENTŮ V ČESKÉ, CHORVATSKÉ, SRBSKÉ A BULHARSKÉ FRAZEOLOGII	114
1. Formální aspekt	114
1.1 Frazémy s toponymickým komponentem se strukturou přirovnání	114

1.2 Frazémy s toponymickým komponentem se strukturou kolokace nominální	118
1.2.1 Syntaktická struktura minimálního frazému (<i>prep + TOP</i>)	119
1.2.2 Syntaktická struktura frazém = víceslovné toponymum (<i>TOP[Adj + Subst]</i>)	119
1.2.3 Syntaktická struktura s toponymickým binomiálem (<i>TOP + conj + TOP</i> , resp. <i>prep + TOP + prep + TOP</i>)	119
1.2.4 Syntaktická struktura <i>Adj + TOP</i>	120
1.2.5 Syntaktická struktura <i>Subst + TOP</i>	121
1.2.6 Syntaktická struktura <i>Subst + prep + TOP</i>	121
1.3 Frazémy s toponymickým komponentem se strukturou kolokace verbální	122
1.3.1 Syntaktická struktura <i>TOP = OBJ</i>	122
1.3.2 Syntaktická struktura <i>TOP ∈ ADV</i>	123
1.3.3 Syntaktická struktura <i>TOP ∈ ATR</i>	125
1.3.4 Syntaktická struktura <i>TOP ∈ KL^{OBJ}</i>	126
1.4 Frazémy s toponymickým komponentem a se strukturou propoziční a polypropoziční	126
2. Sémantický aspekt	130
2.1 Onomaziologické kategorie s pozitivní nebo potenciálně pozitivní evaluací	134
2.2 Onomaziologické kategorie s neutrální až pozitivní evaluací	138
2.3 Onomaziologické kategorie s neutrální evaluací	139
2.4 Onomaziologické kategorie s negativní evaluací	141
3. Motivační aspekt	156
3.1 Motivační báze	156
3.2 Motivační modely	159
3.3 Asociativní motivace zásadní	160
3.4 Asociativní motivace slabá	166
3.5 Asociativní motivace nulová	169
4. Typologický aspekt	175
4.1 Toponyma a kvazitoponyma (1. část)	175
4.2 Typy toponymických komponentů	176
4.2.1 <i>Oikonyma</i> vers. <i>urb(an)onyma</i> – problematika vymezení	177
4.3 Choronyma	179
4.4 Oikonyma	182
4.5 Urbonyma	186
4.6 Hydronyma	188
4.7 Oronyma	189
4.8 Toponymické komponenty v komparaci: čeština vers. chorvatština vers. srbština vers. bulharština	190
4.9 Toponymické komponenty v komparaci: čeština vers. srbochorvatština vers. bulharština	193
4.10 Toponymické komponenty v komparaci: čeština vers. jihoslovanské jazyky	195
4.11 Toponymické komponenty celkem	197
4.12 Toponyma a kvazitoponyma (2. část)	198

4.13 Frazémy s (kvazi)toponymickým komponentem a jejich klasifikace na základě motivačního vztahu	200
4.13.1 Motivace na základě asociace se slovem (řidčeji slovním spojením) vyjadřujícím požadovaný význam (účinek mechanismu paronomázie)	200
4.13.2 Motivace na základě očekávání komického účinku (absence mechanismu paronomázie)	207
4.13.3 Motivace z pohledu českého mluvčího neprůhledná	209
5. Aspekt původu	210
5.1 Druhy toponym podle původu	210
5.2 Toponyma spjatá s mytologií nebo biblí	213
5.3 Toponyma spjatá s literaturou, filmem apod.	216
5.4 Toponyma spjatá s historickými reáliemi	222
5.5 Ostatní toponyma	231
5.6 Toponymické komponenty ve frazémech z hlediska původu v komparaci: čeština vers. chorvatština vers. srbština vers. bulharština	244
5.7 Toponymické komponenty ve frazémech z hlediska původu v komparaci: čeština vers. srbochorvatština vers. bulharština	247
5.8 Toponymické komponenty ve frazémech z hlediska původu v komparaci: čeština vers. jihoslovanské jazyky	249
ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ	251
Seznam zkratk a značek	302
SUMMARY	306
LITERATURA	317

ÚVOD

Odbornou oblastí, v níž se v této práci budu pohybovat, je frazeologie. Rozvoj frazeologického bádání v moderním smyslu nastal teprve po druhé světové válce a nejčastěji bývá spojován s ruským lingvistou V. V. Vinogradovem. Frazeologii lze velmi zjednodušeně popsat jako lingvistickou disciplínu, jež je příbuzná s lexikologií (jazykové jednotky označované jako *frazeologismy*, *frazémy* nebo *idiomy a frazémy* mají převážně pojmenovací funkci), ale současně i se syntaxí (jejich forma je především syntagmatická, ale může být i propoziční). Frazeologické jednotky jsou specifické mj. tím, že mají ucelený význam (podobně jako lexémy), avšak složeny jsou ze slov, které ovšem ve struktuře frazému ztrácejí svůj lexikální význam – nejsou to tedy už lexémy, nýbrž stávají se „pouhými“ komponenty frazému. Zůstává jen jejich slovní forma, stávají se slovními „těly bez duše“. Komponenty frazémů mají přirozeně apelativní charakter, ale ve struktuře mnohých frazémů se též vyskytují propriální výrazy, které si svou propriálností buď zachovávají (stále se píší s velkým počátečním písmenem), anebo o ni přicházejí (deproprializují se, píší se s malým počátečním písmenem). U některých propriálních komponentů dochází v tomto smyslu ke kolísání (*Tramtárie* i *tramtárie*, *Lazar* i *lazar...*). A právě frazémy, v jejichž struktuře se nachází propriální komponent, budou předmětem mého zkoumání.

Z řady možných typů proprií (nebo také onym) se zaměřím na **toponyma**. Tato volba má několik příčin: objektivní příčina je ta, že toponymy jako frazeologickými komponenty se dosud v mnou sledovaných jazycích (češtině, slovenštině a jihoslovanském prostoru, především pak v chorvatštině, srbštině a bulharštině) zabývalo poměrně málo frazeologů – když už byla předmětem jejich zájmu propria (onyma), pak se jednalo především o analýzu výskytu antroponym, kterých je ve frazeologii nepochybně více (podrobněji viz teoretická část práce); subjektivní příčina je pak ta, že ke geografii jsem měl a dosud mám velice vřelý vztah, proto mne pozadí výskytu geografických prvků ve frazeologii, jejich charakter, typologie, motivace, zajímalo o to více. S ohledem na své odborné zaměření se budu zabývat **frazémy s toponymickými komponenty v češtině, chorvatštině, srbštině a bulharštině**. V českém prostředí se frazeologií v tomto

objemu a takto zaměřeném kontrastu nikdo nezabývá (převažuje zájem o výzkum domácí frazeologie nebo kontrastivní výzkum české a nějaké další frazeologie – především ruské, polské, německé nebo anglické).¹ Cílem mé práce proto je zmapovat kontrastivním způsobem frazeologii obsahující toponymické komponenty tak, jak je prezentována především, nikoliv však výhradně ve stávajících frazeologických slovnících výše uvedených jazyků. *V teoretické rovině* budu ovšem přihlížet i k výsledkům bádání slovenských frazeologů – to je dáno jednak historickou blízkostí až provázaností moderní české a slovenské lingvistiky, jednak snahou konfrontovat slovenskou frazeologii s českou (obě jsou totiž vysoce teoreticky rozvinuté, ale přesto jde každá svou vlastní cestou) a jednak konfrontovat nejen českou, ale i slovenskou teorii s přístupy především chorvatských a bulharských frazeologů coby zástupců nejvíce rozpracovaných jihoslovanských národních podob frazeologie. Do přehledové části o historii moderního frazeologického bádání a také o publikačních výstupech jednotlivých národních frazeologií jsem pak kromě české, chorvatské, srbské a bulharské frazeologie zařadil i frazeologii slovenskou, slovinskou, bosensko-hercegovskou a (severo)makedonskou. Vedlo mne k tomu především to, abych svým přehledem, který v daných jazykových kombinacích a v uvedeném rozsahu dosud – pokud je mi známo – nikdo nezpracoval, a tím pádem ani nezveřejnil, zachytil a popsal ucelený prostor česko-slovenský a jihoslovanský, tedy území, na nichž se do zásadních státně-politických událostí let 1991 až 1992 vyskytovaly tři státní jednotky: Bulharsko, Jugoslávie (do června 1991)² a Československo (do konce roku 1992)³.

Práce je rozdělena na tři velké části, každá je dále dělena do několika kapitol a podkapitol.

První teoretická část má tři velké kapitoly. Začíná stručným **přehledem frazeologického bádání** v zemích, kde se hovoří jazyky, které jsou jejím

---

¹ Geograficky nejbližším badatelem, který se dlouhodobě zabývá jihoslovanskou frazeologií, je prof. Mária Dobříková z bratislavské Univerzity Komenského. Ta se ovšem přirozeně věnuje kontrastivnímu bádání slovensko-jihoslovanskému.

² Poté postupný rozpad nejprve na pět států (1992 až 2006: Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, srbsko-černohorská Jugoslávie [2003 až 2006 pod novým geografickým jménem Srbsko a Černá Hora] a Makedonie), od 2006 šest států (rozpad srbsko-černohorského soustátí – vyhlášení nezávislosti Černé Hory, a tudíž i samostatnost Srbska), od 2008 sedm států (vyhlášení nezávislosti Kosova a jeho oddělení od Srbska); od února 2019 změna geografického jména makedonského státu – z Makedonie se stává Severní Makedonie.

³ Poté – od 1. ledna 1993 – rozpad na dva státy: Česko a Slovensko.

předmětem, ale také na Slovensku a v jihoslovanských zemích, jejichž frazémy nebudou předmětem této práce. Druhou kapitolu tvoří na to navazující velice podrobný a systematizovaný **přehled publikačních výstupů o frazeologii** v česko-slovenském a jihoslovanském prostoru. Poté se ve třetí kapitole zabývám **teorií frazeologie** s důrazem na kontrastivní analýzu zásadních teoretických přístupů v české, slovenské, chorvatské a bulharské frazeologii. Zde je nutno zdůraznit, že mi nejde o to, popsat vývoj frazeologického bádání v širším evropském, nebo dokonce světovém kontextu – zkoumání frazeologie vlastního jazyka v kontrastu s nějakým jiným, často světovým, bývá hojným předmětem jiných frazeologických prací; cílem mé práce je zaměřit pozornost na výše popsané jazykové oblasti, a to i z toho důvodu, že tyto jazyky nebývají tak často na výsluní vědeckého zájmu jiných než vlastních frazeologů; o zahraničních vzorech a inspiracích jednotlivých badatelů, kterým věnuji pozornost (především ruskojazyčné, německojazyčné nebo anglojazyčné), se zájemce může dočíst v samotných mnou citovaných publikacích české, slovenské, chorvatské, srbské nebo bulharské provenience.

Druhá teoretická část práce je věnovaná **problematice vlastních jmen** (onym, proprií – první kapitola) a **zapojení toponym do frazeologie** (druhá kapitola).

Třetí, analytická část práce je opět rozdělená do kapitol a podkapitol. Jejím obsahem je vlastní analýza shromážděného frazeologického materiálu. Samotný materiál je excerpován především ze stávajících frazeologických slovníků češtiny, chorvatštiny, srbštiny, srbochorvatštiny a bulharštiny. Tento materiál je v určitých případech doplněn příklady z jiných fyzických zdrojů (především dílčích studií obsahujících též přínosný frazeologický materiál) a korpusů (Český národní korpus, Hrvatski jezični korpus, Hrvatski nacionalni korpus, Korpus savremenog srpskog jezika, Български национален корпус). Smyslem a cílem tohoto přístupu je především zmapovat kompletní materiál shromážděný a popsáný v první řadě v příslušných slovnících a porovnat výkladové údaje, které je doprovázejí. Teprve po analýze tohoto frazeografického fundamentu bude v dalších fázích výzkumu toponym ve frazeologii možné nahlédnout důsledněji do korpusů, výkladových slovníků, popř. dalších zdrojů a verifikovat, popř. aktualizovat stávající frazeografické údaje.

Na základě takto shromážděného materiálu poté provedu analýzu jejich **formální, sémantické, motivační a typologické** stránky (první čtyři kapitoly analytické části práce), v jejímž centru budou pokaždé jejich toponymické komponenty. Poslední, pátá kapitola představuje rozbor **původu** shromážděných frazémů, přičemž podrobnější analýzu vztahu příslušného frazému s toponymickým komponentem a nějaké reálné situace, která posloužila buď jako zdroj pro frazeologizaci určitého slovního spojení, nebo vytvoření nějakého ustáleného výroku, jenž se později frazeologizoval, podnítila, provedeme pouze u vybraných frazeologických jednotek, u kterých je tento vztah nějak zachytitelný a zajímavý. Celá práce bude ukončena finálním závěrečným shrnutím.

Vědecké metody, které jsou v práci aplikovány, jsou metoda komponentové analýzy, metoda jazykové deskripce, kontrastivní metoda jazykové analýzy (synchronní i diachronní přístup), v řadě případů též konfrontační metoda popisu příslušných jazykových jednotek, statistická metoda – kvantitativní analýza zjištěných dat na základě excerpovaného jazykového (frazeologického) materiálu.

Frazeologický materiál, který se mi v této práci podařilo shromáždit a který se vyznačuje přítomností toponymického komponentu ve struktuře frazeologických jednotek, samozřejmě nemůže být kompletní – frazeologie vykazuje jistou dynamiku, takže řada nových jednotek dosud nemusela být podchycena a lexikograficky zpracována a mnoho dalšího materiálu se skrývá kupříkladu v nářečném bohatství zkoumaných jazyků. Za prozkoumání by jistě stály i starší lexikony nejrůznější povahy, a to především různé sbírky paremiologického fondu, ale také výkladové nebo významné překladové slovníky.

I. TEORIE FRAZEOLOGIE

1. Úvodní přehled vývoje frazeologického bádání v jihoslovanských zemích a bývalém Československu

Frazeologie se v novém pojetí, zaměřeném především na ustálená obrazná slovní spojení, nikoliv na parémie nebo ustálené fráze či formule, jak tomu bylo mnohdy ještě v první polovině 20. století,⁴ začala prosazovat po druhé světové válce především v tehdejší sovětské jazykovědě. Nesčetněkrát se v této souvislosti v pojednáních o frazeologii opakuje průkopnická úloha Viktora V. Vinogradova (za všechny viz např. Tanović 2000: 12). Stejně často se ale upozorňuje, že Vinogradov nestavěl „na zelené louce“, ale že již před ním si frazeologizovaných slovních spojení jako zvláštních lexikálně sémantických jednotek všimli Nizozemec Jacobus J. A. van Ginneken a Švýcar Charles Bally (navazující svou metodologickou orientací na strukturalismus de Saussurův), Brit Logan P. Smith vydal v roce 1923 první samostatnou monografii pojednávající o idiomatice (srov. Čermák 1982: 14). Nesporné ovšem je, že frazeologie v jazykových prostředích, která nás v této práci zajímají (v bulharském, srbochorvatském a slovenském, v českém již méně), se ve svých počátcích nutně opírala právě o frazeologii sovětskou.⁵ Sami frazeologové při ohlédnutí do minulosti této jazykové disciplíny mnohdy zdůrazňují, že zlomovým pro jejich bádání byla frazeologická konference konaná v roce 1971 v Samarkandu (Uzbekistán, tehdy v rámci SSSR – srov. Dobříková 2014: 8 nebo Svítková 2015: 15). Spolu s V. Vinogradovem patří k nejvýznamnějším a nejcitovanějším sovětským badatelům v této oblasti mj. Natalija Amosovová, Alexandr Babkin, Moisej Kopylenko, Alexandr Kunin, Boris Larin, Igor Mel'čuk, Valerij Mokijenko, Alexandr Molotkov, Leonid Rojzenzon, Nikolaj Šanskij či Veronika Telijová (Telija). Rusistické podhoubí je proto zřetelné v počátcích

---

⁴ Viz např. Peter TVRDÝ a jeho *Slovenský frazeologický slovník* – srov. dále komentář k němu u J. Mlacka (1984).

⁵ Řečené platí i pro makedonskou a slovinskou frazeologii, které jsme sice zařadili do úvodních srovnávacích přehledů, avšak nadále s nimi ani v teoretické, ani v praktické části pracovat nebudeme.

bulharské, srbské i chorvatské, makedonské, ale též slovenské frazeologie. Rozvoj moderní české frazeologie, spojený především se jménem Františka Čermáka, se ve vyšší míře opírá o západoevropskou jazykovědu (především anglosaskou) a totéž lze říci i o kořenech slovinské frazeologie (tam je to především německojazyčná).

1.1 Frazeologie v Bulharsku

Počátky moderního frazeologického bádání v Bulharsku můžeme spatřovat už v padesátých letech minulého století, kdy se kapitoly o frazeologii objevují v učebnicích bulharštiny pro střední školy (Stojko Stojkov, 1952)⁶ a pedagogické instituty (Ljubomir Andrejčin, 1953)⁷ nebo v úvodu do jazykovědy (Vladimir Georgiev, 1958)⁸. Frazeologie se tehdy ještě vnímá jako součást lexikologie a lexikografie a rozvoj jejího odborného zkoumání v Bulharsku je úzce provázán s vývojem frazeologického bádání v tehdejší Sovětském svazu (více viz Ničeva 1987: 5).⁹ Z konce padesátých let také pochází jedna z prvních rozsáhlých studií o bulharské frazeologii, jejíž autorkou je Zara Genadievová-Mutafčievová (1959).¹⁰ Rozvoj teoretického bádání nastává především s rozhodnutím vytvořit frazeologický slovník bulharského jazyka, na němž se začíná pracovat od konce padesátých let. V té době se také jeho autorky Keti Ničevová, Kristalina Čolakovová a Sijka Spasovová-Michajlovová rozhodly upřednostnit tzv. užší (sémantické) pojetí frazeologie (bulh. *тясно схващане*), které zastávali např. S. Stojkov nebo V. Georgiev, oproti pojetí širšímu (bulh. *широко схващане*), upřednostňovanému třeba Lj. Andrejčinem (tamtéž: 6), ale také Z. Genadievovou-Mutafčievovou, Rusy N. Šanským a L. Rojzenzonem nebo Polákem S. Skorupkou (Kjuvlieva-Mišajkova 1986: 10, Ničeva 1987: 11).¹¹ V polovině sedmdesátých let byl vydán

---

⁶ С. СТОЙКОВ – Л. АНДРЕЙЧИН – К. ПОПОВ: *Български език за X и XI клас на средните общообразователни училища*. София: Народна просвета 1952, 78–84.

⁷ Л. АНДРЕЙЧИН – К. ПОПОВ – М. ИВАНОВ: *Съвременен български език*. Учебник за I курс на учителските институти. София: Народна просвета 1953, 72–78.

⁸ В. ГЕОРГИЕВ – И. ДУРИДАНОВ: *Увод в езикознанието*. Учебник за учителските институти. София: Народна просвета 1958.

⁹ Podrobně ročáteční fázi bulharského frazeologického bádání mapuje S. Kaldievová-Zacharievová (2013: 20–25).

¹⁰ З. ГЕНАДИЕВА-МУТАФЧИЕВА: Към въпроса за фразеологичните словосъчетания в българския език. // *Известия на Института за български език*, кн. VI (1959), 129–163.

¹¹ Podle V. Varčotové uvedl už v padesátých letech toto dělení do frazeologie ruský lexikograf Sergej Ožegov, jenž použil označení *фразеология в узком понимани* a *фразеология в широком понимани* (Varčot 2017: 16, 27–28).

dvousvazkový frazeologický slovník bulharského jazyka, jehož rozsáhlý teoretický úvod se dá de facto považovat za první obšírný teoretický popis frazeologie bulharštiny, jejího vymezení a jejího předmětu zkoumání. Tento úvod je přirozeně podřízen konkrétním lexikografickým potřebám.¹² Jedna z autorek zmíněného slovníku K. Ničevová pak v osmdesátých letech vydala komplexně pojatou monografii *Българска фразеология*. Určitým specifíkem bulharské frazeologie (jedním z více v rámci námi srovnávaných jazyků) je skutečnost, že ve stejné době vycházejí ještě další dvě práce komplexního charakteru o bulharské frazeologii – obě vytvořila Vesa Kjuvlievová-Mišajkovová, v první z nich se soustředila na ustálená přirovnání, ta druhá je pak věnovaná frazémům se syntagmatickou strukturou, tedy jednotkám, které představují jádro frazeologie v moderním pojetí. Na konci předposlední dekády minulého století se objevuje ještě jedna knížka o bulharské frazeologii, vydaná ovšem v tehdejší Německé demokratické republice – autory této německy psané příručky jsou Marta Kostovová a Veselin Vapordžiev. Čtvrtou monografií o bulharské frazeologii sepsala přibližně čtvrtstoletí po prvních zmíněných Stefana Kaldieová-Zacharieová. Třebaže se v dílčích pohledech na předmět frazeologie jednotlivé autorky bulharsky psaných monografií liší, všechny tři spojuje explicitně deklarovaná preference úzkého chápání frazeologie (či měkčeji řečeno užšího, bulh. по-тясно схващане – srov. Ničeva 1987: 6, Kjuvlieva-Mišajkova 1986: 10, Kaldieva-Zacharieva 2013: 20) a rovněž určitý terminologický konzervatismus (více viz dále v podkapitole 3.5 Bulharská frazeologická škola). Bulharskou frazeologií se kromě výše jmenovaných rovněž zabývají např. Mira Ničevová nebo Vārban Vātov (Veliko Trnovo), v polovině devadesátých let začíná publikovat Emilija Nedkovová (Ruse), o něco později Michaela Kuzmovová (Blagoevgrad) nebo Daniela Konstantinovová (Veliko Trnovo).

---

¹² O tom, že praktické potřeby spojené s vytvořením nejen frazeologických slovníků katalyzují a tříbí i teoretická bádání o frazeologii, se ostatně zmiňuje už K. Ničevová: „Интересът към фразеологията се заражда първоначално у лексикографите – автори на първия тритомен академичен речник на българския език (З. Геннадиева, С. Спасова)“ (Ničeva 1987: 5), a dále: „Теоретичните изследвания по фразеология добиват размах, когато започва работа върху фразеологични речници у нас, а именно върху «Българско-руски фразеологичен речник» с автори А. Кошелев и М. Леонидова и особено върху «Фразеологичен речник на българския език» с авторки К. Ницева, С. Спасова-Михайлова и Кр. Чолакова, започнат през 1958 г. по предложение на К. Ницева“ (tamtéž: 6).

1.2 Frazeologie v Chorvatsku

Počátky moderního frazeologického bádání v Chorvatsku můžeme spatřovat teprve na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století (srov. např. Fink Arsovski 2002: 6, Barčot 2017: 21 nebo Svítková 2015: 15, 17), k systematickému zkoumání však dochází především po samarkandské konferenci 1971 (Svítková 2013: 197). Chorvatské počátky vykazují tři vzájemně propojené elementy, které lze chápat jako analogické bulharské situaci: osobnost Antice Menacové¹³ (analogie K. Ničevové), příprava frazeologického slovníku (v daném případě rusko-srbochorvatského)¹⁴ a teoretická východiska čerpající z ruského (sovětského) frazeologického bádání (srov. Menac 2007: 5). M. Svítková počátky záhřebské frazeologické školy popisuje takto: „Na Filozofickej fakulte Univerzity v Záhřebe sa začiatkom sedemdesiatych rokov 20. storočia okolo osobnosti A. Menacovej sústredila skupina lingvistov, prevažne rusistov, ktorí stáli pri zrode chorvátskej frazeologickej teórie a praktického výskumu frazeológie“ (Svítková 2015: 18). Na rozdíl od bulharské frazeologie začala ta chorvatská produkovat výsledky své činnosti až v osmdesátých letech – po rusko-srbochorvatském frazeologickém slovníku z počátku této dekády se od její poloviny rozběhla bohatá frazeografická produkce zastřešená edicí *Mali frazeološki rječnici* (1985–1998)¹⁵ a zaštiťovaná osobností Antice Menacové, jejíž jméno je přítomno u většiny v této edici vydaných brožovaných dvou- i vícejazyčných lexikonů. Zakladatelem (srbo)chorvatského frazeologického bádání mimo Jugoslávii, v jejímž celku tehdy Chorvatsko bylo, je bezesporu Josip Matešić působící v německém Mannheimu (srov. též „Koncom sedemdesiatych rokov sa problematike vymedzenia predmetu a hraníc frazeológie začal venovať aj Josip Matešić, zakladateľ *mannheimskej*

---

¹³ Všeobecně se má za to, že zájem o chorvatskou frazeologii odstartovala její stať *O strukturi frazeologizma* (A. MENAC: O strukturi frazeologizma. // *Jezik*, 1/18 (1970), 1–4).

¹⁴ V bulharském případě šlo kromě výkladového slovníku též o *Българско-руски фразеологичен речник* (A. Кошелев, М. Леонидова. София – Москва: Наука и изкуство – Русский язык 1974), v chorvatském případě se jednalo o *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* (T. Korać, A. Menac, M. Popović, M. Skljarov, R. Venturin, R. Volos. Zagreb: Školska knjiga 1979 /knj. A–H/; 1980 /knj. O–Я/).

¹⁵ V uvedené edici vyšlo v tomto časovém rozmezí celkem 14 slovníků, z nichž některé i ve druhém, aktualizovaném vydání, které bylo ovšem pokaždé číslováno nově. Posledním slovníkem této jedinečné řady s označením 14 je aktualizovaný slovníček chorvatsko-česko-slovenský (A. Menac, D. Sesar, R. Kuchar: *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i slovačkih frazema*. Zagreb 1998). Přesné bibliografické údaje viz *Bibliografija hrvatske frazeologije* (Bibliografija 2010: 80–88).

frazeologické školy“ – Svítková 2015: 18, viz rovněž Golubović 2009: 9; o mannheimské frazeologické škole hovoří v souvislosti s Matešičem i D. Sesarová [Sesar – Grčević 2014: 1] nebo autorky Matešičova medailonu u příležitosti jeho osmdesátin [Fink Arsovski – Hrnjak 2007: 18]). J. Matešić ovšem těžil především z poznatků západoevropské frazeologie (Svítková 2013: 197). Nejvýraznějším plodem jeho zahraniční odnože chorvatské frazeologické školy je nepochybně slovník chorvatské a srbské frazeologie vydaný v Záhřebu už na počátku osmdesátých let. Zatímco frazeografická potence postupně se formující chorvatské frazeologické školy byla ohromující, tak na rozdíl od té bulharské v chorvatském prostředí v daném období nevznikla žádná syntetizující monografie, třebaže především v devadesátých letech okruh lingvistů zabývajících se frazeologií i počet příslušných odborných studií oproti předchozí dekádě výrazně narostl. Syntetizující monografií při nejlepší vůli není ani *Hrvatska frazeologija* Antice Menacové z roku 2007, neboť tato kniha představuje konglomerát autorčiných samostatných studií, mnohdy kontrastivně nebo úzce tematicky zaměřených. Přes analogický titul do stejné kategorie průkopnických monografií, jako jsou Mlackova *Slovenská frazeológia* nebo Ničevové *Българска фразеология*, nepatří. Z dalších předních chorvatských frazeologů bychom uvedli ještě kupříkladu Josipa Jerneje, Stefana Rittgassera, Radomira Venturina nebo Miru Menac-Mihalićovou, od druhé poloviny osmdesátých let publikují své frazeologické práce mj. Željka Fink Arsovská a Neda Pintarićová, především v novém století se k nim přidávají Anita Hrnjaková, Barbara Kovačevićová, Slavomira Ribarová nebo Ivana Vidović Boltová. V Osijeku se touto disciplínou zabývá Ljiljana Kolenićová, ve Rijece pak Marija Turková a o něco později Maja Opašićová. Z nejmladší generace badatelů bychom do výčtu zařadili např. Branku Barčotovou (frazeologii zkoumá v kontrastivním chorvatsko-rusko-německém aspektu) nebo Anu Vasungovou.

1.3 Frazeologie v Srbsku (a v Černé Hoře)

Moderní frazeologické bádání v Srbsku (vč. Černé Hory) přineslo první výraznější výsledky teprve v osmdesátých letech (specializované monografie nebo řada překladových slovníků programově zohledňujících jazykovou strukturu obyvatel Vojvodiny), třebaže o teoretických aspektech srbské, resp.

srbochorvatské frazeologie psal už v polovině sedmdesátých letech Berislav Nikolić (1975), opíraje se přitom o teoretické postuláty N. M. Šanského.¹⁶ Koncem sedmdesátých let začíná první studie o frazeologii publikovat Dragana Mršević-Radovićová (*1948), která se postupně stává vůdčí osobností této disciplíny v Srbsku, ačkoliv míra personifikace srbské frazeologie s jejím jménem nedosahuje takové intenzity, s jakou jsou se svou národní frazeologií spojeni K. Ničevová (1923–2000) v Bulharsku, A. Menacová (*1922) a později Ž. Fink Arsovská (*1952) v Chorvatsku, J. Mlacek (*1937) na Slovensku nebo F. Čermák (*1940) v Česku. Její koncepci popisuje N. Vulovićová takto: „Домањој фразеологији недостаје већи број посебних докторских дисертација и магистарских радова, али је у првим таквим радовима Драгана Мршевић-Радовић теоријска утемељења засновала на схватањима руске петроградске фразеолошке школе, поставивши основне теоријско-методолошке основе за проучавање фразеолошког фонда српског језика. Поједини истраживачи одлучили су се за коришћење термина „фразема“ или „фразем““ (Vulović 2015: 22). V Srbsku se také nikde nevytvořilo žádné výrazné frazeologické centrum nebo dokonce názorová konkurence pro teoretická východiska této lingvistické disciplíny, které by kontinuálně a aktivně na tomto poli báдало, publikovalo a připravovalo další vědecké generace. Proto ani nelze hovořit o nějaké srbské frazeologické škole. Proč tomu tak bylo/je – na to není snadná odpověď. Domníváme se, že jedním z důvodů by mohl být právě rozmach frazeologického bádání okolo záhřebské rusistiky, resp. slavistiky spojený jednak s osobou zakladatelky Antice Menacové v dobách SFRJ, ale též – což je v dané otázce neméně důležité – s její neméně aktivní pokračovatelkou Željkou Finkovou (Arsovskou). Silné záhřebské centrum frazeologického bádání se mohlo v dobách sdílení společného státu (Jugoslávie) a jazyka (srbochorvatštiny) chápat jako dostatečné, čili nebyl tu pravděpodobně žádný impulz pro vznik a rozvoj analogického badatelského centra v Bělehradu nebo Novém Sadu. Jiného aspektu jisté nedostatečnosti srbské frazeologie (který ovšem s naší domněnkou úzce souvisí) si všímá S. Popovićová, když říká: „(...) jsme toho názoru, že v srbské jazykovědě nebyly všechny formální vlastnosti frazémů doposud zřetelně a jasně formulovány. Srbští lingvisté se celkovým popisem v srbské frazeologii téměř

---

¹⁶ Б. НИКОЛИЋ: Основни типови фразеолошких обрта у савременом српскохрватском књижевном језику. // *Наш језик*, 1–2/XXI (1975), 7–13.

nezabývali, šlo většinou o sondy do určitých částí frazeologie, anebo o frazeografické práce pojmenovávající frazémy, převážně kolokační. Jasná klasifikace a přehled na základě nejnovějších výzkumů, především těch opírající[ch] se o doménu korpusové lingvistiky a z ní vycházejících poznatků zatím chybí“ (Linda Popović 2016: 11–12). K dalším badatelům, kteří se srbské frazeologii pravidelně věnovali nebo věnují, patří kromě výše uvedených především Jelena Jovanovićová, Jovan Kašić, Đorđe Otašević, Ana Pejanovićová (působící v Černé Hoře), Vladislava Ružićová (roz. Petrovićová), Nataša Vulovićová nebo z nejmladší vědecké generace Snežana (Linda) Popovićová (viz též Vulović 2015: 19).

1.4 Frazeologie v Bosně a Hercegovině

Situace v Bosně a Hercegovině je dosti specifická jak z historicko-politického, tak i z lingvistického hlediska. Bosenský jazyk dosáhl své oficializace v polovině devadesátých let 20. století, takže i frazeologická bádání na materiálu bosěnštiny (tedy jazyka *takto* nazývaného) se mohla rozvinout teprve v posledních dvaceti letech¹⁷ a všechny monografie o bosenské frazeologii také mají rok vydání začínající číslicí 2. První monografii o bosenské frazeologii (*Frazeologija bosanskoga jezika*, 2000) vytvořil Ilijas Tanović (1942–2010), sarajevský rusista, kterého bychom mohli chápat jako průkopníka výzkumu v oblasti frazeologie bosenského jazyka. Ve své koncepci Tanović zastával neutrální, tj. jakousi centristickou pozici mezi tzv. užším a širším pojetím frazeologie (Tanović 2000: 73). Pozoruhodnou a do jisté míry ojedinělou konfrontační monografií srovnávající frazeologii některého jihoslovanského jazyka s turečtinou je *Nad turskim i bosanskim frazikonom* Aminy Šiljak-Jesenkovićové (2003). Prvním dvojjazyčným frazeografickým počinem byl bosensko-německý frazeologický slovník (Zrinka Ćoralicová, 2013) a úspěchem bosenských frazeologů je i fakt, že ve stejné, navíc relativně krátké době dokázali připravit hned tři různě zaměřené výkladové frazeologické slovníky (Zrinka Ćoralicová a Senija Midžićová, 2012, Alisa Mahmutovićová, 2012 a v srbském Sandžaku působící Abdulah Mušović, 2016).

---

¹⁷ Frazeologie bosensko-hercegovské podoby srbochorvatštiny (tzv. „bosanskohercegovački jezički izraz“) ovšem mohla být zkoumána i dříve, v dobách Jugoslávie.

Z nastupující generace frazeologů bychom mohli jmenovat např. Mersinu Mujagićovou, roz. Šehićovou působící v Bihaći.

1.5 Frazeologie v Severní Makedonii¹⁸

V absolutních číslech skromný, ale s ohledem na dosažené výsledky v poměru k rozšíření jazyka a počtu jeho mluvčích vcelku úspěšný je stav frazeologického bádání v Severní Makedonii. Ačkoliv se v této nejjižnější postjugoslávské zemi objevily první ojedinělé úvahy o tamní národní frazeologii už v šedesátých letech minulého století a počátkem následující dekády (Trajko Stamatovski, 1965, 1969, Kosta Peev, 1968, 1972),¹⁹ detailnější popis makedonské frazeologie přináší až Ruža Panoská v příručce *Современ македонски јазик I* (1974), vycházejíc ovšem standardně ze sémantické klasifikace V. V. Vinogradova (Veljanovska 2006: 10–12). Z frazeografické produkce se do konce 20. století objevily jen tři překladové slovníky: malý rusko-makedonský (L. Ermakovová – B. Markov, 1981), makedonsko-anglický a anglicko-makedonský (oba Z. Murgoski, 1993). Výrazněji se makedonská frazeologie prezentovala až v novém století, v jeho první dekádě byly vydány tři monografie (Snežana Velkovská /*1954/, 2002, 2008, Katerina Veljanovská /*1962/, 2006) a plnohodnotný frazeologický slovník ve třech svazcích (Todor Dimitrovski a Taško Širilov, 2003–2009). Spolu s oběma jmenovanými „prvními dámami“ makedonské frazeologie na tomto poli pracují též mj. Jasminka Delovová-Siljanovová, Radica Nikodinovská (srovnávací makedonsko-italská frazeologie) nebo v Záhřebu působící Slavomira Ribarová (srovnávací makedonsko-chorvatsko-česká frazeologie).

---

¹⁸ Od února 2019 se tento postjugoslávský stát (*Makedonie*, úřední název: *Republika Makedonie*, úřední název, pod nímž byla tato země přijata v roce 1993 do OSN: *Bývalá jugoslávská republika Makedonie*) oficiálně jmenuje *Severní Makedonie* (úřední název: *Republika Severní Makedonie*). Jazyk ovšem zůstává makedonský, národnost rovněž makedonská a tento přívlastek nese i veškerá lingvistická produkce.

¹⁹ T. СТАМАТОСКИ: Белешки за фразеологијата на нашиот јазик. // *Литературен зборник*, 6/XII (1965), 18–20; T. СТАМАТОСКИ: Прашања на фразеологијата за нашиот јазик. // *Литературен зборник*, 3/XVI (1969), 1–7; K. ПЕЕВ: Белешки за лексиката и фразеологијата од Струмичко. // *Македонски јазик*, XIX (1968), 201–227; K. ПЕЕВ: Фразеолошките изрази во македонскиот јазик. // *Македонски јазик*, XXIII (1972), 225–236.

1.6 Frazeologie ve Slovinsku

Frazeologická bádání ve Slovinsku jsou rovněž publikačně poměrně skromná, jejich počátky můžeme spatřovat podobně jako v Chorvatsku na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století, třebaže už v roce 1960 vytvořil Josip Pavlica pozoruhodný šestijazyčný frazeologický slovník (obsaženými jazyky jsou slovinština, srbochorvatština, ruština, latina, němčina a angličtina), který ovšem trpěl značnou nesystematičností (srov. Suhadolnik 1960–61). Detailnější popis slovinské frazeologie a teoretická východiska publikovali až Viktor Majdič (1970)²⁰ v souvislosti se zpracováním frazémů ve Slovníku slovinského spisovného jazyka (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1970–1991) a především Jože Toporišič (1974),²¹ který se – stejně jako v Srbsku B. Nikolić – opíral o teorii širšího pojmání frazeologie Rusa N. M. Šanského (srov. Kržišnik 2013: 18–19). V druhé polovině osmdesátých let 20. století začíná své první frazeologické práce publikovat Erika Kržišniková (*1953), která se svým odborným dílem dostala přirozenou cestou do pozice představitelky moderní současné slovinské frazeologie. Od poloviny devadesátých let se této oblasti (ovšem často v kontrastivním slovinsko-anglickém aspektu) věnuje Marjeta Vrbinčová nebo Vida Jesenšeková (v kontrastivním slovinsko-německém aspektu) a v novém století nastupuje další generace lingvistek-frazeoložek – např. Apolonija (Polona) Gantarová (korpusový aspekt) nebo Nataša Jakopová (pragmatický aspekt). O frazeologický slovník slovinštiny (2011) se zasloužil dlouholetý badatel v této oblasti Janez Keber.

1.7 Frazeologie na Slovensku

Počátky moderního frazeologického bádání na Slovensku můžeme spatřovat – podobně jako tomu bylo v Bulharsku – už v padesátých letech 20. století (Ďurčo 2007: 728, Svítková 2015: 15). Stejně jako v bulharském prostředí, i na Slovensku byla podstatnou příčinou praktická potřeba řešení lexikografických otázek – svědčí o tom studie Viktorie Lapárové, Viery Budovičové nebo Eleny

---

²⁰ V. MAJDIČ: Frazeologija. // *Naši razgledi*, 5 (1970), 138–139.

²¹ J. TOPORIŠIČ: K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije. // *Jezik in slovstvo*, 8/19 (1973–74), 295–305.

Smieškové. Koncem šedesátých let 20. století publikuje své první studie na frazeologická témata Jozef Mlacek, který pak v dalším desetiletí přispěl k rozvoji slovenského frazeologického bádání hned dvěma monografiemi, z nichž jedna – *Slovenská frazeológia* – měla pro další rozvoj této disciplíny u našich východních sousedů mimořádný význam (srov. též Svítková 2015: 16). V té době rovněž vyšel první moderní slovenský „frazikon“ – *Malý frazeologický slovník* E. Smieškové. Jestliže jsme uvedli, že rozmach chorvatského frazeologického bádání ve smyslu zvyšování počtu jazykovědců, kteří se touto oblastí zabývají, nastal až v devadesátých letech, tak na Slovensku tomu bylo už o jedno desetiletí dříve. Své práce vedle J. Mlacka publikují i Peter Ďurčo, Katarína Habovštiaková, Ema Krošláková, Jana Skladaná, v Nitře působící František Miko a mnozí další, později se přidávají Ferdinand Buffa, Mária Dobříková, Milada Jankovičová, Mária Košková (roz. Andreevová), Dana Baláková (Ružomberok), Gabriela Magalová (Trnava), Juraj Glovňa aj. (viz tamtéž). V devadesátých letech slovenští frazeologové zpracovali jednak bibliografickou, ale především jedinečnou terminologickou příručku frazeologie (dostupnou dnes i online). První dekáda nového století se ve slovenské frazeologii dá označit jako období určitých revizí nebo aktualizací, doplnění, rozšíření a prohloubení původních teoretických postulátů – nepřekvapí, že autorem takto koncipovaných monografií je J. Mlacek (*Tvari a tváre frazém v slovenčine, Štúdie a state o frazeológii*).

1.8 Frazeologie v Česku

Na rozdíl od předchozích národních frazeologií ta česká vykazuje bohatou tradici slovníkového zpracování přísloví, pořekadel, úsloví, rčení, přirovnání, citátů, okřídlených slov apod. (více viz Čermák 2007: 483–484, my zde uvedme např. Čelakovského, 1852, Flajšhanse, 1911, 1913, Mašina 1916, 1924 nebo Zaorálka, 1947). Počátky moderního frazeologického bádání v Česku můžeme spatřovat nejprve v ojedinělých studiích (Josef Václav Bečka, 1934, J. V. Bečka – Vladimír Šmilauer, 1943, Miluše Hančilová, 1963),²² v řadě jiných byla frazeologie

---

²² J. V. BEČKA: Slovesná rčení a sousloví I. // *Naše řeč*, 18 (1934), 8–17; J. V. BEČKA – V. ŠMILAUER: Druhy a názvy rozličných spojení slov. // *Naše řeč*, 27 (1943), 197–206; M. HANČILOVÁ: Příspěvek k analýze víceslovných pojmenování, zvláště frazeologických. Na materiále pro rusko-český a česko-ruský frazeologický slovník. // *Československá rusistika*, 8 (1963), 71–74.

s ohledem na téma často jen okrajově zmíněna (Jaroslav Kuchař, 1963, Jaroslav Machač, 1967, Miloslava Knappová, 1974, František Čermák, 1974, Josef Filipec, 1979).²³ Do vyšších obrátek se česká frazeologie dostává na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 20. století v souvislosti s přípravou *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* – F. Čermák nejprve podrobně a kriticky zmapoval evropskou frazeografickou produkci ve studii *Idiomatika, frazeologie a lexikografie* (1978),²⁴ své důkladné teoretické rozpracování publikoval později v učební příručce *Idiomatika a frazeologie češtiny* (1982) a jeho výzkum nakonec dosáhl vrcholu v *České lexikologii* (1985 – spolu s Josefem Filipcem), která obsahuje rozsáhlý oddíl *Frazeologie a idiomatika*. V té době byly během přibližně jedné dekády vydány tři svazky výše jmenovaného slovníku v hlavní redakci F. Čermáka, J. Machače a Jiřího Hronka (*Přirovnání*, 1983, *Výrazy neslovesné*, 1988 a *Výrazy slovesné*, 1994). Na přelomu století vydala své dvě monografie věnované konkrétním sférám české frazeologie (názvy zvířat a názvy částí lidského těla) ostravská lingvistka Eva Mrhačová. O něco bohatší produkce se ale objevuje až ve druhé polovině první dekády – s třetí knížkou o konkrétní vybrané oblasti české frazeologie přichází opětovně E. Mrhačová (příroda), českou a bulharskou publicistickou frazeologii analyzoval v samostatné publikaci v Brně působící Pavel Krejčí (jenž o deset let později vydal svou druhou monografii, tentokrát zaměřenou translátologicky na frazeologii ve vybraných srbských literárních dílech a jejich českých a bulharských překladech), ale nejhodnotnější a zdaleka nejrozsáhlejší monografií z té doby je bezesporu *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* F. Čermáka. Koncem první dekády vycházejí souhrnně aktualizované *Slovníky české frazeologie a idiomatiky* doplněné o nový čtvrtý díl obsahující výrazy propozičního a polypropozičního charakteru a nedávno vydaný pátý díl – onomaziologický slovník. Frazeologii češtiny se kromě výše jmenovaných věnovali nebo věnují též např. Jarmila Bachmannová (mj. nářeční frazeologie), Marie Čechová z Ústí nad

---

²³ J. KUČAŘ: Základní rysy struktur pojmenování. // *Slovo a slovesnost*, 2/24 (1963), 105–114; J. MACHAČ: K lexikologické problematice slovních spojení. // *Slovo a slovesnost*, 2/28 (1967), 137–149; M. KNAPPOVÁ: O vzniku příslovčí z frazeologických spojení. // *Slovo a slovesnost*, 1/35 (1974), 15–20; F. ČERMÁK: Víceslovná pojmenování typu verbum – substantivum v češtině (Příspěvek k syntagmatice tzv. abstrakt). // *Slovo a slovesnost*, 4/35 (1974), 287–306; J. FILIPEC: K výstavbě lexikologie jako lingvistického úseku. E. Пернишка, К. Чолакова (ред.): *Съпоставително изучаване на частните лексикални системи на славянските езици в синхрония и диахрония*. София 1979, 7–22.

²⁴ F. ČERMÁK: *Idiomatika, frazeologie a lexikografie*. // *Slovo a slovesnost*, 1/39 (1978), 40–54.

Labem (mj. didaktika frazeologie) nebo v Olomouci působící Ludmila Stěpanovová (mj. srovnávací česko-ruská frazeologie).

1.9 Shrnutí úvodního přehledu

Svou základní publikaci pojednávající o teorii frazeologie a idiomatiky vycházející z daného jazyka mají čeština (Čermák 1982, 1985, 2007) a slovenština (Mlacek 1977 [podruhé 1984], 2001 [podruhé 2007], 2007), ale rovněž bulharština (Ničeva 1982 [podruhé 1987], Kaldieva-Zacharieva 2013) a s výhradami i chorvatština (Menac 2007). Jen čeština, bulharština a chorvatština však mají své komplexně pojaté frazeologické slovníky. Slovenština musí dodnes čerpat ze sice kvalitní, ale přece jen již zastaralé příručky A. P. Zátureckého *Slovenské přísloví, porekadlá a úsloví*, jež vyšla poprvé už v roce 1896 a od šedesátých let minulého století dosud byla vydána ještě několikrát, v různých podobách a s různě upravenými názvy.²⁵ V první polovině třicátých let vyšel *Slovenský frazeologický slovník* P. Tvrdeho (1931¹, 1933²), který však „nie je ešte frazeologickým slovníkom v dnešnom zmysle“ (Mlacek 1984: 148). Přes tyto dílčí úspěchy slovenské frazeologie však stále platí Mlackovo konstatování staré už více než třicet let, že totiž slovenština dosud „nemá väčší moderný frazeologický slovník, ako ho už majú niektoré iné slovanské jazyky“ a že „vypracovanie slovníka i naďalej ostáva ako jedna zo základných úloh vo výskume slovenskej frazeológie“ (tamtéž: 149). Nic na něm nemění ani několikrát vydaný *Malý frazeologický slovník* E. Smieškové (poprvé 1974), který svým charakterem a rozsahem náleží k frazeologickým slovníkům „třetího sledu“, tedy do stejné kategorie, kam bychom zařadili např. *Malý srbský frazeologický slovník* (MSFR, 2007) nebo některé bulharské frazeologické slovníky (MFRBE, 1999; FRBE14, 2014). K Zátureckého dílu bychom mohli co do významu pro danou národní frazeologii i co do frekvence vydávání přirovnat nejcennější lexikon český z doby před „érou SČFI“ – totiž

---

²⁵ Adolf Peter ZÁTURECKÝ: *Slovenská přísloví, porekadla a úsloví*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1896. Adolf Peter ZÁTURECKÝ: *Slovenské přísloví, porekadlá a úsloví*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1965; Bratislava: Tatran 1975. Adolf Peter ZÁTURECKÝ: *Slovenské přísloví a porekadlá 1–2*. Jozef Mlacek a Zuzana Profantová (eds.). Bratislava: Nestor 1996. Adolf Peter ZÁTURECKÝ: *Slovenské přísloví, porekadlá, úsloví a hádanky*. Bratislava: Tatran 2005, 2018. Sběratelské předchůdce A. P. Zátureckého zmiňuje ve své monografii M. Dobříková (2014: 10).

Lidová rčení J. Zaorálka (poprvé 1947). Obsahově, ale především způsobem zpracování shromážděných jednotek jsou však tato díla nesrovnatelná.

V bulharském, srbském ani chorvatském prostředí žádné takové „přechodné“ dílo (tj. dílo z období mezi spíše folkloristickými sbírkami přísloví a pořekadel z 19. století a moderními frazeologickými slovníky) nevzniklo. Velmi cenné jsou ovšem sbírky přísloví a pořekadel (dnes bychom řekli slovníky parémí), z nichž čerpají moderní frazeologická i paremiologická (ale také etnografická nebo folkloristická) bádání v příslušných zemích dosud (třebaže postrádají vědeckou systematičnost zpracování shromážděných jednotek) – jedná se především o sbírky *Poslovice* (Gj. Daničić, 1871, reprint 1996),²⁶ *Српске народне пословице* (V. S. Karadžić, poprvé 1836, podruhé 1849, dále např. 1933, v rámci sebraných spisů 1965, ed. M. Šćepanović 2015 aj.)²⁷ a *Български притчи или пословици и характерни думи* (P. R. Slavejkov, díl 1. 1889, díl 2. 1897, podruhé a potřetí komplet 1954 a 1972, v rámci sebraných spisů 1982, ve zkrácené podobě 1998 a zatím naposledy 2003).²⁸ Z českého prostředí bychom v tomto smyslu připomněli především nedokončené dílo *Česká přísloví* (V. Flajšhans, díl 1. 1911, díl 2. 1913, podruhé ve dvou svazcích 2013)²⁹ a nakonec i všeslovansky zaměřené

---

²⁶ Gjura DANIČIĆ: *Poslovice*. Zagreb: U štampariji Drag. Albrechta 1871. Reprint: Gjura DANIČIĆ: *Poslovice*. Beograd: Međunarodni slavistički centar 1996.

²⁷ Вук Стефановић КАРАЏИЋ: *Народне српске пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи*. Цетиње: Народна Штампарија 1836. Вук Стефановић КАРАЏИЋ: *Српске народне пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи*. Беч: Штампарија Јерменскога манастира 1849. Вук Стефановић КАРАЏИЋ: *Српске народне пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи и загонетке*. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије 1933. Вук Стефановић КАРАЏИЋ: *Српске народне пословице*. Сабрана дела Вука Караџића, књига девета. Београд: Просвета 1965. *Вукове Српске народне пословице с регистром кључних речи*. Прир. Михаило Шћепановић. Београд: Јасен 2015. На základě zpracování a analýz Vukovu sbírku vznikly též práce Jeleny Јовановићовé – Јелена ЈОВАНОВИЋ: *Књига српских народних пословица I–II*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика 2006 а *Синтакса и стилистика српских народних пословица I–II*. Београд: Јасен 2004, 2006.

²⁸ Петко Рачев СЛАВЕЈКОВ: *Български притчи или пословици и характерни думи*. Пловдив: Единство 1889 (част 1.); София: Иван П. Даскалов и сие 1897 (част 2.). Петко Рачев СЛАВЕЈКОВ: *Български притчи или пословици и характерни думи*. Под ред. на Михаил Арнаудов. София: Български писател 1954, 1972. Петко Рачев СЛАВЕЈКОВ: *Български притчи или пословици и характерни думи*. Под ред. на Михаил Арнаудов. Състав. Иван Гранитски. София: Захарий Стоянов 2003. Петко Рачев СЛАВЕЈКОВ: *Съчинения: пълно събрание, том 6: Български притчи или пословици и характерни думи*. Под ред. на Цветана Унджиева и др. Състав. Цветана Македонска. София: Издателство на БАН 1982. Петко Рачев СЛАВЕЈКОВ: *Български пословици*. Подб. Игор Шметов. София: Фама 1998. Sbĕratelské předchůdce P. R. Slavejkova zmiňuje ve své monografii opět M. Dobříková (2014: 11).

²⁹ Václav FLAJŠHANS: *Česká přísloví. Sbírká přísloví, průpovědí a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Přísloví staročeská*. Praha: Nakladatelství F. Šimáčka 1911 (sv. 1: A–N), 1913 (sv. 2: O–Ž). Václav FLAJŠHANS: *Česká přísloví. Sbírká přísloví, průpovědí a pořekadel lidu českého*

Mudrosloví národu slovanského ve příslovích (F. L. Čelakovský, poprvé 1852, podruhé 1893, potřetí 1949, dále ještě 1978 a 1999).³⁰ Z novějších paremiologických lexikonů pro nás stojí za připomenutí jednak sbírka pořekadel a přísloví *Bosanska sehara. Poslovice, izreke i fraze u BiH* (Z. Lukić, 2006)³¹ vzniklá v Bosně a Hercegovině a zaměřená speciálně na toto území a dále vícejazyčná příručka J. Bachmannové a V. Suksova *Jak se to řekne jinde. Česká přísloví a jejich jinojazyčné protějšky* (2007), která vedle očekávatelných ekvivalentů ze světových nebo jinak historicky významných jazyků (němčiny, angličtiny, francouzštiny, latiny a ruštiny) obsahuje i příklady z jediného „malého“ jazyka – bulharštiny.³²

---

v Čechách, na Moravě a v Slezsku. *Přísloví staročeská*, sv. 1: A–N; sv. 2: O–Ž. Valerij Mokijenko a Ludmila Stěpanova (eds.). Olomouc: Univerzita Palackého 2013.

³⁰ František Ladislav ČELAKOVSKÝ: *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*. Praha: V kommissi u Františka Řivnáče 1852. František Ladislav ČELAKOVSKÝ: *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*. Uspořádal Jan V. Novák. Praha: Alois Hynek 1893. František Ladislav ČELAKOVSKÝ: *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*. Díla F. L. Čelakovského, 2. svazek. Uspořádal Karel Dvořák. Praha: Nakladatelství Vyšehrad 1949. František Ladislav ČELAKOVSKÝ: *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*. Výbor. Edice Slunovrat. Praha: Československý spisovatel 1978. František Ladislav ČELAKOVSKÝ: *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*. Praha: Lika Klub 1999 (reprint vydání z r. 1949).

³¹ Zlatko LUKIĆ: *Bosanska sehara. Poslovice, izreke i fraze u BiH*. Sarajevo: Šahinpašić 2006.

³² Jarmila BACHMANNOVÁ – Valentin SUKSOV: *Jak se to řekne jinde. Česká přísloví a jejich jinojazyčné protějšky*. Praha: Universum 2007.

2. Česká, slovenská a jihoslovanská frazeologie od svých moderních počátků až do konce druhé dekády nového století (přehled publikačních výstupů)

Frazeologie jako vědecká disciplína se ve své moderní podobě dostává trvale do centra pozornosti vlastně až po druhé světové válce. V jednotlivých národních lingvistických bádáních začíná rozpracování frazeologické problematiky o něco později, v řadě případů právě pod přímým vlivem bohatých výsledků sovětského frazeologického bádání. Cílem této kapitoly je shrnout a porovnat publikační výsledky frazeologického bádání v česko-slovenském a jihoslovanském prostředí. O podobné shrnutí jsme se již dříve pokusili (viz Krejčí 2016a), pro účely této práce jsme ovšem tento starší text aktualizovali, doplnili o nově zjištěné práce, ale především zásadním způsobem rozšířili o výsledky slovinské, bosenské a makedonské frazeologie. Přes veškerou snahu postihnout co nejúplnější obraz frazeologické produkce je jistě možné, že nějaká publikace mohla uniknout naší pozornosti, snažili jsme se ale toto riziko „maximálně minimalizovat“. Časově se budeme pohybovat převážně v uplynulém půlstoletí. V centru našeho zájmu budou především:

- 1) monografie, ve kterých jejich autor poprvé zevrubně popisuje frazeologii svého jazyka jako relativně samostatnou jazykovědnou disciplínu a jež představují jak teoretické uchopení samotné disciplíny, tak i pokus o komplexní výzkum zvláštností určité národní frazeologie;
- 2) výkladové frazeologické slovníky, v nichž je shromážděno bohatství určité národní frazeologie a které tímto způsobem mj. dokazují způsobilost příslušných jazykovědců-lexikografů takový slovník vytvořit;
- 3) překladové frazeologické slovníky, ovšem pouze ty, které obsahují frazeologický materiál alespoň dvou z jazyků, kterým se v teoretických kapitolách naší práce věnujeme (čeština, slovenština, slovinština, chorvatština, bosensština, srbština, makedonština, bulharština – řazeno dle geografického klíče);
- 4) frazeologické slovníky na cestě od starého k modernímu chápání frazeologie, tj. takové, které se už odpoutaly od staršího pojetí (kdy převažovalo především

zpracovávání parémii), avšak kterým ještě chybí moderní přístup ke shromážděnému jazykovému materiálu, terminologii apod.;

5) další frazeologické publikace, jako např. bibliografie, terminologické příručky, specializované frazeologické monografie nebo slovníky, monografie, které se zabývají analýzou konkrétních frazeologických jednotek námi vybraných jazyků apod.

2.1 Monografie

Prvním ze zkoumaných jazyků, v němž se objevuje monografie napsaná s vysokou odbornou erudicí, je slovenština. Jozef MLACEK³³ poté, co publikoval svou doktorskou disertaci *Zo syntaxe frazeologických jednotiek* (1972 – s ohledem na její zaměření jsme ji však zařadili do jiné skupiny), vydal knihu *Slovenská frazeológia* (1977), v níž rozpracoval frazeologii především z teoretického hlediska. Popsal a okomentoval v ní začátky moderního frazeologického bádání a současný stav této vědecké disciplíny na Slovensku. Ještě před Mlackem se však objevuje samostatně rozpracovaná kapitola *Frazeológia* v učebnici Pavla ONDRUSE *Slovenská lexikológia II* (1972)³⁴ a podobně je tomu i s makedonskou frazeologií, o níž se v kapitole *Фразеологија* rozepsala Ruža PANOSKÁ v příručce *Современ македонски јазик I* (1974). Nejplodnějším obdobím pro tento typ odborného zkoumání je ovšem až předposlední dekáda 20. století. V roce 1982 vycházejí dva učební texty o frazeologii – v Česku *Idiomatika a frazeologie češtiny* Františka ČERMÁKA, v Bulharsku *Българска фразеологија* Keti NIČEVOVÉ.³⁵ V roce 1984 vychází už druhé, přepracované a doplněné vydání *Slovenské frazeologie* Jozefa MLACKA a také skriptum *Leksikologija* chorvatské lingvistky Jasny MELVINGEROVÉ, v níž tvoří samostatnou a relativně rozsáhlou část oddíl

---

³³ Jelikož se jedná o přehledovou kapitolu, příjmení uváděných osob budeme kvůli snadnější orientaci psát až na výjimky plynoucí z kontextu velkými písmeny.

³⁴ Viz recenze Jiřího Damborského (1974).

³⁵ Rok vydání této vysokoškolské příručky není uváděn vždy jednoznačně – sama autorka uvádí rok 1983 (Ankova-Ničeva 1993: 458, 461) a týž rok citují i J. Bachmannová (1986: 5) nebo D. Mršević-Radovićová (2008: 238), kdežto J. Lichtenbergová rok 1982 (Lichtenberg 2001: 8) a tutéž dataci potvrzují např. i V. Kjuvlievová-Mišajkovová v seznamu literatury (Kjuvlieva-Mišajkova 1986: 91), S. Kaldievová-Zacharievová (2013: 24, 235) a v neposlední řadě i nejnovější bibliografická příručka (Bibliografija 2011: 320), proto se i my přikláníme k roku 1982.

Frazeologija.³⁶ V Česku se v roce 1985 objevuje publikace *Česká lexikologie*, jejímiž autory jsou Josef FILIPEC a František ČERMÁK. Významné místo v ní zaujímá oddíl *Frazeologie a idiomatika*, jejímž autorem je druhý jmenovaný. Na Čermákův podrobný popis české frazeologie podaný v *České lexikologii* lze bez výhrad nahlížet jako na českou frazeologickou „monografii“. O další rok později vycházejí v Bulharsku hned dvě práce spojené s bulharskou frazeologií. Jejich autorkou je Vesa KJUVLIEVOVÁ-MIŠAJKOVÁ. Jedna nese název *Фразеологизмите в българския език*, ta druhá je s ohledem na svůj obsah uvedená dále. S ohledem na teorii autorka představuje poněkud odlišné chápání frazeologie než K. Ničevová, což je patrné mj. z řady polemických statí v časopise *Български език* (Dobříková 2008: 18). Teprve následující rok (1987) vydala svou plnohodnotnou monografii *Българска фразеология* Keti NIČEVOVÁ, když přepracovala a rozšířila její starší verzi. Bohatě množství frazeologických monografií vyšlých v této dekádě završuje v roce 1989 opětovně vydaná učební příručka *Leksikologija* chorvatské lingvistky Jasny MELVINGEROVÉ. Toto publikačně plodné období do jisté míry prodloužily dvě monografie vydané v Německu a související se systematickým zpracováním slovanských frazeologií pod vedením prof. R. Eckerta (Čermák 1994b: 233). První, *Die Phraseologie der bulgarischen Sprache*, je příručka z roku 1990, kterou připravili Marta KOSTOVOVÁ a Veselin VAPORDŽIEV, druhá, *Die Phraseologie der tschechischen Sprache*, vyšla v roce 1993 a její autorkou je německá bohemistka Helgunde HENSCHLOVÁ.³⁷ Obě publikace jsou určeny především pro německojazyčný okruh a v Bulharsku, resp. v Česku dostupné nejsou, což je pravděpodobně i důvod jejich mizivé reflexe v bulharském, resp. českém prostředí. Z uvedených údajů je patrné, že osmdesátá léta 20. století mají v námi sledovaných jazykových prostředích pro rozvoj frazeologie jakožto moderní vědecké disciplíny značný význam. Tato skutečnost bude dále podpořena ještě jedním druhem odborných publikací (především slovníkového charakteru – viz dále).

Po publikačním „boomu“ teoreticky zaměřených prací v osmdesátých letech následovala téměř dvacetiletá vydavatelská pauza přerušena pouze v Bosně vydanou stopadesátistránkovou monografií Ilijase TANOVIĆE *Frazeologija*

---

³⁶ Danko Šipka jí ve své lexikologické příručce velký prostor, který Melvingerová frazeologii věnovala, do jisté míry vytýká s ohledem na vzniklou „disproporcii informací z jednotlivých oblastí“ (Kordić 2003: 248–249).

³⁷ Recenzi na ni viz Čermák (1994b).

bosanskoga jezika (2000), novou, subtilnější monografií (170 stran) Jozefa MLACKA nazvanou *Tvari a tváre frazém v slovenčine* (2001) a první ucelenou monografií o makedonských frazémeh Snežany VELKOVSKÉ *Белешки за македонска фразеологија* (2002) o rozsahu 180 stran. Vydavatelskou pauzu ukončilo jednak druhé vydání zmíněné nové Mlackovy práce (2007), ale především tři nové monografie, které shodou okolností představovaly souborná vydání plodů bohaté badatelské činnosti pionýrů české, slovenské a chorvatské frazeologie: sedmisetstránková *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* (2007) Františka ČERMÁKA, téměř třisetstránková *Hrvatska frazeologija* (2007) Antice MENACOVÉ a téměř čtyřsetstránkové *Štúdie a state o frazeológii* (2007) Jozefa MLACKA. Ve stejné době vychází druhá kniha makedonské frazeoložky Snežany VELKOVSKÉ s názvem *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник* (2008). Její specifikum spočívá v tom, že představuje syntézu teoretických statí (cca 70 stran, tj. necelá pětina rozsahu knihy) shrnutých do části *Студиум за македонската фразеологија*, kterými autorka navazuje na svou předchozí publikaci, a poměrně rozsáhlé slovníkové části, která si zaslouží být vnímaná jako plnohodnotný malý frazeologický slovník makedonského jazyka. Čtveřici, resp. pěti nových publikací doplňují stručná, přibližně devadesátistránková *Frazeológia (nielen) pre žurnalistov* (2008), kterou jako vysokoškolskou příručku připravila Gabriela MAGALOVÁ, a přibližně dvousetstránkový *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia* (2009), jehož autory jsou Jozef MLACEK, Dana BALÁKOVÁ a Viera KOVÁČOVÁ. Kniha ovšem přesahuje slovenský jazykový rámec. Za nejnovějším bulharským monografickým počinem (*Българска лексикология и фразеология. Том 2: Българска фразеология* [2013]) o rozsahu 360 stran stojí Stefana KALDIEVOVÁ-ZACHARIEVOVÁ. Její práce je ovšem – jak napovídá titul – součástí širšího (třísvazkového) projektu Ústavu pro jazyk bulharský Bulharské akademie věd zachycujícího zevrubně bulharskou lexikologii a frazeologii.³⁸ Zatím poslední monografickou publikací v námi sledovaném geograficko-lingvistickém prostoru je vysokoškolská příručka *Frazeológia* (2015), jejímž autorem je slovenský badatel působící na univerzitě v Nitře Juraj GLOVŇA.

---

³⁸ Další svazky projektu *Българска лексикология и фразеология* jsou: *Том 1: Българска лексикология* autorek L. Krumovové-Cvetkovové, D. Blagoevové, S. Kolkovské, E. Pernišké a M. Vožilovové (2013) a *Том 3: Проблеми на общата лексикология* autora I. Kasabova (2013).

2.2 Výkladové frazeologické slovníky

2.2.1 Primární výkladové frazeologické slovníky

Tato podskupina je spojena s českou, slovinskou, (srbo)chorvatskou, makedonskou a bulharskou frazeologií. Publikace se od sebe odlišují jak množstvím sebraného materiálu, tak i metodologií a dobou vydání. Už v sedmdesátých letech vyšel dvousvazkový *Фразеологичен речник на българския език* (sv. I: 1974, sv. II: 1975; Ketí NIČEVOVÁ, Sijka SPASOVOVÁ-MICHAJLOVOVÁ, Kristalina ČOLAKOVOVÁ). Frazeologické jednotky v něm zachycené jsou uspořádány abecedně podle prvního slova jednotky; na konci druhého svazku je rejstřík autosémantických lexikálních jednotek, které se ve shromážděných frazeologických jednotkách nacházejí (jsou jejich komponenty). U každého komponentu je uveden přehled frazémů, v nichž se vyskytuje. Oba svazky obsahují více než 13 000 hesel (viz Čermák 1978).³⁹ V roce 1982 vychází jednosvazkový *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* Josipa MATEŠIĆE, který obsahuje cca 12 000 zpracovaných hesel s příklady (viz Vidović Bolt 2008 nebo FRHSJ: VI). Od roku 1983 začíná vycházet *Slovník české frazeologie a idiomatiky*, který nakonec dosáhne čtyř samostatných svazků (sv. I: *Přirovnání*, 1983; sv. II: *Výrazy neslovesné*, 1988; sv. III: *Výrazy slovesné A–P, R–Ž*, 1994; sv. IV: *Výrazy větné*, 2009; autorský kolektiv vedli coby hlavní redaktoři František ČERMÁK, Jiří HRONEK a Jaroslav MACHAČ, práce na sv. IV pak v této funkci řídil už jen František ČERMÁK). V první dekádě nového století postupně vyšly i tři svazky makedonského frazeologického slovníku (*Фразеолошки речник на македонскиот јазик* – sv. I: 2003, sv. II: 2008, sv. III: 2009). Pod prvním svazkem jsou ještě podepsáni Todor DIMITROVSKI (†2000) a Taško ŠIRILOV, o zbylé dva svazky se postaral už jen druhý jmenovaný. Posledním slovníkem této řekněme nejvyšší kategorie je *Slovar slovenskih frazemov* (2011) Janeze KEBERA vydaný ve Slovinsku a obsahující asi 5000 heslových jednotek. Z uvedených pěti „vlajkových“ slovníků se pouze ten

---

³⁹ Počet heslových jednotek za účelem představy o rozsahu slovníku zmiňujeme pouze pokud jej lze opřít o nějaký zdroj (ten poté uvádíme) nebo pokud je možné k přibližnému údaji dojít alespoň trochu důvěryhodným matematickým propočtem. Dále je nutno mít na zřeteli, že velikost slovníku nemusí být přímo úměrná počtu frazémů v něm obsažených – hesla mají velmi variabilní způsob zpracování, liší se i ve velikosti použitého písma, v tom, zda má stránka jeden nebo dva sloupce, některé slovníky mají jeden frazém vícekrát, neboť jej uvádějí pod všemi autosémantickými komponenty apod.

český dočkal druhého vydání – první tři svazky byly po revizi a doplnění znovu vydány v roce 2009 – spolu se IV. svazkem; původní dva díly *Výrazů slovesných* byly už sjednoceny do jedné knihy. Frazémy v SČFI jsou seřazeny abecedně podle sémanticky klíčového komponentu (stejný systém pro svůj slovník ostatně zvolili i J. Matešić, J. Keber a T. Dimitrovski s T. Širilovem). Ve srovnání s bulharským a (srbo)chorvatským slovníkem ale jen SČFI obsahuje důsledně cizojazyčné ekvivalenty českých frazémů (anglický, německý, francouzský a ruský) a samotné heslo je vůbec informačně zpracováno výrazně podrobněji a komplexněji. Celkový počet frazémů a idiomů ve všech čtyřech svazcích SČFI činí něco přes 11 000 (viz SČFI-OS: 9). SSF má rovněž – byť v menší míře a nedůsledně – cizojazyčné ekvivalenty, možná až zbytečně velký prostor u řady frazémů věnuje příkladům užití a rovněž výkladu původu.

2.2.2 Výkladové frazeologické slovníky s nižším počtem frazémů

2.2.2.1 Významnější slovníky „druhého sledu“ byly vydávány od Chorvatska až po Bulharsko. Nejstarším slovníkem v této kategorii je v našem přehledu *Нов фразеологичен речник на българския език* (1993) Keti ANKOVOVÉ-NIČEVOVÉ, který ale spíše jen doplňuje a rozšiřuje materiál zachycený ve dvousvazkovém bulharském frazeologickém slovníku z poloviny sedmdesátých let. Autonomní frazeografické příručky spadající do této kategorie začaly vycházet především v první dekádě nového století: v Chorvatsku je to *Hrvatski frazeološki rječnik* (2003, 2014) Antice MENACOVÉ, Željky FINK ARSOVSKÉ a Radomira VENTURINA (asi 2300 heslových jednotek – viz Vidović Bolt 2008), v Srbsku nejprve *Мали српски фразеолошки речник* (2007) Đorđe OTAŠEVIĆE (asi 3000 heslových jednotek – viz Weinberger 2009, cit. dle Mörtl 2015: 20), po pěti letech rozšířený na *Фразеолошки речник српског језика* (2012) a v Makedonii *Мал фразеолошки речник* tvořící stěžejní část publikace Snežany VELKOVSKÉ *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник* (2008). Posledním slovníkem této subkategorie je *Bosanski frazeološki rječnik* (2012) Zrinky ĆORALIĆOVÉ a Senije MIDŽIĆOVÉ vydaný v Bosně a Hercegovině a obsahující podobně jako HFR asi 2300 heslových jednotek (viz Šehić 2014).

HFR, BFR i srbské slovníky jsou první, které ve svém názvu nesou atribut *chorvatský, bosenský, resp. srbský*. Objemy HFR, BFR i FRSJ (nemluvě o MSFR) jsou

však ve srovnání s Matešičovým FRHSJ výrazně skromnější. Některé slovníky v této podskupině mají společné to, že v současné době ve svých zemích fungují jako fakticky nejrozsáhlejší dostupné všeobecné frazeologické slovníky (srbský FRSJ, bosenský BFR, chorvatský HFR). Chorvatský HFR a srbský FRSJ také spojuje to, že byly vydány více než jednou; jejich autoři se ovšem ke svým starším podobám explicitně v předmluvách z různých, nejspíše pragmatických a extralingvistických důvodů nehlásí – HFR z roku 2014 má HFR z roku 2003 uveden jen v bohatém seznamu svých lexikografických zdrojů (kde má mj. i Otaševićův MSFR), autor FRSJ se však v analogickém seznamu o jeho předchůdci MSFR nezmiňuje.

2.2.2.2 Do téže podskupiny můžeme zařadit ještě další frazeologické slovníky, ty se však od předchozích liší především výrazněji omezeným počtem frazémů, což bývá mnohdy dáno jejich předurčením (pro širokou veřejnost, pro studenty filologických zaměření, pro novináře atd.). V příslušném jazykovém prostoru jim co do významu až na jednu výjimku patří nejvýše druhá, spíše však třetí pozice, řada z nich už také není dostupná v běžné obchodní síti. Chronologicky prvním slovníkem, který jsme s ohledem na objem zařadili do této podskupiny, je *Malý frazeologický slovník* (1974, 1977, 1983, 1988, 1989) Eleny SMIEŠKOVÉ určený studentům a taktéž široké veřejnosti. Obsahuje asi 1200 hesel (viz Čermák 1978) a v rámci celé podskupiny 2.2 je to jednoznačně nejčastěji vydávaný frazeologický slovník, který je ve svém jazykovém prostředí současně slovníkem primárním, tj. nic obsáhlejšího zatím slovenská frazeografie nemá. Nejvíce slovníků této podskupiny opět vzniklo v bulharském prostředí: slovník pro širší veřejnost s řadou nových nebo dosud ve starších slovnících nezaznamenaných frazémů je *Фраzeологичен речник на българския език* (2002) Miry NIČEVOVÉ (cca 1700 heslových jednotek), různým kategoriím studentů a posluchačů vysokých škol byly či jsou explicitně určeny *Кратък български фразеологичен речник* (1981) Zdravky ALEKSANDROVOVÉ a Palmy BOGDANOVOVÉ (cca 800 heslových jednotek), *Малък фразеологичен речник на българския език* (1999) Vărbana VĂTOVA (necelých 1000 heslových jednotek), jenž vyšel v edici Учебен полилексикон, *Фраzeологичен речник на българския език А-Я* (2014) Marie BANOVOVÉ a Stameny DIMOVOVÉ (cca 1500 heslových jednotek) a nejnovější *Фраzeологичен речник на българския език за ученици* (2019) opět Vărbana

VĀTOVA (obsahující již ale výrazně heslových jednotek – více než 2500). Na srbské straně předchází dva slovníky časově „předběhl“ jeden menší a výrazně skromnější lexikografický projekt – brožovaná školská příručka *Идиому у српском језику* (2006), jejíž autorkou je Tanja MILENKOVIĆOVÁ a která obsahuje cca 1300 heslových jednotek (viz Mörtl 2015: 19); u její práce zaujme na první pohled pro slovanský svět neobvyklý způsob označování frazeologických jednotek jako *idiomy* (tento termín chápaný v širším smyslu používá ve své teorii František Čermák). Posledním slovníkem zařazeným do této subkategorie je český *Slovník synonym a frazeologismů* (1977, 1979, 1982) Josefa Václava BEČKY, určený především žurnalistům a za tím účelem poněkud netradičně, ale pochopitelně zahrnující dva lexikálně-sémanticky různé typy jazykových jednotek. Slovníky, které v této podskupině ve svých zemích fungují v současnosti jako fakticky nejrozsáhlejší dostupné všeobecné frazeologické slovníky, jsou bulharské FRBE02 a FRBE14.

2.3 Překladové frazeologické slovníky

Překladové frazeologické slovníky obsahující dvojici některých ze sledovaných jazyků, tj. češtiny, slovenštiny, slovinštiny, chorvatštiny, srbštiny, makedonštiny nebo bulharštiny, byly vydány výhradně v bývalé Jugoslávii. Hned dva vyšly v osmdesátých letech, což dokazuje, jak mimořádně plodné desetiletí to pro frazeologie námi sledovaných jazyků bylo. Nic na tom nemění fakt, že oba byly určeny především pro výukové účely. Novosadským slovakistům byl určen *Фразеолошки речник српскохрватског језика; српскохрватско-словачки* (1984), připravili ho Jovan KAŠIĆ, Vladislava PETROVIĆOVÁ a slovenskou část Želmira SPASIĆOVÁ. Slovník byl součástí minisérie překladových frazeologických slovníků zaměřených na jazyky obyvatel Vojvodiny (kromě slovenštiny byly takto zpracovány ještě základní frazeologické překladové ekvivalenty maďarské [1983], rumunské [1985] a rusínské [1989]), na všech čtyřech slovnících se přitom podíleli Jovan Kašić a Vladislava Petrovićová (dnes Ružićová). Záhřebským slovakistům a bohemistům byl zase určen *Hrvatskosrpsko-češko-slovački frazeološki rječnik* (1986), který vytvořily Antica MENACOVÁ, Dubravka SESAROVÁ a Renata KUCHAROVÁ. Ani tento chorvatský slovník není solitérním počinem – vyšel totiž v edici *Mali frazeološki rječnici*, kterou řídila A. Menacová a v níž vyšla řada

překladových slovníků jak s jazyky světovými, tak i tzv. malými. Tentýž slovník byl opětovně vydán v roce 1998, už však pod modifikovaným názvem *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik (s indeksom čeških i slovačkih frazema)*. Tento aktualizovaný slovník (nesoucí pořadové číslo 14) nakonec celou edici uzavřel. Ještě předtím byl však v roce 1992 vytvořen mj. *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*. Podílela se na něm tradičně Antica MENACOVÁ a slovinskou část zpracoval Jurij ROJS. Byl to jediný slovník jmenované edice, který obsahoval frazeologický materiál dvou jihoslovanských jazyků.⁴⁰ Čtvrtý překladový lexikografický počín – *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* (2006, kolektivní dílo pod hlavní redakcí Željky FINK ARSOVSKÉ) – představuje pokus o vícejazyčný frazeologický slovník obsahující určitý typ frazeologických jednotek, v daném případě se strukturou přirovnání. Vícejazyčnost vykazuje též příručka *Slovenské frazémy v piatich jazykoch* (1994), jejímž autorem je Ladislav TRUP. Příručka se zaměřuje především na neslovanské jazyky (angličtinu, němčinu, francouzštinu a španělštinu), jedinou výjimkou mezi nimi je čeština, proto ji do našeho výčtu zařazujeme též. Poslední slovník této kategorie je do značné míry raritní – jedná se o albánský *Fjalor frazeologjik ballkanik* (Slovník balkánské frazeologie, 1999), který kromě výchozí albánštiny obsahuje ještě bulharštinu, novořečtinu, rumunštinu a srbochorvatštinu (v tomto pořadí; s ohledem na přítomnost dvou jihoslovanských jazyků je také zařazen v našem přehledu). Jeho autory jsou Jani THOMAI, Xhevat LLOSHI, Kosta QIRIAZATI, Rusana HRISTOVOVÁ, a Ana MELONASHIOVÁ.

Výše uvedené frazeologické slovníky můžeme chápat jako sympatický pokus o účelovou mnohojazyčnost v překladové frazeografii, na druhou stranu se však tento přístup nevyhnul některým negativním aspektům: tak např. srbsko-slovenský, chorvatsko-češko-slovenský ani chorvatsko-slovinský slovník neuvádějí žádné lingvistické charakteristiky, k srbským, resp. chorvatským frazémům jen mechanicky přiřazují jejich slovinské, slovenské, resp. české a slovenské ekvivalenty (pravdou ovšem je, že charakter obou edicí důslednějším zpracování bránil). Tu samou koncepci prostého přiřazování ekvivalentů bez jakéhokoliv komentáře nebo popisu významu mají i pětijazyčný albánský slovník balkánské

---

⁴⁰ S ohledem na šíři frazeologického bádání je určitě s podivem, že ve zmíněné edici nebyl vytvořen (srbo)chorvatsko-bulharský slovník.

frazeologie a šestijazyčný slovenský slovník. U poslední chorvatské frazeografické publikace zase může zarazit, že z celkových 440 stran je téměř 240 věnovaných předmluvě, základním informacím o slovníku, rejstříku a seznamu zdrojů – to vše v devíti jazycích. V žádném případě ovšem nechceme těmito kritickými poznámkami kvalitu zmíněných slovníků snižovat, spíše poukazujeme na jisté „vady na kráse“ jinak velice užitečných příruček. Zejména poslední chorvatský případ ale ukazuje, že tvorbu takového vícejazyčného slovníku přirozeně doprovází řada obtíží a výzev a že nutnost činit kompromisy nemusí být vždy ve prospěch daného díla.

2.4 Frazeologické slovníky na cestě od starého k modernímu chápání frazeologie

Takový typ slovníků jsme identifikovali v Česku, na Slovensku a ve Slovinsku. Můžeme v nich narazit např. na mísení pojmů *frazeologismus* a *fráze*, nedůsledné rozlišování idiomatizovaných a neidiomatizovaných ustálených slovních spojení, zastaralou a z dnešního hlediska již nevhodnou terminologii apod.⁴¹ Slovníky patřící do této kategorie jsme zaznamenali čtyři: na české straně *Slovník českých vazeb a rčení* (1916, 1924, sestavil Jan MAŠÍN) a *Lidová rčení* (1947, 1963, 1996, 2000, 2009, sestavil Jaroslav ZAORÁLEK), na slovenské straně pak *Slovenský frazeologický slovník* (1931 a 1934–37, Peter TVRDÝ). V Jugoslávii (ve Slovinsku) vyšel v roce 1960 pozoruhodný vícejazyčný *Frazeološki slovar v petih jezikih: rječnik slovenačkih, hrvatskosrpskih, latinskih, njemačkih, francuskih i engleskih fraza*, který připravil Josip PAVLICA. V této kategorii je to jediný překladový frazeologický slovník, ovšem trpící metodologickou nevyrovnaností a terminologickou archaičností příznačnou pro starší frazeografické tituly. Obsahuje především světové jazyky, ale s ohledem na přítomnost výchozí slovinštiny a také srbochorvatštiny jsme jej zařadili do našeho výčtu. Jak je patrné z poměrně častého vydávání, značné popularity se dodnes těší příručka J. Zaoralka.

---

⁴¹ Více např. o dějinách české frazeologie viz Čermák (2007: 482–487).

2.5 Další publikace⁴²

V posledním bodu našeho přehledu se budeme zabývat publikacemi, které zpracovávají nějaký dílčí aspekt frazeologie – buď v rámci jednoho jazyka, nebo ve srovnávacím plánu.

2.5.1 Specializované monografie a slovníky

Tento typ publikací mívá velmi podobnou strukturu – jejich první část představuje obvykle teoretickou analýzu nějakého konkrétního typu frazému (ať už z hlediska formálního, sémantického nebo obou). Za teoretickou částí většinou následuje více či méně rozsáhlý slovník zpracovávaného typu frazémů, přičemž obě části jsou co do rozsahu přibližně srovnatelné. Proto je poměrně obtížné takové hybridní publikace chápat výhradně jako monografie nebo pouze jako slovníky.

2.5.1.1 Formální aspekt byl hlavním tématem sedmi monografií a jednoho slovníku – syntax frazémů analyzovala vůbec nejstarší práce, která se v našem přehledu nachází, a to *Zo syntaxe frazeologických jednotiek* (1972) Jozefa MLACKA. Frazeologizovanými verbonominálními syntagmaty se zabývala první monografie srbské lingvistky Dragany MRŠEVIĆ-RADOVIĆOVÉ (*Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, 1987), české frazémy nepropozičního typu obsahující ve své struktuře sloveso *být* (*ESSE-Verbalphraseme: am Material des Tschechischen*, 1991) jsou tématem práce německé bohemistky Annette MUSCHNEROVÉ, ustálená přirovnání zas byla předmětem analýzy bulharské frazeoložky Vesy KJUVLIEVOVÉ-MIŠAJKOVOVÉ (*Устойчивите сравнения в българския език*, 1986), její chorvatské kolegyně Željky FINK ARSOVSKÉ (*Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 2002) a rovněž jejich bosenská kolegyně Alisy MAHMUTOVIĆOVÉ, jež je autorkou jediného „pravého“ slovníku této subkategorie (*Kao frazeološki rječnik. Rječnik frazema s poredbenom česticom „kao“*, 2012). Výzkum pragmatické frazeologie ve

---

⁴² Sem řadíme specializované frazeologické monografie nebo slovníky (nářeční nebo diachronní frazeologie aj.), monografie kontrastivního charakteru, které se zabývají analýzou frazeologie češtiny, slovenštiny nebo jihoslovanských jazyků v nejrůznějších kombinacích, terminologické příručky, bibliografické souhrny apod.

slovinštině, teoreticky se opírající především o německé lingvisty, je předmětem monografie Nataši JAKOPOVÉ (*Pragmaticna frazeologija*, 2006) a problematikou korpusového zpracování frazémů a jiných ustálených slovních spojení ve slovinštině se zabývala další Slovinka – Polona GANTAROVÁ (*Stalne besedne zveze v slovenščini. Korpusni pristop*, 2007).

2.5.1.2 Tematický aspekt byl nosným principem sedmnácti monografií.

2.5.1.2.1 Z jednotlivých témat se autoři velice často zaměřují na oblast živé přírody v nejširším smyslu tohoto sousloví – sem patří dvě publikace slovenských autorek Emy KROŠLÁKOVÉ a Kataríny HABOVŠTIAKOVÉ (*Človek v zrkadle frazeológie*, 1990; *Frazeologický slovník. Človek a príroda vo frazeológii*, 1996), frazeologická „trilogie“ Češky Evy MRHAČOVÉ (*Názvy zvierat v české frazeologii a idiomatice*, 1999; *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice*, 2000; *Příroda v české frazeologii a idiomatice (Země – Vesmír – Život – Smrt – Barvy – Prostor – Čas)*, 2006), monografie Makedonky Kateriny VELJANOVSKÉ (*Фраzeолошките изрази во македонскиот јазик: со осврт на соматската фразеологија*, 2006), monografie další Slovenky Dany BALÁKOVÉ (*Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie: fond somatických frazém*, 2011) a tematicky spřízněné Chorvatky Barbary KOVAČEVIČOVÉ (*Hrvatski frazemi od glave do pete*, 2012). Nejnovější publikace z této oblasti se zabývají animalistickými komponenty ve frazeologii – jedná se o práci *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija* (2017) chorvatské autorky Branky BARČOTOVÉ a specializovaný *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema* (2017) kolektivu chorvatských frazeoložek vedeného Ivanou VIDOVIĆ BOLTOVOU – a obrazem člověka ve frazeologii – ten je ústředním tématem knihy Srbky Gordany ŠTRBACOVÉ *Фраzeологија о човеку и човек у фразеологију* (2018).

2.5.1.2.2 Druhou výraznou oblast tematicky zaměřených prací tvoří náboženství, kultura (především lidová) a média. Bibli jako zdroji frazeologie se věnuje slovník Bulhara Vāršana VĀTOVA *Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход* (2002), kniha *Српска фразеологија и религија: лингвокултуролошка истраживања* (2015) srbské lingvistky Nataši VULOVIČOVÉ a nejnověji srovnávací slovensko-česká monografie již zmíněné Dany BALÁKOVÉ a Viery KOVÁČOVÉ *K výskumu biblickej frazeológie* (2017). K těmto

třem explicitně tematizovaným počinům řadíme – s ohledem na převažující tematiku – též výbor studií Emy KROŠLÁKOVÉ *Kapitoly z frazeologie a veľkomoravskej problematiky* (2003) vydaný posmrtně a obsahující i příspěvky teoretického rázu a autorskou frazeologii. Na sepětí frazeologie a lidové kultury cílí monografie už zmíněné srbské autorky Dragany MRŠEVIĆ-RADOVIĆOVÉ *Фразеологија и национална култура* (2008). Frazeologii v mediální sféře se věnují jednak práce další Srbky – Vladislavy PETROVIĆOVÉ (*Новинска фразеологија*, 1989) – a zatím poslední položkou tohoto typu jsou *Фразеологичните единици в медијната реч: лингвистичен прочит на спортната журналистика* (2016) bulharské autorky Slavky PETROVOVÉ.

České, chorvatské, s dvěma výjimkami též slovenské a jediná makedonská práce se tak soustředí hlavně na člověka a somatickou frazeologii, resp. na blízkou sféru živé, popř. i neživé přírody, dva výstupy srbské, dva slovenské a jeden bulharský jsou zaměřeny na kulturní kontext – na oblast lidové, resp. biblické frazeologie. Pouze jeden srbský a jeden bulharský výstup pak zpracovávají frazeologii z oblasti žurnalistiky.

2.5.1.3 Diachronní aspekt pohledu na frazeologii je jádrem tří monografií – publikace Slovenky Jany SKLADANÉ (*Frazeologický fond slovenčiny v predpisovnom období*, 1993) a knih chorvatské autorky Ljiljany KOLENIĆOVÉ (*Riječ o riječima: iz hrvatske leksikologije i frazeologije 17. i 18. stoljeća*, 1998; *Riječi u svezama: povijest hrvatske frazeologije*, 2006).

2.5.1.4 Sběr a analýza nářeční frazeologie je pak doménou dalších chorvatských frazeologů: Dinka MATKOVIĆE (*Rječnik frazema i poslovice govora Vrboške na otoku Hvaru*, 2004), Miry MENAC-MIHALIĆOVÉ (*Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*, 2005) a autorských dvojic Jela MARESIĆOVÁ – Mira MENAC-MIHALIĆOVÁ (*Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*, 2008), Mira MENAC-MIHALIĆOVÁ – Antica MENACOVÁ (*Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*, 2011) a Antica MENACOVÁ – Mira MENAC-MIHALIĆOVÁ (*Frazemi i poslovice u dalmatinsko-venecijanskom govoru Splita u 20. stoljeću*, 2014). Bohatá frazeografická produkce vázaná na chorvatské dialekty vznikla díky

dlouhodobému výzkumnému projektu M. Menac-Mihalićové *Istraživanje hrvatske dijalektne frazeologije* (Frančić – Menac-Mihalić 2014: 1). Regionální frazeologii srbsko-černohorského Sandžaku shromáždil na více než sedmi stech stránek svého slovníku Abdulah MUŠOVIĆ (*Sandžački frazeološki rječnik*, 2016). Dílo se sociolingvisticky řadí k bosenskému jazyku, resp. jeho sandžacké variantě a obsahuje cca 7000 heslových jednotek (viz Krcić 2016), což ho v naší klasifikaci řadí po bok primárních frazeologických slovníků. Specifickým způsobem přispěl výzkumu nářeční frazeologie srbský dialektolog a folklorista Dragoljub ZLATKOVIĆ, který už koncem osmdesátých let shromáždil množství přísloví, pořekadel, přirovnání, výroků, rčení, kleteb, hrozeb a dalších krátkých slovesných útvarů z oblasti Pirotstva (jihovýchodní Srbsko). Svůj materiál, jehož způsob zpracování i selekce bohužel neodpovídají současným nárokům na podobný frazikon, soustředil do tří slovníků: *Пословице и поређења у пиротском говору* (1988), *Фразеологија страха и наде у пиротском говору* (1989) a *Фразеологија омаловажавања у пиротском говору* (1990). Jedinými nesrbochorvatskými zástupci v této subkategorii jsou Slovák Ferdinand BUFFA, jenž je autorem publikace *Zo severošarišskej frazeológie* (1994) o nářeční frazeologii jeho rodného kraje, a Bulhar Blagoj ŠKLIFOV, jehož *Фразеологичен речник на говора на село Черешница, Костурско* (2016) o bulharských nářečních frazémeh v jeho rodné obci Čerešnica v egejské Makedonii (v dnešním Řecku) připravila k vydání po autorově smrti (†2003 v důsledku automobilové nehody) jeho žena Ekaterina Šklifovová. V této subkategorii je tedy celkem osm publikací.

2.5.1.5 Monografie o frazeologii konkrétních literárních tvůrců nebývají obvyklé, frazeologie bývá většinou součástí analýzy lexikální stránky jejich jazyka. Subkategorie tzv. autorské frazeologie přesto obsahuje čtyři zjištěné položky: frazeologii v tvorbě Petka Račeva Slavejkova (1827–1895) dal v rámci výzkumu spisovatelova jazyka výraznější prostor Konstantin POPOV (*Езикът на Петко Славейков: лексика и фразеология*, 1983). Frazeologii v tvorbě Aleka Ivanicova Konstantinova (1863–1897) se ve své publikované disertaci, navíc v kontrastivním bulharsko-srbsko-ruském aspektu, věnovala Emilija NEDKOVOVÁ (*Фразеологично богатство в творчеството на Алеко Константинов*, 2003). Nejrozsáhlejší monografii představuje kniha o frazeologii v díle *Gorski vijenac* Petra II. Petroviće

Njegoše (1811/1813–1851) – její autorkou je srbská frazeoložka Ana PEJANOVIĆOVÁ (*Фразеологија Горског вијенца: фразеолошки жанрови, културни концепти, руски преводи*, 2010). Njegošovu frazeologii v ní porovnává s jejími ruskými překlady. Zatím poslední položkou této subkategorie je společný počin Zrinky ĆORALIĆOVÉ a Mersiny MUJAGIĆOVÉ o frazeologii v dílech Branka Ćopiće (1915–1984) (*O frazeologiji odabranih Ćopićevih djela*, 2017).

2.5.1.6 Didaktikou frazeologie se zabývali především slovenští autoři – asi nejznámější publikací v tomto ohledu je *Frazeológia v škole* (1985, podruhé 1989), netradičně pojatá metodická příručka Slováka Františka MIKA a jeho čtyř spolupracovníků.⁴³ Tato příručka byla na dlouhou dobu poslední – až asi o třicet let později se k ní připojila *Frazeológia pre pedagogickú prax* (2016) Gabriely MAGALOVÉ (vydala Trnavská univerzita). V Bulharsku bychom za analogii posledně jmenované mohli chápat útlou příručku *Помагало по фразеологија на българскиј език* (2009) Emilije NEDKOVOVÉ (vydala Univerzita v Ruse).

2.5.1.7 Zvláštní postavení mají v této skupině jednak obsahově dosti rozsáhlý bulharský slovník zaměřený na frazeologickou synonymii, jehož autorkou je Ani NANOVOVÁ (*Фразеологичен синонимен речник на българскиј език*, 2005), a jednak pátý svazek *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* s podtitulem *Onomaziologický slovník* (2016). Hlavním redaktorem a zároveň jedním ze dvou autorů je tradičně František ČERMÁK a podle anotace slovník představuje jakýsi tezaurus české frazeologie a idiomatiky.

2.5.1.8 – Dílčí shrnutí: Z uvedených roků vydání je zřejmé, že typ frazeologických publikací skupiny či kategorie 2.5.1 vychází průběžně ve všech sledovaných jazycích od první poloviny osmdesátých let nepřetržitě prakticky dosud. Určitě zaujme nebývale bohatá **chorvatská** produkce (jedenáct titulů) obohacovaná především systematickým publikováním výsledků bádání v nářeční frazeologii (pět titulů), které tematicky doplňuje dalších šest publikací (dvakrát historická frazeologie, dvakrát živočišná říše, somatická frazeologie a monografie o přirovnáních). Tři tematicky velice blízké tituly vyšly na Slovensku (příroda ve

---

⁴³ Autorem stěžejní teoreticko-metodické části je ovšem F. Miko.

frazeologii, člověk ve frazeologii, somatická frazeologie) a spolu s dalšími sedmi publikacemi (syntax frazeologických jednotek, historická frazeologie, nářeční frazeologie, dvakrát biblická frazeologie a dvakrát didaktika frazeologie) tak **Slováci** v této kategorii mají úctyhodných deset titulů. Nejvýraznější produkci z jazykové oblasti, která nepatří mezi tradiční frazeologické „bašty“, vykazuje v této kategorii **srbská** frazeologie, a to devět tematicky různorodých titulů (verbonominální frazémy, publicistická frazeologie, religionistická frazeologie, lidová frazeologie, autorská frazeologie, člověk ve frazeologii a tři slovníky nářeční frazeologie). Osť tematicky a typologicky různorodých publikací vyprodukovala **bulharská** frazeologie (velký slovník frazeologických synonym, slovník nářeční frazeologie, slovník biblické frazeologie, monografie o přirovnáních, publicistická frazeologie, didaktika frazeologie a dvě analýzy autorské frazeologie). Výrazně nižší produkce je patrná u češtiny, bosenštiny, slovinštiny a makedonštiny: pět položek vykazuje **česká** frazeologie (slovesné frazémy s komponentem *být*, příroda živá i neživá, živočišná říše, somatická frazeologie a onomaziologický slovník z řady SČFI), tři publikace tu má **bosenská** frazeologie (slovník přirovnání, regionální frazémy, autorská frazeologie), dvě pak **slovinšská** frazeologie (pragmatické frazémy, korpusový přístup ve frazeologii) a pouze jednu frazeologie **makedonská** (somatické frazémy).

2.5.2 Srovnávací monografie

Tento typ publikací obsahuje teoretické zpracování určité otázky nebo jistého typu frazémů, na rozdíl od předchozích však ve srovnávacím aspektu, na který je kladen primární důraz. Co se týče kontrastivních výzkumů týkajících se našich jazyků navzájem, takto zaměřený typ publikací se vyskytuje poměrně zřídka. Do této chvíle bylo vydáno sedm takových monografií – dvě na Slovensku, dvě v Česku, dvě v Bulharsku a jedna v Polsku. Hned tři z nich obsahují bulharsko-slovenskou srovnávací frazeologii (Mária KOŠKOVÁ: *Z bulharsko-slovenskej frazeológie*, 1998, Mária DOBRÍKOVÁ: *Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém*, 2008, 2014 a Daniela KONSTANTINOVOVÁ: *Иронията като начин за възприемане на света: върху материал от българската и словашката фразеология*, 2011), jedna bulharsko-makedonskou (Robert SENDEK: *Studia z frazeologii bułgarskiej i macedońskej*, 2007), jedna bulharsko-

českou (Pavel KREJČÍ: *Bulharská a česká publicistická frazeologie ve vzájemném srovnání*, 2006), jedna srbsko-bulharsko-českou (Pavel KREJČÍ: *Srbská frazeologie v českém a bulharském překladu: kontrastivní analýza*, 2015) a jedna bulharsko-srbsko-ruskou (Emilija NEDKOVOVÁ: *Фразеологизмите като знаци в езика на културата: върху материал от български, сръбски и руски език*, 2011). Na první pohled tedy zaujme (nebo možná překvapí) skutečnost, že všechny uvedené publikace obsahují jako jeden z jazyků komparace bulharštinu.

2.5.3 Terminologický slovník

Slovníků, v nichž je zpracována lingvistická terminologie, je relativně mnoho. Zahrnují přirozeně též frazeologickou terminologii. Ne vždy se ovšem můžeme plně spolehnout na výklad, který tyto slovníky nabízejí, neboť informace v nich uvedené nemusí být dostatečně aktuální, úplné, přesné. A pokud si uvědomíme, že terminologický aparát frazeologie a idiomatiky stále není dostatečně stabilizovaný, a to ani v rámci jedné národní jazykovědy, nepřekvapuje poptávka po nějakém vyčerpávajícím a kvalitně zpracovaném slovníku frazeologické terminologie. Takový slovník se v inkriminovaných jazykových prostředích podařilo vydat zatím jen kolektivu slovenských frazeologů pod vedením Jozefa MLACKA a Petera ĎURČA (*Frazeologická terminológia*, 1995). Slovník rokem svého vydání fakticky uzavírá první velkou etapu frazeologického bádání v námi sledovaných zemích a jeho značný význam tkví mj. v tom, že jednotlivé termíny vykládá nejen ze slovenského pohledu, ale též z hlediska výkladů jiných frazeologických teorií.

2.5.4 Bibliografické souhrny

Abychom si mohli představit šíři té které národní frazeologie (ve smyslu lingvistické disciplíny) a zhodnotit její konkrétní vědecké úspěchy, ideální je nahlédnout do příslušné bibliografické příručky, pokud ovšem taková existuje. Zatím poslední bibliografie určité národní frazeologie byly vydány v Bulharsku (tam ovšem jako součást širěji pojatého lexikologicko-frazeologického soupisu prací – *Библиография на българска лексикология, фразеология и лексикография (1950–2010)*, 2011, hl. red. Lilija KRUMOVÁ-CVETKOVÁ a Diana BLAGOJEVOVÁ) a v Chorvatsku (*Bibliografija hrvatske frazeologije*, 2010 a

2017, autorky Željka FINK ARSOVSKÁ, Barbara KOVAČEVIĆOVÁ a Anita HRNJAKOVÁ). Přibližně o jedno desetiletí dříve vyšla obdobná příručka v Německu, jenže pro bulharskou frazeologii (*Die bulgarischen Phraseologismen. Auswahlbibliographie*, 2001, autorka Julija LICHTENBERGOVÁ). O dalších deset let zpět svou bibliografii získala slovenská frazeologie (*Bibliografia slovenskej idiomatiky, frazeológie a paremiológie*, 1992, autoři Peter ĎURČO, Jozef MLACEK, Jana SKLADANÁ a Zuzana PROFANTOVÁ). Analogické publikace zatím absentují pro českou, srbskou, bosenskou, slovinskou a makedonskou frazeologii, což překvapuje především u prvně jmenované s ohledem na hloubku teoretického popisu české frazeologie a idiomatiky a skvělé výsledky české frazeografie. Slovenská frazeologie by si zase zaslouhovala důkladnou aktualizaci své bibliografie, neboť za poslední čtvrtstoletí vzniklo množství nových, mnohdy zásadních článků, studií a monografií, které by si své systematické bibliografické zpracování jistě zasloužily.

2.6 Shrnutí druhé kapitoly

Porovnáme-li dosažené publikační úspěchy české, slovenské, slovinské, chorvatské, bosenské, srbské, makedonské a bulharské frazeologie od sedmdesátých let 20. století do této chvíle, každé z uvedených jazykových prostředí vyprodukovalo větší nebo menší množství úspěšných a široce užívaných publikací, třebaže rozdíly v dílčích typech výstupů jsou někdy značné. Za připomenutí jistě stojí český pětisvazkový slovník, slovenská terminologická příručka, chorvatské systematické zachycování nářeční frazeologie nebo bohatá a různorodá bulharská frazeografická produkce. Poněkud méně plodů lze vysledovat na srbské straně, tam bychom mohli vzpomenout chvályhodný projekt malých překladových slovníků zaměřených na jazyky Vojvodiny. Stále však existují i „bílá místa“, která dosud čekají na zaplnění nebo vyřešení – tady bychom chtěli zmínit především neexistenci plnohodnotného slovenského frazeologického slovníku, dále zatím nebyla vytvořena plnohodnotná syntetizující monografie o slovinské, ale ani o srbské frazeologii a v neposlední řadě stále existuje určitá disonance mezi převažující bulharskou frazeologickou koncepcí a ostatními sledovanými (především však českou, slovenskou a chorvatskou, protože jen u těchto můžeme

nepochybně hovořit o tzv. národních frazeologických školách). Tento nesoulad spíše konzervativního bulharského přístupu (tzv. užší pojetí frazeologie) ve srovnání např. s progresivním českým a slovenským (tzv. širší pojetí frazeologie) byl utvrzen v nejnovější bulharské frazeologické monografii (Kaldieva-Zacharieva 2013). Kromě samotného pojetí frazeologie se nejednotnost projevuje mj. i v základní terminologii – z různých jazykových podob termínu *frazém* (slov. *frazéma*, chorv. *frazem*, srb. *фразем(а)*, bulh. *фразем*) má jen ten bulharský tradičně jinou definici (viz dále).

V níže připojených tabulkách jsou dobře porovnatelné jak úspěchy, tak i nedostatky jednotlivých národních frazeologií, na které jsme se zaměřili. Do počtu monografií jsou kvůli zjednodušení rovněž zahrnuty komplexní teoretické texty, které ale nevyšly samostatně, nýbrž jsou součástí české, slovenské, chorvatské, resp. makedonské lexikologické příručky (F. Čermák, P. Ondrus, J. Melvingerová, R. Panoská – v tabulce zapsány kurzívou). Znakem [*] označujeme publikaci, která vyšla mimo příslušné jazykové území. Publikace Makedonky S. Velkovské byla v rámci makedonštiny zařazena do dvou kategorií (2.1 a 2.2.2.1), publikace R. Sendeka a albánský slovník vždy do dvou národních frazeologií (bulharské a makedonské, resp. bulharské a srbské).

Tabulka č. 1 – národní frazeologie s bohatou publikační činností

****	čeština	slovenština	chorvatština	bulharština
2.1 monografie a učebnice	4 2-F.Čermák 1-F.Čermák 1-H.Henschel*	7 3-J.Mlacek 1-J.Glovňa 1-G.Magalová 1-P.Ondrus 1-J.Mlacek/ D.Baláková/ V.Kováčová	2 1-J.Melvinger 1-A.Menac	5 2-K.Ničeva 1-V.Kjvulieva- Mišajkova 1-S.Kaldieva- Zacharieva 1-M.Kostova/ V.Vapordžiev*
2.2.1 primární slovníky	4 SČFI-P SČFI-VN SČFI-VS SČFI-VV		1 FRHSJ	1 FRBE1-2
2.2.2.1 sekundární slovníky větší			1 HFR	1 NFRBE
2.2.2.2 sekundární slovníky menší	1 J.V.Bečka	1 MFS		5 KBFR MFRBE FRBEU FRBE02 FRBE14
2.3 překladové slovníky		1 SFPJ	3 H[S]ČSFR HSFR HSRPF	1 FFB*
2.4 slovníky staršího typu	2 J.Mašín J.Zaorálek	1 P.Tvrđý		
2.5.1 specializované monografie a slovníky	5 1-verbbyť* 1-člov. 1-natur. 1-anim. 1-SČFI-OS	10 1-synt. 2-did. 1-hist. 1-dial. 2-bibl. 1-člov. 1-somat.* 1-natur.	11 1-kompar. 1-somat. 2-anim. 2-hist. 5-dial.	8 1-kompar. 1-žurn. 1-did. 1-bibl. 1-dial. 2-aut. 1-FSRBE
2.5.2 srovnávací monografie	2 2-P.Krejčí	2 1-M.Košková 1-M.Dobříková		3 1-E.Nedkova 1-D.Konstantinova 1-R.Sendek*
2.5.3 terminologické příručky		1 FT		
2.5.4 bibliografické příručky		1 BSIFP	1 BHF	2 BPh:Ab* BBLFL
Celkem:	18	24	19	26

Tabulka č. 2 – národní frazeologie se skromnějšími publikačními výsledky

****	slovinština	bosenština	srbština	makedonština
2.1 monografie a učebnice		1 1-I.Tanović		3 1-R.Panoska 2-S.Velkovska
2.2.1 primární slovníky	1 SSF			1 FRMJ1-3
2.2.2.1 sekundární slovníky větší		1 BFR	2 MSFR FRSJ	1 MFR
2.2.2.2 sekundární slovníky menší			1 ISJ	
2.3 překladové slovníky			2 FRSHJ:SHS FFB*	
2.4 slovníky staršího typu	1 FSPJ			
2.5.1 specializované monografie a slovníky	2 1-pragm. 1-korp.	3 1-kompar. 1-region. 1-aut.	9 1-verbonom. 1-žurn. 1-aut. 3-dial. 1-relig. 1-lid. 1-člov.	1 1-somat.
2.5.2 srovnávací monografie				1 1-R.Sendek*
2.5.3 terminologické příručky				
2.5.4 bibliografické příručky				
Celkem:	4	5	14	7

2.7 Abecední seznam zmiňované frazeologické a frazeografické literatury v rámci jednotlivých národních frazeologií

2.7.1 Česká frazeologická a frazeografická literatura

BEČKA Josef Václav: *Slovník synonym a frazeologismů*. Praha 1977, 1979, 1982.

ČERMÁK František: *Idiomatika a frazeologie češtiny*. Praha 1982.

ČERMÁK František: *Frazeologie a idiomatika*. // Josef Filipec, František Čermák: *Česká lexikologie*. Praha 1985.

ČERMÁK František: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha 2007.

ČERMÁK František, HRONEK Jiří a MACHAČ Jaroslav (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání*. Praha 1983, 2009.

ČERMÁK František, HRONEK Jiří a MACHAČ Jaroslav (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné*. Praha 1988, 2009.

ČERMÁK František, HRONEK Jiří a MACHAČ Jaroslav (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné*. Praha 1994 (sv. 1: A–P, sv. 2: R–Ž), 2009.

ČERMÁK František (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4. Výrazy větné*. Praha 2009.

ČERMÁK František (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 5. Onomaziologický slovník*. Praha 2016.

KREJČÍ Pavel: *Bulharská a česká publicistická frazeologie ve vzájemném srovnání*. Brno 2006.

KREJČÍ Pavel: *Srbská frazeologie v českém a bulharském překlade. Kontrastivní analýza*. Brno 2015.

MAŠÍN Jan: *Slovník českých vazeb a rčení. S doklady z novějších spisovatelů, z přísloví a z mluvy lidové*. Praha 1916.

MAŠÍN Jan: *Slovník českých vazeb a rčení. S doklady ze spisovatelů novějších i starších a z řeči lidové*. Vydání druhé, opravené a rozmnožené. Praha 1924.

MRHAČOVÁ Eva: *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*. Ostrava 1999.

MRHAČOVÁ Eva: *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice*. Ostrava 2000.

MRHAČOVÁ Eva: *Příroda v české frazeologii a idiomatice (Země – Vesmír – Život – Smrt – Barvy – Prostor – Čas)*. Ostrava 2006.

ZAORÁLEK Jaroslav: *Lidová rčení*. Praha 1947, 1963, 1996, 2000, 2009.

2.7.2 Slovenská frazeologická a frazeografická literatura

BALÁKOVÁ Dana: *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)*. Greifswald 2011.

BALÁKOVÁ Dana a KOVÁČOVÁ Viera: *K výskumu biblickej frazeológie*. Ružomberok 2017.

BUFFA Ferdinand: *Zo severošarišskej frazeológie*. Bratislava 1994.

DOBRÍKOVÁ Mária: *Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém*. Bratislava 2008, 2014.

ĐURČO Peter, MLACEK Jozef, SKLADANÁ Jana a PROFANTOVÁ Zuzana: *Bibliografia slovenskej idiomatiky, frazeológie a paremiológie*. Bratislava 1992.

- GLOVNÁ Juraj: *Frazeológia*. Nitra 2015.
- KOŠKOVÁ Mária: *Z bulharsko-slovenskej frazeológie*. Bratislava 1998.
- KROŠLÁKOVÁ Ema: *Kapitoly z frazeológie a veľkomoravskej problematiky*. Nitra 2003.
- KROŠLÁKOVÁ Ema a HABOVŠTIAKOVÁ Katarína: *Človek v zrkadle frazeológie*. Bratislava 1990.
- KROŠLÁKOVÁ Ema a HABOVŠTIAKOVÁ Katarína: *Frazeologický slovník. Človek a príroda vo frazeológii*. Bratislava 1996.
- MAGALOVÁ Gabriela: *Frazeológia (nielen) pre žurnalistov*. Nitra 2008.
- MAGALOVÁ Gabriela: *Frazeológia pre pedagogickú prax*. Trnava 2016.
- MIKO František, HABOVŠTIAKOVÁ Katarína, KABABÍKOVÁ Jana, KROŠLÁKOVÁ Ema a ZELINKOVÁ Kristína: *Frazeológia v škole*. Nitra 1985, Bratislava 1989.
- MLACEK Jozef: *Zo syntaxe frazeologických jednotiek*. Bratislava 1972.
- MLACEK Jozef: *Slovenská frazeológia*. Bratislava 1977, 1984.
- MLACEK Jozef: *Tvari a tváre frazém v slovenčine*. Bratislava 2001, 2007.
- MLACEK Jozef: *Štúdie a state o frazeológii*. Ružomberok 2007.
- MLACEK Jozef, ĎURČO Peter et al.: *Frazeologická terminológia*. Bratislava 1995.
- MLACEK Jozef, BALÁKOVÁ Dana a KOVÁČOVÁ Viera: *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia*. Ružomberok 2009.
- ONDRUS Pavol: *Frazeológia*. // Pavol Ondrus: *Slovenská lexikológia II*. Bratislava 1972.
- SKLADANÁ Jana: *Frazeologický fond slovenčiny v predpisovnom období*. Bratislava 1993.
- SMIEŠKOVÁ Elena: *Malý frazeologický slovník*. Bratislava 1974, 1977, 1983, 1988, 1989.
- TRUP Ladislav: *Slovenské frazémy v piatich jazykoch: čeština, angličtina, nemčina, francúzština, španielčina*. Bratislava 1994.
- TVRDÝ Peter: *Slovenský frazeologický slovník*. Trnava 1931, Prešov – Praha 1934–1937.

2.7.3 Slovinská frazeologická a frazeografická literatúra

- GANTAR Polona: *Stalne besedne zveze v slovenščini. Korpusni pristop*. Ljubljana 2007.
- JAKOP Nataša: *Pragmاتيčna frazeologija*. Ljubljana 2006.
- KEBER Janez: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana 2011.
- PAVLICA Josip: *Frazeološki slovar v petih jeziki: rječnik slovenačkih, hrvatskosrpskih, latinskih, njemačkih, francuskih i engleskih fraza*. Ljubljana 1960.

2.7.4 Chorvátská frazeologická a frazeografická literatúra

- BARČOT Branka: *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb 2017.
- FINK ARSOVSKI Željka: *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb 2002.
- FINK ARSOVSKI Željka et al.: *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb 2006.
- FINK ARSOVSKI Željka, KOVAČEVIĆ Barbara i HRNJAK Anita: *Bibliografija hrvatske frazeologije i CD s popisom frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima*. Zagreb 2010.
- FINK ARSOVSKI Željka, KOVAČEVIĆ Barbara i HRNJAK Anita: *Bibliografija hrvatske frazeologije. Frazeobibliografski rječnik*. Zagreb 2017.

- KOLENIĆ Ljiljana: *Riječ o riječima: iz hrvatske leksikologije i frazeologije 17. i 18. stoljeća*. Osijek 1998.
- KOLENIĆ Ljiljana: *Riječi u svezama: povijest hrvatske frazeologije*. Osijek 2006.
- KOVAČEVIĆ Barbara: *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb 2012.
- MAREŠIĆ Jela i MENAC-MIHALIĆ Mira: *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb 2008.
- MATEŠIĆ Josip: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb 1982.
- MATKOVIĆ Dinko: *Rječnik frazema i poslovice govora Vrboske na otoku Hvaru*. Jelsa 2004.
- MELVINGER Jasna: *Frazeologija*. // Jasna Melvinger: *Leksikologija*. Osijek 1984, 1989.
- MENAC Antica: *Hrvatska frazeologija*. Zagreb 2007.
- MENAC Antica, FINK ARSOVSKI Željka i VENTURIN Radomir: *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb 2003, 2014.
- MENAC Antica i MENAC-MIHALIĆ Mira: *Frazemi i poslovice u dalmatinsko-venecijanskom govoru Splita u 20. stoljeću*. Zagreb 2014.
- MENAC Antica i ROJS Jurij: *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*. Zagreb 1992.
- MENAC Antica, SESAR Dubravka i KUCHAR Renata: *Hrvatskosrpsko-češko-slovački frazeološki rječnik*. Zagreb 1986.
- MENAC Antica, SESAR Dubravka i KUCHAR Renata: *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i slovačkih frazema*. Zagreb 1998.
- MENAC-MIHALIĆ Mira: *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb 2005.
- MENAC-MIHALIĆ Mira i MENAC Antica: *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb 2011.
- VIDOVIĆ BOLT Ivana, BARČOT Branka, FINK ARSOVSKI Željka, KOVAČEVIĆ Barbara, PINTARIĆ Neda i VASUNG Ana: *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Zagreb 2017.

2.7.5 Bosenská frazeologická a frazeografská literatura

- ĆORALIĆ Zrinka i MIDŽIĆ Senija: *Bosanski frazeološki rječnik*. Bihać 2012.
- ĆORALIĆ Zrinka i MUJAGIĆ Mersina: *O frazeologiji odabranih Ćopićevih djela*. Bihać 2017.
- MAHMUTOVIĆ Alisa: *Kao frazeološki rječnik. Rječnik frazema s poredbenom česticom „kao“*. Sarajevo – Zagreb 2012.
- MUŠOVIĆ Abdulah: *Sandžački frazeološki rječnik*. Novi Pazar 2016.
- TANOVIĆ Ilijas: *Frazeologija bosanskoga jezika*. Sarajevo 2000.

2.7.6 Srbská frazeologická a frazeografská literatura

- ВУЛОВИЋ Наташа: *Српска фразеологија и религија: лингвокултуролошка истраживања*. Београд 2015.
- ЗЛАТКОВИЋ Драгољуб: *Пословице и поређења у пиротском говору*. Београд 1988.
- ЗЛАТКОВИЋ Драгољуб: *Фразеологија страха и наде у пиротском говору*. Београд 1989.
- ЗЛАТКОВИЋ Драгољуб: *Фразеологија омаловажавања у пиротском говору*. Београд 1990.

- КАШИЋ Јован, ПЕТРОВИЋ Владислава и СПАСИЋ Желмира: *Фразеолошки речник српскохрватског језика: српскохрватско-словачки*. Нови Сад 1984.
- МИЛЕНКОВИЋ Тања: *Идиоми у српском језику*. Алексинац 2006.
- МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ Драгана: *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд 1987.
- МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ Драгана: *Фразеологија и национална култура*. Београд 2008.
- ОТАШЕВИЋ Ђорђе: *Мали српски фразеолошки речник*. Београд 2007.
- ОТАШЕВИЋ Ђорђе: *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад 2012.
- ПЕЈАНОВИЋ Ана: *Фразеологија Горског вијенца: фразеолошки жанрови, културни концепти, руски преводи*. Подгорица 2010.
- ПЕТРОВИЋ Владислава: *Новинска фразеологија*. Нови Сад 1989.
- ШТРБАЦ Гордана: *Фразеологија о човеку и човек у фразеологији*. Нови Сад 2018.

2.7.7 Makedonská frazeologická a frazeografická literatura

- ВЕЛЈАНОВСКА Катерина: *Фразеолошките изрази во македонскиот јазик: со осврт на соматската фразеологија*. Куманово 2006.
- ВЕЛКОВСКА Снежана: *Белешки за македонска фразеологија*. Скопје 2002.
- ВЕЛКОВСКА Снежана: *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник*. Скопје 2008.
- ПАНОСКА Ружа: *Фразеологија*. // Ружа Паноска: *Современ македонски јазик I*. Скопје 1974.
- ДИМИТРОВСКИ Тодор и ШИРИЛОВ Ташко: *Фразеолошки речник на македонскиот јазик*. Скопје 2003 (том 1: А-Ј).
- ШИРИЛОВ Ташко: *Фразеолошки речник на македонскиот јазик*. Скопје 2008 (том 2: К-П); 2009 (том 3: Р-Ш).

2.7.8 Bulharská frazeologická a frazeografická literatura

- АЛЕКСАНДРОВА Здравка и БОГДАНОВА Палма: *Кратък български фразеологичен речник*. София 1981.
- АНКОВА-НИЧЕВА Кети: *Нов фразеологичен речник на българския език*. София 1993.
- БАНОВА Мария и ДИМОВА Стамена: *Фразеологичен речник на българския език А-Я*. София 2014.
- ВЪТОВ Върбан: *Малък фразеологичен речник на българския език*. Велико Търново 1999.
- ВЪТОВ Върбан: *Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход*. Велико Търново 2002.
- ВЪТОВ Върбан: *Фразеологичен речник на българския език за ученици*. София 2019.
- КАЛДИЕВА-ЗАХАРИЕВА Стефана: *Българска лексикология и фразеология. Том 2: Българска фразеология*. София 2013.
- КОНСТАНТИНОВА Даниела: *Иронията като начин за възприемане на света (върху материал от българската и словашката фразеология)*. Велико Търново 2011.

- КРУМОВА-ЦВЕТКОВА Лилия (науч. ред.) и БЛАГОЕВА Диана (отг. ред.): *Библиография на българска лексикология, фразеология и лексикография (1950–2010)*. София 2011.
- КЮВЛИЕВА-МИШАЙКОВА Веса: *Устойчивите сравнения в българския език*. София 1986.
- КЮВЛИЕВА-МИШАЙКОВА Веса: *Фразеологизмите в българския език*. София 1986.
- НАНОВА Ани: *Фразеологичен синонимен речник на българския език*. София 2005.
- НЕДКОВА Емилия: *Фразеологично богатство в творчеството на Алеко Константинов (с приложение Речник на фразеологизмите в творчеството на Алеко Константинов и техните съответствия на сръбски и руски език)*. Русе 2003.
- НЕДКОВА Емилия: *Помагало по фразеология на българския език*. Русе 2009.
- НЕДКОВА Емилия: *Фразеологизмите като знаци в езика на културата: върху материал от български, сръбски и руски език*. Русе 2011.
- НИЧЕВА Кети: *Българска фразеология [учебник]*. София 1982.
- НИЧЕВА Кети: *Българска фразеология*. София 1987.
- НИЧЕВА Кети, СПАСОВА-МИХАЙЛОВА Сийка и ЧОЛАКОВА Кристилина: *Фразеологичен речник на българския език*. София 1974 (том 1: А–Н); 1975 (том 2: О–Я).
- НИЧЕВА Мира: *Фразеологичен речник на българския език*. Пловдив 2002.
- ПЕТРОВА Славка: *Фразеологичните единици в медийната реч: лингвистичен прочит на спортната журналистика*. София 2016.
- ПОПОВ Константин: *Езикът на Петко Славейков: лексика и фразеология*. София 1983.
- ШКЛИФОВ Благой: *Фразеологичен речник на говора на село Черешница, Костурско*. София 2016.

2.7.9 Německá, polská a albánská frazeologická a frazeografická literatura

O české frazeologii:

HENSCHEL Helgunde: *Die Phraseologie der tschechischen Sprache. Ein Handbuch*. Frankfurt/Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien 1993.

MUSCHNER Annette: *ESSE-Verbalphraseme (am Material des Tschechischen)*. Berlin 1991.

O bulharské (a makedonské) frazeologii:

KOSTOV Marta und VAPORDŽIEV Veselin: *Die Phraseologie der bulgarischen Sprache. Ein Handbuch*. Leipzig 1990.

LICHTENBERG Julia: *Die bulgarischen Phraseologismen. Auswahlbibliographie*. Frankfurt/Main 2001.

SENDEK Robert: *Studia z frazeologii bułgarskiej i macedońskiej*. Kraków 2007.

O balkánské frazeologii (mj. bulharština a srbochorvatština):

THOMAI Jani, LLOSHI Xhevat, HRISTOVA Rusana, QIRIAZATI Kosta, MELONASHI Ana: *Fjalor frazeologjik ballkanik*. Tiranë 1999.

2.8 Chronologický seznam zmiňované frazeologické a frazeografické literatury

1916:

- MAŠÍN Jan: *Slovník českých vazeb a rčení. S doklady z novějších spisovatelů, z přísloví a z mluvy lidové.* Praha.

1924:

- MAŠÍN Jan: *Slovník českých vazeb a rčení. S doklady ze spisovatelů novějších i starších a z řeči lidové.* 2. vyd. Praha.

1931:

- TVRDÝ Peter: *Slovenský frazeologický slovník.* Trnava.

1937:

- TVRDÝ Peter: *Slovenský frazeologický slovník.* 2. vyd. Prešov – Praha.

1947:

- ZAORÁLEK Jaroslav: *Lidová rčení.* Praha.

1960:

- PAVLICA Josip: *Frazeološki slovar v petih jezikih: rječnik slovenačkih, hrvatskosrpskih, latinskih, njemačkih, francuskih i engleskih fraza.* Ljubljana.

1963:

- ZAORÁLEK Jaroslav: *Lidová rčení.* 2. vyd. Praha.

Hranice mezi starým a novým přístupem k frazeologii ve sledovaných jazycích

-----
1971:

-

1972:

- MLACEK Jozef: *Zo syntaxe frazeologických jednotiek.* Bratislava.
- ONDRUS Pavol: *Frazeológia.* // Pavol Ondrus: *Slovenská lexikológia II.* Bratislava.

1973:

-

1974:

- НИЧЕВА Кети, СПАСОВА-МИХАЙЛОВА Сийка и ЧОЛАКОВА Кристилина: *Фраzeологичен речник на българския език, том 1: А–Н.* София.
- ПАНОСКА Ружа: *Фраzeологија.* // Ружа Паноска: *Современ македонски јазик I.* Скопје.
- SMIEŠKOVÁ Elena: *Malý frazeologický slovník.* Bratislava.

1975:

- НИЧЕВА Кети, СПАСОВА-МИХАЙЛОВА Сийка и ЧОЛАКОВА Кристилина: *Фраzeологичен речник на българския език, том 2: О–Я.* София.

1976:

-

1977:

- BEČKA Josef Václav: *Slovník synonym a frazeologismů*. Praha.
- MLACEK Jozef: *Slovenská frazeológia*. Bratislava.
- SMIEŠKOVÁ Elena: *Malý frazeologický slovník*. 2. vyd. Bratislava.

1978:

-

1979:

- BEČKA Josef Václav: *Slovník synonym a frazeologismů*. 2. vyd. Praha.

1980:

-

1981:

- АЛЕКСАНДРОВА Здравка и БОГДАНОВА Палма: *Кратък български фразеологичен речник*. София.

1982:

- BEČKA Josef Václav: *Slovník synonym a frazeologismů*. 3. vyd. Praha.
- ČERMÁK František: *Idiomatika a frazeologie češtiny*. Praha.
- MATEŠIĆ Josip: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb.
- НИЧЕВА Кети: *Българска фразеология* [учебник]. София.

1983:

- ČERMÁK František, HRONEK Jiří a MACHAČ Jaroslav (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiku. Příkladní*. Praha.
- ПОПОВ Константин: *Езикът на Петко Славейков: лексика и фразеология*. София.
- SMIEŠKOVÁ Elena: *Malý frazeologický slovník*. 3. vyd. Bratislava.

1984:

- КАШИЋ Јован, ПЕТРОВИЋ Владислава и СПАСИЋ Желмира: *Фразеолошки речник српскохрватског језика: српскохрватско-словачки*. Нови Сад.
- MELVINGER Jasna: *Frazeologija*. // Jasna Melvinger: *Leksikologija*. Osijek.
- MLACEK Jozef: *Slovenská frazeológia*. 2. vyd. Bratislava.

1985:

- ČERMÁK František: *Frazeologie a idiomatika*. // Josef Filipec a František Čermák: *Česká lexikologie*. Praha.
- MIKO František a kol.: *Frazeológia v škole*. Nitra.

1986:

- КЮВЛИЕВА-МИШАЙКОВА Веса: *Устойчивите сравнения в българския език*. София.
- КЮВЛИЕВА-МИШАЙКОВА Веса: *Фразеологизмите в българския език*. София.
- MENAC Antica, SESAR Dubravka i KUCCHAR Renata: *Hrvatskosrpsko-češko-slovački frazeološki rječnik*. Zagreb.

1987:

- МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ Драгана: *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд.
- НИЧЕВА Кети: *Българска фразеологија*. Софија.

1988:

- ČERMÁK František, HRONEK Jiří a MACHAČ Jaroslav (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné*. Praha.
- SMIEŠKOVÁ Elena: *Malý frazeologický slovník*. 4. vyd. Bratislava.

1989:

- MELVINGER Jasna: *Frazeologija*. // Jasna Melvinger: *Leksikologija*. 2. izd. Osijek.
- MIKO František a kol.: *Frazeológia v škole*. Bratislava.
- ПЕТРОВИЋ Владислава: *Новинска фразеологија*. Нови Сад.
- SMIEŠKOVÁ Elena: *Malý frazeologický slovník*. 5. vyd. Bratislava.

1990:

- KOSTOV Marta und VAPORDŽIEV Veselin: *Die Phraseologie der bulgarischen Sprache. Ein Handbuch*. Leipzig.
- KROŠLÁKOVÁ Ema a HABOVŠTIAKOVÁ Katarína: *Človek v zrkadle frazeológie*. Bratislava.

1991:

- MUSCHNER Annette: *ESSE-Verbalphraseme (am Material des Tschechischen)*. Berlin.

1992:

- ĎURČO Peter, MLACEK Jozef, SKLADANÁ Jana a PROFANTOVÁ Zuzana: *Bibliografija slovenskej idiomatiky, frazeológie a paremiológie*. Bratislava.
- MENAC Antica i ROJS Jurij: *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*. Zagreb.

1993:

- АНКОВА-НИЧЕВА Кети: *Нов фразеологичен речник на българския език*. Софија.
- HENSCHHEL Helgunde: *Die Phraseologie der tschechischen Sprache. Ein Handbuch*. Frankfurt/Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien.
- SKLADANÁ Jana: *Frazeologický fond slovenčiny v predpisovnom období*. Bratislava.

1994:

- BUFFA Ferdinand: *Zo severošariškej frazeológie*. Bratislava.
- ČERMÁK František, HRONEK Jiří a MACHAČ Jaroslav (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné, sv. 1: A–P; sv. 2: R–Ž*. Praha.
- TRUP Ladislav: *Slovenské frazémy v piatich jazykoch: čeština, angličtina, nemčina, francúzština, španielčina*. Bratislava.

1995:

- MLACEK Jozef, ĎURČO Peter et al.: *Frazeologická terminológia*. Bratislava.

1996:

- KROŠLÁKOVÁ Ema a HABOVŠTIAKOVÁ Katarína: *Frazeologický slovník. Člověk a příroda vo frazeológii*. Bratislava.
- ZAORÁLEK Jaroslav: *Lidová rčení*. 3. vyd. Praha.

1997:

-

1998:

- KOLENIĆ Ljiljana: *Riječ o riječima: iz hrvatske leksikologije i frazeologije 17. i 18. stoljeća*. Osijek.
- KOŠKOVÁ Mária: *Z bulharsko-slovenskej frazeológie*. Bratislava.
- MENAC Antica, SESAR Dubravka i KUCHAR Renata: *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i slovačkih frazema*. 2. izd. Zagreb.

1999:

- MRHAČOVÁ Eva: *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*. Ostrava.
- THOMAI Jani, LLOSHI Xhevat, HRISTOVA Rusana, QIRIAZATI Kosta, MELONASHI Ana: *Fjalor frazeologjik ballkanik*. Tiranë.
- ВЪТОВ Върбан: *Малък фразеологичен речник на българския език*. Велико Търново.

2000:

- MRHAČOVÁ Eva: *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice*. Ostrava.
- TANOVIĆ Ilijas: *Frazeologija bosanskoga jezika*. Sarajevo.
- ZAORÁLEK Jaroslav: *Lidová rčení*. 4. vyd. Praha.

2001:

- LICHTENBERG Julia: *Die bulgarischen Phraseologismen. Auswahlbibliographie*. Frankfurt/Main.
- MLACEK Jozef: *Tvari a tváre frazém v slovenčine*. Bratislava.

2002:

- FINK ARSOVSKI Željka: *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb.
- НИЧЕВА Мира: *Фразеологичен речник на българския език*. Пловдив.
- ВЕЛКОВСКА Снежана: *Белешки за македонска фразеологија*. Скопје.
- ВЪТОВ Върбан: *Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход*. Велико Търново.

2003:

- ДИМИТРОВСКИ Тодор и ШИРИЛОВ Ташко: *Фразеолошки речник на македонскиот јазик, том 1: А–Ј*. Скопје.
- KROŠLÁKOVÁ Ema: *Kapitoly z frazeológie a veľkomoravskej problematiky*. Nitra.
- MENAC Antica, FINK ARSOVSKI Željka i VENTURIN Radomir: *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb.

- НЕДКОВА Емилия: *Фразеологично богатство в творчеството на Алеко Константинов (с приложение Речник на фразеологизмите в творчеството на Алеко Константинов и техните съответствия на сръбски и руски език)*. Русе.

2004:

- MATKOVIĆ Dinko: *Rječnik frazema i poslovice govora Vrboske na otoku Hvaru*. Jelsa.

2005:

- MENAC-МИХАЛИЌ Mira: *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb.
- НАНОВА Ани: *Фразеологичен синонимен речник на българския език*. София.

2006:

- FINK ARSOVSKI Željka et al.: *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb.
- JAKOP Nataša: *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana.
- KOLENIĆ Ljiljana: *Riječi u svezama: povijest hrvatske frazeologije*. Osijek.
- KREJČÍ Pavel: *Bulharská a česká publicistická frazeologie ve vzájemném srovnání*. Brno.
- МИЛЕНКОВИЋ Тања: *Идиому у српском језику*. Алексинац.
- MRHAČOVÁ Eva: *Příroda v české frazeologii a idiomatice (Země – Vesmír – Život – Smrt – Barvy – Prostor – Čas)*. Ostrava.
- БЕЛЈАНОВСКА Катерина: *Фразеолошките изрази во македонскиот јазик: со осврт на соматската фразеологија*. Куманово.

2007:

- ČERMÁK František: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha.
- GANTAR Polona: *Stalne besedne zveze v slovenščini. Korpusni pristop*. Ljubljana.
- MENAC Antica: *Hrvatska frazeologija*. Zagreb.
- MLACEK Jozef: *Tvari a tváre frazém v slovenčine*. 2. vyd. Bratislava.
- MLACEK Jozef: *Štúdie a state o frazeológii*. Ružomberok.
- ОТАШЕВИЋ Ђорђе: *Мали српски фразеолошки речник*. Београд.
- SENDEK Robert: *Studia z frazeologii bułgarskiej i macedońskiej*. Kraków.

2008:

- DOBRÍKOVÁ Mária: *Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém (na pozadí asymetrie frazeologických koncepcí)*. Bratislava.
- MAGALOVÁ Gabriela: *Frazeológia (nielen) pre žurnalistov*. Nitra.
- MARESIĆ Jela i MENAC-МИХАЛИЌ Mira: *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb.
- МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ Драгана: *Фразеологија и национална култура*. Београд.
- ШИРИЛОВ Ташко: *Фразеолошки речник на македонскиот јазик, том 2: К–П*. Скопје.
- БЕЛКОВСКА Снежана: *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник*. Скопје.

2009:

- ČERMÁK František, HRONEK Jiří a MACHAČ Jaroslav (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. Přírovnání*. 2. vyd. Praha.

- ČERMÁK František, HRONEK Jiří a MACHAČ Jaroslav (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 2. Výrazy neslovesné*. 2. vyd. Praha.
- ČERMÁK František, HRONEK Jiří a MACHAČ Jaroslav (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 3. Výrazy slovesné*. 2. vyd. Praha.
- ČERMÁK František (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4. Výrazy větné*. Praha.
- MLACEK Jozef, BALÁKOVÁ Dana a KOVÁČOVÁ Viera: *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia*. Ružomberok.
- НЕДКОВА Емилия: *Помагало по фразеология на българския език*. Русе.
- ШИРИЛОВ Ташко: *Фразеолошки речник на македонскиот јазик, том 3: Р–Ш*. Скопје.
- ZAORÁLEK Jaroslav: *Lidová rčení*. 5. vyd. Praha.

2010:

- FINK ARSOVSKI Željka, KOVAČEVIĆ Barbara i HRNJAK Anita: *Bibliografija hrvatske frazeologije i CD s popisom frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima*. Zagreb.
- ПЕЈАНОВИЋ Ана: *Фразеологија Горског вијенца: фразеолошки жанрови, културни концепти, руски преводи*. Подгорица.

2011:

- BALÁKOVÁ Dana: *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)*. Greifswald.
- KEBER Janez: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana.
- КОНСТАНТИНОВА Даниела: *Иронията като начин за възприемане на света (върху материал от българската и словашката фразеология)*. Велико Търново.
- КРУМОВА-ЦВЕТКОВА Лилия (науч. ред.) и БЛАГОЕВА Диана (отг. ред.): *Библиография на българска лексикология, фразеология и лексикография (1950–2010)*. София.
- МЕНАС-МИНАЛИЋ Mira i МЕНАС Antica: *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb.
- НЕДКОВА Емилия: *Фразеологизмите като знаци в езика на културата: върху материал от български, сръбски и руски език*. Русе.

2012:

- ЋORALIĆ Zrinka i MIDŽIĆ Senija: *Bosanski frazeološki rječnik*. Bihać.
- KOVAČEVIĆ Barbara: *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb.
- МАНМУТОВИЋ Alisa: *Kao frazeološki rječnik. Rječnik frazema s poredbenom česticom „kao“*. Sarajevo – Zagreb.
- ОТАШЕВИЋ Ђорђе: *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад.

2013:

- КАЛДИЕВА-ЗАХАРИЕВА Стефана: *Българска лексикология и фразеология. Том 2: Българска фразеология*. София.

2014:

- БАНОВА Мария и ДИМОВА Стамена: *Фразеологичен речник на българския език А–Я*. София.

- DOBRÍKOVÁ Mária: *Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém*. 2. vyd. Bratislava.
- MENAC Antica, FINK ARSOVSKI Željka i VENTURIN Radomir: *Hrvatski frazeološki rječnik*. 2. izd. Zagreb.
- MENAC Antica i MENAC-MIHALIĆ Mira: *Frazemi i poslovice u dalmatinsko-venecijanskom govoru Splita u 20. stoljeću*. Zagreb.

2015:

- GLOVŇA Juraj: *Frazeológia*. Nitra.
- KREJČÍ Pavel: *Srbská frazeologie v českém a bulharském překladu. Kontrastivní analýza*. Brno.
- ВУЛОВИЋ Наташа: *Српска фразеологија и религија: лингвокултуролошка истраживања*. Београд.

2016:

- ČERMÁK František (hl. red.): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 5. Onomaziologický slovník*. Praha.
- MAGALOVÁ Gabriela: *Frazeológia pre pedagogickú prax*. Trnava.
- MUŠOVIĆ Abdulah: *Sandžački frazeološki rječnik*. Novi Pazar.
- ПЕТРОВА Славка: *Фразеологичните единици в медийната реч: лингвистичен прочит на спортната журналистика*. София.
- ШКЛИФОВ Благой: *Фразеологичен речник на говора на село Черешница, Костурско*. София.

2017:

- BALÁKOVÁ Dana a KOVÁČOVÁ Viera: *K výskumu biblickej frazeológie*. Ružomberok.
- BARČOT Branka: *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb.
- ĆORALIĆ Zrinka i MUJAGIĆ Mersina: *O frazeologiji odabranih Ćopićevih djela*. Bihać.
- FINK ARSOVSKI Željka, KOVAČEVIĆ Barbara i HRNJAK Anita: *Bibliografija hrvatske frazeologije. Frazeobibliografski rječnik*. Zagreb.
- VIDOVIĆ BOLT Ivana, BARČOT Branka, FINK ARSOVSKI Željka, KOVAČEVIĆ Barbara, PINTARIĆ Neda i VASUNG Ana: *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Zagreb.

2018:

- ШТРБАЦ Гордана: *Фразеологија о човеку и човек у фразеологији*. Нови Сад.

2019:

- ВЪТОВ Върбан: *Фразеологичен речник на българския език за ученици*. София.

3. Teoretické přístupy k frazeologii kontrastivně (analýza české, slovenské, chorvatské a bulharské frazeologické školy)

Z přehledu frazeologických publikací, který jsme podali v předchozí kapitole, zřetelně plyne, že nejbohatší frazeologickou produkci vykazuje slovenská, bulharská, chorvatská a česká lingvistika. Tato skutečnost je výsledkem dlouhodobé systematické badatelské, ale i publikační práce na poli nejen domácí (slovenské, bulharské, chorvatské, české), ale také kontrastivně pojaté frazeologie. Přirozené v tomto smyslu je, že všechny čtyři národní frazeologie mají postupem času vyprofilovaná centra svého výzkumu (typicky například slavistická pracoviště Filozofické fakulty Univerzity v Záhřebu), ale mnohem výrazněji se uplatňují jednotliví „otcové“ (resp. „matky“ v Bulharsku a Chorvatsku) frazeologie, kteří se výrazně zasloužili o teoretické rozpracování frazeologické problematiky ve svém národním prostředí a z jejichž výsledků těží a rozšiřují je, popř. překonávají jejich pokračovatelé. Bez velké nadsázky bychom tu mohli hovořit o frazeologických školách.

3.1 Česká frazeologická škola

Frazeologická bádání v Česku jsou přibližně od druhé poloviny 70. let 20. století spjata především se jménem **Františka Čermáka** (Praha). Lze říci, že v žádném ze sledovaných národních prostředí neexistuje natolik výrazná vědecká osobnost, jejíž přínos dané lingvistické disciplíně by byl srovnatelně široký a zásadní. F. Čermák je nejen autorem ve slovanském světě unikátní teoretické koncepce frazeologie a idiomatiky, jejímž ústředním principem je *anomálnost* spojení dvou jazykových prvků mnoha jazykových rovin (Filipec – Čermák 1985: 169, 175–176, 205), ale také hlavním redaktorem a tvůrcem koncepce monumentálního frazeografického počínu – pětisvazkového *Slovníku české frazeologie a idiomatiky*. Ucelené zpracování problematiky české frazeologie a idiomatiky přinesl nejprve ve studijní příručce *Idiomatika a frazeologie češtiny* (1982) a krátce na to v monografii *Česká lexikologie* (oddíl Frazeologie a idiomatika, 1985).

3.1.1 Koncepce Františka Čermáka

Základním kritériem pro klasifikaci idiomů a frazémů je „vnitřní vztah komponentů k celku, zvláště po stránce sémantické“ (Filipec – Čermák 1985: 200). Užitá kritéria jsou povahy formální, sémantické a kolokační. Hovoří o kombinaci alespoň dvou prvků, pro které platí, že z nich jeden či více nefunguje stejným způsobem v žádné další kombinaci či kombinacích tohoto druhu, anebo se vyskytuje pouze v krajně omezeném jejich množství, popř. jen v jediném (tamtéž: 176–177). Konstatuje, že úžeji chápaná frazeologie (tj. bez jednotek větné povahy) se zařazuje „přirozeně a především do oblasti lexikologie a lexikografie“ (tamtéž: 166). Funkčně je idiomatika a frazeologie (IF) vždy paralelní a komplementární běžnému jazyku, z něhož i čerpá, avšak od něhož se řadou základních principů odlišuje (tamtéž: 167). K hlavním a nejčastěji zdůrazňovaným kritériím vymezení frazeologické jednotky (FJ) patří podle Čermáka mj. ustálenost, reprodukovatelnost, víceslovnost, syntaktická ustrnulost, nesoučtovost významů komponentů, sémantická nerozložitelnost, ekvivalentnost slovu, obraznost, emocionálnost, aj. (tamtéž: 168–169). Ve frazeologii používá termín **kolokabilita** jako pojmenování specifického typu syntagmatickosti, který se vyznačuje spojitostí jednotek **pouze na těch rovinách, na kterých lze uvažovat o významu** (tamtéž: 173 – zvýraz. P.K.). Základní princip, který frazeologické jednotky utváří, je **princip kombinatorický**, který mj. umožňuje vytvářet stále nová pojmenování nejen v pravidelném jazyce, ale i ve frazeologii, kde se jedná o pojmenování anomální (Čermák 2007: 26).

Pro pojmenování celé disciplíny i její základní jednotky používá dvojkomponentového označení (**frazeologie a idiomatika – frazém a idom**), což vysvětluje následovně: „analyzuje-li se kombinatorický útvar formálně, z hlediska formálních rysů, mluví se o frazému, zatímco analýza sémantická, z hlediska relevantních sémantických rysů, opravňuje užití názvu idiom“ (Čermák 2017, srov. též Čermák: 2007: 33). Některé prvky lexikální roviny mají extrémně omezenou spojitelnost, vyskytují se pouze v konkrétním frazeologickém slovním spojení. Takovéto prvky by mimo FJ fakticky nemohly existovat. Z hlediska kolokability je tedy lze nazývat monokolokabilními (Filipec – Čermák 1985: 173). Na sémantické úrovni pak hovoříme o **kompatibilitě** (slučitelnosti – tamtéž: 174). Zatímco v pravidelném jazyce se inkompatibilní prvky nespojují, v IF je takovéto spojení

zcela běžné (tamtéž). Idiomy, mezi jejichž komponenty je kompatibilita, připouštějí vedle frazeologického významu též existenci významu doslovného. Takovéto případy můžeme nazývat *frazeologickými homonymy* (tamtéž: 175). Frazém a idiom je pak podle Čermáka „nemodelové a ustálené syntagma prvků, z nichž (aspoň) jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu (formálně a většinou i sémanticky)“ (tamtéž: 177, viz též Čermák 2007: 32), třebaže autor konstatuje obtížnost při pokusu o komplexní definici frazeologické jednotky (Filipec – Čermák 1985: 176–177).

Jednotku frazeologie a idiomatiky – *frazém, idiom* – Čermák charakterizuje ve své starší příručce jako „ustálenou kombinaci minimálně dvou forem (morfémů, lexémů, kolokací, vět), která je různě anomální formálně, kolokačně i sémanticky a tvoří jednotku bezprostředně vyšší roviny. Je vymezená v různém, avšak zřetelném stupni integrální konsituační funkcí a denotátem, jež nejsou z hlediska svých komponentů plně derivovatelné, prediktabilní a jež ani naopak na ně nelze zpátky beze zbytku, popř. vůbec rozložit. Oblast IF je pak oblastí takových kombinací“ (Čermák 1982: 115). Z definice tedy vyplývá, že o frazeologii a idiomatice lze mluvit nejen tehdy, máme-li na mysli sémanticky anomální kombinaci slov, ale též sémanticky anomální kombinaci prvků jiných jazykových rovin, pokud mají významově obsahovou stránku (srov. Filipec – Čermák 1985: 205). **Anomálnost** spojení (v kontrastu se systémovostí v pravidelném jazyce danou spolehlivostí formálních a sémantických pravidel) je tedy pro Čermákovu koncepci ústředním konstitutivním rysem frazeologie, neboť je v ní v různém stupni všudypřítomná (Čermák 2007: 30). Čím více anomálií přitom frazém vykazuje, tím je idiomatičtější a naopak (tamtéž: 32). V jednom frazému se přitom mohou ojedinele kombinovat i prvky různých rovin (Filipec – Čermák 1985: 206). Dále F. Čermák zkoumá zevrubně idiom a frazém z hlediska struktury, sémantiky, motivace, stylové platnosti, apod. a uvádí přehled typů frazému a idiomu (tamtéž: 200–204). Zvláštní kapitolu věnuje F. Čermák přirovnání (tamtéž: 217–219). Nakonec popisuje typy transformací IF (rozdlišuje mezirovinnou, vnitrorovinnou a individuální transformaci aktualizací) (tamtéž: 223–228) a všímá si komunikativní funkce idiomů a frazémů (tamtéž: 229–235).

Klasifikace idiomů a frazémů (IF) z hlediska strukturního podle výše řečeného vypadá u Čermáka následovně:⁴⁴

1. lexikální IF (jejich komponenty jsou z roviny morfematické, např. *najít, předsevzetí*)

2. kolokační IF (jejich komponenty jsou z roviny morfematické i lexikální):⁴⁵

a) se sysémantickými komponenty (např. *ke všemu, co do*)

b) s autosémantickými i sysémantickými komponenty (např. *od oka, bez okolků*)

c) s autosémantickými komponenty (např. *chytat lelky, jablko sváru*)

3. propoziční IF:

a) se sysémantickými komponenty (jejich komponenty jsou z roviny morfematické – např. *To tak! Že by?*)

b) s autosémantickými, resp. kolokačními komponenty (jejich komponenty jsou z roviny lexikální, resp. kolokační – např. *Chcíp tam pes; Pozdě bycha honit*)

4. polypropoziční IF:

a) monosubjektové (jejich komponenty jsou z roviny kolokační nebo propoziční – např. *Tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne!*)

b) intersubjektové (jejich komponenty jsou z roviny propoziční – např. *Pozdrav pámbu! x Dejž to pámbu!*) (klasifikace viz Filipec – Čermák 1985: 206–207, 237–238)

5. interstratální IF (řádký případ, kdy jejich komponenty pocházejí z různých rovin – např. *dát někomu, co se do něj vejde; tvářit se, jako by se nechumelilo*) (Čermák 2007: 43).

Jednotky nacházející se na pomezí pravidelného jazyka a frazeologie nazývá **kvazifrazémy a kvaziidiomy**. Řadí k nim:

a) výrazy s konkrétním denotátem (např. *kočičí hlava*)

b) výrazy terminologické povahy (např. *mrtvý chod*)

c) některé výrazy se sysémantickými komponenty (např. *ve srovnání s někým*)

d) některé výrazy s desémantizovaným komponentem (např. *bejt potřebnej*)

---

⁴⁴ F. Čermák se záměrně o klasifikaci na základě jiných hledisek ani nesnaží, neboť je považuje z různých důvodů za problematická (viz Čermák 2007: 44).

⁴⁵ Zde chápe F. Čermák morfémy v širším smyslu; volné morfémy jsou zároveň slovem (Filipec – Čermák 1985: 206).

e) výrazy s omezenou kolokabilitou komponentů (např. *širé moře*)

f) některé výrazy verbonominální s abstraktním substantivem (např. *věnovat pozornost*) (tamtéž: 205).

F. Čermák tedy frazémy klasifikuje pomocí funkčních opisů jako určité formální typy a podtypy, neužívá žádných specifických terminologických⁴⁶ ani tradičních⁴⁷ označení.

3.1.2 Jiné koncepce

S popisem frazeologické teorie je možné se setkat ještě v řadě dalších publikací (učebnicích, mluvnicích, slovnících),⁴⁸ některé z nich byly předmětem podrobné analýzy přístupu, kterou provedl autor těchto řádků (viz Krejčí 2006a, 2006b). Většinou se jejich autoři v zásadních otázkách neliší od přístupu Čermákova. **Mirek Čejka** mj. hovoří o nedostacích formálního, synchronního přístupu, podle kterého je frazém „sémanticky nečleněný a nečlenitelný celek, takže nemá smyslu mluvit z lexikálně sémantického hlediska o jeho součástech a jejich významu“ (Čejka 1992: 33). Konstatuje *nutnost vzít v úvahu i hledisko diachronní, neboť kupř. význam slovních komponentů (nebo některého z nich), které jsou součástí frazeologické jednotky, se často promítá do významu celé FJ* (viz tamtéž – kurz. P.K.) a vztah mezi doslovným a frazeologizovaným významem nemusí být vždy zastřený, protože frazeologizace určitého slovního spojení může probíhat přímo „před očima uživatelů jazyka“ (tamtéž). Obecná definice frazému a idiomu pak bude podle Čejky vypadat tak, že se jedná o „nemodelové a ustálené syntagma jazykových jednotek, z nichž aspoň jedna je z hlediska druhé členem extrémně omezeného a formálně, většinou však i sémanticky zavřeného paradigmatu“ (tamtéž: 34). M. Čejka tu vědomě vychází z teorie F. Čermáka. Případy, kdy existuje vedle frazeologického významu i význam doslovný, označuje jako **frazeologická homonyma** (př. *vypustit pokusný balónek* nebo *chcípł tam pes* – viz tamtéž). Do přechodného pásma **kvazifrazémů a kvaziidiomů** řadí slovní spojení s omezenou

---

⁴⁶ Jako např. slovenská frazeologická teorie.

⁴⁷ Jako např. rčení, úsloví, obrat, přísloví, pořekadlo, pranostika apod. (srov. k tomu též Čermák 2007: 33).

⁴⁸ Asi nejkompaktnější a zároveň nejdostupnější výklad podává *Nový encyklopedický slovník češtiny* (2017) přístupný výhradně online. Autory příslušných statí jsou František Čermák (hesla Frazeologie a idiomatika, Frazém a idiom a Frazeografie) a Zdeňka Hladká (heslo Frazeologický slovník).

mírou kolokability (*otevřít dokořán*), sousloví s abstrakty (*věnovat pozornost*) nebo případy s ustálenou metaforou nebo metonymií (*zlatý déšť, tvrdá hlava*), a to především tehdy, „mají-li konkrétní denotáty“ (tamtéž). Stejně jako Čermák též upozorňuje, že o frazémech můžeme hovořit i na rovině morfologické – pak hovoříme o tzv. **idiomatických kompozitech** (*mateřídouška, strašpytel*) nebo **idiomatických derivátech** (*zákeřný*) (tamtéž: 35). Jinak než Čermák se ovšem Čejka staví k tzv. propozičním a polypropozičním „fixovaným útvarům“ (rčením, příslovím, pořekadlům, okřídleným slovům, citátům, apod.). Zde navrhuje, aby část takovýchto útvarů byla zkoumána „jako případy velmi obecně pojaté kategorie citátů“. Paremiologii pak navrhuje vyčlenit jako samostatnou disciplínu (tamtéž).

3.2 Slovenská frazeologická škola

Frazeologická bádání na Slovensku jsou přibližně od sedmdesátých let minulého století spojena v první řadě se jménem **Jozefa Mlacka** (Bratislava, v současnosti Ružomberok), který zpracoval slovenskou frazeologii monograficky už v roce 1977. Bylo to vůbec první komplexní zpracování frazeologické problematiky i v rámci tehdejšího Československa. Jeho *Slovenská frazeológia* se dočkala druhého, doplněného vydání v roce 1984. Na rozdíl od českého prostředí se však na Slovensku výrazně profilovala i řada dalších frazeologů, jejichž odborná činnost je zaznamenána nejen v dílčích studiích, ale především v monografiích nejrůznějšího charakteru (podrobněji o tom viz především předchozí kapitola 2). O široké personální základně slovenské frazeologie svědčí například řada sborníků nazvaných *Frazeologické štúdie* (mezi roky 1996 a 2014 vyšlo postupně v nepravidelných intervalech šest svazků).⁴⁹

3.2.1 Koncepce Jozefa Mlacka

Jozef Mlacek označuje základní jednotku frazeologie jako **frazéma**, za v zásadě synonymní ovšem považuje i starší (a méně vhodné) termíny

---

⁴⁹ Pro srovnání – v českém prostředí se jednou za dva roky pravidelně setkávají paremiologové na konferenci *Parémie národů slovanských* pořádané Ostravskou univerzitou (poprvé se konala v roce 2002 u příležitosti 150. výročí úmrtí F. L. Čelakovského a vydání jeho *Mudrosloví*, v roce 2018 se konala již podeváté). Duší těchto setkávání je ostravská frazeoložka Eva Mrhačová. Paremiologie je však přece jen poněkud specifická lingvistická disciplína zaměřená na jednotky frazeologického charakteru jen zčásti (srov. např. srovnání frazeologie a paremiologie u J. Mlacka [1984: 10–11]).

frazeologizmus nebo *frazeologická jednotka* (Mlacek 1984: 20–24). Frazém definuje jako „ustálené slovné spojení, které sa vyznačuje obraznosťou a nerozložiteľnosťou svojho významu, ako aj expresívnosťou“ (tamtéž: 46). Poměrně strohou definici frazému pak vysvětluje následovně: „Ako špecifikujúce a obmedzujúce príznaky sa uvádzajú len tie jej vlastnosti, ktoré sa ukázali ako najvšeobecnejšie vlastnosti všetkých (alebo takmer všetkých) frazeologických jednotiek“ (tamtéž). Jednoduchou, pritom komplexní definici podává **Martin Ološtiak**, který frazém definuje jako „expresívno-evaluatívny, ustálený, obrazný, nadslovný, reprodukováný, dispozičný, druhotný, anomálny, synkretický druh pomenovania“ (Ološtiak – Ivanová 2013: 152) a dodává, že „[a]ni jedna z vlastností totiž sama osebe nepostačuje na to, aby sme dané slovné spojenie mohli pokladať za frazému. Frazému robí frazémou len zväzok týchto vlastností, ktoré navyše môžu byť v tej-ktorej frazéme zastúpené v nerovnakej miere, napr. mení sa miera obraznosti“ (tamtéž).

Jozef Mlacek se jednoznačně hlásí k širokému chápání frazeologie, přičemž odmítání určitých konstrukčních typů považuje za přežitě: „Ako plne oprávnené sa podľa nových výskumov ukazuje práve široké chápanie frazeológie i frazeologickej jednotky“ (Mlacek 1984: 47). Základním konstrukčním typem frazémů je podle Mlacka syntagma, ostatní typy (věta, souvětí, spojení nesyntagmatické povahy) jsou příznakové. Frazémy nejen že pojmenovávají, ale také hodnotí (podle F. Mika [1978/79] „pomenúvajú vyjadrujú“), obsahují konotační prvky. Čistě pojmenovací frazémy, tj. ty jednotky, které jsou (téměř) bez konotační složky, jsou fakticky Čermákovy kvazifrazémy. Na opačném pólu stojí jednotky, u nichž převažuje složka hodnotící (Mlacek tu parafrázuje Mika užitím jejich popisu jako jednotek, které „vyjadrujú pomenúvajú“); jsou jimi především tzv. **frazeotextémy** (tj. parémie – přísloví, pořekadla, pranostiky...) odpovídající Čermákovým propozičním a polypropozičním IF (Mlacek 2001: 12–13, srov. též Ološtiak – Ivanová 2013: 154).

K otázce míry desémantizace komponentů frazému (což se týká především těch syntagmatické povahy) zaujímá J. Mlacek jasné stanovisko v tom smyslu, že jednotky, jako jsou např. *šibeničný humor*, *modrý pondelok*, *veľké zviera*, *lukulské hody*, *krokodílie slzy* apod. do frazeologie jednoznačně patří, tj. sémantický posun pouze u jednoho z komponentů je dostatečným důvodem a u posledního příkladu

je zase podstatným signálom nemožnosť vytvoriť singulárny tvar, aniž by nedošlo ke ztráte sémantiky celého nominálneho výrazu (Mlacek 2001: 26–29). S tým súvisí i jeho presvedčenie, že „pri vzniku frazémy síce dochádza k desémantizácii slova, avšak táto premena je len niekedy úplná, skôr býva iba čiastočná“ (Mlacek 2007: 78); pripomína tu pritom, že se schopnosť odstupňovania tejto kvality už pracoval Vinogradov ve svém tradičním členění frazeologických jednotek na srůsty, celky a spojení (tamtéž). Jako specifické případy frazeologizovaného slovního spojení pak chápe terminologická pojmenování – především rostlin – typu *pastierska kapsička*, *psí jazyk* apod. (Mlacek 2001: 29).

Idiomatically, anomálně utvořená slova typu *mateřídouška*, která F. Čermák pokládá v rámci své koncepce za IF, řadí Mlacek pouze k tzv. idiomatičkým kompozitům nebo idiomatičkým derivátům (pripomeňme, že stejné termíny používá i M. Čejka), nepovažuje je však za frazémy, odvoláva se pritom na prijatý princíp tvarovosti: „[p]ráve princíp tvarovosti umožňuje aj pri rešpektovaní idiomatiččnosti uvedených útvarov nepokladať ich aj za frazémy: sú to *idiomatičké kompozitá*, *idiomatičké deriváty*, prípadne aj *idiomatičké slovné tvary*, ale nie frazémy“ (tamtéž: 23).

Jednotlivé konstrukční typy frazémů J. Mlacek člení takto:

- a) frazémy so stavbou syntagmy** (neslovesnej alebo slovesnej – např. *raz za turecký rok*, *dostať sa z blata do kaluže*) – jinak též **frazolexémy**⁵⁰
- b) frazémy so stavbou vety alebo súvetia** (frazeotextémy, často paremiologickej povahy – např. *trafila kosa na kameň*, *i vlk sa nasýtil i baran zostal celý*)
- c) minimálne frazémy** (tj. frazémy s jediným autosémantičkým komponentem – např. *do haliera*, *bez fanfár*, *ani o piad'*, *po našom*)⁵¹
- d) subfrazémy** (tj. frazémy s výhradně synsémantičkými komponenty – např. *len aby*, *no nazdar*, *ale-ale*, *už-už*)⁵²
- e) tzv. jednoslovné frazémy** (např. *zotrieť niekoho*, *mať s niekým niečo*, *chodiť s niekým*)⁵³

---

⁵⁰ Srov. např. Ološtiak – Ivanová (2013: 154).

⁵¹ Tento typ podrobne rozpracovala Mária Dobříková (1997). F. Čermák je klasifikuje jako frazémy gramatičké povahy – přesněji předložkové a spojkové frazémy (SČFI-VN 2009: 495–497).

⁵² Tento typ byl podle J. Mlacka (2001: 20) explicitně vyčleněn teprve v terminologickém slovníku frazeologie (FrazTerm 1995: 114). F. Čermák tento konstrukční typ klasifikuje rovněž jako frazémy gramatičké povahy – přesněji částicové frazémy (SČFI-VN 2009: 497–498).

f) frazeologizované konstrukce (tzv. syntaktické frazémy, frazeoschématata – např. *ako číta, tak číta; riaditel' sem, riaditel' tam*) (Mlacek 2001: 21).

3.3 Chorvatská frazeologická škola

3.3.1 Koncepce Antice Menacové (záhřebský směr)

Základní kritéria pro vymezení a klasifikaci frazému z pohledu tzv. záhřebské frazeologické školy (nebo možná přesněji záhřebského směru chorvatské frazeologické školy) nastínila ve své monografii *Hrvatska frazeologija* Antica Menacová (2007). V ní všechny možné aspekty analýzy frazémů autorka spíše jen shrnuje, konstatuje a ilustruje na příkladech. Nepouští se do žádných hlubších ani složitějších teoretických úvah po vzoru F. Čermáka nebo J. Mlacka. Koncepce, kterou A. Menacová, Ž. Fink Arsovska a další zástupci záhřebského směru zastávají, by se dala ve stručnosti vyjádřit takto:

1. Terminologický aspekt – lingvistickou disciplínu, která se frazeologickými slovními spojeními zabývá, nazývá *frazeologija*, jednotku frazeologie nazývá *frazem*. Tomuto termínu dává jednoznačnou přednost před ostatními možnostmi (frazeologizmi, frazeologemi, idiomi, frazeološke jedinice atd. – Menac 2007: 11, podobně též Fink Arsovski 2002: 6), ačkoliv ještě počátkem devadesátých let 20. století v chorvatské frazeologické literatuře převažoval pod vlivem ruské školy termín *frazeologizam* (← rus. *фразаологизм*) (Vidović Bolt 2011: 17).

2. Sémantický aspekt – frazémy definuje jako slovní spojení, u nichž „dolazi do promjene odnosno gubitka značenja svih ili nekih sastavnica (bar jedne od njih) pa značenje cijele sveze ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica“ (Menac 2007: 9), tj. „značenje cjeline (...) nije jednako zbroju značenja pojedinih sastavnica“ (tamtéž: 15). Ž. Fink Arsovska zdůrazňuje u frazémů vzniklých na bázi volných slovních spojení též obraznost („slikovitost“), která je přítomná hluboko ve struktuře těchto frazémů, které vznikly sémantickou transformací („semantička preoblika, sem. pretvorba“), resp. desémantizací „svih ili dijela frazeoloških komponenata (sastavnica) u frazemu“ (Fink Arsovski 2002: 6). Tento obraz původního významu volného slovního spojení („semantički talog“) poté pomáhá

---

⁵³ Do slovenské frazeologie tento typ poprvé uvedl František Miko (Miko a kol. 1989 – viz Dobříková 2014: 16). Problematikou lexikografického zpracování takových jednotek (ve slovenštině a bulharštině) se zabývala M. Košková (2003).

při dešifrování nového, již frazeologického významu (př. *skinuti krinku slica; bacati u isti koš koga, što*) (tamtéž: 7). Zásadní je tu v každém případě to, že obě citované protagonistky záhřebského směru chorvatské frazeologické školy nevyřazují z frazeologie (ani neodsouvají na její periférii) takové jednotky, u nichž se desémantizace dotkla pouze některých komponentů (Ž. Fink Arsovská ji nazývá „djelomična desemantizacija“ a uvádí příklady *lavovski dio* „největší dio, nesrazmjerno velik dio“ nebo *raditi na crno* „raditi mimo zakonskih propisa, ilegalno raditi“ – viz tamtéž). Kromě základního významu lze u některých frazémů identifikovat též konotativní význam, který může obsahovat pozitivně hodnotící příznak („odobravanje“) – např. *domaće ognjište; čuvati kao oči u glavi* aj., negativně hodnotící příznak („neodobravanje“) – např. *imati debelu kožu; plesati kako drugi svira; lijevati ulje u vatru* aj., příznak humoru („humor“) – např. *mlad kao rosa u podne; nije šija nego vrat* aj., příznak úcty („svečani ton“) – např. *položiti na oltar domovine; ispratiti na vječno prebivalište (počivalište)* apod. (Menac 2007: 20).

3. Syntaktický aspekt – frazémy vykazují „uglavnom stabilan red riječi“ (Menac 2007: 15) a dále se sleduje jejich zapojení do větné struktury a jejich funkce. Podle toho, jaký slovní druh je syntakticky řídicím nebo určujícím členem, dělíme frazémy nejčastěji na substantivní (př. *na brzu ruku*), adjektivní (př. *brz na šakama*) nebo verbální (př. *otvoriti vatru na koga*), slovní spojení bez závislého členu bývají méně časté (př. adverbiální *jasno i glasno* nebo numerický *ni pet ni šest*) (Fink Arsovski 2002: 8).

4. Strukturní aspekt – frazémy mívají „čvrstu strukturu u kojoj su leksičke zamjene ograničene, a gramatičke ne unose semantičkih promjena“ (Menac 2007: 15). Může docházet k vypuštění některého z komponentů (elipsa – např. *bez kraja <i konca>; od Kulina bana <i dobrijuh dana>* – tamtéž: 19), nebo k nahrazení některého z komponentů synonymním výrazem (substituce synonymem – např. *dati znak (mig, signal); istući (izlemati, isprebijati) na mrtvo ime* – tamtéž), anebo k nahrazení některého z komponentů jiným výrazem, který ovšem význam frazému nemění (substituce jiným výrazem – např. *tko (bog, vrag) bi ga znao; stari lisac (mačak); praviti se lud (blesav, nevješt, Tošo, Englez, Kinež)* – tamtéž).⁵⁴

---

⁵⁴ Sémantický, syntaktický a strukturní aspekt považuje Željka Fink Arsovská za nejdůležitější aspekty frazeologické analýzy (Fink Arsovski 2002: 8).

5. Formální aspekt – frazém může mít v zásadě tři podoby: „najmanji mu je opseg kad se sastoji od jedne samostalne i jedne pomoćne riječi, a najveći opseg frazema nije određen“ (Menac 2007: 19). Vedle nejtypičtější formy frazému – slovního spojení (jinak též syntagmatu či kolokace), chorv. „skup riječi“ (tamtéž: 18), kterou mají jednotky jako *desna ruka; krokodilske suze; dobiti šipak; govoriti u vjetar; ognjem i mačem*, Menacová řadí mezi frazémy i jednotky typu *po domaću; za dlaku; ni u snu; preko noći*, tedy tzv. minimální či gramatické frazémy (srov. výše Mlacek, resp. Čermák), jež mají podobu fonetického slova (chorv. „fonetska riječ“ – tamtéž),⁵⁵ ale i jednotky typu *vrag ne spava; bog bi ga znao; na jedno uho uđe, a na drugo izađe*, jež mají formu větnou (chorv. „rečenica“ – tamtéž). Jak z ukázky plyne, tato forma může mít podobu jednoduché věty („prosta rečenica“ – *vrane su mozak ispile komu*) nebo souvětí („složena rečenica“), a to jak souřadného („neovisno složena r.“ – *na jedno uho uđe, a na drugo izađe*), tak i podřadného („ovisno složena r.“ – *trla baba lan da joj prođe dan*) (tamtéž: 19). Co se týče přísloví, pořekadel („poslovice“) a podobných paremiologických útvarů, Menacová je z frazeologie velice opatrně vytěsňuje, třebaže mnohým z nich přiznává jistou úlohu při vzniku řady frazémů. Tyto jednotky se podle ní „obično ne uvrštavaju u frazeme, ali često daju poticaj za stvaranje frazema, najčešće svojim cijepanjem ili skraćivanjem ([...] *tih voda / brijege dere*)“ (tamtéž: 17).⁵⁶

6. Kategoriální aspekt – frazémy můžeme klasifikovat podle toho, jaký kategoriální význam mají, tento aspekt tedy úzce souvisí s jejich sémantickou stránkou. Ž. Fink Arsovská k tomu říká: „U frazeološkoj je teoriji prisutno nekoliko različitih podjela frazema s obzirom na kategorijalno značenje, ali su im zajedničke sljedeće osnovne (najbrojnije) kategorije: *glagolski, imenički, priložni, pridjevski*, a spominju se i malobrojnije skupine *zamjeničkih, neodređeno-količinskih, modalnih te uzvičnih frazema*“ (Fink Arsovski 2002: 9). To, do jaké kategorie frazém náleží, lze určit na základě vyjádření jeho významu, např. frazém *zadnja rupa na svirali* „sasvim nevažna (nezanimljiva) stvar (osoba)“ patří do kategorie jmenných frazémů, kdežto *gdje je bog rekao laku noć* „jako daleko, u zabiti“ patří do kategorie adverbiálních frazémů (tamtéž; podtrž. P.K.). Na to, do jaké kategorie příslušný

---

⁵⁵ Taková struktura – abychom ji vůbec mohli považovat za fonetické slovo – musí rovněž představovat celek s jedním přízvukem, což je fonetické kritérium takového minimálního frazému (viz např. Fink Arsovski 2002: 8).

⁵⁶ Ž. Fink Arsovská (2002: 8) nevyčleňuje formální aspekt samostatně, ale vnímá ho jako součást aspektu strukturního.

frazém patří, lze rovněž usuzovat z jeho syntaktického zapojení do příslušného diskurzu.

7. Stylistický aspekt – frazémy, stejně jako lexémy určitého jazyka mohou náležet různým jazykovým stylům. A. Menacová přitom mj. zdůrazňuje existenci stylově neutrální frazeologie, která se užívá ve všech funkčních stylech, a to „bez posebnih ekspresivno-emocionalnih nijansa“ (Menac 2007: 19) – např. *od jutra do mraka; kao nikad; pod vedrim nebom* aj. – tamtéž). Přesto se expresivita dá považovat za charakteristickou vlastnost frazémů, byť nemusí být vždy nutně přítomná (Fink Arsovski 2002: 7).

Željka Fink Arsovská dále upozorňuje na rozdíl mezi užším a širším chápáním frazeologie. Výše uvedené aspekty považuje za užší chápání frazeologie. Její širší podoba („šira frazeologija, frazeologija u širem smislu“) podle ní navíc obsahuje „dio ustaljenih izraza za koje nije karakteristična potpuna desemantizacija (...), slikovitost, ekspresivnost i konotativno značenje“ (tamtéž). Jedná se o ustálená slovní spojení, ucelená a s pevnou strukturou, a vyskytují se především v terminologii nejrůznějších oborů (*crna burza; morski pas; jaje na oko...* – tamtéž; srov. též Vidović Bolt 2011: 16). Dále podle Fink Arsovské bývají součástí širšího chápání frazeologie i verbonominální slovní spojení typu *donijeti odluku* „učinit rozhodnutí“, *doći do zaključka* „dojít k závěru“, *uzeti u obzir* „vzít v úvahu“ apod. (Fink Arsovski 2002: 8). V chorvatské frazeologii se dokonce objevil nepřilíš úspěšný návrh, aby se předmět zkoumání obou frazeologických proudů odlišil terminologicky – frazém coby objekt zkoumání frazeologie v užším smyslu by se nazýval *výrok* (orig. „izričaj“) a frazém coby objekt zkoumání frazeologie v širším smyslu zase *lokuce* (orig. „lokucija“) (Vajs – Zečević 1994: 177, cit. dle Vidović Bolt 2011: 16; srov. dále Kaldieva-Zacharieva 2013).

3.3.2 Koncepce Josipa Matešiće (mannheimský směr)

Tento směr je reprezentován prakticky výhradně Josipem Matešićem. Právě tento lingvista se zasazoval už v roce 1979 o to, aby se jednotka frazeologie terminologicky ustálila na podobě *frazém*, slovy: „Frazem tvori terminološki red s jedinicom nižih nivoa leksemom, morfemom, fonemom; pri tome smo svjesni da postoje razlike. Svaki tekst se može razložiti u lekseme, morfeme i foneme, ali ne i

svaki u frazem“ (Matešić 1979, cit. dle Vidović Bolt 2011: 17).⁵⁷ Jeho kritéria pro identifikaci frazeologické jednotky, která shrnul v úvodu ke svému slovníku (1982), jsou v mnohém shodná se záhřebským směrem. Podstatný rozdíl je ovšem patrný už v základním vymezení toho, jak vlastně frazém chápat, jak ho vymežit – podle Matešiće jsou frazémy „jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspolažuci pri tome najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge riječi, mogu vršiti sintaktičku funkciju u rečenici“ (FRHSJ 1982: VI). Čili i Matešić tu hovoří o sémantické transformaci („pretvorba“) alespoň jednoho autosémantického komponentu, která dodá frazeologizovanému slovnímu spojení požadovanou idiomatičnost. Z formálního hlediska Matešić do frazeologie neřadí ani „poslovice, krilatice, citati, situativne izreke, termini“ a vůbec jakékoliv konstrukce větného charakteru (tamtéž) – tu je již opět ve shodě s Menacovou.

Frazém se tedy dle I. Vidović Boltové (2011: 19) vyznačuje především (nikoliv však výhradně):

- a) pevnou strukturou,
- b) nesouladem významu frazému se součtem významů jeho jednotlivých komponentů,
- c) ustáleností,
- d) reprodukovatelností,
- e) desémantizovaností a obrazností,
- f) expresivitou a přítomností konotativního významu
- g) ztíženou možností překladu mnohých frazeologických jednotek.

Frazém může mít formu fonetického slova (minimální frazém), kolokace (nejběžnější typ frazému) nebo věty, J. Matešić a jeho mannheimský směr chorvatské frazeologické školy však za frazém považuje pouze typ kolokační.

3.4 Srbská frazeologie

V případě srbské frazeologie zatím nelze hovořit o nějaké frazeologické škole. Ze zamyšlení Nataši Vulovićové („Резултат нејединственог погледа види

---

⁵⁷ Více z diskuse o frazeologické terminologii viz dále.

се у пару терминолошких појмова: фразеологија у ширем и фразеологија у ужем смислу. Фразеологија у ширем смислу укључује у аналитичка истраживања разне врсте устаљених вишелексемних спојева који се као целине репродукују у језику (тј. говору), где осим фразеологизама спадају и пословице, изреке, изрази, колокације, узречице, крилатице, заклетве, клетве и сл. форме. Фразеологија у ужем смислу бави се само фразеолошким јединицама као језичким јединицама са специфичним језичким својствима која их одвајају од нефразеологизама, као што су: целовито значење, повишена експресивност, конотативност (Мелерович – Мокијенко 2008: 15; Мршевић-Радовић 1987: 66–67)“ – Vulović 2015: 13–14) navíc plyne, že jedna z mála autorek monografie o srbské frazeologii z poslední doby v ní považuje za důležité zabývat se otázkou rozsahu frazeologie, tedy něčím, co je v rámci české i slovenské (ale vlastně i chorvatské) frazeologie a idiomatiky již v zásadě vyřešeno ve prospěch širšího chápání.

Dragana Mršević-Radovićová je autorkou první frazeologicky zaměřené monografie o srbském jazyce (1987). Teoreticky se opírá o petrohradskou frazeologickou školu (Vulović 2015: 22). Frazém (*фразем/а/, фразеологизам*) ve své první publikaci definuje jako „вишелексемни spoj којег »карактерише репродуковање као већ готове језичке јединице« и »експресивност као категоријална фразеолошка особина« и чији их »однос према денотату разликује од других јединица у језику које имају примарну функцију номинације« (Мршевић-Радовић 1987: 12–16)“ (tamtéž: 25).

V monografii **Nataši Vulovićové** (2015) lze narazit na zatím nejnovější popis frazeologické teorie. Autorka porovnává přístupy srbské, chorvatské, bulharské, ruské, německé a anglosaské a dochází k závěru, že frazém je určován několika „kategoriálními vlastnostmi“ (kategoriјалне особине), které je odlišují od slovních spojení nefrazeologického charakteru. Jsou jimi: „1. репродуковање, 2. устаљеност (релативна стабилност), 3. целовитост значења и идиоматичност, 4. секундарна, индиректна номинација, 5. конотативност, 6. експресивност (и емоционалност)“ (Vulović 2015: 25).

Autorka lexikologie srbštiny **Rajna Dragićevićová** se ve své příručce dotkla pouze základů frazeologie coby příbuzné disciplíny lexikologie. Frazeologii považuje za součást lexikologie v širším smyslu. Její definice základní jednotky,

kteřou nazývá *фразеологизам* (*идиом, фразеолошки обрт, фразем, устаљена конструкција*), je ale poměrně vágní – jsou to „устаљене језичке јединице које се састоје од најмање две речи и имају јединствено значење“ (Dragićević 2007: 24)

Co se týče struktury frazému, Dragićevićová rozlišuje:

1. **фразеологизми као предлошко-падешке конструкције** (např. [опљачкати] *до голе коже*)
2. **синтагме** (např. *очитати лекцију*)
3. **зависне реченице** (např. *где је Бог рекао лаку ноћ*)
4. **независне реченице** (např. *заиграће мечка и пред њиховим вратима*) (tamtéž: 25).

3.5 Bulharská frazeologická škola

Bulharská teorie frazeologie byla ve svých počátcích více než česká, ale podobně jako slovenská nebo chorvatská pod přímým vlivem ruských koncepcí, především té původní Vinogradovovy, budované na sémantické motivovanosti (fraz. srůstý, fraz. celky, fraz. spojení). Tento vliv je dodnes patrný v terminologii – základní jednotka frazeologie se v převážné většině bulharských lingvistických textů nazývá jinak než je obvyklé v jiných jihoslovanských frazeologiích a termínu *frazém* (*фразем*), pokud se s ním vůbec pracuje, je přisuzován jiný význam, než jaký známe z ostatních porovnávaných národních koncepcí (viz dále). Jedinečná je bulharská frazeologie v tom, že od sedmdesátých, resp. osmdesátých let minulého století do současnosti sice rovněž přinesla hned tři monografické publikace o této jazykovědné disciplíně, avšak na rozdíl od české, resp. slovenské situace, kdy takové monografie byly pokaždé výsledkem bádání jediného autora (F. Čermák [1982, 1985, 2007], resp. J. Mlacek [1977/1984, 2001/2007, 2007]), v Bulharsku jsou jejich autory tři různé osoby: **Keti Ničevová** (1982, 1987), **Vesa Kjuvlievová-Mišajkovová** (1986) a **Stefana Kaldievová-Zacharievová** (2013).

3.5.1 Koncepce Keti Ničevové

Koncepce nejznámější bulharské frazeoložky Keti Ničevové byla podrobně zpracována hned ve čtyřech publikacích: v rozsáhlé úvodní části k dvojsvazkovému

frazeologickému slovníku bulharštiny (1974), ve dvou monografických publikacích stejného jména (1982, 1987) a v další rozsáhlé úvodní části k vlastnímu *Novému frazeologickému slovníku bulharského jazyka* (1993). Ničevová používá pro pojmenování základní jednotky frazeologie termíny převzaté z ruské praxe, tedy **фразеологизъм** (frazeologismus, rus. *фразеологизм*) nebo **фразеологическа единица** (frazeologická jednotka, rus. *фразеологическая единица*). M. Dobříková (2014: 20–22) už dříve podrobně popsala Ničevové přístup k rozsahu frazeologie (který se projevil mj. ve výběru jednotek pro dvojdílný *Frazeologický slovník bulharského jazyka* [1974, 1975]), v němž se do frazeologie nezahrnuje slovní spojení typu *отивам на дъното*, jelikož se jedná o prostý opis děje „topit se“,⁵⁸ dále přirovnání (*устойчиви сравнения*) typu *бял като сняг, черен като възлен*, jelikož komparátum reálně disponuje vlastností vyjádřenou *tertium comparationis*, čili nejedná se tu o obrazné vyjádření (tím se ovšem Ničevová liší od Kjuvlievové-Mišajkovové, která je naopak za frazeologismy považuje) a podobně se staví k ustáleným spojením spjatým s neverbální komunikací (*показвам лакът на някого, сбера устни, кимвам с глава*), jelikož jsou podle ní jen opisem aktu takové komunikace, chybí tam prvek abstrakce, a tedy frazeologizace (Ničeva 1987: 21). Přesto má Ničevová ve svém slovníku výrazy jako *бия се в гърдите* nebo *свивам рамене*, neboť prý nemají analogii v neverbální sféře komunikace, a nejsou tedy tzv. frazeologickými homonymy (problematičnost tohoto názoru explicitně konstatuje i výše citovaná M. Dobříková [2014: 25]).

Тип *мечешка услуга, мъртва тишина, сляпо черво*, kdy je jeden z komponentů v neidiomatické platnosti (nedošlo tedy k úplné sémantické transformaci celého slovního spojení), označuje Ničevová termínem **фраземи** (jedná se o Vinogradovovu *фразеологическите сочетания*) a chápe je jako tzv. nepravé frazeologismy, a to především – nikoliv však výhradně – kvůli nedostatku nebo ztrátě expresivity (srov. Ničeva 1987: 22 nebo FRBE I: 13). Z ustálených slovních spojení větného charakteru zařazuje do frazeologie jen některé, navíc je napovazuje za „pravé frazeologické jednotky“, ale nazývá je **устálené fráze (устойчиви фрази)** – např. *Загубена работа!*, *Вятър и мъгла!*, *Горе главата!* apod. (Ničeva 1987: 30–32). Paremiologické útvary rovněž vnímá selektivně –

---

⁵⁸ Toto slovní spojení má však i frazeologický význam odpovídající českému *jít ke dnu* „upadat, upadnout“ (SČFI-VS 2009: 132).

příslloví a pořekadla (пословици и поговорки) do frazeologie nezahrnuje, jelikož se od frazeologismů odlišují svojí strukturou, funkcí i sémantikou (FRBE I: 16). Pořekadla typu *Ходила Цаца на Враца, барабар Петко с мъжете* nebo *Не ца, куме, печено прасе* považuje za tzv. přechodný typ mezi frazémy a příslovími (фразеологизми от преходен тип) (Ničeva 1987: 33–34). Lze totiž u nich upozorovat sémantickou transformaci celého výrazu. Mimo frazeologii ponechává i tzv. frazeologizované konstrukce (фразеологизирани конструкции, синтактични фразеологизми, jinak též frazeoschémata, mnoho z nich má binomiální charakter) typu *чете та чете; лош не, ами лош; въпрос на дни/часове/възпитание...* apod. Přesto i zde připouští výjimky (např. *от тъмно до тъмно*) (FRBE I: 15).

Jak v úvodní části k frazeologickému slovníku, tak i v pozdější monografii o bulharské frazeologii se Ničevová především snaží vymezit to, co považuje za frazeologismus, vůči jiným, strukturně nebo sémanticky identickým či blízkým jednotkám, které však z různých důvodů mezi frazeologismy neřadí. Toto vymezování probíhá na třech úrovních:

1. frazeologismus vs. ustálené slovní spojení (устойчиво словосъчетание);
2. frazeologismus vs. tzv. ustálená fráze, tj. větná struktura (устойчива фраза);
3. frazeologismus vs. slovo (дума) (viz FRBE I: 13 nebo Ničeva 1987: 20 a dále).

Definice frazeologické jednotky tak, jak ji podává Ketí Ničevová, zní takto: „ФЕ е общоизвестна в даден речеви колектив свръхсловна, разделно оформена, относително устойчива, възпроизводима езикова единица с единно значение, съставена от лексикални единици, чието значение е повече или по-малко избледняло или напълно се е десемантизирило, близка (но не равна) семантично и функционално до думата; по структура ФЕ е словосъчетание или отворено (рядко затворено) изречение и по правило има ярка експресивност“ (Ničeva 1987: 19, znovu pak táž v NFRBE: 7). Frazémy jsou tedy především:

1. ustálená slovní spojení s úplnou sémantickou transformací, což se ovšem nevztahuje na terminologizované výrazy typu *момина сълза* „konvalinka“, *овчарска торбичка* „kokoška pastuší tobolka“, *адамова ябълка* „ohryzek (larynx)“ apod., neboť jejich funkce je pouze pojmenovací a navíc postrádají expresivitu (viz Ničeva 1987: 25), dále

2. určité typy frazeologizovaných přirovnání, přičemž musí platit, že komparátum takového přirovnání je sémanticky transformované, tj. vztah mezi tertium comparationis a komparátem nelze odvodit na základě běžné zkušenosti; Ničevová navíc za frazeologismus považuje pouze pravou stranu přirovnání s komparátorem, bez tertium comparationis, např. (лъжа) *като циганин*, (ям) *като ламя*, jelikož výrazy na této pozici – slovesa *лъжа* „lhát“ a *ям* „jíst“ – neprošly sémantickou transformací⁵⁹ (výjimkou jsou přirovnání s ironickým příznakem typu *прав като кука* „kriv, изкривен“, *бял като възлен* „много черен“ apod., kdy je i levá část sémanticky transformovaná, tudíž ji je nutno vnímat jako plnohodnotnou součást frazému – viz NFRBE: 10), dále

3. předložkové výrazy (предложно-именни съчетания) typu *до крак* „(vyhledit, usmrtit) všechny bez výjimky“, dále

4. některá frazeoschéματα, pokud prošla úplnou sémantickou transformací, např. *от тъмно до тъмно*, dále

5. některé tzv. ustálené fráze, tj. jednotky s větňou strukturou, vč. některých pořekadel (např. *има нещо гнило в Дания*) a nakonec

6. většinou dvouslovné výrazy se spojovníkem typu *взел-дал*, *иди-дойди*, *речено-казано*, *тук-там* apod. (srov. především FRBE I: 13–18).

3.5.2 Koncepte Vesy Kjuvlievové-Mišajkovové

S konceptí Vesy Kjuvlievové-Mišajkovové se můžeme seznámit ve dvou monografiích vyšlých v témže roce (1986): *Ustálená přirovnání v bulharštině a Frazeologismy v bulharštině*. V názoru na rozsah frazeologie se od většiny názoru panujícího v bulharské lingvistice nijak neodlišuje, jednoznačně se hlásí k užšímu pojetí (Kjuvlieva-Mišajkova 1986: 10).

Sémantické hledisko při klasifikaci frazémů uplatňuje s důrazem na tzv. **motivovanost frazeologického významu** – podle stupně motivovanosti pak rozlišuje tři typy frazémů: u **prvního typu** je motivovanost, tj. vnitřní forma zcela průhledná (př. *лягам си с кокошките*; *до последна капка кръв*; *черен като*

---

⁵⁹ K. Ničevová tyto komponenty s odkazem na K. Čolakovou označuje jako *задължително съпровождащ елемент* (česky bychom asi řekli „závazný nefrazeologický element“), ruská frazeoložka N. N. Amosovová (1963) zase jako *екзоэлемент*, česky bychom asi řekli „vnější element“ (Ničeva 1987: 76). Jsou to takové složky ustáleného slovního spojení, které jsou pro jeho strukturu obligatorní, avšak nedošlo u nich k sémantické transformaci. Proto je Ničevová za přímou součást příslušných frazémů nepovažuje.

циганин), u **druhého typu** je motivovanost průhledná jen zčásti (př. *седя на два стола; хвърлям око на нещо; беден като църковна мишка*), u **třetího typu** se jedná o jednotky s neprůhlednou motivací nebo nemotivované (př. *ни в клин, ни в ръкав; вятър го вее на бяла кобила; пиян като свиня*) (tamtéž: 41).

Jednotky označované jako minimální frazémy za předmět frazeologie uznává, neboť v nich došlo k sémantické transformaci. Struktura jedno synsémantikem + jedno autosémantikem není překážkou (tamtéž: 10–11). Větnou strukturu frazému připouští (tamtéž: 33), avšak nijak podrobně je ve své monografii nepopisuje, jednoznačně dává přednost syntagmatické nebo komparativní struktuře.

Zásadně se od Ničevové odlišuje v chápání takových frazémů, které obsahují komponent, jenž neprošel desémantizací (*търся под дърво и камък, върви по мед и масло, крокодилски сълзи*, ale i přirovnání jako *хитър като лисица, червен като рак* apod. – tamtéž: 12). Do frazeologie je řadí a vysvětluje to takto: „Ако дадена фразеологична единица не може да съществува и функционира без един от своите съставни елементи, това означава, че той е нейна неделима част, а не външен елемент или дума съпроводител, независимо че запазва своето значение“ (tamtéž: 13), takže frazeologický význam Kjuvlievová-Mišajkovová vnímá jako rezultat *úplné nebo částečné* sémantické transformace jednotlivých komponentů frazému (tamtéž). Je však nutno doplnit, že výše uvedené neplatí pro klíčové (především substantivní) komponenty frazému – ty musí být vždy sémanticky transformované (viz následující odstavec).

Z frazeologie Kjuvlievová-Mišajkovová vytěšňuje tzv. frazeologizované konstrukce (frazeoschéματα – např. *герой на героите, подлец на подлеците, глупак на глупаците, мързеливец на мързеливците* apod.), neboť frazeologizace se týká pouze syntaktického modelu, nikoliv celé jednotky, kdežto lexikální prvky, tj. komponenty jednotky jsou tu vlastně nestálé, proměnlivé (tamtéž: 16). Dalším faktorem hovořícím proti jejich začlenění mezi frazémy je absence sémantické transformace u příslušných substantiv (tamtéž).

Obrazné výrazy typu *момина сълза* „konvalinka“, *овчарска торбичка* „kokoška pastuší tobolka“, *морско свинче* „morče“ apod. sloužící často jako termíny do frazeologie v pojetí Kjuvlievové-Mišajkovové rovněž nepatří – došlo u

nich sice k sémantické transformaci, ale tyto výrazy mají pouze nominální funkci (pojmenovávají určitý, často botanický denotát) a chybí jim expresivita (tamtéž).

To, zda prošel výraz úplnou sémantickou transformací nebo ne, je pro ni také základním kritériem pro rozdělení frazémů na tzv. **pravé (същински фразеологични единици)** a **periferní (периферни фразеологични единици)** (tamtéž: 37). Pro druhý typ frazémů se v bulharštině může ještě užívat termín *фразема*, který však Kjuvlievová-Mišajkovová nepovažuje za příliš vhodný s ohledem na možnou kolizi s jeho exploatací ve významu frazeologická jednotka obecně (tamtéž: 38). Podobně se zmiňuje o termínu *идиому*, který zase bývá užíván pro označení frazémů s nejvyšší mírou frazeologické abstrakce, tj. sémantické neprůhlednosti (tamtéž: 40). Čili jsme tu svědky zcela jiného pojetí opozice termínů *frazém* a *idiom*, než jaký v českém prostředí prosazuje F. Čermák; dodejme ovšem, že toto odlišné pojetí je převzato z některých ruských frazeologických teorií (kupř. N. N. Amosovové).

3.5.3 Koncepte Stefany Kaldievové-Zacharievové

Nejnověji představila koncepci bulharské frazeologie Stefana Kaldievová-Zacharievová. Publikační platformou jí byl třísvazkový projekt zpracování bulharské lexikologie a frazeologie, přičemž druhý svazek (2013) byl určen právě frazeologii. Jedním z ambiciózních cílů autorky bylo vyřešit otázku terminologie návrhem komplexního terminologického systému, jenž by odpovídal potřebám vlastního předmětu zájmu frazeologie (Kaldieva-Zacharieva 2013: 12). Podstatou jejího návrhu je to, že jakýkoliv termín obsahující substantivní nebo adjektivní element s kořenem *fraz(eo)-*, musí být nutně spojen s vlastní frazeologií, tedy s frazeologickými srůsty (idiomy), frazeologickými jednotkami (obojí dle Vinogradovovy klasifikace) a přechodnými frazeologickými jednotkami (termín Ničevové) (tamtéž: 52). Sama podporuje užívání termínu **фразеологизъм**, který je podle ní v evropské odborné i laické literatuře pro tento typ ustálených jednotek nejrozšířenější (tamtéž: 26). Zmiňuje se i o termínu *фразема* a třebaže reprodukuje jeho systémové výhody tak, jak je prezentují jeho uživatelé, nijak jeho rozšiřování v bulharské frazeologii nepodporuje (tamtéž). Rozhodně pak nedoporučuje užívat v bulharské odborné literatuře termín *идиом*, jelikož je zatížen příliš velkým množstvím dalších významů (tamtéž: 27).

S. Kaldieová-Zacharievová se nekompromisně hlásí k užšímu chápání frazeologie, z předmětu frazeologického bádání tak vyjímá řadu jednotek, které v rámci širšího pojetí do frazeologie řazeny bývají: přísloví a pořekadla (tj. parémie), citáty, okřídlené výrazy, ale také jednotky, které nevykazují sémantickou transformaci u všech komponentů (tamtéž: 20, 32, 36, 37–38). Stejně tak z frazeologie vylučuje obrazné terminologizované výrazy jak typu *момина сълза, овчарска торбичка*, tak i typu *детска градина* „mateřská škola“ (doslova „dětská zahrada“)⁶⁰ s jedním metaforizovaným komponentem – všechny patří pouze mezi ustálená slovní spojení (tamtéž: 33). Za frazémy rovněž nepovažuje frazeoschéma, která odmítá fakticky ze stejného důvodu jako K. Ničevová – viz výše – a navrhuje označovat jako *charakteristické syntaktické konstrukce*, bulh. *характерни синтактични конструкции* (tamtéž: 29). Za frazeologismus tak Kaldieová-Zacharievová považuje takovou jednotku, která současně vykazuje tři základní vlastnosti: „особено, фразеологично значение, образност (която лежи в основата на появата на ФЕ) и номинационна функция от II ранг, характеризираща“ (tamtéž: 32). Jednotky, které dle Vinogradovovy klasifikace označujeme jako frazeologická spojení (фразеологични съчетания), tj. ty, které obsahují jeden komponent s původním, lexikálním významem, nazývá Kaldieová-Zacharievová *kolokace* (*колокации* – např. *мечешка услуга, леден поглед, гробна тишина, кучешко време*, ale též perifráze typu *вода преговори, правя опит, давам отговор* apod. – tamtéž).

Poměrně hodně místa – celých osm stran – věnuje analýze ustálených přirovnání (*устойчиви сравнения*) – připomeňme, že otázka toho, zda je součástí frazeologie celé přirovnání, nebo jen jeho část (komparátum s komparátorem), byla „jablkem sváru“ mezi prvními výše zmíněnými bulharskými frazeoložkami (srov. tamtéž: 40–41) a třetí bulharská tvůrkyně frazeologické monografie se mj. podrobně zabývá porovnáváním obou přístupů. Připomíná čtyři typy ustálených přirovnání obsažené a popsané jak ve FRBE I (14–15), tak i u Ničevové (1987: 22–24) a Kjuvlievové-Mišajkovové (1986a: 43–47):

1. тип – компаранду се присъзује квалита, јеж је прирозену соучасті компарата (пř. *студен като лед, бял като сняг*)

---

⁶⁰ Srov. stejný model v srb./chorv. (*д(ј)ечју врмућ/дјеџи вртић*) nebo něm. (*Kindergarten*).

2. тип – komparandu se přisuzuje kvalita, jež není přirozenou součástí komparáta (př. *пиян като свиня, прост като фасул*)

3. тип – komparandu se přisuzuje kvalita, jež se připisuje komparátu, v jehož pozici je nějaké abstraktum (př. *красив като ангел, яде като ламя*)

4. тип – komparátum spolu s tertiem comparationis vytváří obraz s příznakem ironie, hyperboly, alegorie, přičemž sémantika výrazu je v opozici k sémantice tertio comparationis (př. *бял като на тенджера дъното, прав като въже в торба*) (Kaldieva-Zacharieva 2013: 42–43).

Zatímco FRBE I a K. Ničevová chápou jako kompletně frazeologizovaná pouze přirovnání čtvrtého typu (proto u prvních tří typů nejsou tertio comparationis uvedena v kurzívě), přirovnání druhého a třetího typu vykazují frazeologizaci jen částečnou (pouze pravá strana) a přirovnání prvního typu z frazeologie vylučují, V. Kjuvlievová-Mišajkovová do frazeologie řadí všechny čtyři typy bez komponentového omezování (ovšem „jen“ na její periférii). S. Kaldieva-Zacharievová se v této otázce staví spíše za nevylučování prvního typu z frazeologie (tamtéž: 43) a dále – i v kontrastu s Kjuvlievovou-Mišajkovovou – nepovažuje frazeologizovaná přirovnání za periférii frazeologie – tam odsouvá jen první typ, kdežto většina přirovnání druhého a třetího typu je dle ní „с определено фразеологизирана част“ (tamtéž: 44).

V rámci své snahy po vnesení světla do nesourodé frazeologické terminologie se S. Kaldieva-Zacharievová pokouší i o renominaci souboru všech jednotek daného jazyka, které jsou objektem zkoumání frazeologie. Dosud se za tím účelem používalo více termínů: *фразеология, фраземика, фразематика* nebo *идиоматика* (tamtéž: 27). Autorka navrhuje, aby se termínu *фразеология* užívalo i nadále, ovšem ve smyslu pojmenování jádra frazeologie, kdežto termín *идиоматика* by označoval „цялата съвкупност от разнообразните типове устойчиви изрази, т.е. да носи съдържанието на термина *фразеология* в широкя смисъл на понятието“ (tamtéž: 28). Byl by tedy de facto hyperonymem. Opět jsme tedy svědky zcela jiného, hierarchického pojetí – tentokrát ovšem termínů *фразеология* a *идиоматика*, než jaké v českém prostředí užívá a prosazuje F. Čermák (totiž pojetí komplementární).

3.5.4 Jiné koncepce

Bulharská jazykověda byla v uplynulých třech dekadách poměrně aktivní ve vydávání lexikologických příruček nebo jiných publikací, v nichž bychom mohli narazit na nějaké další vymezení a popis frazeologie. Většinu z takovýchto relevantních příruček jsme z hlediska popisu frazeologické problematiky zpracovali již dříve (Krejčí 2006a, 2006b) – dodejme jen, že nejkomplexněji se frazeologií ve své *Lexikologii bulharského jazyka* (1998) zabíral **Vărban Vătov** (jinak též úspěšný frazeograf – viz Vătov 1999, 2002, 2019), jenž také jako jediný z posuzovaných současných bulharských lingvistů používal pro pojmenování základní frazeologické jednotky termín *фразама*, tj. frazém. **Mira Ničevová**, autorka praktického frazeologického slovníku bulharštiny (FRBE02), v něm vedle nových frazémů zachycuje též jednotky typu *жълта преса*, tj. frazémy s jedním sémanticky transformovaným komponentem, čímž se alespoň v této otázce přiklání na stranu V. Kjuvlievové-Mišajkovové. Jinak se v zásadě opírá o teorii své matky K. Ničevové.

Netradiční přístup zvolil ve své stati o tzv. lexikálních idiomech a frazémech **Stilijan Stojčev** (1997). Teoreticky se přitom opřel o Františka Čermáka.⁶¹ Stojčev si klade logickou otázku a vzápětí si na ni i odpovídá: „защо семантичната аномалност на една езикова синтагма, каквато е колокацията (словосъчетанието) *целя басма на някого*, се оказва достатъчно силен аргумент в полза на нейното определение като идиом или фразама, а при друга езикова синтагма, каквато е лексемата *окоптя се*, принципно същият аргумент да е недостатъчен? Според нас и в двата случая става въпрос за **ИДИОМИ**, първият от които е **КОЛОКАЦИОНЕН**, а вторият – **ЛЕКСИКАЛЕН**“ (Stojčev 1997: 260). Bulharské lexikální frazémy dělí na **primární** (tyto jednotky jsou idiomatizované od samého počátku svého vzniku – př. *сгащя някого някъде* „догоня, ulovya někoho v takova място, откъдето не може да ми избяга“) a **sekundární** (k idiomatizaci došlo až druhotně – př. *потурча* ve druhém, idiomatickém významu „открадна, задигна нещо“ nebo „загубя, забутам нещо; сложа нещо някъде и забравя къде“) (tamtéž). Toho, že je tento

---

⁶¹ Vycházejíc ze stejných teoretických východisek a ze své diplomové práce (obhájena 1997) publikuje přibližně ve stejné době svou stat' o lexikálních idiomech a frazémech v českém jazyce i Petra Klötzerová (1998).

pohled v bulharské frazeologii spíše okrajový, si je vědom i sám autor, což signalizuje v závěru své studie.

Zatím poslední příručku bulharské lexikologie vydala **Vasilka Radevová** (2017). Frazeologií se v ní zabývá na stránkách 224 až 233. Terminologicky je nevyhraněná, spíše informuje o tom, jaké termíny se pro základní jednotku frazeologie v bulharské odborné literatuře vyskytují (uvádí „*фразеологични единици, фразеологизми и заемката от руски фразеологични обороти*“ – Radeva 2017: 225). Zmiňuje i termíny *фразама* a *идиом*, druhý ovšem jen jako specifický typ frazému, který prošel úplnou sémantickou transformací – viz tamtéž). Ustálená slovní spojení typu *минерална вода, народно събрание, мобилен телефон* apod. za frazémy nepovažuje (tamtéž: 226), stejně jako perifrastická spojení typu *давам отговор, вземам решение, имам желание* apod. (tamtéž). Do frazeologie však – v souladu s koncepcí K. Ničevové – nezařazuje ani ustálená přirovnání (*устойчиви сравнения*) typu *гладен като вълк, гол като пушка, беден като църковна мишка, лъже като циганин* apod., a to kvůli nestejně participaci jednotlivých slov na vytváření přeneseného významu (tamtéž: 226). Z frazeologie rovněž vyjímá parémie („*пословиците и поговорките, обобщени като паремии*“ – tamtéž), což vysvětluje rozdílností v charakteru jejich významu a funkce (tamtéž). Přestože existují různé přístupy k frazeologii (sémantický, pragmatický, lingvokulturní aj.), Radevová konstatuje, že se pokaždé zdůrazňují tyto základní charakteristiky frazému: „1. възпроизводимост в речта и константност на лексикалния състав; 2. разделна оформеност и единно цялостно значение; 3. „дублираща“ номинационна функция, съвместна с експлициране на експресивната и стилистичната“ (tamtéž: 228).

Strukturně frazémy odpovídají větě nebo slovnímu spojení (tamtéž: 229). První přitom mají především zřetelně komunikativní charakter (např. *Каквото повикало, това се обадило*) nebo sémanticky odpovídají slovu, mají ovšem výrazně expresivní charakter (*затварям си устата*) (tamtéž). Frazémy ve tvaru slovního spojení mají ve své struktuře nějaké řídicí plnovýznamové slovo – nejčastěji sloveso nebo podstatné jméno, v menší míře i přídavné jméno (v konstrukcích typu *куцо и сагато*) (tamtéž: 229–230).

3.6 Kontrastivní shrnutí teoretických přístupů jednotlivých frazeologických škol (české, slovenské, chorvatské a bulharské)

Shrnutí teoretických bádání o frazeologii tak, jak je během uplynulých čtyř desetiletí prezentovaly ve svých zásadních monografiích nebo rozsáhlých úvodech k frazeologickým slovníkům vůdčí osobnosti české, slovenské, chorvatské a bulharské frazeologické školy, provedeme v rámci jednotlivých aspektů naznačených už u představení záhřebského frazeologického směru. Frazeologické definice srbských autorů do tohoto srovnání nezařazujeme, neboť na rozdíl od čtyř výše uvedených FŠ nelze hovořit o nějaké komplexní srbské frazeologické koncepci. Při určování pořadí termínů nebo příkladů jednotlivých národních frazeologií se budeme řídit geografickým klíčem, postupující přitom od severozápadu k jihovýchodu – tedy od českého přes slovenský, chorvatský a nakonec bulharský materiál. Tento klíč současně umožňuje i postupné odstupňování sledovaných jazyků z hlediska jejich blízkosti – ať už geneticko-typologické nebo i grafické.

3.6.1 Terminologický aspekt

Jazykovědnou disciplínu, která se zabývá frazeologií toho kterého jazyka, označují všechny čtyři školy jako *frazeologie* (*frazeológia*, *frazeologija*, *фразеологія*). Výjimkou je tu F. Čermák, který prosazuje dvojkomponentový název *frazeologie a idiomatika* a analogicky označuje základní jednotku jako *frazém a idiom*, přičemž první termín označuje jednotku z formálního hlediska, kdežto ten druhý doporučuje používat v případě akcentu na sémantické hledisko. Slovenská a chorvatská FŠ používá prakticky bezvýhradně termín *frazém* (*frazéma*, resp. *frazem*); bulharská FŠ jde svou cestou, která v zásadě kopíruje převažující terminologii ruské frazeologie – většina frazeologických prací používá termín *frazeologismus* nebo *frazeologická jednotka* (*фразеологизъм*, *фразеологическа единица*, *ФЕ*). Výjimkou tu není ani nejnovější monografie S. Kaldievové-Zacharievové, která sice důkladně reviduje stávající bulharskou situaci, ale ačkoliv se zabývá i terminologickou stránkou, tak v otázce pojmenování základní jednotky se drží bulharské tradice. Možnost sladit bulharskou frazeologii v této věci s terminologickými zvyklostmi v ostatních jihoslovanských jazycích, slovenštině

nebo koneckonců i češtině tak zůstala nevyužita a bulharská frazeologie i nadále ve své většině kopíruje sovětské a postsovětské terminologické zvyklosti.⁶²

3.6.2 Sémantický aspekt

Sémantika frazeologického výrazu, míra sémantické transformace příslušného modelového slovního spojení, rozsah desémantizace jednotlivých komponentů, z toho všeho plynoucí definice frazému akcentující sémantické hledisko – to vše jsou jevy, na něž nebývá pokaždé stejný názor a které se nakonec promítají do definice základní jednotky frazeologie. F. Čermák v této souvislosti hovoří o nesoučtovosti významů komponentů a sémantické nerozložitelnosti jakožto části vlastností typických pro frazémy a idiomy, z hlediska spojitelnosti pak pracuje s termínem kompatibilita a zdůrazňuje, že právě oblast frazeologie a idiomatiky je typická tím, že tam dochází ke spojování inkompatibilních prvků. Za pozornost na Čermákových definicích stojí to, že se v nich hovoří o sémanticky anomální kombinaci nejen slov, ale vůbec jakýchkoliv prvků jiných jazykových rovin, pokud mají významově obsahovou stránku. Proto také F. Čermák ve svých definicích vždy hovoří obecně o kombinaci *minimálně dvou prvků, forem* apod., nikoliv apriori o kombinaci dvou slov (jak to bývá obvyklé u jiných analyzovaných frazeologických teorií). To je pro Čermákovu teorii idiomu a frazému zásadní. Anomálnost jako jednu z vlastností frazému ve své definici zmiňuje též M. Ološtiak. J. Mlacek frazém vidí jako ustálené *slovní* spojení, jež mj. nelze sémanticky rozložit, v zásadě stejnou definici uvádí A. Menacová, která zdůrazňuje, že význam frazému neodpovídá součtu významů jeho jednotlivých komponentů,⁶³ a také K. Ničevová, která frazém vnímá jako jazykovou jednotku složenou z *lexikálních* jednotek, jejichž lexikální význam se v různé míře ztrácí, což může vést až k jejich úplné desémantizaci. Nejinak v tomto smyslu s frazémy pracuje i V. Kjuvlievová-Mišajkovová.

---

⁶² Srov. též postřehy srbské frazeoložky N. Vulovićové: „У бугарској фразеологији углавном се користе термини *фразеологизам* и *фразеолошка јединица* (Ничева 1987), док је у новијим радовима у употреби и термин *фразема*, настао аналогично према терминима *фонема*, *морфема*, *лексема* (Калдијева-Захаријева 2013: 450), а врло ретко бележи се *фразем* (Лалчев 2000). Међу хрватским научницима општеприхваћен је термин *фразем* (уп. Менац, Финк, Матешић). У српској фразеологији термин „фразем(а)“ користе поједини научници као Данко Шипка, Егон Фекете и др., али све чешиће и други савремени проучаваоци (исп. нпр. Фекете 1984–1985)“ (Vulović 2015: 22).

⁶³ Analyzované srbské zdroje se v tomto smyslu rovněž neliší od přístupu slovenského, resp. chorvatského.

Míra sémantické transformace frazému bývá popisovaná jako vztah mezi doslovným významem posuzovaného slovního spojení a jeho významem frazeologickým, sleduje se tedy stupeň desémantizace, k níž během procesu frazeologizace došlo. Tento faktor byl vnímán jako důležitý pro klasifikaci frazémů především v počátcích moderního frazeologického bádání, od sedmdesátých let 20. století se do centra pozornosti dostávají jiné aspekty (srov. Dobříková 2014: 9). Všeobecná shoda je ovšem patrná na tom, že význam frazému není prostým součtem významů jeho jednotlivých komponentů, což je princip, na němž se shodují všichni frazeologové. V námi posuzovaných publikacích se faktor míry sémantické transformace celého výrazu vyskytoval především v bulharské a slovenské frazeologii, kde se také používaly terminologické ekvivalenty Vinogradových frazeologických typů (bulh. фраз. сраствания – единства – съчетания; slov. fraz. zrazy – celky – spojenia).⁶⁴ V novějších slovenských publikacích se však pozornost přesunula na jiné aspekty a od Vinogradovy sémantické klasifikace se upustilo (upřednostňuje se klasifikace vycházející z formy). Stěžejní bulharské publikace zase třetí typ z frazeologie vylučují (s výjimkou Kjuvlievové-Mišajkovové)⁶⁵ a jelikož hranice mezi prvními dvěma není zcela zřetelná (otázka sémantické „průhlednosti“ či motivovanosti je v podstatě subjektivní záležitostí), tak jejich další užívání fakticky ztrácí smysl.

Otázka desémantizace jednotlivých komponentů je především otázkou toho, zda touto desémantizací musí být obligatorně zasaženy všechny komponenty příslušného ustáleného slovního spojení. Názory na to se liší. Ze všech zkoumaných zdrojů se touto otázkou výrazně nejvíce zabývají bulharské monografie. Je pro ně totiž jednou z podstatných „dělicích čar“ mezi užším a širším chápáním frazeologie. Užší pojetí je jednoznačně preferováno ve všech třech stěžejních bulharských monografiích a součástí jejich obsahu je také někdy až úporná obhajoba této preference. K. Ničevová ani S. Kaldievová-Zacharievová tak do frazeologie nezařazují ustálená syntagmata, u nichž si jeden z komponentů (tzv. závazný

---

⁶⁴ První typ představuje výraz s úplnou sémantickou transformací a neprůhlednou motivací (nemotivovaný, s nezřetelnou vnitřní formou), druhý typ představuje výraz s úplnou sémantickou transformací, ale průhlednou motivací (motivovaný, s průhlednou vnitřní formou), třetí typ pak výraz s částečnou sémantickou transformací (srov. např. Kaldieva-Zacharieva 2013: 18–20).

⁶⁵ Ta také nepoužívá Vinogradovu klasifikaci, ale hovoří o motivovanosti frazeologického významu, kterou bychom také mohli chápat jako sémantickou průhlednost. Podle toho rozlišuje tři typy frazémů: motivované, částečně motivované a nemotivované.

nefrazologický nebo také vnější element, exoelement) zachoval původní (lexikální) význam, tj. úplnou sémantickou transformací neprošlo celé syntagma, jeden z komponentů se nedesémantizoval, zůstal v neidiomatické platnosti. První jmenovaná je chápána jako tzv. nepravé frazeologismy a označuje je v souladu s běžnou bulharskou terminologickou praxí jako *фразему* (sic!),⁶⁶ druhá jmenovaná je považována jen za kolokace (*колокация*). Stejným způsobem posuzují obě zmíněné lingvistky i frazeologizovaná přirovnání – jakmile si *tertium comparationis* drží svůj lexikální význam, frazeologickou jednotkou je podle jejich koncepce pouze pravá strana přirovnání spolu s komparátorem. Zástupci slovenské a chorvatské frazeologické teorie a rovněž Bulharka V. Kjuvlievová-Mišajkovová tuto otázku nevnímají takto striktně a hovoří o *úplné nebo částečné* desémantizaci komponentů frazému. Zmiňovaná bulharská autorka pak takovéto jednotky sice do frazeologie řadí, ale vidí je na její periférii. F. Čermák se tímto aspektem ve svých stěžejních publikacích primárně nezabývá, podstatou jeho koncepce je totiž přítomnost anomálnosti ve spojení dvou prvků, nikoliv dynamika sémantiky jednotlivých komponentů idiomu a frazému (která je navíc jevem diachronním, nikoliv synchronním). Z toho ale logicky plyne, že i Čermákova koncepce implicitně počítá s tím, že do frazeologie se řadí i takové jednotky, u nichž se vyskytuje komponent, který si zachoval svůj lexikální význam. Obrazné výrazy terminologické povahy z frazeologie jednoznačně vylučují všechny tři bulharské autorky (podle nich mají pouze pojmenovací funkci) a Josip Matešić. Željka Fink Arsovska konstatuje, že v rámci užšího pojetí frazeologie jsou z ní tyto výrazy vytěsňovány, kdežto širší frazeologické koncepce (kterou zastává i ona) s nimi pracují. Nepřekvapí proto, že do frazeologie, byť jen na její periférii, tyto výrazy řadí jak František Čermák (začleňuje je do skupiny tzv. kvazifrazémů a kvaziidiomů), tak i Jozef Mlacek – ten je označuje za specifické případy frazeologických slovních spojení.

3.6.3 Formální aspekt

Možná ještě významnější roli než předchozí aspekt hraje v tom, co ještě do frazeologie patří a co už ne, aspekt formální. Moderní frazeologické bádání

---

⁶⁶ Za pozornost stojí, že uvedená bulharská definice termínu *фразема* se podstatně liší od definice termínu *frazém* či *frazéma* tak, jak ji známe z českého, ale třeba i slovenského nebo chorvatského frazeologického diskursu, což zaznamenali i autoři *Frazeologické terminologie* – podle nich je to v bulharštině „slovné spojenie blížiacie sa frazeológii“ (srov. *FrazTerm* 1995: 28), čili opak toho, co se za frazém považuje v koncepcích, kde se jím označuje základní jednotka frazeologie.

započaté po druhé světové válce především v díle sovětského lingvisty V. V. Vinogradova posunulo těžiště svého zájmu z přísloví a pořekadel, tedy jednotek větného charakteru, které bývají do kontextu zapojeny autonomně, aniž by docházelo k jejich tvarovému přizpůsobování, na syntagmatické struktury, které jsou díky své povaze syntakticky vázané, tj. může v nich vlivem gramatického kontextu docházet k tvarovým změnám. Na tom, že jádrem frazeologie jsou dnes právě struktury s formou syntagmatu, se shodují všichni sledovaní autoři frazeologických monografií. Pro jejich vymezení oproti jiným strukturním typům se používá i označení *kolokace*, *kolokační (idiomy a) frazémy*, ve slovenském frazeologickém diskurzu pak *frazeolexémy*. Různé názory však můžeme vypožorovat na jednotky se strukturou jednodušší než syntagma, ale také složitější než syntagma.

Začali bychom druhým typem – akceptace slovesných útvarů větného charakteru ze strany frazeologů v případě, že tyto útvary splňují příslušné požadavky (nebo alespoň podstatnou část z nich), je přítomna v zásadě bez výhrad v české a slovenské frazeologii. F. Čermák hovoří o *propozičních a polypropozičních idiomech a frazémeh*, J. Mlacek o *frazeotextémech* – oba přitom své termíny vnímají hyperonymicky vůči možná rozšířenějšímu termínu *parémie*, které jsou pouze jejich částí. Stejně se k frazémům větné nebo souvětné povahy staví i záhřebský směr chorvatské frazeologické školy. Jakékoliv konstrukce větného charakteru z frazeologie naopak vyřazuje J. Matešić, protagonista mannheimského směru chorvatské frazeologické školy, který za frazém považuje pouze výraz ve formě kolokace. Asi nejproblematičtější se jeví přístup zmiňovaných bulharských frazeoložek. Matešićův pohled v zásadě zastává i S. Kaldievová-Zacharievová (a také lexikoložka V. Radevová, autorka dosud poslední jazykovědné publikace, v níž se obšírněji hovoří i o frazeologii). V. Kjuvlievová-Mišajkovová větnou strukturu frazémů připouští, avšak nijak zvlášť se jí nevěnuje. Složitější selekci provádí K. Ničevová, pokud některé jednotky větného charakteru do frazeologie řadí, pak je ale vnímá jako jednotky něčím specifické, což se projevuje i jejich označováním (např. *ustálené fráze*); *parémie* z frazeologie vyjímá, avšak pokud některá pořekadla přece jen splňují její kritéria, pak je označuje jako *frazeologismy přechodného typu*.

Jednotky, jejichž struktura je jednodušší než syntagma, mají vícero podob – od spojení jednoho autosémantika s jedním nebo více synsémantiky přes formy tvořené výhradně synsémantiky až k podobám jednoslovným. Jednotky prvního strukturního typu jsou obecně označovány jako tzv. *minimální frazémy* (takto ve slovenské, chorvatské i bulharské frazeologii), v Čermákově koncepci jsou součástí *kolokačních idiomů a frazémů*, kde tvoří podskupinu IF *s autosémantickými i synsémantickými komponenty*. Jejich příslušnost k idiomatice a frazeologii nebývá zpochybňována. Na jednotky druhého strukturního typu už pohled sledovaných frazeologických škol není tak jednoznačný: v Čermákově koncepci, tj. fakticky v české frazeologii jsou takové jednotky součástí *kolokačních* nebo *propozičních idiomů a frazémů*, kde tvoří podskupiny IF *se synsémantickými komponenty*. Ve slovenské frazeologii mají rovněž své místo a jsou tradičně označovány jako *subfrazémy*. Chorvatská ani bulharská frazeologie však jednotky tohoto typu za frazémy již nepovažuje (kvůli absenci autosémantického komponentu). Asi nejvíce kontroverzní co do jejich příslušnosti k frazeologii jsou idiomatizované jednoslovné výrazy typu *mateřídouška, předsevzetí, najít, divný*, chorv. *čudan* „divný“ apod. V široce pojaté koncepci F. Čermáka založené na anomálním spojení dvou prvků jedné roviny mají takové jednotky své pevné místo jako *lexikální idiomy a frazémy*. J. Mlacek je charakterizuje jako idiomatická kompozita nebo idiomatické deriváty, ale jelikož nenaplňují jím zvolený princip tvarovosti, za frazémy je už nepovažuje. Termín *jednoslovné frazémy* sice používá, ale ve shodě s F. Mikem jím označuje pouze idiomatizované verbální konstrukce typu *zotriet niekoho, mať s niekým niečo, chodiť s niekým* apod. V chorvatské a většinově ani bulharské frazeologii se takové jednotky za frazémy nepovažují, a to ani hypoteticky, jelikož se s jejich analýzou v žádném ze sledovaných publikací nesetkáme. Jistou „anomálií“ v bulharské frazeologické teorii je studie Stilijana Stojčeva (1997), který – opíraje se přitom příznačně o teorii F. Čermáka – pokouší se otevřít diskusi o lexikálních idiomech a frazémech v jinak poměrně konzervativním bulharském frazeologickém prostředí. Do této kategorie řadí Čermákovy lexikální IF v celé jejich šíři, tedy včetně Mlackových/Mikových jednoslovných frazémů.

II. VLASTNÍ JMÉNA (ONYMA, PROPRIA)

1. Vlastní jméno - charakteristika, definice, klasifikace, problematika

V naší práci se věnujeme konkrétnímu typu komponentů frazémů, a to komponentům, jež mají toponymický charakter. Toponyma tvoří jednu ze dvou až tří základních abionymických tříd (spolu s kosmonymy a chrématonymy – viz např. ESČ 2002: 204, Čechová a kol. 2011: 69–70 nebo Pleskalová 2017a, resp. pouze s chrématonymy – viz např. Čermák 2010: 277). Obvykle bývají jedno- nebo vícedenotátová. Někdy se zjednodušeně uvádějí jako jedna ze tří hlavních onymických tříd (vedle antroponym a chrématonym – takto např. Filipec – Čermák 1985: 93–94 nebo Čechová a kol. 2011: 68–69). Jsou předmětem zájmu lingvistické disciplíny onomastiky, přesněji její poddisciplíny toponomastiky. Propria signalizují „jedinečnost označované skutečnosti“ (MČ2 1986: 47), neoznačují třídu předmětů, jak to činí apelativa, ale jsou to „individuální názvy referenčně spjaté jen s jedním objektem“ (tamtéž). Představují „слово, словосочетание или предложение, которое служит для выделения именуемого им объекта из ряда подобных, индивидуализируя и идентифицируя данный объект“ (Superanskaja 1973: 366). Na rozdíl od obecných jmen (apelativ) nemají lexikální význam, nejsou souhrnem určitých sémů, jejichž soubor by vytvářel nějaký konkrétní pojem. Naopak vykazují specifický propriální význam, „který se od apelativ odlišuje především nepřítomností významu věcněpojmového a vazbou na jednotlivinu“ (Šrámek 2017, srov. i Murjasov 2013: 753). Proprialita jako základní kategorie proprií se manifestuje specifickým typem funkčnosti, jež se odlišuje od funkce apelativ (tamtéž). Na rozdíl od funkce apelativ, kterou je pojmenování (nominalizace) určitého druhu na základě vykazování jistých společných vlastností (z popisu stejných jednotlivin se dochází ke zobecnění), funkce proprií (onymická funkce) je 1) nominalizační, identifikační a individualizační a 2) rozlišovací neboli diferenciační, obojí v rámci jednoho druhu (z celku vykazujícího stejné obecné

znaky se vyčleňuje jednotlivina) (Knappová 2017a, srov. též Vátov 1998: 240–241). R. Šrámek (2003: 63) popisuje ještě funkci 3) včleňovací (lokalizující). Podle charakteru onymické funkce a specifikujícího onymického příznaku lze vytvářet různé soubory onymických objektů, jež jsou základem pro třídění proprií (Šrámek 2017): onyma používaná pro individualizaci osob (antroponyma), podobně onyma používaná pro zvířata (zoonyma), rostliny (fytonyma), lidské výtvořiny (chrématonyma), ale třeba i kosmická tělesa (kosmonyma), větry (ventonyma, anemonyma)⁶⁷ apod. V. Vátov rozlišuje – kromě výše uvedených šesti tříd a přirozeně sedmé toponymické – ještě třídy chrononym (názvy historických epoch), navionym (pojmenování plavidel) a ergonym (pojmenování institucí, organizací apod.)⁶⁸ (Vátov 1998: 244n.). N. Kovačev za hlavní třídy onomastiky považuje toponyma, antroponyma, teonyma (jména mytologických bytostí), zoonyma, kosmonyma, ventonyma, navionyma, chrématonyma a chrononyma (v tomto pořadí) – překvapivě tedy chybí sféra fytonym (Kovačev 1987: 18).

1.1 Onyma z pohledu translatického

Specifičnost onym se rovněž projevuje při překládání – běžný přístup, kdy výraz jednoho jazyka (jazyka originálu) překládáme výrazem jiného jazyka (jazyka překladu), přičemž kritériem pro hledání patřičného ekvivalentu je především sémantická ekvivalence a stylistická funkčnost (a mnohdy máme na výběr z více výrazů díky synonymii), se u „překladu“ onym uplatnit většinou nedá. Typické je to například u osobních jmen, kdy oproti starším dobám je dnes obvyklé jméno ani příjmení nějaké osoby nepřekládat, ale převzít v originální podobě.⁶⁹ Jisté přizpůsobení se pak děje (zůstaneme-li u jazyků této práce):

- a) v plánu *morfológickém* (připojení domácích pádových koncovek; příjmení u žen se nepřechyluje ani neskloňuje) – tak je tomu v slovinštině a chorvatštině

Příklad – George Walker Bush, Barbara Bush:

---

⁶⁷ První termín je u V. Vátova (1998), druhý u M. Ščepanoviće (1997).

⁶⁸ U Čechové a kol. (2011: 70) jsou ergonyma součástí chrématonym.

⁶⁹ Srov. např. ve starších českých textech podobu *Černý Jiří* ← *Капађопђе* (přezdívka vůdce prvního srbského protiosmanského povstání 1804–1813 a zakladatele srbské knížecí a později královské dynastie Karađorđevićů Đorđeho Petroviće [1768–1817]).

→ slovin.: N *George Walker Bush*, G *Georga Walkerja Busha*

→ chorv.: N *George Walker Bush*, G *Georgea Walkera Busha*

→ slovin./chorv.: N *Barbara Bush*, G *Barbare Bush*

- b) v plánu *slovotvorném* (domácí přechylovací přípona u příjmení v případě, že je jeho nositelem žena) a *morfologickém* (připojení domácích pádových koncovek) – tak je tomu v češtině a slovenštině

Příklad – George Walker Bush, Barbara Bush:

→ čes.: N *George Walker Bush*, G *George Walkera Bushe*

→ slov.: N *George Walker Bush*, G *Georga Walkera Busha*

→ čes.: N *Barbara Bushová*, G *Barbary Bushové*

→ slov.: N *Barbara Bushová*, G *Barbary Bushovej*

- c) v plánu *ortografickém* (pravopisné přizpůsobení jmen dle výslovnosti) a *morfologickém* (připojení domácích pádových koncovek; příjmení u žen se nepřechyluje ani neskloňuje) – tak je tomu v bosensštině, srbštině psané latinkou a černohorštině psané latinkou

Příklad – George Walker Bush, Barbara Bush:

→ bos./srb./čh.: N *Džordž Voker Buš*, G *Džordža Vokera Buša*

→ bos./srb./čh.: N *Barbara Buš*, G *Barbare Buš*

- d) v plánu *graficko-ortografickém* (transkripce do příslušné národní cyrilice za souběžného pravopisného přizpůsobení jmen dle výslovnosti) a *morfologickém* (připojení domácích pádových koncovek; příjmení u žen se nepřechyluje ani neskloňuje) – tak je tomu v srbštině psané cyrilicí a černohorštině psané cyrilicí

Příklad – George Walker Bush, Barbara Bush:

→ srb./čh.: N *Џорџ Вокер Буш*, G *Џорџа Вокера Буша*

→ srb./čh.: N *Барбара Буш*, G *Барбаре Буш*

- e) v plánu *graficko-ortografickém* (transkripce do příslušné národní cyrilice za souběžného pravopisného přizpůsobení jmen dle výslovnosti) – tak je tomu v makedonštině a bulharštině

Příklad – George Walker Bush, Barbara Bush:

→ mak.: N *Џорџ Вокер Буш*, G *Џорџ Вокер Буш*

→ bulh.: N *Джорџ Уокџр Буш*, G *Джорџ Уокџр Буш*

→ mak./bulh.: N *Барбара Буш*, G *Барбара Буш*

Překládání toponym, nebo možná přesněji substituce originálního toponyma existujícím domácím ekvivalentem (exonymem) probíhá častěji jen u některých typů. My se tu zmíníme o dvou – choronymech a oikonomech. Zejména u pojmenování státních útvarů, popř. i nižších územně-správních jednotek, historických zemí a etnografických regionů především v Evropě se běžně uplatňují existující exonyma, jejichž podobu v rámci určitého státu a jazyka upravují především příslušné jazykové a geografické normativní příručky.⁷⁰ Na mezinárodní úrovni jsou pak závazné databáze OSN *UNGEGN World Geographical Names (Multilingual, multiscriptual dataset of names of countries, capitals and major cities)* a *UNTERM (the United Nations Terminology Database)* nebo norma *ISO-3166 – Codes for the representation of names of countries and their subdivisions*. Nové geografické názvy nebo pojmenování méně významných, vzdálených či exotických geografických jednotek, jejichž frekvence užívání v cizích jazycích je výrazně nižší, zpravidla své exonymické protějšky nemívají, tj. i v cizích jazycích se používají originální podoby – mnohdy jen s nejnútnejší foneticko-grafickou adaptací.

Příklady typických exonym – choronyma:

↓orig. název↓	čeština	slovenština	chorvatština	srbština	bulharština
Deutschland	Německo	Nemecko	Njemačka	Немачка	Германия
Steiermark	Štýrsko	Štajersko	Štajerska	Штајерска	Щирия
England	Anglie	Anglicko	Engleska	Енглеска	Англия
Magyarország	Maďarsko	Maďarsko	Maďarska	Мађарска	Унгария
España	Španělsko	Španielsko	Španjolska	Шпанија	Испания
Ελλάδα	Řecko	Grécko	Grčka	Грчка	Гърция

Příklady na absenci exonym – choronyma:

↓orig. název↓	čeština	slovenština	chorvatština	srbština	bulharština
Niger	Niger	Niger	Niger	Нигер	Нигер
Botswana	Botswana	Botswana	Ботсвана	Боцвана	Ботсвана
Honduras	Honduras	Honduras	Honduras	Хондурас	Хондурас
Canada	Kanada	Kanada	Kanada	Канада	Канада
Việt Nam	Vietnam	Vietnam	Vijetnam	Вијетнам	Вьетнам
Bangladesh	Bangladéš	Bangladéš	Bangladeš	Бангладеш	Бангладеш

⁷⁰ Pro česká exonyma (a obecně geografická jména) je to např. normativní brožura *Názvoslovné komise při Českém úřadu zeměměřickém a katastrálním Geografické názvoslovné seznamy OSN – ČR: Jména států a jejich územních částí* nebo seznam zeměpisných jmen *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost*.

Problematika překládání oikonym (nebo opět říkejme spíše hledání domácího výrazu) není pocíťována tak naléhavě jako u choronym. Specifická je především tím, že mj. i vzhledem k vysokému množství oikonymických jednotek je podíl těch, které mají v cizích jazycích svá exonyma, poměrně nízký. Obecně je tendence taková, že exonymické podoby se nadále užívají u oikonym označujících vysoce frekventovaná a významná sídla (typicky hlavní města nebo některá velká města v nejbližším geografickém okolí), u názvů méně významných sídel dochází u mluvčích k rozkolísání až ztrátě povědomí o existenci exonyma a k přejímání originálního, tj. endonymického tvaru.⁷¹ U názvů některých sídel může docházet ke kolísání – užívá se současně jak exonymum, tak i originální endonymum (v češtině typicky Štýrský Hradec vs. Graz, Segedín vs. Szeged, Ljubljana vs. Lublaň, Záhřeb vs. Zagreb nebo Vratislav vs. Wrocław).

Příklady typických exonym – oikonyma:

↓orig. název↓	čeština	slovenština	chorvatština	srbština	bulharština
Paris	Paříž	Paríž	Pariz	Париз	Париж
Roma	Řím	Rím	Rim	Рим	Рим
Lisboa	Lisabon	Lisabon	Lisabon	Лисабон	Лисабон
Wien	Vídeň	Viedeň	Beč	Беч	Виена
København	Kodaň	Kodaň	Kopenhagen	Копенхаген	Копенхаген

Příklady na absenci exonym – oikonyma:

↓orig. název↓	čeština	slovenština	chorvatština	srbština	bulharština
Мінск	Minsk	Minsk	Minsk	Минск	Минск
Madrid	Madrid	Madrid	Madrid	Мадрид	Мадрид
Malmö	Malmö	Malmö	Malmö	Малме	Малмьо
Dublin	Dublin	Dublin	Dublin	Даблин	Дъблин
Washington	Washington	Washington	Washington	Вашингтон	Вашингтон

1.2 Slovnědruhá charakteristika onym

Ze své podstaty jsou onyma substantiva (bez ohledu na to, že svou formou můžou ukazovat na jiný slovnědruhový původ – srov. Šrámek 1999: 12) – jejich úlohou je pojmenovávat. Propria můžou být jednoslovná (*Česko, Londýn, Klínovec*), nebo víceslovná (*Saúdská Arábie, Nižnij Novgorod, Lysá hora, Magistrát města Brna*), přičemž ve struktuře těch víceslovných se můžou vyskytovat i apelativa a

⁷¹ O této problematice viz např. Borkovcová (2007) nebo Papcunová (2015).

některá jsou tvořena výhradně apelativními komponenty (*Nová země, mys Dobré naděje* apod. – srov. Čermák 2010: 131).

1.3 Moderní odborná vers. tradiční domácí terminologie

Pro označování proprií výrazy domácího původu se v češtině používají termíny *vlastní jméno* a *vlastní název*, přičemž atribut *vlastní* je obligatorní, neboť samotné *jméno* (ale ani *název*) nemá dostatečnou výpovědní hodnotu a rozdíl mezi proprií a apelativy je určen právě atributem *vlastní*, resp. *obecné jméno*. Podobně se v chorvatštině používala označení *ime* a *naziv*, přičemž prvním výrazem se označovala vlastní jména živých bytostí a druhým abionyma; termínem zahrnujícím obsah obou bylo „*vlastito ime (onim, tj. riječ koja se piše velikim početnim slovom)*“ (Šimunović 2009: 74). Úkol vytvořit moderní slovanskou onomastickou terminologii byl stanoven na slavistickém kongresu v Sofii (1962). Závaznými publikacemi obsahujícími onomastickou terminologii jsou *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky* (1973) a sborník *Основен систем у терминологија на словенска ономастика* (1983). Díky nim došlo k postupnému upřesňování onomastické terminologie, což mj. znamenalo, že srbochorvatský výraz *naziv* se v zásadě posunul do sféry jmen obecných (apelativ), kdežto výraz *ime* se začal používat výhradně pro sféru jmen vlastních (proprií) (viz tamtéž, srov. též Pleskalová 2014: 11–12). Šimunović ovšem zdůrazňuje, že v onomastickém diskurzu se používají především novější a přesnější termíny s komponentem *-onim*, kdežto tradiční termíny (*vlastito ime, prezime, mjesno ime* apod.) se používají spíše – byť ne výhradně – mimo odborný diskurz (Šimunović 2009: tamtéž).

1.4 Několik poznámek ke třem typům bionym a jejich pojetí

Než se budeme podrobněji zabývat toponymy, rádi bychom ještě několik slov věnovali zoonymům, fytonymům a etnonymům – prvním dvěma z důvodů jisté terminologické rozkolísanosti, třetím kvůli obsahu. Naše práce sice není primárně onomastická, ale všechny tři jmenované typy onym bývají velice často předmětem analýz v řadě frazeologických studií.

1.4.1 Zoonyma a fytonyma, tj. vlastní jména zvířat a rostlin

Vlastní jména, která dáváme zvířatům, se nazývají zoonyma, vlastní jména, která dáváme rostlinám, se nazývají fytonyma. Je přirozené, že mnohem častěji pojmenováváme – a tím zároveň individualizujeme – zvířectvo (domestikované), zatímco rostlinám dáváme individualizující jména jen zřídka.⁷² Někteří badatelé ovšem jako zoonyma, resp. fytonyma označují apelativa, jež pojmenovávají zvířata nebo rostliny (čes./chorv./bulh.: *pes – pas – куче, kůň – конj – кон, lípa – липа – липа, růže – ружа – роза* apod.). Tento přístup podporují mj. autorky trojdílné Bulharské lexikologie a frazeologie, podle kterých *имена на животни* jsou *зооними* a *имена на растения* zase *фитоними* (Krumova-Cvetkova – Perniška et al. 2013: 440, 443). Z kontextu je přitom zřejmé, že mají na mysli lexikální bohatství bulharštiny spojené s flórou a faunou, tedy sféru apelativ (tamtéž: 440). Dále například bulharská frazeoložka Rajna Cholandiiová vydala monografii pod názvem *Зоонимната фразеология в английския и българския език* (2010). Zabývá se v ní názvy zvířat, nikoliv však vlastními jmény. Definici termínu *зооним* nikde neuvádí. V seznamu literatury u ní narazíme na dvě studie, jež tento termín nesou ve svém názvu,⁷³ přičemž s vysokou pravděpodobností hraničící s jistotou lze tvrdit, že i tyto studie se zabývají obecnými pojmenováními živočichů, nikoliv skutečnými zoonymy.

Tematicky podobně zaměřená je monografie Chorvatky Ivany Vidović Boltové *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I.* (2011). Na rozdíl od její bulharské kolegyně se již Vidović Boltová termínem *зооним*, který ve své práci pro apelativní pojmenování živočichů používá, ve stručnosti zabývá – říká o něm: „Odabran je termin zoonim zbog šire prihvaćenosti i učestalosti ne samo u hrvatskom, nego i u drugim jezicima“ (Vidović Bolt 2011: 11). V poznámce pod čarou pak na podporu svého tvrzení cituje dvě polské autorky, avšak dle našeho

---

⁷² Proto i české příručky jsou poměrně skoupé na příklady – uvádí se *Semtinská lípa* (asi 300 let rostla na jinak nezalesněném místě v Českém ráji, v roce 2000 zničena při silné bouři), z bulharského prostředí můžeme uvést borovici *Байкушева мура* – nejstarší zjištěný strom v pohoří Pirin (její stáří se odhaduje na 1300 let).

⁷³ Sovětské autorky R. Gazizovová a N. Dmitrijevnová – *Вторичная номинация лица путем метафоризации зоонима (на материале русского и болгарского языков)* (Gazizova – Dmitrijeva 1985: 27–35) a Bulharka E. Nedkova – *Експресивно назоваване на човешки качества посредством фразеологизми с компоненти зооними в българския език* (Nedkova 2006: 328–336).

názoru nepřiliš přesvědčivě.⁷⁴ Jiná monografie z Chorvatska, která nese termín *zoonim* přímo ve svém názvu, je *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija* (2017), jejíž autorkou je Branka Barčotová. Svou terminologickou volbu obhajuje obdobně.⁷⁵ Další chorvatská frazeoložka, která uplatňuje takový přístup, je Ana Vasungová – v úvodu své studie říká: „Tema ovog rada su frazemi sa sastavnicama *pas* i *mačka* u hrvatskom i bugarskom jeziku. Frazemi sa zoonimskom sastavnicom su uz somatizme najveća skupina u frazeološkom fondu“ (Vasung 2009: 1). Že jsou pojmenování *pas* a *mačka* zoonyma, považuje autorka za terminologický fakt, u něhož není třeba se nijak pozastavovat.⁷⁶ Za samozřejmost považují terminologické označování názvů živočichů jako zoonyma i Dubravka Sesarová a Martina Grčevićová, zabývající se ve své společné studii částmi zvířecího těla jako komponenty frazémů: „Riječ je, naravno, o somatizmu koji pripada životinjskom (animalnom) svijetu i pojavljuje se u zoonimnoj frazeologiji“ (Sesar – Grčević 2014: 2), a rovněž slovinská frazeoložka Erika Kržišniková ve studii o slovinských přirovnáních s animalistickým komponentem (Kržišnik 2014). Termín *zoonymický komponent* použila v názvu své studie Slovenka Ema Krošlákova (1997), třebaže v samotném textu se již tomuto označení vyhýbá a používá opisného „zvierací komponent“.

Ne zcela jednoznačně se k této otázce vyjadřuje i srbská lexikoložka Rajna Dragičevićová – ve své Lexikologii srbského jazyka říká: „Ономастика проучава имена људи (**АНТРОПОНИМИ**), називе биљака (**ФИТОНИМИ**), називе животиња (**ЗООНИМИ**), називе местâ (**ТОПОНИМИ**) (...)“ (Dragičević 2007: 23 – tuč. dle orig.).

---

⁷⁴ Uvádí výrok A. Spagińské-Pruszkové (2005: 174), že „zoonim predstavlja naziv za predstavnika svake vrste“, a dále dle J. Szerszunowiczové (2011: 14) uvádí výčet nejrůznějších termínů, které se v polské, ale i anglosaské nebo italské literatuře užívají pro pojmenování živočichů; v jednom případě je to i termín *frazeologia zoonimiczna* (viz Vidović Bolt 2011: 11). Svévolné vykládání onomastických termínů, které je pro řadu frazeoložek z jihoslovanského prostředí bohužel signifikantní, korunuje Neda Pintarićová výrokem „[u] alegoremne toponime ubrajaju se nazivi za gradove, rijeke, pokrajine i zemlje te iz njih izvedena imena za stanovnike“ (Pintarić 1997: 165 – podtrž. P.K.), v němž mezi toponyma řadí i obyvatelská jména, tedy podskupinu antroponym (sic!), nebo jinde „[f]razeologizirana uzrečica *noga lička, a cipela bečka* (kaz. Marina Trumić) ima etnonim (lički od Lika) i toponim (bečki od Beč) u svojim pridjevnim sastavnicama (...)“ (tamtéž: 172 – podtrž. P.K.), kde za onyma pokládá adjektiva, navíc motivující výraz prvního (Lika) je přirozeně rovněž toponymum (přesněji choronymum), stejně jako oikonymum Beč (čes. Vídeň)...

⁷⁵ Sice souhlasí s onomastickou definicí termínu *zoonim*, avšak svou volbu obhajuje tím, že se jedná o chorvatskou frazeologickou tradici vzniklou podle ruského vzoru. Jako alternativy pro označování animálního komponentu ještě nabízí termíny *animalizam* nebo do určité míry i *zoosem* (Barčot 2017: 69).

⁷⁶ Explicitně její postoj podporuje jedna citovaná studie M. Ljubičićové *O hrvatskim zoonimima: konotativno značenje i frazeologija* (Ljubičić 1994: 245–252).

Vše nasvědčuje tomu, že pojmy *име* „jméno“ a *назив* „název“ tu užívá jako synonyma (podle Šimunoviće [2009: 74] by termín *назив* měl být v souladu s tradičními zvyklostmi použit pouze pro toponyma – viz výše). O něco dále o autorce jedné monografie píše: „Она је упоређивала тзв. „ониме“ (хидрониме, фитониме, зоониме итд.) који су настали од синонимних придева, као што су: *муст, мастан, дебео, густ*“ (tamtéž: 23–24). Na základě toho bychom mohli usuzovat, že zoonyma a fytonyma chápe jednoznačně jako vlastní jména. Její odkaz na publikaci D. Šimunoviće *Ботанички речник имена биљака* (1959) (tamtéž) v souvislosti se zpracováním srbské „fytonymie“ však svědčí o tom, že i tato srbská lingvistka chápe přinejmenším termín *фитоним* širěji, tj. i pro označení apelativních pojmenování rostlinných druhů. Překvapivě neúplnou, strohou a nepřiliš jasnou definici má ve svém Encyklopedickém slovníku lingvistických termínů Chorvat Rikard Simeon – u hesla *фитоним* je pouze lapidární definice „име билке“ (Simeon 1969: 343), heslo *зооним* Simeon vůbec neuvádí. Není ovšem jasné, zda slovo *име* „jméno“ tu Simeon chápe jako obecné, nebo vlastní (viz též výše Šimunović 2009: 74). Podobně nejasný je též přístup J. Ignatoviće, jenž ve své klasifikaci onym v definicích používá slovní spojení *собственние имена* (tak např. fytonyma jsou „собственние имена растений“ – Ignatović 2012: 2), avšak zoonyma definuje jen jako „имена и клички животнох“ (tamtéž). V bulharské lingvistice konstatují dvojí sféru užívání termínu *зооним* Kovačev (1982) nebo Canka Konstantinová (1996) (Šćerpanović 2002: 324).⁷⁷

Obširnější obhajobu tohoto přístupu přináší Slobodan Novokmet, jenž v jedné své studii věnuje otázce definice termínu *зооним* celou kapitolu nazvanou Термин *зооним* у настави лексикологије и антропоними мотивисани зоонимима. Novokmet se opírá o slovník cizích slov I. Klajna a M. Šipky (2007), kde je termín *зооним* definován jako „именица која означава неку животињу“ a kvalifikátor *лингв.* interpretuje tak, že inkriminovaný termín náleží lingvistickým vědám (Klajn – Šipka 2007: 479, cit. dle Novokmet 2018: 108).⁷⁸ Jako opozici cituje

---

⁷⁷ Ze Šćerpanovićova tvrzení „Ковачев (1982: 207–209) у бугарском језику за термин *зооним* констатује двије свере његове употребе, као лично име животиње, и друго, као општи назив“ (Šćerpanović 2002: 324) ovšem není zcela zřejmé, zda má srbský lingvista na mysli pouze konstatování faktického stavu v bulharském jazyce, nebo odborný souhlas s touto dvojakostí. S ohledem na postoje v novém vydání své monografie se spíše domníváme, že se u Kovačeva jedná o první možnost.

⁷⁸ Ve vydání z r. 2010 je definice stejná (Klajn – Šipka 2010: 488), kvůli ucelené představě ještě uvádíme definice termínů *зоонимија* – лингв. скуп назива за животиње у неком језику или

M. Šćerpanoviće (1997), který podle jeho tvrzení termín zoonymum „смешта у антропономастичке (sic! – pozn. P.K.) категорије“ (Šćerpanović 1997: 68, cit. dle Novokmet 2018: tamtéž; tento Novokmetův citát je ale nepřesný, Šćerpanović nic takového netvrdí, zoonyma řadí mezi tzv. atoponomastické kategorie [атопономастичке категорије – viz Šćerpanović 1997: 67–68], což je Šćerpanovićův neologický termín – do této kategorie navrhuje zahrnout subkategorie teonym, kosmonym, bionym neantroponymického charakteru a chrématonym – viz tamtéž: 68). Pokud tedy o zoonymu hovoříme v rámci onomastické kategorie, označuje pouze vlastní jména dávaná zvířatům, ale podle Novokmeta „све чешће се употребљава и као назив животињске врсте или појединачног представника врсте (нпр. *пас, мачка, коњ, лав* и сл.). Заправо, име припада онимском лексичком нивоу, а назив апелативним (заједничким) именицама, тј. нивоу опште лексике“ (Novokmet 2018: 109). Obhajobu tohoto přístupu uzavírá tvrzením (v širší poznámce pod čarou), že není neobvyklé, když se v srbské lingvistice určitý termín používá dvojznačně (tamtéž).

Proti tomuto volnějšímú pojetí stojí např. definice Živka Bojadžieva: „3. Със собствените имена на животни (домашни, циркови; герои на приказки, на белетристични произведения) се занимава зоонимията, например *Шаро, Вихър, Баба Меца, Белчо, Сивушка, Белият зъб*. 4. Фитонимия. Фитонимите са имена на уникални растителни представители, напр. *Байкушевата мур* (в Пирин), *Стария бряст, Вазовия дъб*“ (Bojadžiev 2007: 106). Stanjo Georgiev v hesle Ономастика pro Encyklopedii současné bulharštiny uvádí několik poddisciplín, mezi nimi i „зоонимия – за собствени имена на животни“ (Georgiev 2000: 281). Podobně Vărban Vătov definuje zoonyma jako „собствени имена на домашни животни (*Дорчо, Белчо, Гривчо, Мурджо, Караман* и т.н.) –

дијалекту (tamtéž), *фитоним* – име, назив биљке; *фитонимија* – наука о именима биљака (tamtéž: 1340). Náhled do českých, resp. bulharských slovníků cizích slov přinesl následující výsledky: Akademický slovník cizích slov definuje *fytonymum* jako „vlastní jméno rostliny“ (ASCS 2001: 252) a *zoonymum* analogicky jako „vlastní jméno zvířete“ (tamtéž: 823); Klimešův Slovník cizích slov heslo *zoonymum* neobsahuje, *fytonymum* definuje jako „vlastní jméno rostliny“ s příkladem Semtinské lípy (Klimeš 1994: 211). Bulharský slovník cizích slov hesla *зооним, зоонимия* ani *фитоним* neobsahuje, termín *фитонимия* pak vysvětluje jako „1. Дял от езикознанието, който се занимава с наименованията на растенията. 2. Съвкупност от имената на растенията“ (Milev – Nikolov – Bratkov 2000: 803). Na rozdíl od českých slovníků tohoto typu tak tento bulharský slovník nabízí pouze pojetí apelativně lexikologické a podobně jako citovaný slovník srbský nepochopitelně opomíjí onomastický (tedy primární) význam definovaného termínu, pokud tedy na opozici lexikologický vers. onomastický v této věci přistoupíme.

изучават се от дела **зоонимия**“ (Vătov 1998: 244 – tuč. dle orig.) a v zásadě stejně je definuje i Lilija Manolovová ve svém slovníku lingvistických termínů (Manolova 1999: 69). Tento přístup podtrhuje Nikolaj Kovačev, autor Bulharské onomastiky, podle něhož „*зоонимията* събира и всестранно проучва собствените имена на домашните животни в личните и обществените стопанства – *зоонимите*“ (Kovačev 1987: 184, viz i tamtéž: 18) a v tomto duchu se nese celá kapitola Зоонимия – имена на домашни животни (tamtéž: 184–190).⁷⁹ Nejinak chápe zoonyma (a taktéž fytonyma) i autor Úvodu do chorvatské onomastiky Petar Šimunović, což je patrné z celé kapitoly Zoonimija (imena životinja, zoonimi) (Šimunović 2009: 323–332) a především z jeho definic těchto termínů, které uvádí ve svém stručném slovníku chorvatské onomastické terminologie: „**fitonim** = vlastito ime biljke: *Gupčeva lipa, Drvo života, Kaštelanovi jablani*“ (tamtéž: 76); „**zoonim** = vlastito ime životinje: *Dorat (konj), Bilova (krava), Bimbo (pas)* itd.“ (tamtéž: 79) (tuč. dle orig.). Novokmetův benevolentní přístup rovněž striktně odmítá srbský onomastik Mihailo Šćepanović, jenž se kriticky pozastavuje nad tím, že „након безмало двије деценије од појављивања *Основног система и терминологије словенске ономастике* (Видоески *et al.* 1983), радови који су посвећени овој проблематици и даље не познају основну терминолошку дистинкцију *зооним – апелатив (номенклатурни назив)* (Šćepanović 2002: 322). Borjan Janev ve své srovnávací monografii *Образните сравнения с антропоцентричен характер в българския и английския език* cituje výše uvedenou publikaci R. Cholandiové a ke sledovanému terminologickému problému stroze roznamenává: „използването на термина „зоонимен“ обаче не е коректно, тъй като *зооними* са собствените имена на животните, а не самите названия на животни“ (Janev 2013: 84).

České příručky, do nichž jsme v této věci nahlédli, jsou rovněž zajedno – ať už je to systém proprií u F. Čermáka (jako příklady zoonym uvádí jména *Rek, Sultán [pes], Micka*, příklad fytonyma je *Semtinská lípa* – viz Čermák 2010: 277), zařazení zoonym a fytonym s příklady v rámci klasifikace vlastních jmen u R. Šrámka (1999: 165), příklady „jmen zvířecích“ u M. Čechové a kol. (2011: 69) nebo koneckonců hesla v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny Zoonymum* (M. Knappová), *Fytonymum* a *Vlastní jména – třídění* (obě J. Pleskalová). Posledně

---

⁷⁹ O fytonymech se ovšem Kovačev ve své publikaci vůbec nezmiňuje.

jmenovaná rovněž své druhé heslo opatřila příhodnou poznámkou: „Termíny *zoonymum*, *fytonymum* jsou v jazykovědě někdy nepatřičně užívány pro apelativní pojmenování živočicha (*býk*) a rostliny (*lípa*)“ (Pleskalová 2017c, srov. též 2017b). Tuto část bychom mohli uzavřít náhledem do Lotkova *Slovníku lingvistických termínů pro filology*. Autor v něm termín *fytonymum* vysvětluje jednoduše jako „vlastní jméno rostliny“ (Lotko 2000: 40), *zoonymum* sice ve svém slovníku nemá, přináší však heslo *zooapelativum* „podstatné jméno označující zvíře, např. *zooapelativa pes* a *kůň* jsou častým základem českých frazeologismů“ (tamtéž: 127). A právě tento termín (a analogicky *fytoapelativum*) může i podle našeho soudu vyřešit oprávněnou potřebu jednoduše pojmenovat skupinu apelativ označujících živočichy nebo rostliny.⁸⁰ Používat v tomto smyslu termíny *zoonymum*, resp. *fytonymum* považujeme za nevhodné jednak kvůli nežádoucí víceznačnosti (jeden termín by neměl označovat dva protichůdné jevy v rámci jedné kategorie – bez ohledu na snahy o teoretickou obhajobu tohoto přístupu či rovnou jeho aplikaci u řady lingvistů – viz též stejný argument u Šćepanović 2002: 322) a jednak i proto, že pak bychom lexém *člověk/čovjek/човек* mohli bez výčitek označit za antroponymum, lexém *město/grad/град* za oikonymum, lexém *kopec/brdo/хълм* za oronymum apod. Tyto speciální lingvistické (onomastické) termíny by pak de facto ztratily smysl, neboť by došlo k odstranění distinkce apelativum – proprium.

Argumentace zastánců výhradně onomastického chápání posuzovaných termínů se nám jeví jako odborně přesnější, můžeme ji shrnout do apelu „не треба одступати од интернационалне терминологије, већ досљедно задржати ту терминологију: -оним (*антроп-*, *топ-*, итд.) за појединачна властита имена, -онимија за скуп тих имена, -ономастика за њихова истраживања“ (Vidoeski et al. 1983: 36, cit. dle Šćepanović 2002: 323). Samotný termín *zoonymum* se navíc poprvé objevil v ruské onomastice⁸¹ právě proto, aby jím bylo možno označit vlastní jména především domácích zvířat (Šćepanović 2002: 324). Argumenty zastánců širšího pojetí nebyly uvedeny buď žádné, nebo jsme je vyhodnotili jako nepřesvědčivé (poukazování na tradici nebo na dvojaké chápání), a kromě toho

---

⁸⁰ Tak, jak to provedly například Eva Mrhačová v příspěvku *Česká a polská přísloví na bázi zooapelativ* (Mrhačová 2003) nebo Snežana Popovićová a Mirjana Stevanovićová ve svém článku *Srovnání českých a srbských zooapelativních frazémů* (Popović – Stevanović 2006).

⁸¹ Dle Šćepanoviće jej poprvé použil P. T. Porotnikov (1972), když se zabýval uralskou zoonymí. Nahradil jím starší označení *кличка* (Šćepanović 2002: 324).

potřebu pojmenovat běžná (apelativní) označení nejrůznějších rostlin a živočichů mohou bezpečně sanovat termíny *fytoapelativa*, resp. *zooapelativa* (samozřejmě v příslušných jazykových mutacích). Terminologické slovníky, do nichž jsme nahlédli, dvojaké chápání (lexikologické vers. onomastické) nejen že nepodporují, ale o ničem takovém se ani nezmiňují.

1.4.2 Etnonyma, tj. jména obyvatelská, národní, kmenová atd.

V případě etnonym není problém v tom, že by zde docházelo k používání příslušného termínu současně jak pro vlastní jména, tak i pro jména obecná (vzhledem k povaze denotátu to dost dobře ani není možné). „Černou ovčí“ je tu bulharský lingvistický úzus, který tato jména nevnímá jako vlastní, což se projevuje i v ortografické normě, kdy je píše s malým počátečním písmenem (srov. čes./srb./bulh.: *Bulhaři* – *Бугару* – *българу*, *Češi* – *Чесу* – *чеху*, *Evropané* – *Европљани* – *европейци* apod.). Jelikož je jejich pojmenovací funkce totožná ve všech sledovaných jazycích, bylo by jistě zajímavé podívat se, jak bulharská lingvistická věda obhajuje fakt, že národy, etnika, kmeny, obyvatelé určitých území apod. a jejich jednotliví členové vlastně nejsou onymické objekty (a jestliže jejich pojmenování tedy nemá propriální charakter, znamená to snad, že má automaticky charakter apelativní? Jakým souborem sémantických rysů se pak vyznačuje kupříkladu bulharské slovo *унгарец* „Maďar“ a jak se odlišuje jeho denotát od denotátu pojmenovaného třeba *румънец* „Rumun“?), anebo jak na druhé straně česká, chorvatská či srbská lingvistická věda vysvětluje jistý rozpor v tom, že pokud vnímáme pojmenování skupin osob na základě etnické, národní či jiné podobné příslušnosti jako vlastní jména, proč analogicky nepovažujeme za vlastní jména též pojmenování skupin osob vymezených třeba na základě náboženského, filozofického nebo politického přesvědčení (křesťané, židé, buddhisté, kalvinisté, marxisté, okamurovci, demokraté, komunisté, liberálové apod.).

V systému proprií **R. Šrámka** (1999) a **F. Čermáka** (2010) jsou etnonyma začleněna do skupiny antroponymických bionym, konkrétně mezi tzv. skupinová antroponyma⁸² – oba badatelé k nim řadí rodinná jména (*Novákoví*), rodová jména (*Přemyslovci*), obyvatelská jména (*Švýcaři*, *Pražan*, *Jihočeš*) a právě etnonyma (*Slovan*, *Čech*, *Angličan*, *Finové*) (Šrámek 1999: 164, Čermák 2010: 277). Podobně

---

⁸² Antroponyma opisuje F. Čermák jako vlastní jména osob nebo členů skupiny (Čermák 2010: 276).

klasifikuje antroponyma i chorvatský onomastik **P. Šimunović** (2009), nevyděljuje však tzv. skupinová antroponyma, ale přímo celou kategorii dělí na osobní jména (osobna imena), příjmení (prezimenena) a „další druhy antroponym“, k nimž řadí přezdívký (nadimci), rodinná, heraldická a rodová jména (rodovska, heraldična i dinastička imena), etnonyma a obyvatelská jména (etnonimi i etnici), pseudonymy (pseudonimi) a nakonec jména nalezců (imena nahoda) (Šimunović 2009: 191–208). Etnonymum (etnonim) je podle Šimunoviće „ime određenog etnosa, naroda, nacionalnosti: *Hrvat, Vlah, Horvaćanin* (= gradišćanski Hrvat)“ (tamtéž: 76), obyvatelské jméno (etnik) „ime stanovnika mjesta ili predjela: *Vukovarac, Metkovac, Zagorec, Ličanin*“ (tamtéž). Srbský lingvista **Ranko Bugarski** etnonyma definuje jako „vlastita imena naroda“ (Bugarski 2009: 200). V příručce **M. Čechové** a kol. jsou obyvatelská jména a etnonyma sdružená do tzv. jmen národních, kmenových a obyvatelských (Čechová a kol. 2011: 69).

Náhledem do terminologických slovníků zjišťujeme následující: **Lotkův** slovník samostatné heslo *etnonymum* neobsahuje, z popisu u hesla *etnonymizace* je ovšem uvedeno, že etnonyma jsou vlastní jména národů, národností, kmenů (Lotko 2000: 33). **Nový encyklopedický slovník češtiny** je rovněž jednoznačný, ale rozlišuje etnonyma od jmen obyvatelských. *Etnonymum* je „vlastní jméno kmene nebo národa (*Češi, Slované*)“ (Pleskalová 2017d), *názvy obyvatelské* jsou pak „osobní jména motivovaná příslušností k místu (v širokém smyslu)“ (Štícha 2017), u propriálních názvů obyvatelských je upřesnění, že se jedná o obyvatele obcí, států a regionů (tamtéž – srov. výše *etnonim* a *etnik* u Šimunoviće). Termín *etnonymum* se rovněž nachází ve **Slovníku toponymické terminologie pro standardizaci geografických jmen** a definován je jako „jméno etnické skupiny nebo jejího příslušníka. *Příklady*: Dánové; Hášimovci; Sámové (Laponci); Lužičtí Srbové; Japonec“ (SlovTopTerm 2013: 15). **L. Manolová** i **R. Simeon** se v definici přesnému vyjádření spíše vyhýbají – podle první se jedná o „название на различни видове етнически общности – нации, народи, племена, родове. Например: *българин, поляк, французин* и т.н.“ (Manolova 1999: 66), podle druhého jmenovaného je to „ime koje označuje narodnosnu ili etničku skupinu; etnik“ (Simeon 1969: 325). Obdobně co do přesnosti a úplnosti podávané informace se k termínu stavějí **slovníky cizích slov** – český jej jednoznačně definuje jako „vlastní jméno národa, národnosti, kmene“ (ASCS 2001: 206, srov. též

Klimeš 1994: 163), zatímco srbský a bulharský jen vágně jako „име народа, назив припадника народа“ (Klajn – Šipka 2010: 467), resp. „народностно име“ (Milev – Nikolov – Bratkov 2000: 276).

Ž. Bojadžiev o etnonymii říká, že „изучава наименованията на племена, народи, нации, етнически групи, напр. *Latini, Anglo-Saxons, българи, Français, урокези*“ (Bojadžiev 2007: 106), jeho chápání etnonym je tedy totožné s pojetím výše uvedených českých lingvistů, bez ohledu na ortografické zvyklosti. Naproti tomu u **V. Vátova** (1998) v kapitole o onomastice etnonyma i jakákoliv zmínka o nich zcela absentují, z čehož plyne, že je přinejmenším v bulharském jazyce za předmět onomastiky nepovažuje. V **Bulharské lexikologii** (Krumova-Cvetkova – Perniška et al. 2013: 462–463) autorky, vycházejíce z teorie jazykového obrazu světa, obracejí pozornost mj. na „лица според обособяване на населението **по географски области или вяра**“ (tamtéž: 462 – s příklady *шон, мизиец, тракиец, добруджанец, северняк, македонец* – tamtéž),⁸³ ale také na „**народностни имена**, които са конотативно натоварени с национално виждане на отрицателни черти, свързани с определен етнос (напр. *арнаутин, турчин, циганин* и др.)“ (tamtéž: 463). První skupinu tak de facto tvoří obyvatelská jména, druhou vybraná etnonyma, která spojuje negativní stylový příznak. Z kontextu je však patrné, že všechny tyto lexémy autorky považují za součást sféry apelativní, nikoliv propriální, nejedná se u nich tudíž o etnonyma.

Z odborných publikací, z nichž jsme v této souvislosti čerpali, se problematikou charakteru etnonym podrobněji zabývá pět. **Marie Čechová** o nich říká: „Tato jména se v češtině chápou jako jména vlastní, protože pojmenovávají příslušníky jistého společenství lidí (národů, národností, kmenů, obyvatel téže osady nebo oblasti), kteří žijí na územích pojmenovaných vlastními jmény. V přísném smyslu jsou však tato jména **jedinečná pouze jako označení souhrnné**: tak se odlišují jako jedinečné kolektivy Čechů, Němců, Hanáků, Pražanů, Šumavanů atd. Jména jednotlivých členů těchto kolektivů nejsou ale individuální, nejsou proto – přesně vzato – jmény vlastními. V češtině (a v řadě jiných jazyků) se však i jména jednotlivých příslušníků etnických skupin a míst považují za vlastní (a píšeme proto *Čechové, Pražané*, v jednotném čísle *Čech*,

---

⁸³ Pokud se v citované pasáži vyskytuje kurzíva nebo tučné písmo, do našeho textu tyto grafické prvky převádíme rovněž.

Pražan s velkým počátečním písmenem), zatímco v jiných jazycích (jako v ruštině, francouzštině) došlo k vyrovnání opačnému: tato jména se považují za obecná, a píší se proto s počátečním písmenem malým“ (Čechová a kol. 2011: 69). Autorka tu v podstatě opakuje (a do jisté míry upřesňuje) tvrzení, které se objevuje už v akademické *Mluvnici češtiny (2)* (MČ2 1986: 348–349). Autory příslušné kapitoly jsou **M. Knappová** a **M. Sedláček**. Ke skupinovým antroponymům, pro něž je forma množného čísla základní, řadí „jména rodová (*Přemyslovci*), rodinná (*Zemanovi*), národní, kmenová a obyvatelská (*Francouzi, Hanáci, Pražané*)“ (tamtéž). Pokud se těchto jmen užívá v singuláru, neznamená to, že by individualizovala, „nýbrž [označují] kteréhokoliv příslušníka národa, státu, rodiny atd., a tedy nejsou přísně vzato již jmény vlastními“ (tamtéž: 349). V poznámce se pak autoři zmiňují ještě o názvech příslušníků různých hnutí, stoupenců filozofických směrů, vyznavačů různých náboženství atd. „Jejich přechodnost mezi apelativy a proprii je v češtině naznačena tím, že se píší s malým počátečním písmenem (*marxisté, smetanovci, husité, luteráni*)“ (tamtéž).

Obdobně i **Petar Šimunović** zdůrazňuje – ovšem z diachronního hlediska – primariát plurálových tvarů kvůli potřebě souhrnně označit určitý kmen, etnikum apod.: „Već u praslavenskom etnonimi su izražavali „mnoštvo“, „kolektiv“, „zbornost“ kao jedinku. Upotrebljavali su se u likovima množine. Imena pojedinaца obuhvaćenih dotičnim etnonimom tvorila su se u praslavenskom sufiksom *-in* (-*inъ) za oznaku jednine“ (Šimunović 2009: 200). Dále k singulárovým tvarům vysvětluje: „Etnonimi koji se rabe u singularu ne identificiraju osobu kao jedinku (što je osobina imena) nego je označuju (što je osobina imenice) kao „pripadnika dotičnog mnoštva“, „pripadnika dotičnog naselja ili kraja“, jednog od mnogih npr. Zagrepčana ili Hercegovaca, tj. ti etnici ili etnonimi u jednini dobivaju osobine naziva a ne imena, iako čuvaju u asocijativnom sadržaju neke osobine vlastitoga imena“ (tamtéž: 200–201).

Cvetanka Avramovová (2013) se ve své monografii o obyvatelských jménech v češtině a bulharštině⁸⁴ rovněž zabývala otázkou jejich povahy – věnovala tomu celou jednu kapitolu (Депроприалните номина habitatorum – съществителни собствени или нарицателни? – Avramova 2013: 15–22). V zásadě dává za pravdu názorům, které tvrdí, že etnonyma a obyvatelská jména

---

⁸⁴ Její obsáhlá recenze viz P. Krejčí (2016b).

nemají propriální povahu, diferenci mezi plurálovým a singulárovým tvarem však nezohledňuje, resp. považuje ji za specifikum české lingvistiky (v konfrontaci s bulharskou – tamtéž: 19): „Ако се върнем към дефиницията на собствено име, според която то назовава единствен, уникален обект и има само деиктико-референциален характер, т.е. не изразява понятийно съдържание, трябва да признаем, че названията на народности и жители на държави, континенти, селища и др. под. не трябва да се включват в тази категория“ (tamtéž: 21). V souladu s tímto postojem je i tvrzení **A. Jirsové** (a Avramovová se na ně kromě jiných rovněž odvolává), že „u jmen národních a obyvatelských, u kterých se pravidelně užívá plurálových tvarů (Češi, Slované, Pražané, ale též Nečeši ap.), je jejich přiřazení k vlastním jménům dáno spíše jen tradiční grafikou (neoznačují jedince, ale kteréhokoli člena nebo naopak nečlena národa)“ (MČZ 1986: 47). Obě tvrzení z *Mluvnice češtiny (2)* se tak dostávají do jistého nesouladu, či dokonce protikladu – zatímco v části vypracované Knappovou a Sedláčkem (s. 348–349) se propriálnost přiznává plurálovým tvarům etnonym a pochybnosti jsou vyjádřeny jen ohledně singulárových tvarů (jako ostatně i u Čechové nebo Šimunoviće), část vypracovaná Jirsovou (s. 47) zpochybňuje skutečnou propriálnost i plurálových forem etnonym.

Asi nejpodrobněji se tomuto problému v rámci kapitoly Medzi apelatívom a vlastným menom věnoval **Vincent Blanár** (1996: 42–51). Vnímá to jako problematiku typickou pro přechodné vrstvy mezi apelativy a proprii. Vlastnosti pojmenování těchto vrstev podle něho úzce souvisí s povahou onymických objektů (Blanár 1996: 43). Podle této povahy tvoří onymické objekty dvě velké skupiny: „**A.** jednotlivé objekty daného druhu, triedy, druhový jedinec dostáva osobitné meno: *Hron, Žilina, Peter Krátky* a pod.; **B.** pomenúvajú sa hromadné (skupinové) objekty, ktoré môžu byť (1) heterogénne (nerovnorodé), napr. obyvateľské mená (*Bratislavčan, Košičan*), etnonymá (*Španiel, Francúz, Poliak*) – všetci, ale rozliční obyvatelia Bratislavy atd., všetci, ale rozliční príslušníci daného národa; (2) pomenúvajú sa hromadné homogénne (rovnorodé) objekty, ktoré existujú v sériách, radoch, tieto objekty sú zameniteľné a dôležitý je tu i spôsob produkcie“ (tamtéž). Pak si ovšem V. Blanár stanoví pět jasně vymezených kritérií, aby podle nich mohl zjistit, k jaké kategorii posuzovaná přechodná onyma spíše inklinují – zda k apelativům, nebo propriím. Těmi kritérii jsou:

- a) jedinečnost každého prvotního aktu nominace,
- b) spojování lexému s jedinečným (onymickým) pojmem a jednotlivým onymickým objektem, tj. nedostatek bezprostřední vazby s pojmem všeobecným (apelativním),
- c) onymická sémantika, která propria výrazně odlišuje od apelativ a jež představuje specifickou složku jejich obsahové stránky,
- d) gramatické kritérium, tj. propria na rozdíl od apelativ vykazují absenci („nedostatek“) generického singuláru či plurálu,
- e) vlastní jména mnohdy vykazují specifickou hláskovou stavbu a především specifickou (propriální) slovo tvorbu (tamtéž: 43–44).

Prizmatem těchto kritérií mj. posuzuje i třídu jmen obyvatelských a etnonym, přičemž otázku jejich zařazení sám charakterizuje jako jednu z nejspornějších a nejjednoduše řešených (tamtéž: 47). Jako reprezentanta „proprialistického“ nazírání cituje R. Šrámka (1981, 1994), ale s jeho názory se právě na základě výše uvedených pěti kritérií Blanár neztotožňuje (tamtéž: 48–49) – ze závěrečné tabulky problematických propriálních tříd konfrontovaných s prvními čtyřmi relevantními kritérii vyplývá, že třídy obyvatelských jmen (zvolený příklad *Žilinčan, Žilinčania*) ani etnonym (zvolený příklad *Poliak, Poliaci*) nesplňují z těchto kritérií žádné – V. Blanár doslova říká: „[a]k uplatníme vyššie uvedené klasifikačné kritériá, pomenovania typu *pedagogická fakulta*, obyvateľské meno *Žilinčan* a etnonymum *Poliak* sa vydeľujú z rámca vlastných mien“ (tamtéž: 50). Nakonec Blanár ještě upozorňuje, že nelze propria zkoumat jen za pomoci čistě gramatických kategorií – ty je třeba vždy používat „so zreteľom na vnútorné vzťahy propriálneho systému. Niektoré vlastnosti, ktoré sú z čisto lingvistického hľadiska externé, napr. sociálne podmienky identifikácie, sú z hľadiska vnútornej problematiky vlastných mien interne onomastické“ (tamtéž: 51).

Z uvedeného nástinu přístupů k pozoruhodné problematice charakteru jmen obyvatelských, národních, etnických, kmenových apod. z hlediska jejich příslušnosti k apelativům nebo propriím vyplývá, že tato otázka není dosud uspokojivě vyřešená a že velmi záleží na kritériích, která si pro posouzení této otázky stanovíme. V české (i slovenské) lingvistice lze narazit na přístupy, které propriálnost etnonym zpochybňují zcela (Jirsová, Blanár) navzdory pravopisným

zvyklostem, a stejně tak v bulharské na přístupy, které propriální etnonym uznávají (Bojadžiev) bez ohledu na tamní pravopisné zvyklosti a signály.

Závěrem si dovolíme poněkud rozsáhleji, leč bezpochyby příhodně citovat ze zprávy R. Šrámka o XIII. mezinárodním onomastickém kongresu konaném v roce 1978 v Krakově. O otázce vymezení proprií vůči apelativům říká autor článku toto: „Kdo čekal, že dané ústřední téma bude v kongresových referátech vyřešeno jednou provždy, byl zklamán. Obecnějšího ohlasu dosáhly zvláště tyto teze: Protiklad apelativum-proprium je vázán na speciální pojetí pojmu význam, které je v onomastice jiné než v apelativní lexikologii a sémantice a kterému se rozumělo různě podle příslušnosti k té či oné lingvistické škole. Protiklad je vázán na různý rozsah referenčních vztahů vlastních jmen včetně souboru funkcí odlišujících se od apelativ. Vztah apelativ k propriím je odrazem různosti pojmenovávaných objektů, jejichž výběr je závislý na společenské situaci. Zdá se, že poměr proprií a apelativ bude stále předmětem diskusí, neboť se stává prověrkou různých teoretických a metodologických názorů a škol; má proto každá z uvedených tezí své oprávnění jako součást celkové teorie onomastiky. Podle našeho mínění je podstatným znakem onoho vztahu právě jeho mnohostrannost a vázanost jednoho jevu na druhý: bez společenské pojmenovací potřeby ústící ve výběr pojmenovávaných objektů, bez jazykové báze jmen a bez specificky uplatňovaných onymických funkcí a významů nelze opozici slov obecných a jmen vlastních v kategoriální rovině vůbec postřehnout. Vývoj onomastické teorie spočívá tedy spíše v hloubce poznání tohoto poměru, v odkrývání jeho typologizujících a konstitutivních složek. (...) Čilou diskusí vyvolaly názory E. **Grodzińského**, který hranici mezi apelativy a proprii vymezuje čistě logicky. Spor o tuto hranici se vyhroutil zejména v názorech na charakter etnonym a jmen obyvatelských a chrématonym (jmen věcí, např. auto *moskvič*). Nebylo dosaženo jednoty v tom, zda taková jména jsou skutečně propria, či zda jsou apelativa. S tím souvisí i grafika takových slov“ (Šrámek 1979: 174–176).

1.5 Toponyma

Toponyma tvoří spolu s antroponymy hlavní podtřídu onomastiky (Čermák 2010: 130) a představují nejtypičtější abionymická vlastní jména. Nejčastěji se

chápu jako „vlastní jména pozemských objektů, které leží v krajině a jsou kartograficky fixovatelné v mapových dílech“ (Pleskalová 2017e). Stejnou definici uvádí i R. Šrámek, ovšem pro geonyma – toponyma považuje ve své klasifikaci za termín podřazený a kohyponymní s třídou kosmonym (Šrámek 1999: 163–164, srov. též 16). Terminologicky opačně než Šrámek strukturu abionymických vlastních jmen představuje F. Čermák, jenž třídu toponym člení na a) kosmonyma a astronyma a b) geonyma (Čermák 2010: 277).⁸⁵ V ostatních sledovaných příručkách jsou toponyma definována stručně jako místní (a pomístní) jména (Lotko 2000: 118, Čechová a kol. 2011: 70), zeměpisná jména (Bojadžiev 2007: 106, Šimunović 2009: 79), vlastní jména označující geografické objekty (Vätov 1998: 267, Manolova 1999: 180 a rovněž Šimunović 2009: 79) apod. Specifickou klasifikaci toponym nabízí Mihailo Šćepanović – od vlastní kategorie toponym, kam řadí hydronyma (názvy nejrůznějších vodních ploch), drimonyma (názvy lesů), agronyma (názvy polí), speleonyma (názvy jeskyň), oronyma (názvy přírodních terénních vyvýšenin) a choronyma (názvy přirozených i administrativních oblastí), totiž odlišuje kategorii mikrotoponym, kam řadí oikonyma a jejich subkategorie (urbanonyma, agoronyma, hodonyma apod.), ale též od nich odvozená obyvatelská jména (Šćepanović je nazývá *етности*) a dokonce i adjektiva (kjetika, *кметуцу*) (Šćepanović 1997: 67). Toponyma v Šćepanovićově pojetí zahrnují de facto ty subkategorie, které se v české onomastice běžně označují jako anoikonyma, tj. pomístní jména. Možná by proto bylo terminologicky „čistší“, kdyby M. Šćepanović sloučil svá toponyma a mikrotoponyma do jedné kategorie toponym a v rámci ní pak rozlišil subkategorie anoikonym (v jeho pojetí *топоними*) a oikonym (v jeho pojetí *микротопоними*). Šćepanovićova klasifikace má navíc ještě jeden nedostatek – alespoň co do relace s českou onomastickou terminologií: v české praxi byl totiž termín *mikrotoponymie* dříve užíván pro anoikonyma, nikoliv oikonyma (srov. Pleskalová 2017f), takže transpozice srbské (přesněji Šćepanovićovy) terminologie do českého prostředí by znamenala terminologické zmatení.

---

⁸⁵ Domníváme se, že rozpor je způsoben rozdílným chápáním významu první části složeniny *geonymum* – u Šrámka je to „týkající se země=půdy (der Boden)“, kdežto u Čermáka „týkající se Země=tělesa (die Erde)“. Šimunovićova definice podporuje Čermákovu verzi (*geonim* = vlastito ime reljefnog objekta na Zemlji – Šimunović 2009: 76).

System toponym je poměrně bohatý a různorodý, proto se pro upřesnění charakteru toponymického denotátu užívají i další názvy: kosmonyma a astronyma (*Jupiter, Aldebaran, Orion*), choronyma (přírodní – *Balkán, Černá Hora*, administrativní – *Jihomoravský kraj, Šumadijský okruh*), oikonyma (*Mostar, Kosovska Mitrovica*), hydronyma (*Jantra, Ochridské jezero*), oronyma (*Vichren, Velebit*), hodonyma (jinak též urb[an]onyma – *Tromostovje, Zrinjevac*), event. další (srov. Čermák 2010: 277 nebo Vátov 1998: 269). Jejich referenční objekty jsou reálně existující, můžeme je geograficky, popř. astronomicky identifikovat. Vedle nich však můžeme narazit na vymyšlená, zdánlivá či fiktivní toponyma – specifické onymické jazykové znaky (Dobříková 2001: 91), výrazy, jež svou formou jako toponyma vypadají, ale která v reálném světě nemají svůj referenční (onymický) objekt. Proto bývají označována opisným způsobem tento fakt vyjadřujícím jako nepravá toponyma (F. Čermák, J. Pleskalová), fingovaná toponyma (K. Kučera), neexistující toponyma (nepostojící toponimi – N. Pintarićová), falešná toponyma (lažni toponimi – M. Menac-Mihalićová), vymyšlená toponyma (измислени топоними – R. Nikodinovská), pseudotoponyma (R. Šrámek, J. Pleskalová, M. Dobříková, M. Vălčanovová) nebo kvazitoponyma (F. Čermák, J. Glovňa, M. Dobříková, P. Krejčí, E. Kržišniková). Vyskytují se ponejvíce v umělecké literatuře, filmové a televizní produkci, lidové slovesnosti a samozřejmě frazeologii (planeta *Gurun*, kontinent nebo spíše ostrov *Atlantida*, ostrov *Dinotopie*, země *Mordor*, státy *Lugaš* nebo *Blitánie*, obce *Třeskoprsky* nebo *Dolní Mrduša*, řeka *Léthé*, *Hora osudu* aj.).⁸⁶ Pokud jsou kvazionyma (pseudoonyma) součástí frazeologické jednotky, jsou základním frazeotvorným komponentem (tamtéž: 92). Podle J. Matešiče jsou však onymické komponenty sémanticky klíčové pro frazém všeobecně, pokud se v něm vyskytují: „(...) izbor imena (...) nije slučajan: ime je dospjelo u frazem budući da je ono u svijesti tvoritelja izazvalo asocijaciju vezanu uz kakav konkretan

---

⁸⁶ *Gurun* je z knihy *Spadla z nebe* V. P. Borovičky proslavené slovenským televizním seriálem pro děti *Spadla z oblakov*, *Třeskoprsky* z legendárního českého dětského komiksu *Čtyřlístek* V. Němečka, *Dolní Mrduša* (chorv. *Mrduša Donja*) z tragikomedie proslavené i filmovým zpracováním *Představa Hamleta u selu Mrduša Donja* (Představení Hamleta ve vsi Dolní Mrduša) I. Brešana, *Mordor* a *Hora osudu* (angl. *Mount Doom/Amon Amarth*) z trilogie *The Lord of the Rings* (Pán prstenů) J. R. R. Tolkiena, *Dinotopie* (angl. *Dinotopia*) ze stejnojmenného románu a seriálu J. Gurneyho, *Lugaš* (angl. *Lugash*) z filmové série B. Edwardse *The Pink Panther* (Růžový panter), *Blitánie* (chorv. *Blitva*) z románu *Banket u Blitvi* (Banket v Blitánii) M. Krleži, *Atlantida* (řec. *Ἀτλαντὶς νῆσος*) z vyprávění řeckého filozofa Platóna, *Léthé* (řec. *Λήθη*) z řecké mytologie.

denotat. U nastaloj čvrstoj vezi imenu je pripalo ključno mjesto pri obrazovanju novog značenja“ (Matešić 1992/93: 294).

Rachim Murjasov vychází z různorodého charakteru a významu referenčních objektů toponym (např. název kontinentu na straně jedné vers. jméno malé lokality na opačném pólu), který výrazně kontrastuje třeba s antroponymy, jejichž referenční objekt je pokaždý týž – člověk, a navrhuje následující hierarchii toponym:

- a) **hypertoponyma** (kontinenty, zemské póly, oceány, státy)
- b) **makrotoponyma** (hlavní města států nebo centra významných územně-správních jednotek, velké regiony, země, oblasti, horské systémy, větší moře, řeky, ostrovy – např. Aljaška, Nevada, Texas, Sibiř, Ural, Alpy, Andy, Rýn, Amazonka, Povolží, Baleáry, Mnichov, Omsk, Londýn apod.)
- c) **toponyma regionálního významu** neboli **regionyma** (města, jež nejsou centra žádných územně-správních jednotek, menší řeky, hory, jiná sídla a oblasti – např. Miass, Sterlitamak, Wittenberg, Soluň⁸⁷ a my dodejme Krkonoše, Pirin, Sázava, Morava, Istrie apod.)
- d) **mikrotoponyma** (používají se v rámci určitých sídel pro označení nějakého místního toponymického elementu) (Murjasov 2013: 754).

Murjasovova hierarchizace je velmi podobná té, kterou jsme nastínili v rámci výzkumu toponymických jednotek v české, chorvatské, srbské a bulharské frazeologii – naše hierarchizace reflektovala omezené množství toponym, jež se staly součástí frazeologie toho kterého zkoumaného jazyka, přesto však obsáhla všechny Murjasovem uvedené typy. Naše hierarchizace počítá se třemi typy toponym:

- a) **toponyma lokálního významu** (odpovídají Murjasovovým mikrotoponymům)
- b) **toponyma regionálního významu** (odpovídají Murjasovovým regionymům)
- c) **toponyma globálního významu** (sdružují Murjasovova makrotoponyma a hypertoponyma) (Krejčí 2015b, 2017b, 2018).

---

⁸⁷ Soluň, kterou Murjasov řadí k regiotoponymům, podle našeho názoru patří mezi makrotoponyma – jednak je to relativně velké město (cca 750 tis. obyvatel) a jednak je i centrem jedné z řeckých provincií (Střední Makedonie).

1.6 Mytonyma

Jiným přístupem zohledňujícím existenci nejen kvazitoponym, ale kvazionym/kvaziproprííi obecně, je takový, který pracuje s kategorií mytonym (angl. mythonyms; rus. мифонимы). Podle J. Ignatoviče jsou mytonyma „своеобразный сектор ономастического пространства, созданный наподобие реальной его части. В него входят имена людей, животных, растений, народов, географических и космографических объектов, различных предметов и т. д., в действительности никогда не существовавших. (...) В данную группу входят библейские легенды и античные мифы“ (Ignatovič 2012: 4). Nedostatek takto chápaného vymezení vidíme v restrikci zahrnující pouze biblickou a antickou mytologii. Je nelogické a nesystémové, aby vlastní jména jako například Zeus, Jupiter nebo Jehova/Jahve byla klasifikována jako mytonyma (přijmeme-li tuto specifickou kategorii onym), kdežto Thor, Šiva, Perun nebo Svarog nikoliv. Pokud ovšem vyjdeme z definice mýtů jako něčeho, co jsou „прежде всего античные, библейские и другие старинные «сказки» о сотворении мира и человека, а также рассказы о деяниях древних, по преимуществу греческих и римских богов и героев“ (Tokarev 1991: 6), pak se „operační prostor“ pro uplatnění termínu mytonyma výrazně rozšiřuje. Logičtější, tj. širší definici mytonym podává též N. Jegorov: „В широком смысле под М. понимается собствен. имя вымышленного объекта в мифах, легендах и сказках“ (Jegorov 2009). V rámci takto vymezených mytonym Jegorov provádí další členění podle jednotlivých onymických kategorií, při kterém mj. rozlišuje tzv. mytotoponyma („мифотопонимы – названия зон мифологич. пространства“ – tamtéž). Jak pojetí mýtu u Tokareva (a z něho implicitně odvozená definice mytonyma), tak ani explicitní definice termínu u Jegorova ale nepočítají se zahrnutím vrstvy vymyšlených vlastních jmen použitých mimo oblast tradičních mýtů, legend a pověstí, tedy v autorské literatuře, filmu, televizní tvorbě, hudbě (písňové texty) apod. Mytonymy se ve své studii *Мифонимы в системе языка* zabýval R. Murjasov (2015), ale analyzovaný jazykový materiál je prakticky výhradně antroponymického charakteru.

Pokud bychom tedy měli posoudit, zda se termín mytonyma dá nějak využít v rámci vrstvy toponymických komponentů frazémů, náš závěr je, že nejspíš ne, a

to z těchto důvodů: jak jsme výše doložili, termín *mytonyma* se vztahuje na vrstvu vlastních jmen reálně neexistujících referenčních objektů, s nimiž se můžeme setkat v mýtech, legendách a pověstech, a to jak biblických a antických, tak i jednotlivých národů, etnik a kmenů. Prefixoid *myt-* je natolik zatížený tímto významem, že není možné rozšířit definici mytonym o referenční objekty stojící mimo právě vymezený zdrojový (motivační) okruh. V rámci onymických kategorií tak mytonyma představují pouze jakousi suprakategorii, jejímiž členy mohou být teoreticky jakákoliv onyma, musí ale splňovat dvě podmínky: musí se jednat o kvazionyma a musí být současně zdrojově spjatá s mýty, legendami a pověstmi. Proto termín *mytonyma* nemůže nahradit termín *kvazionyma* (nebo *pseudoonyma*), jelikož se s ním obsahově kryje jen částečně. Při analýze toponymických komponentů ve frazeologii tedy budeme pracovat s termínem *kvazitoponyma* a jen v případě, že bude analyzovaný kvazitoponymický komponent splňovat i druhou výše uvedenou podmínku, budeme jej rovněž moci označit za mytonymický.

2. Toponyma ve frazeologii

Jednotlivé autosémantické komponenty idiomů a frazémů jsou standardně původně apelativa. Existují ovšem také frazémy, v jejichž struktuře se vyskytuje nějaké proprium. Frazémy s propriálním (onymickým) komponentem tvoří specifický frazeologický podsystém a podle typu onymického komponentu jej můžeme dále členit na několik frazeologických mikrosystémů (Dobříková 2006: 1041). Zásadní význam onymického komponentu pro frazeologickou jednotku shrnuje Mária Dobříková takto: „Ak je komponentom frazémy vlastné meno, jeho prítomnosť sa primárne pociťuje ako konkretizujúci prvok na zdôraznenie individuálnych a sémantických osobitostí frazeologickej jednotky ako celku. Toto konštatovanie platí aj v prípade, keď vlastné meno počas frazeologizácie stratí viaceré znaky propria, ako aj v prípadoch, keď ako vlastné meno vystupuje lexikálna jednotka, ktorá pred vstupom do frazémy mala charakter apelatíva“ (tamtéž: 1046). Ve druhé části svého výroku se autorka dotkla důležité vlastnosti apelativ a proprií – totiž že mezi oběma kategoriemi substantiv existuje vzájemná průchodnost, která je obecně platná a známá jako proces apelativizace proprií, resp. proces proprializace či onymizace apelativ.⁸⁸ Tyto procesy se nevyhýbají ani sféře frazeologie (na konkrétní případy toponym, které se staly součástí frazémů a které současně prošly takovým procesem, poukážeme později v analytické části práce). Podle Rudolfa Šrámků je proces deproprializace u transpozice proprií do frazémů a idiomů specifický – dochází sice k silnému omezení významu, ba dokonce k eliminaci propriálního významu, tento „zvláštní druh deproprializace proprií“ však „nevede k apelativizaci typu *Švejk* > *švejk*, *Don Juan* > *donchuán*“ (Šrámek 2003: 65). Proprium ve frazému „pozbývá to, co je pro ně podstatné – vazbu mezi propriálním objektem (osobou, místem, výrobkem...) a „jeho“ vlastním jménem“ (tamtéž).

---

⁸⁸ Příklady apelativizace proprií: *Watt* (příjmení osoby jménem James Watt) – *watt* (fyzikální jednotka); *Ford* (příjmení osoby jménem Henry Ford) – *ford* (značka automobilů); *Salchow* (příjmení osoby jménem Ulrich Salchow) – *salchow* (jeden z typů krasobruslařských skoků); *Plzeň* (české město) – *plzeň* (druh piva spjatého původně s plzeňskými pivovary) apod.

Příklady proprializace apelativ: *jagoda* (sch. jahoda) – *Jagoda* (jisl. ženské jméno); *svoboda* – *Svoboda* (české příjmení); *písek* – *Písek* (české město); *rijeka* (sch. řeka) – *Rijeka* (chorvatské město); *sandžak* (označení osmanské správní jednotky, např. Novopazarski sandžak) – *Sandžak* (region na pomezí Srbska a Černé Hory) apod.

Důkladnému výzkumu propriální vrstvy ve frazeologii se v námi sledovaných jazycích věnovala již několikrát zmíněná Mária Dobříková (monografie *Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém*, 2008, 2014), v dílčích studiích pak Dominik Raguž (1979), Jozef Mlacek (1981), Josip Matešić (1992/1993), Katarína Habovštiaková (1994), Neda Pintarićová (Pintarić 1997), Rudolf Šrámek (2003), Ivor Ripka (2003), Juraj Glovňa (2003), Ružena Žilová (2003), M. Dobříková (2002, 2005, 2006, 2007), Dimitrina Michajlovová (Michajlova 2008), Nataša Jakopová (Jakop 2014), Erika Kržišniková (Kržišnik 2018) a mnozí další. Řada badatelů se pak ve svých studiích zaměřuje na konkrétní onymickou sféru odpovídajícího frazeologického mikrosystému. Nejčastěji to bývá sféra antroponym,⁸⁹ v daleko menší míře toponym.⁹⁰ To je nejspíše způsobeno i tím, že antroponyma (a z nich především osobní jména, obyvatelská jména a etnonyma) bývají součástí frazeologie častěji než toponyma. Bulharská badatelka Marijana Vitanovová k frekvenci výskytu frazémů s toponymickým komponentem říká: „Группа фразеологизмов и паремий с компонентом-топонимом в количественном отношении невелика. Большинство их носит разговорный и диалектный характер“ (Vitanova 2013: 206). Celkově se pak frazémy s onymickým komponentem podílejí na frazeologii asi 2 % (Kučeševa 2008: 81, cit. dle Ignatovič 2012: 3), v rámci frazémů s onymickým komponentem by pak podíl těch s toponymickým mohl být přibližně třetinový (E. Kržišniková dospěla na materiálu slovinského jazyka k podílu 34,8 % – Kržišnik 2018: 29). Výzkumu a analýze toponymického materiálu v námi sledovaných jazycích dosud nebyla věnována patřičná pozornost. Kromě našeho skromného příspěví (Krejčí 2015b, 2017a, 2017b, 2018, 2019) se této oblasti věnovali především Čech Karel Kučera (1974 – na českém jazykovém materiálu), Srb Egon Fekete (1996⁹¹ – na srbochorvatském jazykovém materiálu), Bulharka Marinela Mladenovová (roz. Vălčanovová) (Vălčanova 2001 – srovnávací aspekt na slovanském jazykovém materiálu), chorvatsko-polská dvojice Ivana Vidović Boltová a Joanna Szerszunowiczová (Vidović Bolt – Szerszunowicz 2008 – srovnávací aspekt na

---

⁸⁹ Např. Mária Dobříková (2001) nebo Mira Menac-Mihalićová (Menac-Mihalić 2003/04).

⁹⁰ Řada autorů frazeologických prací sice podle názvu slibuje též analýzu frazémů se zoonymickým komponentem, ale jak jsme vysvětlili v části II., podkapitole 1.4.1 Zoonyma a fytonyma..., jedná se téměř vždy o výzkum zooapelativ jako frazeologických komponentů, nikoliv zoonym.

⁹¹ Článek byl ovšem prezentován už na VII. jugoslávské onomastické konferenci v Prištině v roce 1987 (Fekete 1996: 23).

chorvatském jazykovém materiálu s polskými sémantickými ekvivalenty), Chorvatky Mira Menac-Mihalićová (Menac-Mihalić 2010 – nářeční aspekt na chorvatském jazykovém materiálu) a Ana Vasungová (Vasung 2012 – srovnávací aspekt na chorvatském a bulharském jazykovém materiálu), již citovaná Marijana Vitanovová (2013 – mj. i nářeční aspekt na bulharském jazykovém materiálu) a zčásti i Makedonka Radica Nikodinovská (Nikodinovska 2018 – srovnávací aspekt na makedonském a italském jazykovém materiálu).

Egon Fekete (1996) ve své studii provedl klasifikaci toponymických komponentů ve frazémech srbského jazyka na základě jejich funkce. Podle toho rozlišil toponymické komponenty:

1. s funkcí pojmenovací (називна функција)
2. v elipsoidních konstrukcích (елипсоидне конструкције)
3. v přirovnáních (поредбене конструкције)
4. v paremiologických útvarech (пословице, афоризми, сентенције, крилатице...)

Do první skupiny zařadil toponyma, která primárně pojmenovávají nějakou geografickou lokalitu, mohou však mít i transformovanou sémantiku nebo ironický či jiný stylistický příznak. Taková toponyma fungují jak v nefrazeologickém kontextu, tak i jako součást frazémů. Типичку *Содома и Гомора* „разврат, поквареност“, *Муртеница* „веома забачено, ником не познато, безначајно, провинцијско место“, *Тунгузија* „далека, скоро не позната земља“ nebo *земља Дембелија* „име измишљене земље, у којој се не мора ништа радити, где »тече мед и млеко«“ (Fekete 1996: 24).

Za toponymické komponenty budeme v této práci považovat ty, které pojmenovávají nějaký pozemský geografický objekt (viz definice toponym u Pleskalová 2017e). Kosmonyma nebo astronyma tedy v souladu s touto definicí ponecháme pro účely této práce stranou.

III. ANALÝZA TOPONYMICKÝCH KOMPONENTŮ V ČESKÉ, CHORVATSKÉ, SRBSKÉ A BULHARSKÉ FRAZEOLOGII

1. Formální aspekt

Frazémy s toponymickým komponentem (topokomponentem), které jsme shromáždili především ze stávajících frazeologických slovníků češtiny, chorvatštiny, srbštiny a bulharštiny, mají z formálního hlediska podobu přirovnání, syntagmatu (kolokace) i (poly)propozice. Z podstaty věci nelze očekávat existenci subfrazémů s toponymem (jejich komponenty jsou výhradně synsémantické povahy) a ani tzv. jednoslovných frazémů v podobě, jak je chápe F. Miko (Miko a kol. 1989: 25–26, srov. též FrazTerm 1995: 68).

1.1 Frazémy s toponymickým komponentem se strukturou přirovnání

Přirovnání – ať už idiomatizované (ustálené) nebo neidiomatizované – má tradičně sémantickou strukturu, kterou můžeme vyjádřit vzorcem **Cd – R – Tc – c – Ct**, kde Cd (komparandum) je referenční výraz obvykle v subjektové pozici, daný konkrétním kontextem, R (relátor) je výraz relační povahy (obvykle sloveso), který dodává idiomu charakter predikátu, Tc (tertium comparationis) označuje vlastnost, kterou Cd a Ct mají společnou (Tc často splývá s R), c (komparátor) je formální znak signalizující obecně vztah podobnosti (v češtině obvykle *jako/jak*, v chorvatštině *kao/k'o*, *poput*, v srbštině *kao/κ'o*, *nonym*, v bulharštině *kamo*, *колкото*, *сякаш*) a Ct (komparátum) je zobecněný a obvykle známý model, prototyp, standard, k němuž je kontextem daný referent Cd co do své podobnosti vztažen (Čejka 1992: 34–35, srov. i Filipec – Čermák 1985: 217–218). Výraz vyskytující se na pozici komparanda bývá zpravidla závislý na kontextu, nebývá proto stálým komponentem struktury idiomatizovaného přirovnání, je ovšem součástí jeho rozvité struktury. Typické rozvité přirovnání je např. věta *Sousedka^{Cd} je^R zvědavá^{Tc} jako^c opice^{Ct}*, jež obsahuje idiomatizované přirovnání *být^R zvědavý^{Tc} jako^c opice^{Ct}*. Velice často se ovšem vyskytují taková přirovnání, kde predikát plní

současně funkci relátoru i *tertia comparationis*: *Fotbalisté^{Cd} dopadli^{R/Tc} jako^c |sedláci u Chlumce|^{Ct}*. Specifický přístup k idiomatizovanému přirovnání volí někteří bulharští frazeologové, kteří za ně považují pouze část komparátor+komparátum a takto je začleňují i do svých slovníků (viz např. dvoudílný FRBE nebo Větovův MFRBE). Evidentně to souvisí s tzv. užším chápáním frazeologie, kdy syntagmata obsahující výraz, jenž neprošel sémantickou transformací, se za „pravé“ frazémy nepovažují (více o tom viz část I., kapitola 3. a především podkapitola 3.5 Bulharská frazeologická škola). Aby tedy bylo možno v bulharštině podle některých frazeologů chápat přirovnání jako součást frazeologie, je nutné je nejprve zbavit *tertia comparationis*, čili tzv. *exoelementu* (viz Kaldieva-Zacharieva 2013: 41).

Českých přirovnání s toponymickým komponentem je v SČFI-P 22, přičemž jednotky *je tam zima jako v Rusku*, *(je tam) zima jako na Sibiři* a *je tam jako na Sibiři* „je tam neobvykle velká a nepříjemná zima“ (SČFI-P: 311, 320) lze chápat jako tři varianty jednoho a téhož frazému s alternací právě na pozici toponymického komponentu, jehož invariant by byl *je tam zima jako v Rusku/na Sibiři*. Chorvatské frazémy jsou ve slovnících zachyceny 4 a mimo slovníky rovněž 4, srbské 2 a mimo slovníky 1, bulharské jsou též 4. Komparátorem je u českých přirovnání především výraz *jako*, ale vyskytuje se i podoba *jak* nebo složený komparátor *jako by* či *jako když*, u chorvatských *kao*, u srbských *kao* a u bulharských *kato* a *колкото*.

Z tematického hlediska lze o komparandové a komparátové části přirovnání obecně říci, že komparandem, tedy proměnlivým komponentem struktury bývá z 80 % *člověk* a komparátem – zdrojem podobnosti – nejvíce *konkrétní předměty* (asi z 50 %) a *živočichové* (asi z 20 %) (Filipec – Čermák 1985: tamtéž). Celkem 37 přirovnání s toponymickým komponentem v našem výběru vykazuje ovšem jiné poměry: komparandem tu je *člověk* pouze v 18 případech, tj. ve 48,7 %, jinak převažuje *místo, situace, výrok*. Tento výsledek je pochopitelný, uvědomíme-li si, že do toponym obvykle nelze promítat vlastnosti lidí, ale fungují právě jako obraz typický pro nějakou situaci nebo nějaké specifické místo. Pokud je komparandum *člověk*, bývá toponymum mnohdy součástí složitější komparátové struktury (např. *dopadnout/pochodit jako sedláci u Chlumce*).

Pokud jde o komparátum, tak s ohledem na zaměření naší práce je přirozené, že tato pozice byla obsazena:

- a) samostatným toponymem (11x – typ *jako Brno, kao Grčka, како Ерусалим*),
- b) toponymem s předložkou, vázaným na nějakou okolnost (9x – typ *jako v Kocourkově*),
- c) toponymem upřesňujícím nějakou vlastnost v rámci komparátového syntagmatu – řídicím substantivem je tu téměř výhradně člověk nebo živočich (12x – typ *jako královna ze Sáby, kao Janko na Kosovu, као куша око Крагујевца, како свини за Оршова*) a
- d) toponymem v rámci komparátové klauze (5x – typ *jako nosit sovy do Athén, kao da je došao iz Zanzibara*).

Kategorie b) je přitom tvořena pouze českými příklady. Z toho se dá usuzovat, že nejčastější podobou výskytu toponym na pozici komparáta – vezmeme-li v úvahu všechny sledované jazyky – jsou varianty a) (přímé přirovnání k toponymu) a c) (nepřímé přirovnání k toponymu – přirovnává se k někomu nebo něčemu, co je s příslušným toponymickým objektem nějak spjato).

Syntaktická povaha komparáta s topokomponentem:

Komparátum může mít mnoho podob – od prostého, tvořeného výhradně toponymickým komponentem, až po komparátum tvořené nějakou formou syntaktické struktury.

1. Prosté komparátum (komparátum = topokomponent)

Komparátem je tu samotný toponymický komponent ve tvaru nominativu. V jediném případě (*Turska Carevina*) je tento komponent syntagmatické povahy, přičemž výskyt politických (úředních) názvů státních útvarů ve frazeologických jednotkách je poměrně neobvyklý (viz též dále podkapitola 5.1 Druhy toponym podle původu). Ačkoliv je tento typ přirovnání z hlediska podoby komparáta svým způsobem modelový, počet jednotek tohoto typu s topokomponentem je ve srovnání s následujícími poměrně malý. Jeho schematické vyjádření může vypadat takto: **c – Ct[TOP]** a odpovídají mu jednotky jako *být svobodný jak Amerika; je to jasný/jasně jako Brno; táhnout se/být (dlouhý) jako Lovosice; (být) vyprahlý jako Sahara*; chorv. *velik kao Velebit; dužan kao Grčka; zadužiti se kao Turska Carevina* nebo bulh. *стар како Ерусалим*.

2. Složené komparátum (komparátum = struktura obsahující topokomponent)

Komparátum je tvořeno nějakou formou syntaktické struktury. Nejjednodušší podoba takovéto struktury je předložková konstrukce, která má význam především lokační (v *Cařihradu*, v *Kocourkově*, v *Rusku*, na *Sibiři*, na *Sahaře* apod.), ale může mít i temporální (za *Rakouska*). Můžeme ji schematicky vyjádřit jako **c – Ct[prep + TOP]**. Z příkladů: *je tam smradu jako v Cařihradu; je to (tu) jako v Kocourkově; to je (pomalu) jako za Rakouska; je tam zima jako v Rusku; je tam (horko) jako na Sahaře* nebo *je to tu jako na Václaváku*.

Velice často se ve všech zkoumaných jazycích vyskytuje složené komparátum typu *královna ze Sáby*, *sedláci u Chlumce*, *vrabci z Čech*, *Janko na Kosovu*, *beg u Hercegovini* / *без у Херцеговини*, *medvjed na Plitvicama*, *kuša oko Kraqujevca*, *svini za Oršova*, *Bamo v Trojan*, *Marko na Kosovo pole*. Z příkladů je zřejmé, že topokomponent je tu výhradně závislým členem takového nominálního syntagmatu, navíc součástí předložkové konstrukce znamenající nejrůznější prostorová určení. Strukturu takového komparátu tedy můžeme vyjádřit vzorcem **c – Ct[Subst + prep + TOP]**. Řídící substantivum představuje člověka, zvíře nebo v jednom případě meteorologický jev, které jsou nějak spjaty s lokalitou či územím označeným toponymem. Lze tedy hovořit nejčastěji o antropocentrickém nebo zoocentrickém komparátu. Lidský jedinec bývá zpravidla vyjádřen propriem (Janko, Marko, Bamo), pak můžeme vzorec upřesnit do podoby **c – Ct[ANTROP + prep + TOP]**. Jedná se tu o osobu nějak historicky nebo narativně spojenou s daným geografickým prostorem (více o tom viz dále kapitola 5. Aspekt původu). Podobnou individualizaci představuje i spojení *královna ze Sáby*, byť zde už je propriální prvek nahrazen apelativem s významem určité pozice ve společenské hierarchii, individualizaci tu můžeme spatřovat v celém použitém slovním spojení, jež pojmenovává konkrétní bytost – starozákonní panovnici. V komparátu *sedláci u Chlumce* již lidská individualita vyjádřena není, anonymní plurál odkazuje na určitou sociální skupinu spjatou s jistou konkrétní historickou událostí (více o tom viz opět kapitola 5.). Zástupci živočišné říše jsou v našem výběru *vrabci*, *medvjed* a *svini*, logickou vazbu na toponymický denotát mají chorvatský *medvěd* (ekologie) a bulharská *prasata* (obchodování). Spojení *vrabci z Čech* má podle našeho názoru

vyvolat komický efekt. Příklady: *jít/chodit jako královna (ze Sáby); dopadnout/pochodit jako sedláci u Chlumce; vypravovat se jako vrabci z Čech; chorv. zaštićen kao medvjed (na Plitvicama); živjeti kao beg u Hercegovini; provesti se/proći kao Janko na Kosovu; srb. prođu kao Јанко на Косову; обилазиту/залазиту као киша око Крагујевца; bulh. като свини за Оршова; като Марко на Косово поле; оправям работата колкото Бамо в Троян.*

Posledním typem složeného komparáta je takový, jenž ve své struktuře obsahuje dějové sloveso.⁹² Proto je nasnadě, že se v takových frazémehch přirovnává k nějaké časově neomezené potenciální činnosti (*nosit sovy do Athén*) nebo k jednorázové akci (*plivnout do Stromovky; utéct z Bohnic; doći iz Zanzibara*). I v těchto případech je topokomponent závislým členem syntagmatu a součástí předložkové konstrukce, avšak oproti předchozímu typu je tu řídicím členem sloveso. Imaginační potenciál takovýchto strukturně složitějších přirovnání je zesílený použitím složeného komparátoru *jako by* nebo *jako když* (ve dvou případech ze tří uvedených). Schematicky bychom tento typ mohli znázornit vzorcem **c – Ct[Verb (+ Subst) + prep + TOP]**. Vlastně bychom mohli říci, že nominální struktura z předchozích dvou podtypů se tu stává součástí verbální fráze. Zachycených příkladů této struktury je pět: *je/vypadá jako by/když utekl z Bohnic; je to jako když plivne do Stromovky; to je jako nosit sovy do Athén; kao da je došao iz Zanzibara; kao da je (došao) iz Tunguzije.*

1.2 Frazémy s toponymickým komponentem se strukturou kolokace nominální

Podobu kolokace neslovesné povahy má v našem výběru 9 českých frazémů, 11 chorvatských, 6 srbských a 13 bulharských, celkem tedy 39 jednotek. Z hlediska syntaktické struktury bychom je mohli rozdělit do šesti skupin:

1. Syntaktická struktura minimálního frazému (prep + TOP)
2. Syntaktická struktura frazém = víceslovné toponymum (TOP[Adj + Subst])
3. Syntaktická struktura s toponymickým binomiálem (TOP + conj + TOP, resp. prep + TOP + prep + TOP)
4. Syntaktická struktura Adj + TOP

⁹² Až na příklad *kao da je iz Tunguzije*, ale i tady bychom mohli předpokládat lexikální variantu *kao da je (došao) iz Tunguzije*.

5. Syntaktická struktura Subst + TOP
6. Syntaktická struktura Subst + prep + TOP

1.2.1 Syntaktická struktura minimálního frazému (prep + TOP)

Tzv. minimální frazémy se vyznačují přítomností jediného autosémantického komponentu, s nímž je spojeno nějaké synsémantikum. V našem výběru této struktury odpovídají dva bulharské frazémy: *в Дуарбекур* a *на Франкфурт на Майн*. Frazeologický význam obou těchto jednotek „velmi daleko“ je synonymní (více viz kapitola 2. Sémantický aspekt). Samotné toponymum ve druhém případě je složené, schematicky je možné jeho strukturu vyjádřit **TOP[Subst + prep + Subst]**. V češtině bychom rovněž našli analogický frazém – *v Prčicích*, ovšem i zde se v přístupu projevuje rozdílné chápání frazeologické jednotky – zatímco v pojetí české frazeologie může frazém obsahovat i komponenty, které neprošly sémantickou transformací, v bulharské tomu tak není. SČFI uvádí předložkovou vazbu *v Prčicích* jako součást slovesného frazému *bejt v Prčicích* (SČFI-VS: 613) – významu bulharských analogických frazémů odpovídá jeho první slovníkový význam „být nepříjemně, nepohodlně (a neurčitě, nejasně) daleko“ (tamtéž). Nepřítomnost minimálních frazémů typu *prep + TOP* v českých, chorvatských a srbských frazeologických slovnících tak do značné míry souvisí s rozdílným pojetím frazému v těchto jazycích ve srovnání se školou bulharskou.

1.2.2 Syntaktická struktura frazém = víceslovné toponymum (TOP[Adj + Subst])

Tato skupina obsahuje rovněž pouze dvě jednotky – český frazém-kvazioikonymum *Zlámaná Lhota* a bulharský frazém-oronymum *Тарнейска скала*. Specifikem je tu skutečnost, že jako frazémy fungují samotná toponyma, což je možné díky jejich složené struktuře. Nejedná se tu tedy o případ přítomnosti toponymického komponentu ve frazému, ale o ztotožnění toponyma s frazémem.

1.2.3 Syntaktická struktura s toponymickým binomiálem (TOP + conj + TOP, resp. prep + TOP + prep + TOP)

Tato struktura umožňuje postavit vedle sebe do frazému dvě rovnocenná toponyma. V našem výběru se vyskytuje ve dvou variantách. První podtyp,

struktura **TOP + conj + TOP**, je reprezentován pouze jedním frazémem, který je ovšem internacionální povahy a nepřekvapí tedy, že je obsažen ve všech námi analyzovaných slovnících. Jedná se o biblický frazém *Sodoma (a) Gomora*, chorv. *Sodoma i Gomora*, srb. *Содома и Гомора*, bulh. *Содом и Гомор*. Pouze česká verze připouští elipsu spojky a vytvoření alternativní struktury **TOP + TOP**. Tento strukturní podtyp nemá žádného dalšího reprezentanta (resp. ve slovnících se žádný další nevyskytoval), jeho podoba je do značné míry určena samotným biblickým příběhem, tedy extralingvistickým faktorem. Binomiální struktura **Subst (+ conj) + Subst** přitom ve frazeologii nijak výjimečná není – vzpomeňme tu např. české *rub a líc, kost a kůže, nebe a dudy*, bulharské *шменти и капели, гръм и мълния* apod. Druhý podtyp představuje strukturu **prep + TOP + prep + TOP** a je reprezentován třemi jednotkami – českou *od Šumavy k Tatrám*, srbskou *од Триглава до Бевђелије* a bulharskou *от Япония до Патагония*. Podobně jako u typu **prep + TOP** zde můžeme hovořit o významové synonymii obou jednotek. Jako by struktura v obou případech předjímalala frazeologický význam – anebo lze také oba případy interpretovat tak, že určitý význam (zde vymezení nějaké vzdálenosti) vyžaduje určitou konkrétní strukturu.

1.2.4 Syntaktická struktura **Adj + TOP**

Jedná se o typickou nominální strukturu, která je ve frazeologii velmi hojná. Řídicím substantivem je v našich frazémeh toponymum. Toponymy jsou choronyma (*Bosna, Бачка, България, Аркадия, Индия*), v menší míře oikonyma (*Babylon, Praha, Pariz*) a hydronyma (*Vltava, Дрина*). Srbská, resp. chorvatská kolokace *mirna Bosna/Bačka/Krajina* obsahuje ještě částice *pa* nebo *i*, můžeme tu tedy primární strukturu modifikovat do podoby **part + Adj + TOP**. Zvláštním případem je český frazém *křtěný Vltavou* (se slovoslednou variantou *Vltavou křtěný*), který sice rovněž odpovídá výše uvedené struktuře, ale syntakticky se nejedná o nominální frázi, nýbrž verbální s elipsou sponového slovesa. Vzorec adjektivně-substantivní struktury bychom tedy upřesnili do podoby **Adj + TOP'**, přičemž toponymický výraz je tu na rozdíl od předchozích kolokací členem syntakticky závislým. Jako jediný v této skupině má uvedený frazém antropocentrický charakter. Z příkladů: *hotový/učiněný/úplný Babylon; stověžatá*

Praha; stříbropěnná Vltava; chorv. mali Pariz; srb. u/na мирна Бачка; крива Дрина; bulh. блажена Аркадия; свободна България; тъмна Индия.

1.2.5 Syntaktická struktura Subst + TOP

Tato struktura má mezi zaznamenanými frazémy pouze dva reprezentanty – český frazém *syn Izraele* a srbský, resp. chorvatský *земља Дембелуја / zemlja dembelija*. Toponymický komponent je v prvním příkladu člen syntakticky závislý a celý frazém má antropocentrický charakter. Ve druhém příkladu je topokomponent součástí binárního spojení tvořeného stejnorodými členy (srov. Čechová a kol. 2011: 295), podle nejnovějších srbských mluvnic je první substantivum označováno jako atributiv (srov. Stanojčić 2010: 314–315 nebo Piper – Klajn 2013: 306). Frazém je topocentrický.

1.2.6 Syntaktická struktura Subst + prep + TOP

Poslední zastoupenou strukturou je ta, v níž je toponymický komponent součástí předložkového spojení a tato konstrukce pak tvoří atribut substantiva (apelativa nebo propria), které představuje nějakou osobu. Z toho logicky plyne, že všechny frazémy této skupiny mají antropocentrický charakter. Zastoupeny jsou frazémy ze všech zkoumaných jazyků. Apelativní komponenty vyjadřují především příbuzenskou roli (ujak/ујак/вуйчо „strýc“, снаха „snacha“, балдџа „švagrová“), subjektivní hodnocení (gracije, ljepotica „krasavice“, dasa „frajírek“), v jednom případě sociální pozici (princezna). Antroponymické komponenty jsou ve dvou frazémech: v chorvatském *Mujo iz Doboja* se slovoslednou variantou *od Doboja Mujo* a bulharském *снаха ми Гюрга от Бутроинци*, který jako jediný obsahuje antroponymický komponent rozvitý do podoby binárního syntagmatu se stejnorodými členy (a doplněný v bulharštině obligatorním zájmenem ve formě přivlastňovacího dativu *ми*). Strukturu bychom tu pak mohli upřesnit do podoby **ANTROP + prep + TOP**, resp. **{Subst + Pron + ANTROP} + prep + TOP**. Základní syntaktická struktura může mít i své varianty. Tak například chorvatský frazém *tri gracije od Kroacije* tuto strukturu rozšiřuje o základní číslovku, čili vytváří modifikaci **Num + Subst + prep + TOP**. Další chorvatský frazém, *moja mala iz Bosanske Krupe*, má hned tři specifika: 1) modifikuje základní strukturu rozšířením o přivlastňovací zájmeno, 2) antropocentrický prvek tu je vyjádřen substantivem

adjektivního typu *mala* a 3) samotný topokomponent je neobvykle víceslovný, čili vzniká struktura **Pron + Subst^{Adj} + prep + TOP[Adj + Subst]**. Toponymický komponent je ve všech zjištěných příkladech doprovázen místní předložkou (*z, iz/uz, od/om, sa*). Z příkladů: *princezna z Nemanic*; chorv. *ujak iz Amerike, ljepotica iz Markuševca*; srb. *ujak uz Amerike*; bulh. *Койчо от Беренде; балдџа ми от Кестрич*.

1.3 Frazémy s toponymickým komponentem se strukturou kolokace verbální

Podobu kolokace slovesné povahy má v našem výběru 26 českých frazémů, 34 chorvatských, 9 srbských a 10 bulharských. Z hlediska zapojení topokomponentu do syntaktické struktury frazému, tj. v závislosti na jeho větněčlenské funkci bychom je mohli rozdělit do sedmi skupin:

1. Syntaktická struktura TOP = OBJ
2. Syntaktická struktura TOP = ADV_{mod}
3. Syntaktická struktura TOP ∈ ADV_{loc^{dir1}} (*kam*)
4. Syntaktická struktura TOP ∈ ADV_{loc^{stat}} (*kde*)
5. Syntaktická struktura TOP ∈ ADV_{loc^{dir2}} (*odkud*)
6. Syntaktická struktura TOP ∈ ATR
7. Syntaktická struktura TOP ∈ KL^{OBJ}

1.3.1 Syntaktická struktura TOP = OBJ

Jednoduché verbonominální syntagma se substantivem na pozici přímého předmětu *Verb + Subst* (v našem případě je tímto substantivem toponymum, vzorec tak můžeme upravit na **Verb + TOP**) lze považovat za určitého reprezentanta slovesných frazémů, podobně jako například vnímáme spojení závislého adjektiva s řídicím substantivem za typický neslovesný frazém. Neznamená to ovšem, že je slovesných frazémů s takovou strukturou nejvíce. Pokud jde o frazémy s toponymickým komponentem, excerpované slovníky nabízejí jen malé množství jednotek této strukturní kategorie. Patří sem mj. dva standardní internacionální frazémy, jež mají své ekvivalenty ve všech porovnávaných jazycích: *překročit Rubikon* (chorv. *prijeći Rubikon*, srb. *npeћu Рубикон*, bulh. *преминавам Рубикон*) a *objevit Ameriku* (chorv. *otkriti/pronaći Ameriku*, srb. *пронаћи/открити Америку*, bulh. *откривам Америка*). Samotné

toponymum může být dále rozšířeno o atribut (ať už shodný nebo neshodný – *oporbeni Rubikon, komunistički Rubikon, politički Rubikon, osobni Rubikon, Rubikon promjena* – viz HNK; *политички Рубикон, климатски Рубикон, високотехнолошки Рубикон* – viz KSSJ; *хлџзгав Рубикон, Рубикон на полумерките* – viz BNK), vzniká tak rozšířená (lexikálně aktualizovaná) podoba frazému. Pokud je takovýto atribut obligatorní součástí struktury frazému, můžeme podobu objektu modifikovat na **Verb + Adj + TOP**. Tuto modifikovanou strukturu mají dva chorvatské, resp. srbské frazémy *ispravljati krivu Drinu / исправљати криву Дрину* s předmětem přímým a *izvoditi krive Drine / изводити криве Дрине* s předmětem v genitivu.

1.3.2 Syntaktická struktura TOP ∈ ADV

Výrazně více frazémů se slovesem ve své struktuře má toponymický komponent na pozici příslovečného určení. S ohledem na charakter komponentu je to logicky především příslovečné určení místa.

1.3.2.1 Syntaktická struktura TOP = ADV_{mod}

V tomto jediném případě – u frazému *být křtěný/bejt křtěnej Vltavou* – představuje hydronymum *Vltava* příslovečné určení způsobu a vzhledem k významu frazému je vlastně metonymickým vyjádřením jiného toponyma – místního jména *Praha*. Strukturu frazému vyjadřuje vzorec **Verb + Adj + TOP**.

1.3.2.2 Syntaktická struktura TOP ∈ ADV_{loc^{dir1}}

Toponymický komponent na pozici příslovečného určení místa vyjadřuje zpravidla identifikovatelné místo (doporučeného) cíle směřování (**kam**), místo zahájení pohybu k tomuto cíli je přitom ve frazému neidentifikovatelné. Topokomponent představuje reálnou nebo i fiktivní lokalitu, region nebo jinou geografickou entitu (městské části, sídla různých velikostí, země, pohoří, řeky),⁹³ kde by se měl někdo (mnohdy na základě představy mluvčího) nacházet, nebo kam

---

⁹³ Kateřinky, Bohnice, Olšany, Bare, Stenjevac, Vrapče, Mirogoj; Canossa, Prčice, Pad'ousy, Hajany, Athény, Zenica, Lorača, Šibenik, Rim, Карлуково, Чирпан, Брусa; Tramtárie, Tunguzija, Австралия, Косово; Parnas; Marica/Марица aj.

se mluvčí hodlá vydat na základě vlastní vůle, kam jde, popř. kam se už dostal.⁹⁴ Tomu odpovídají i slovesné komponenty – vesměs slovesa pohybu nebo slovesně-jmenné konstrukce – s patřičnými předložkami: *patřit do, odvézt na, poslat do, jít do, přijít do, dostat se do*, chorv. *biti (zreo/spreman) za, ići u/na, otići u/na, popeti se na*, srb. *bitu (zreo) za*, bulh. *съм за, заминавам за, пращам в*. Strukturu takových frazémů vyjadřuje vzorec **Verb + prep + TOP** s variantou **(Verb^{ESSE+}) Adj^{DEVERB} + prep + TOP**. Popisovaná struktura frazémů tohoto typu může být rozšířená o komponent syntakticky přímo závislý na slovese (*nosit sovy do Athén*, tj. **Verb + Subst + prep + TOP**), o komponent adverbialní (*пращам в Брусса за маймуни някого*, tj. **Verb + prep + TOP + prep + Subst**), nebo o člen blíže charakterizující samotný topokomponent (*бацити нешто у мутну Маричу*, tj. **Verb + prep + Adj + TOP**, analogicky též chorv. *baciti što u mutnu Maricu*). Příklady s Athénami a Maricí se od předchozích z hlediska charakteru toponymického aktantu liší, toponymum již neoznačuje cíl, kam člověk jde nebo by měl jít, nýbrž místo, kam člověk něco *nosí* (v prvním případě), resp. *hází* (ve druhém případě). Specifickým případem je pak srbský frazém *bitu равно до Косова* (viz též následující podkapitola 1.4), v němž topokomponent taktéž neoznačuje cíl směřování, ale mez určení nějaké vzdálenosti. Z příkladů: *patřit do Bohnic/Kateřinek; poslat někoho do Prčic; dostat se/odstěhovat se na Olšany; jít do Canossy; chorv. (biti) zreo za Stenjevac; putovati/ići u Rim; otići u Tunguziju; popeti se na Parnas; srb. zreo за Ковин; bulh. заминавам/замина за Австралия; за Карлуково съм*.

1.3.2.3 Syntaktická struktura $TOP \in ADVloc^{stat}$

Toponymický komponent na pozici příslovečného určení místa vyjadřuje identifikovatelné místo pobytu (**kde**). Opět představuje reálnou, výjimečně i fiktivní lokalitu či region (městské části, sídla různých velikostí, země),⁹⁵ kde se někdo nachází či kde se ocitl. Slovesné komponenty s příslušnými předložkami, které tento stav vyjadřují, jsou *být v/na, bydlet v, ležet na, sedět na*, chorv. *biti u, živjeti u, naći se u*, srb. *bitu у, наћу се/налазиту се у*, oproti předchozí struktuře se tedy jedná o výrazně méně pestrou skupinu. Struktura frazému je **Verb + prep +**

⁹⁴ Sémantickou charakteristiku příslušných frazémů, včetně vztahu mezi frazeologickým významem celé jednotky a jeho toponymickým komponentem (motivací) budeme analyzovat v následujících kapitolách.

⁹⁵ Olšany, Pankrác; Prčice, Babilon/Вавилон; Amerika, Tramtárie, Tunguzija aj.

TOP. V jediném zachyceném případě, ve frazému *mít strýčka/strejčka v Americe*, se v místě pojmenovaném příslušným toponymem nenachází osoba-subjekt, ale osoba-objekt. Struktura frazému s takovým objektovým komponentem je potom rozšířená do formy, kterou jsme už uvedli výše: **Verb + Subst + prep + TOP**. Z příkladů: *bejt v Prčicích*; *ležet na Olšanech*; *sedět/být/bejt na Pankráci*; *bydlet/být někde v Tramtării/tramtării*; chorv. *biti/naći se u Babilonu*; *živjeti u Tunguziji*.

1.3.2.4 Syntaktická struktura TOP ∈ ADVloc^{dir2}

Toponymický komponent na pozici příslovečného určení místa vyjadřuje zpravidla identifikovatelné místo původu nebo zahájení pohybu (**odkud**), místo ukončení pohybu je přítom ve frazému neidentifikovatelné. Topokomponent představuje reálný, výjimečně i fiktivní geografický objekt (městské části, sídla různých velikostí, pohoří, řeku), z něhož někdo podle mluvčího pochází (*bejt/být z Hovězí Lhoty*; *biti iz Tunguzije*), který někdo opustil (*utéct z Bohnic/Kateřinek*; *být/bejt (už) z Prahy doma*), z něhož něco přemístil (*вадя/изваждам от батака*; *търкалям ги от Просеченик*) či něco čerpá (*napít se z vody Léthé*). Struktura frazémů v této skupině je variabilnější – kromě základního vzorce **Verb + prep + TOP** (*utéct z Bohnic/Kateřinek*; *biti iz Tunguzije*; *вадя/изваждам от батака*) se tu ještě objevují modifikace:

Verb + prep + Subst + TOP (*napít se z vody Léthé*)

Verb + Pron + prep + TOP (*търкалям ги от Просеченик*)

Verb (+ part) + prep + TOP + Adv (*být/bejt (už) z Prahy doma*).

1.3.3 Syntaktická struktura TOP ∈ ATR

Toponymický komponent na pozici přívlastku neshodného vyjadřuje identifikovatelné místo původu. Lze tu rovněž aplikovat otázku **odkud?**, ale syntakticky se jedná o přívlastek, nikoli příslovečné určení. Topokomponent zde představuje reálnou nebo fiktivní lokalitu, odkud někdo pochází (*být/bejt (rán/princ) z Nemanic*; *търся към Душан от Ниш*; *имам да давам на Михалко от Пещера*). Struktura frazémů v této skupině má následující podoby:

Verb (+ Subst) + prep + TOP (*být/bejt (rán/princ) z Nemanic*)

Verb + {Subst + ANTROP} + prep + TOP (*търся към Душан от Ниш*)

{Verb + part + Verb} + prepANTROP + prep + TOP (*имаам да давам на Михалко от Пещера*).

Ani jeden frazém tedy neodpovídá základnímu vzorci *Verb + prep + TOP*, což je způsobeno obligatorním obsazením pozice předmětu nějakým substantivem, v našem případě personalizovaným. V jediném českém případě této skupiny je ovšem komponent *pán/princ* fakultativní, varianta frazému bez tohoto komponentu (*být/bejt z Nemanic*, tj. struktura *Verb + prep + TOP*) by znamenala přeřazení frazému do předchozí skupiny *TOP = ADVloc^{dir2}*.

1.3.4 Syntaktická struktura TOP ∈ KL^{OBJ}

Tato struktura představuje typ, kdy pozice syntaktického objektu frazému je obsazena vedlejší větou (klauzí), což by se dalo vyjádřit jednoduchým vzorcem *Verb + KL^{OBJ}*. Toponymický komponent *Amerika* je součástí této klauze. Tuto složitější strukturu lze ilustrovat na dvou českých frazémeh: *myslet si, že [objevil] Ameriku* a *vědět/poznat, zač je v Pardubicích perník*. U prvního z nich jde přitom o zapojení jednoduchého slovesného frazému *objevit Ameriku* do složitější frazeologické struktury. Sloveso *myslet si* ovšem zachovává svůj primární lexikální význam, neprochází sémantickou transformací, stojí jakoby stranou idiomatického výrazu. To je rovněž nejspíše důvod, proč na analogickou variantu tradičního frazému (**misliti da je otkrio Ameriku; *мислиту да је открио Америку; *мисли, че е открил Америка*) nenarazíme v chorvatských, srbských ani bulharských frazeologických slovnících. V klauzi druhého frazému je topokomponent *Pardubice* uvozený předložkou *v* a je součástí příslovečného určení místa.

1.4 Frazémy s toponymickým komponentem a se strukturou propoziční a polypropoziční

Kategorie propozičních a polypropozičních frazémů byla s použitím moderních lingvistických metod zpracována v samostatném slovníku pouze v rámci frazeografického popisu české idiomatiky a frazeologie (viz SČFI-VV). Do té doby se větším frazémům (resp. té jejich části, která odpovídala tradičnímu chápání přísloví, pořekadel apod. slovesných útvarů) věnovala pozornost v zásadě jen jako jednotkám paremiologickým a pozornost odborníků byla soustředěna především na jejich sémantickou stránku. Určitá atraktivita přísloví a pořekadel u

laické i odborné veřejnosti (přirozeně ovšem nejen ta) jistě stojí za skutečností, že klasické sbírky přísloví jsou opětovně vydávány i v současnosti (kupříkladu F. L. Čelakovský a V. Flajšhans v Česku, A. P. Záturecký na Slovensku, V. S. Karadžić v Srbsku nebo P. R. Slavejkov v Bulharsku). S ohledem na značnou komponentovou variabilitu větných frazémů není snadné provést u nich nějakou smysluplnější strukturní typologii. F. Čermák je dělí podle počtu větných celků na propoziční a polypropoziční a druhé jmenované pak s ohledem na počet subjektů na monosubjektové a intersubjektové (Čermák 2007: 43). Dále je možno třídit je i podle typu komponentů (synsémantické, autosémantické, kolokační, propoziční – viz tamtéž). SČFI-VV ještě nabízí jiné členění, a to na frazémy se strukturou vět slovesných (jednoduchých i souvětí), vět jen formálních (vyskytujících se často ve funkci adverbiální), dvou korelovaných vět (odpovídá polypropozičním intersubjektovým frazémům) a vět interjekčních, popř. jiných bezslovesných (SČFI-VV: 11).

Podobu větnou či souvětňou má v našem výběru excerpt z příslušných frazeologických slovníků, popř. jiných zdrojů 27 českých frazémů, 14 chorvatských, 3 srbské a 25 bulharských. Převládá struktura **propoziční** (např. *Už sme/jste z Prahy doma!*, chorv. *Puno je vode proteklo Savom* nebo bulh. *Свършил у Италия зад коша*). V menší míře se vyskytuje struktura **polypropoziční** (např. bulh. *Ходил в/на Стамбул, а царя не видял* nebo *Byli jsme před Rakouskem, budete i po něm*), ojediněle **polypropoziční intersubjektová** (české *Jak je ti, Rakousko? – Ouzko!*), byť intersubjektovost je tu jen zdánlivá (replika *Ouzko!* představuje ozvěnu). Co se týče charakteru komponentů, z hlediska zvolených typů frazémů je bezpředmětné uvažovat o těch se strukturou se synsémantickými komponenty. Většina má strukturu s komponenty **autosémantickými** (např. *Co je Praha Prahou*), ale především **kolokačními** (např. *Je tam úplná Sibérie*; bulh. *Накрай Дунав(а) власите се давят; Оскубали му са мустаките на Стамбул капия*). Výjimkou nejsou ani příklady na strukturu s komponenty **propozičními** (např. *V Praze blaze tomu, kdo má peníze*).

Podle členění uvedeného v SČFI-VV jsou v našem výběru frazémy se strukturou **vět slovesných** (jednoduchých i souvětí), např. *Hliník se vodstěhoval do Humrolce* nebo bulh. *Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци, а* také se strukturou **vět jen formálních**, např. *Co je Praha Prahou* nebo bulh. *Кога е*

горело Браца. Struktura **dvou korelovaných vět** odpovídá polypropozičním intersubjektovým frazémům a jak jsme výše uvedli, tento model má v našem výběru pouze jednoho reprezentanta: český frazém *Jak je ti, Rakousko? – Ouzko!*. Věty **interjekční, popř. jiné bezeslovesné** mají rovněž minimum zastoupení, do této třídy patří např. bulh. *Здравей, Москва!*; *Нерде Шам, нерде Багдад*, srb. *У Солун(у) грош сомун, до Солуна сто сомунa* nebo chorv. *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba*.

Z hlediska zapojení topokomponentu do syntaktické struktury frazému pozorujeme tyto tendence: toponymický komponent může být **subjektem** struktury větného frazému (takto např. *Není Řím ani Praha jednoho roku/za jeden rok vystavěn*; chorv. *Briga koga što Mađarska nema more/mora*; srb. *Однела вода/мутна Марица*; bulh. *Не може ме опра ни Дунав*; *Кога е горело Браца*; *Запалила се е Софија*; *Порт Артур (оце) не е паднал!*; *Картаген трябва да бѝде разрушен!*). Může být i jejím **objektem** (takto např. *Vidět Neapol a umřít*; *My Prahu nedáme, radši ji zbouráme!* nebo chorv. *Pazi da ne zaradiš Goli Otok*). V mnoha případech tvoří topokomponent jmennou část **predikátu** (např. *To je (hotovej/úplnej) Kocourkov*; *Je to/tady úplná sahara/Sahara*; *Je tam úplná Sibérie*; *To je hotová Sodoma a Gomora!* nebo chorv. *Ovo je Afrika*). Nejčastěji je ovšem v pozici **příslivečného určení místa** (např. *Půjdem spolu do Betléma...*; *Uteks/utekls (snad) z Bohnic?*; *Všechny cesty vedou do Říma*; *Je vod Drážďan, ne vod Berouna*; *Hliník se vodstěhoval do Humpolce*; *V Praze blaze, ale draze*; *Nerad'/nežvaň, není ti šedesát a v Rusku/Moskvě si taky nebyl!*; *Vody na Tábor nedovedeš*; chorv. *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba*; *Sve je komu ravno do Srijema/Kosova*; *Kasno Janko na Kosovo stiže*; *Mnogo će vode (dotle) proteći (Dunavom/Savom)*; *Ajd' u Varaždinske Toplice*; srb. *У Солун(у) грош сомун, до Солуна сто сомунa*; bulh. *Има нешто гнило в Дания*; *Свършил у Италия зад коша*; *Ходила Цаца на Браца*; *Пошел съм за Спанчевци*; *Ще уда в Орландовци*; *Хвърли го с две клечки в Марица*; *В Рим живял, папата не видял*; *В Цариград живял, царя не видял*; *Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци*; *Накрай Дунав(а) власите се давят*). V řadě zachycených případů má český větný frazém strukturu **přirovnání**, mnohé z nich jsou však identické s jednotkou, která byla zpracována jako přirovnání už v SČFI-P, proto je do této strukturní kategorie nezapočítáváme. Topokomponent, často v předložkovém spojení, v nich tvoří

pravou stranu (komparátum – většinou charakteru adverbialního, takto např. *To byla facka jako Brno; To je (pomalu) jako za Rakouska; Je to (tu) jako v Kocourkově; Táhne se to jako Lovosice; (Vona je jako) Českej/Český ráj – samá kost a trosky; Je tam (horko/vedro) jako na Sahaře; Je tam zima jak na Sibiři; Je tu smradu jako v Cařihradu; Je tu jako na Vystrkově*). Okrajově může dojít k personifikaci toponyma a to se pak ve frazému vyskytuje v nezvyklé formě **vokativu** (takto např. *Jak je ti, Rakousko? – Ouzko!*; chorv. *Zbogom Bosno, odoh ja u Sarajevo* nebo bulh. *Здравей, Москва!*).

Samotné toponymické komponenty představují co do typologie pestrou směs – přítomna jsou především oikonyma a urbonyma lokálního, regionálního i globálního významu (čes. např. *Stromovka, Bohnice, Prčice, Vystrkov, Tejn, Humpolec, Brandejs, Beroun, Tábor, Brno, Praha, Moskva, Drážďany, Athény, Řím, Neapol, Cařihrad*, kvazioikonymum *Kocourkov*; chorv. např. *Lepoglava, Šandrovac, Rabac, Varaždinske Toplice, Zagreb*; srb. *Солун*; bulh. např. *Орландовци, Плачковци, Враца, София, Рим, Москва, Цариград/Стамбул, Шам, Багдад*), v menší míře choronyma – jak jména států (čes. *Rakousko, Rusko*; chorv. *Mađarska, Bosna, Kosovo*; srb. *Косово*; bulh. *Дания, Италия*), tak i území nestátního charakteru (čes. *Český/Českej ráj, Čechy, Sahara, Sibiř/Sibérie*; chorv. *Afrika, Srijem*) a hydronyma (chorv. *Sava, Dunav*; srb. *Марица*; bulh. *Марица, Дунав*). Některá toponyma ve frazémeh nejsou ve tvaru, který by odpovídal stylově neutrální (tj. oficiální, spisovné) formě jejich analogie z pravidelného jazyka (např. čes. *Tejn* [kolokviální, spis. *Týn*], *Brandejs* [kolokviální, spis. *Brandýs /nad Labem/*], *Cařihrad* [archaismus, ofic. *Istanbul*], *Sibérie* [archaismus, ofic. *Sibiř*] nebo bulh. *Шам* [archaismus, ofic. *Дамаск*], *Стамбул, Цариград* [archaismy, ofic. *Истанбул*]).

2. Sémantický aspekt

Frazeologické jednotky jsou velice specifické prvky mezilidské komunikace z mnoha důvodů – svou funkcí se chovají jako lexikální jednotky, avšak jejich struktura je jiná, složená: lexikální jednotku si obvykle ztotožňujeme se slovem, kdežto frazeologická jednotka je obvykle složená z více slov (ponechme nyní stranou případy tzv. lexikálních či jednoslovných frazémů) až více vět (polypropoziční frazémy). Zatímco však slovo ve smyslu lexému je zároveň nositelem lexikálního významu, slovo coby komponent struktury frazému svůj lexikální význam ztrácí, dochází k sémantické transformaci celého syntagmatu (např. *ukázat na někoho prstem* jako popis gesta a frazém *ukazovat si na někoho prstem* „opovržlivě někoho označovat“ – SČFI-VS: 628). U některých frazémů dochází jen k částečné sémantické transformaci, tj. frazeologicky vázané jsou jen některé komponenty, kdežto jiné si ponechávají svůj lexikální význam (např. *blesková válka* nebo *bílé Vánoce*, u frazeologických přirovnání bývá zase problematizováno tertium comparationis). Tyto přechodné formy pak bývají často předmětem odborných diskusí o míře jejich idiomatizace a v důsledku toho i o odůvodněnosti jejich příslušnosti k frazeologii, tedy v zásadě o hranicích frazeologie. Snahy promítnout míru idiomatizace slovního spojení (tedy fakticky jeho desémantizace) se odrážely už v prvních pokusech o klasifikaci frazémů u Ch. Ballyho a V. V. Vinogradova (více viz např. Krejčí 2006a: 7–8, 21–22 nebo Mlacek 2007: 78, 147) a především Vinogradova sémantická klasifikace (*фразеологические сращения, фразеологические единства а фразеологические сочетания*) našla uplatnění i ve slovenské (Mlacek 1984) a zejména bulharské (Ničeva 1987, Vátov 1998) teorii frazeologie – slov. *frazeologické zrasty* či *zrasteniny, frazeologické celky, frazeologické spojenia*, resp. bulh. *фразеологични сращения* (u Vátova *идиоми*), *фразеологични единства, фразеологични съчетания* (u Ničevové též *фразему*). V současnosti se však již tolik nezdůrazňuje, že frazém je fakticky sémanticky transformované slovní spojení, ale – jak např. Jozef Mlacek zaznamenává – „[súčasná teória] hovorí iba o transpozícii syntaktického spojenia na dispozičnú, pomenováciu jednotku (Dolník, 1997), o mnohotvárnej anomálnosti frazémy i jej zložiek (Čermák, 1985), o lexikálno-

syntaktickom synkretizme frazém (Miko, 1989b, Furdík, 1994) či esejistickéjšie o ustálenej neustálenosti a neustálenej ustálenosti frazém, o ich obraznej neobraznosti a neobraznej obraznosti (Mokienko, 1980)“ (Mlacek 2007: 79).

V této kapitole se zaměříme na sémantickou stránku shromážděných frazeologických jednotek s toponymickým komponentem. Frazémy budeme klasifikovat podle určitého společného sémantického „jmenovatele“, čímž vytvoříme onomaziologické kategorie (jinak též frazeosémantická pole), jež se poté stanou předmětem srovnávací analýzy.

Termín *frazeosémantická pole* je definován jako „[v]ýznamové skupiny frazém vyčleňované na základe spoločnej nocionálnej sémy“ (FrazTerm 1995: 54). Tyto skupiny lze případně seskupovat do frazeosémantických makropolí (tamtéž). V rámci ideografického popisu frazémů se frazeosémantická pole nazývají *taxony* a makropole *hypertaxony* (tamtéž: 62). F. Čermák v této souvislosti pracuje s termínem *onomaziologický* (slovník, heslo...), čímž explicitně akcentuje přístup „od významu k formě“, a konstatuje mj. značnou obtížnost seskupování frazémů pod jednotlivá onomaziologická hesla (SČFI-OS: 7–9). Pro naši potřebu jsme se rozhodli tuto Čermákovu terminologii využít a jednotlivá onomaziologická hesla (termín vhodný pro lexikografické zpracování) pojmenovat jako *onomaziologické kategorie*. Chápeme je fakticky jako synonymní termínu *frazeosémantické pole*.

Shromážděné frazémy s toponymickým komponentem tvoří celkem 57 onomaziologických kategorií (frazeosémantických polí):

Onom. kat. „jednoduchý, jasný“

Onom. kat. „bezstarostné, příjemné, krásné (místo, žití)“

Onom. kat. „vyřízeno, hotovo“

Onom. kat. „mít, vyjadřovat radost“

Onom. kat. „velká touha“

Onom. kat. „globální přístup“

Onom. kat. „stát se básníkem“

Onom. kat. „náhlé materiální štěstí“

Onom. kat. „objevit něco nového“

Onom. kat. „učinit nevratné rozhodnutí, zachovat se směle, rozhodně“

Onom. kat. „jít spát“
Onom. kat. „rozsah“
Onom. kat. „více způsobů vedoucích k dosažení téhož výsledku“
Onom. kat. „mobilizační výzva“
Onom. kat. „nepochopení“
Onom. kat. „vyhýbat se podstatě“
Onom. kat. „údiv, překvapení“
Onom. kat. „neschopnost něco učinit (dobře), změnit, dotáhnout do konce“
Onom. kat. „zbytečná činnost“
Onom. kat. „říkat, zjišťovat něco známého“
Onom. kat. „opomenutí“
Onom. kat. „odmítnutí“
Onom. kat. „chovat se neobvykle, nenormálně“
Onom. kat. „lhát, podvádět“
Onom. kat. „lhostejnost“
Onom. kat. „domýšlivost“
Onom. kat. „hloupost, neotesanost, primitivismus“
Onom. kat. „lehkověrnost, důvěřivost, naivita“
Onom. kat. „úpadek, zkáza, mravní rozvrat, ostuda“
Onom. kat. „zmatek, chaos, ruch“
Onom. kat. „neznámá osoba“
Onom. kat. „obtížná, problematická, nepříznivá, bezvýhodná situace“
Onom. kat. „něco není v pořádku“
Onom. kat. „nepříznivé klimatické podmínky“
Onom. kat. „hrozící nebo probíhající fyzický střet“
Onom. kat. „trpké, špatné zkušenosti“
Onom. kat. „nespokojenost s jakýmkoliv řešením“
Onom. kat. „finanční faktor, zadluženost, nemajetnost“
Onom. kat. „být bezcenný“
Onom. kat. „svádět někoho“
Onom. kat. „rozvést se“
Onom. kat. „změnit způsob života“
Onom. kat. „zemřít“

Onom. kat. „fyzický vzhled“
 Onom. kat. „specificky ženské fyziologické procesy“
 Onom. kat. „rozbít něco“
 Onom. kat. „velká vzdálenost“
 Onom. kat. „malé množství“
 Onom. kat. „malý, těsný prostor“
 Onom. kat. „časový faktor“
 Onom. kat. „vysoká míra, intenzita něčeho“
 Onom. kat. „nepříjemný zápach“
 Onom. kat. „pokoření, omluva“
 Onom. kat. „být zavřený“
 Onom. kat. „odchod, nepřítomnost“
 Onom. kat. „ztráta“
 Onom. kat. „konkrétní kontinent, země, region, lokalita; vodní tok; místní, národní/náboženská příslušnost“

Uvedené kategorie lze dále seskupit – s ohledem na to, co v nich zahrnuté frazémy vyjadřují – do poměrně dobře se profilujících typů:

1) Pojmenovací onom. kat. (v širokém smyslu slova, jako např. „malý, těsný prostor“, „neznámá osoba“, „rozsah“, „zmatek, chaos, ruch“, „specificky ženské fyziologické procesy“ apod., celkem 13),

2) Vlastnostní onom. kat. („bezstarostné, příjemné, krásné (místo, žití)“, „jednoduchý, jasný“, „být bezcenný“, „být zavřený“, „vysoká míra, intenzita něčeho“ a „finanční faktor, zadluženost, nemajetnost“, celkem 6),

3) Dějové onom. kat. (prakticky výhradně spojené s člověkem, jako např. „lhát, podvádět“, „chovat se neobvykle, nenormálně“, „svádět někoho“, „jít spát“, „objevit něco nového“ apod., vč. terminativního „vyřízeno, hotovo“, celkem 17),

4) Okolnostní onom. kat. („nepříznivé klimatické podmínky“, „obtížná, problematická, nepříznivá, bezvýhodná situace“, „více způsobů vedoucích k dosažení téhož výsledku“ a „časový faktor“, celkem 4),

5) Emoční, postojové, schopnostní apod. onom. kat. (týkají se lidských psychických a charakterových projevů, jako např. „nepochopení“, „opomenutí“,

„lhostejnost“, „domýšlivost“, „hloupost“, „mít, vyjadřovat radost“ apod., celkem 16)
a

6) Výzvodá onom. kat. („mobilizační výzva“, celkem 1).

Z přehledu je na první pohled patrné, že nejvíce zastoupených typů onomaziologických kategorií má charakter pojmenovací (13), dějový (17) a emoční, postojový apod. (16). Typy s charakterem vlastnostním (6) a okolnostním (4) jsou ve srovnání s předchozími co do počtu zahrnutých onom. kat. přibližně třetinové, okrajovým je typ výzvodový s jedinou onom. kat.

2.1 Onomaziologické kategorie s pozitivní nebo potenciálně pozitivní evaluací

Vytvořené onomaziologické kategorie jsou ve své většině se záporně hodnotícím stylistickým příznakem. Jednoznačně pozitivní, či alespoň potenciálně pozitivní vyznění vykazují pouze frazémy, jejichž sémantika je řadí k onomaziologickým kategoriím „jednoduchý, jasný“, „bezstarostné, příjemné, krásné (místo, žití)“, „vyřízeno, hotovo“, „mít, vyjadřovat radost“, „velká touha“, „globální přístup“, „stát se básníkem“, „náhlé materiální štěstí“ a „objevit něco nového“.

Onom. kat. **„jednoduchý, jasný“** obsahuje tři české antropocentrické frazémy – přirovnání *je to jasný/jasně jako Brno* „to je zcela jasné, jednoduché“ (SČFI-P: 55), slovesný frazém *být/bejt (už) z Prahy doma* „konečně pochopit, chápat a vyznat se v něčem nebo dovést si něco vysvětlit“ (SČFI-VS: 601) a jeho větná transformace *Už sme/jsme z Prahy doma!* „už tomu konečně rozumím, rozumí; teď konečně vím, ví, jaká je situace“ (SČFI-VV: 708). Zatímco komponent *Praha* v uvedených frazémech představuje nejasné, nečitelné a vůbec komplikované prostředí, z něhož se někdo vrací do prostředí dobře známého, tedy jasného a čitelného (domů), takže obraz vykazuje vysokou míru sémantické průhlednosti, *Brno* v uvedeném přirovnání takto nefunguje, toto komparátum je jak v analyzovaném, tak i v jiných přirovnáních prakticky desémantizované a představuje pouze jakousi blíže neurčenou a neurčitelnou vysokou míru čehokoliv (podobně se v českých přirovnáních chovají zooapelativní komponenty *kráva* nebo *prase*).

Onom. kat. „**bezstarostné, příjemné, krásné (místo, žití)**“ obsahuje tři neantropocentrické frazémy – chorvatský *mali Pariz* „vrlo lijepo/uređeno/zanimljivo mjesto/grad“ (FRHSJ: 453), chorvatský i srbský *zemlja dembelija / земља Дембелуја* „izmišljena zemlja u kojoj ,teče med i mlijeko’/u kojoj se ne mora ništa raditi“ (FRHSJ: 785), resp. „име измишљене земље, у којој се не мора ништа радити, где ,тече мед и млеко““ (Fekete 1996: 24) a bulharský *блажена Аркадия* книж. „страна или място, където се живее и работи спокойно, безгрижно, където животът не е смущаван от никакви неприятности“ (FRBE I: 95, viz též FRBE02: 34) tu obrazně pojmenovávají nějakou lokalitu, resp. region vyznačující se uvedenou sémantikou. Bulharský frazém *свободна България* жарг. „без всякакви задължения или задръжки“ (FRBE II: 278), srbský *живети као бег на Херцеговини* „живети добро“ (Fekete 1996: 25), analogický chorvatský *živjeti kao beg u Hercegovini* „great living conditions, life devoid of any problems“ (Vidović Bolt – Szerszunowicz 2008: 138) a český *být svobodný jak Amerika* „být bez rodinných závazků a starostí“ (SČFI-P: 34) svou sémantikou již neoznačují region, jsou součástí vyjádření pocitu, stavu. Proces, jenž by měl vyústit do stavu uvedeného v názvu této onom. kat., vyjadřuje frazém *napít se z řeky zapomnění/z vody Léthé* „zbavit se starostí, vzpomínek a osudně, osudově zapomenout“ (SČFI-VS: 709).

U onom. kat. „**vyřízeno, hotovo**“ je ve všech frazeologických slovnících z postsrbochorvatského prostoru zaznamenán rozšířený frazém modelové struktury *i/pa mirna [region f.]* s významem „vyřízeno, hotovo“: (*pa/i mirna Bosna* „i sve u redu, i stvar je u redu“ (FRHSJ: 38), *i mirna Bosna* „(i) sve u redu, (i) tu prestaje svaka diskusija, (i) stvar je završena“ (HFR: 46), *pa/i mirna Bačka* „i sve u redu, stvar je u redu“ (FRHSJ: 9), *u/na mirna Bачка* „и све је у реду, све ће бити у реду“ (FRS: 34), *мирна Бачка* „све је у реду“ (ISJ: 148), *pa mirna krajina* „i sve u redu, i stvar je u redu“ (FRHSJ: 274), *na/u (сад) мирна Бачка/Босна/Крајина* „и сад је све у реду“ (Fekete 1996: 25). Variantnost se – jak vidno z příkladů – projevuje pouze na pozici toponymického komponentu. Jedině frazém s výrazem *Krajina*⁹⁶ má i pravopisnou variantu s malým počátečním písmenem *krajina*. V

⁹⁶ Jako *Krajina* se označuje území severozápadní Bosny (*Bosanska krajina*, historicky též *Turska Hrvatska*), v Chorvatsku se v minulosti území podél příslušně přiléhající části Bosny a Hercegoviny označovalo jako *Vojna krajina*, resp. *Vojna granica*. V letech 1991 až 1995 se na části území Chorvatska vytvořil separatistický srbský politický útvar nesoucí název Republika Srbská

slovnících tento „trojjediný“ frazém nemá totožné zastoupení (viz následující tabulka):

SLOVNÍKY	Bosna	Bačka	Krajina
J. Matešić (FRHSJ 1982)	<i>(pa/i) mirna Bosna</i>	<i>pa/i mirna Bačka</i>	<i>pa mirna krajina</i>
A. Menacová (HFR 2014)	<i>i mirna Bosna</i>		
Đ. Otašević (FRSJ 2012)		<i>u/na мирна Бачка</i>	
T. Milenkovićová (ISJ 2006)		<i>мирна Бачка</i>	
STUDIE	Bosna	Bačka	Krajina
N. Pintarićová (1997)	<i>i mirna Bosna</i>		
M. Menac-Mihalićová (2010)	<i>(i/pa) mirna Bosna</i>		
I. Vidović Boltová a J. Szerszunowiczová (2008)	<i>i/pa mirna Bosna</i>	<i>i mirna Bačka</i>	
E. Fekete (1996)	<i>na/u (cađ) мирна Босна</i>	<i>na/u (cađ) мирна Бачка</i>	<i>na/u (cađ) мирна Крајина</i>

Slovník Josipa Matešiće obsahuje jednotky s *Bosnou* a *Bačkou*, ale také strukturně analogický frazém s apativem *krajina*. Antica Menacová a kol. nabízí jen frazém *i mirna Bosna*, srbští autoři Đorđe Otašević a Tanja Milenkovićová zas pouze frazém *u/na мирна Бачка*. Náhledy do frazeologických slovníků tak sugerují, jako by v srbštině byla *klidná* pouze *Bačka*, v chorvatštině *Bosna*, jen Matešićův „hrvatski ili srpski“ slovník obsahuje všechny tři jednotky (jež bychom mohli vnímat jako lexikální varianty), *krajinu* ovšem jen v apativní podobě.⁹⁷ Podobný obrázek přinášejí i studie s rozsáhlým korpusem excerpovaných frazeologických jednotek – všechny chorvatské autorky (N. Pintarićová, M. Menac-Mihalićová i I. Vidović Boltová s Polkou J. Szerszunowiczovou) uvádějí jednotky s *Bosnou*, pouze anglojazyčná studie posledně zmiňované autorské dvojice má i *Bačku*. Pouze Srb

Krajina (sch. *Republika Srpska Krajina*), který svým tvarem do určité míry připomínal starou Vojenskou hranici. Po dvou zásadních vojenských operacích chorvatské armády v květnu a srpnu 1995 (*Bljesak*, tj. Blesk a *Oluja*, tj. Bouře) byla nad tímto územím obnovena chorvatská suverenita.

⁹⁷ Z geografického hlediska nic nenaznačuje, proč by choronymum *Bosna* mělo být motivantem pouze ve frazeologii Chorvatů, kdežto choronymum *Bačka* pouze ve frazeologii Srbů – historická země Bosna je dnes součástí státu Bosna a Hercegovina, kde spolu s muslimskými Bosňáky žijí rovněž Chorvaté i Srbové; historická země Bačka je sice část dnešní Srbska (přesněji jeho Autonomní oblasti Vojvodina), ale na západě se dotýká Chorvatska a Chorvaté v Bačce rovněž žijí. Typická pro všechna tři území je pestrá etnická struktura, která přirozeně ve vypjatých politických situacích přispívá k nepokojům a konfliktům.

E. Fekete ve své studii psané ještě v 80. letech uvádí všechna tři toponyma, tedy včetně *Krajiny*.

Korpusy srbského, resp. chorvatského jazyka dávají tyto výsledky:

KSSJ:

mirna Bačka 3 výskyty, **mirna Krajina** 1 výskyt, **mirna Bosna** 1 výskyt, a to pouze v metajazykové funkci s uvozující formulí (*Ne kažem da je to bilo dobro, ali je funkcionisalo. Nije slučajna ona uzrečica "mirna Bosna"*).

HJK:

mirna Bosna 16 výskytů, **mirna Krajina** 2 výskyty, *mirna Bačka* žádný výskyt.

Konfrontace s korpusy tedy potvrdila převahu varianty s *Bosnou* v chorvatské frazeologii a rovněž to, že se varianta s *Bačkou* v chorvatštině pravděpodobně nepoužívá. Srbský korpus potvrdil mírnou převahu varianty s *Bačkou*, v jednom příkladu však také potvrdil výskyt varianty s *Bosnou*. Oba korpusy potvrdily i výskyt třetí varianty – s *Krajinou*, již žádný z novějších excerpaných slovníků (chorvatských ani srbských) nezaznamenává.

Svým významem těmto „srbochorvatským“ frazémům odpovídá ještě český propoziční frazém *...(a) šlus na Brno!* „toto je definitivní, to je (pro mě) konec debaty“ (SČFI-VV: 73).

Poslední onom. kat. s pozitivní evaluací („**mít, vyjadřovat radost**“, „**velká touha**“, „**globální přístup**“, „**stát se básníkem**“, „**náhlé materiální štěstí**“, „**objevit něco nového**“), svým zaměřením antropocentrické, vykazují řadu různých významů, jeden každý spojený s lidskou činností. Dva české frazémy jsme zařadili do první onom. kat. – jejich struktura je větná a oba jsou určitým verbálním vyjádřením pozitivního emočního rozpoložení: *Hopsa hejsa do Brandejsa* „mám, cítím radost a dobrou náladu (popř. a chuť trochu zpívat, skotačit ap.)“ (SČFI-VV: 70) a *Půjdeme spolu do Betléma...* (Čl. v hravé odpovědi zvl. na návrh blízkého drahého začínající na „Půjdeme spolu...“) „půjdeme (tam jako kamarádi) spolu“ (SČFI-VV: 53). Následující čtyři onom. kat. jsou ovšem pouze jednočlenné nebo obsazené jednotkami představujícími vzájemné strukturně identické jinojazyčné ekvivalenty. Zařadili jsme sem české větné frazémy *Vidět Neapol a umřít* „1. tohle bych velmi chtěl vidět, zažít; po tomhle strašně toužím, 2. toužím uvidět krásnou Neapol a potěšit se pobytem v ní“ (SČFI-VV: 525) a *Jsem občan ne Atén či Řecka, ale světa* „neomezují se jen na zájem, prospěch, potřebu jednoho

malého místa a současnosti, ale snažím se být světoobčan, vidět, posuzovat vše globálně“ (SČFI-VV: 622), chorvatské frazémy *popeti se na Parnas* „postati pjesnik“ (FRHSJ: 453) a *ujak iz Amerike* „iznenadna sreća koja donosi blagostanje/bogatstvo“ (FRHSJ: 716), který má i srbskou verzi *yjak uz Amerike* „изненадна срећа, добитак, наследство“ (ISJ: 251), bulharskou verzi *vyučo om Amerika* (ve slovnících ovšem nezachycenou) a českou verzi *mít strýčka/strejčka v Americe* „mít záhadný a bohatý zdroj příjmů a být takto bohatý“ (SČFI-VS: 773). Komponent *Amerika* se ještě vyskytuje v chorvatském frazému *otkriti/pronalaziti/pronaći Ameriku* (FRHSJ: 3), jenž svým druhým (a asi známějším) významem s ironickým příznakem patří do jiné onomaziologické kategorie a vůči němuž je význam „svratiti pažnju, upozoriti na što nepoznato/značajno važno“, který autor slovníku J. Matešić uvedl ve svém slovníku jako č. 1, de facto v kontrastu. Přestože je frazém *objevit Ameriku* ve všech námi sledovaných jazycích přítomný a běžný, jedině v Matešićově slovníku nalezneme i výše citovaný výklad s vyzněním kladným, neironickým.

2.2 Onomaziologické kategorie s neutrální až pozitivní evaluací

Neutrální až pozitivní vyznění detekujeme u onomaziologických kategorií „**změnit způsob života**“ a „**učinit nevratné rozhodnutí, zachovat se směle, rozhodně**“, První je zastoupená pouze jedním chorvatským frazémem – *Zbogom Bosno, odoh ja u Sarajevo* „promjena načina života koja nije baš velika“ (Pintarić 1997: 169). Druhá je zastoupená internacionálním frazémem *překročit Rubikon*, a to ve všech sledovaných jazykových mutacích. Jeho význam je ve všech sledovaných frazeografických příručkách popisován v zásadě stejně:

čeština:

překročit Rubikon „udělat závažné a osudové životní rozhodnutí, rozhodnout se a neodvratně tak poznamenat svůj další život, práci ap.“ (SČFI-VS: 684);

chorvatština:

prijeći Rubikon „donijeti smjelu/neopozivu odluku, učiniti odlučan korak“ (FRHSJ: 579);

prijeći/prelaziti Rubikon „donijeti/donositi veliku (neopozivu, sudbinsku) odluku, učiniti/činiti odlučan korak“ (HFR: 506);

srbština:

прећу Рубикон „донети смелу одлуку, учинити одлучан корак“ (ISJ: 197);

bulharština:

минавам/мина Рубикон, resp. *преминавам/премина Рубикон* книж. „извършвам крайно смела постъпка, която има сериозни последици за мене, предприемам решителна стъпка“ (FRBE I: 587–588, resp. FRBE II: 197–198);

минавам/преминавам Рубикон „извършвам смела и решителна постъпка с важни последствия за мене“ (FRBE02: 187);

минавам/мина Рубикон „предприемам решителна постъпка, със сериозни последствия за мен“ (FRBE14: 163);

преминавам Рубикон „правя решителна, съдбовна крачка; смело преодолявам голямо препятствие, което ме поставя в нова позиция, с нови възможности“ (FRBE14: 218).

Překvapuje absence tohoto široce známého internacionálního frazému v srbském frazeologickém slovníku Đ. Otaševiče, u T. Milenkovićové jej však nalezneme. Na příkladech je patrný i jistý rozpor ve vidu slovesného komponentu – je zřejmé, že význam „učinit nevratné rozhodnutí“ vyžaduje vyjádření činnosti dokončené, čili v samotném frazému bychom očekávali sloveso perfektivní (čes. *překročit*, chorv. *prijeći*, srb. *прећу*, bulh. *мина/премина*). U M. Ničevové je však sledovaný frazém zaznamenan pouze se slovesem imperfektivním (*минавам/преминавам*), zatímco M. Banovová a S. Dimovová uvádějí z obou možných bulharských perfektiv pouze tvar *мина*. Naopak variantu s imperfektivním slovesným komponentem vůbec nenabízejí SČFI, J. Matešić ani T. Milenkovićová.

2.3 Onomaziologické kategorie s neutrální evaluací

Neutrální vyznění vykazují podle našeho názoru frazémy z pěti onomaziologických kategorií: „jít spát“, „rozsah“, „více způsobů vedoucích k dosažení téhož výsledku“, „specificky ženské fyziologické procesy“ a „mobilizační výzva“. Sémanticky nevykazují žádnou blízkost: frazémy z první onom. kat. pouze alegoricky konstatují proces přípravy k spánku, frazémy druhé onom. kat. obrazně vyjadřují rozsah, větný frazém třetí onom. kat. předává způsobem typickým pro přísloví či pořekadla nějakou lidskou zkušenost, dva frazémy čtvrté onom. kat.

představují tabuizované pojmenování menstruace, resp. porodu a různé frazémy páté onom. kat. spojuje prvek apelu.

V onom. kat. „**jít spát**“ mají zastoupení jen dva bulharské frazémy (*пошел съм за Спанчевци* диал. „спи ми се и се каня да спя; легнал съм си вече да спя“, FRBE II: 173, a *ще вървя на Спъниците* диал. „спи ми се“, FRBE II: 518) a jeden český (*jít do hajan* „jít spát“, SČFI-VS: 331), jehož toponymický komponent *Hajany* navíc ani není ve slovníku zachycen s velkým počátečním písmenem. Přesto soudíme, že frazeologická forma, vzorec či model *Verb_{mov} + [prepTOP]* je v řadě evropských jazyků rozšířená – kromě námi uvedených viz např. anglický ekvivalent *hit the hay/sack, turn in, be off to Bedfordshire* (SČFI-VS: 331), jenž je vytvořen na stejném principu (toponymum tu označuje název jednoho anglického hrabství) a slovní hříčka tu pracuje se substantivem *bed* „postel“, slovinské *iti v Pančevo/Mižule* (*pančati* „spati“, *mižati* „imeti zaprte oči“ – Kržišnik 2018: 28, Mižule je kvazitoponymum, Pančevo je město v Srbsku) nebo slovenské *ísť do Spiša* (Glovňa 2003: 248–249, Spiš je region na Slovensku).

Frazémy z onom. kat. „**rozsah**“ obsahují s ohledem na jejich význam pokaždé dva toponymické komponenty chápané polárně, avšak jejich polarita tu funguje spíše v rovině symbolické, nikoliv doslovné. Takto byl v českém slovníku zachycen frazém *od Šumavy k Tatrám* „vyjádření, že nějaká činnost se týkala území bývalé Československé republiky od jednoho konce na druhý“ (SČFI-VN: 352), v srbštině existuje velmi podobný, avšak z hlediska geografické reality mnohem přesnější frazém *od Триглава до Бевђелије* „диљем Југославије“ vymezuující bývalou Jugoslávii (Fekete 1996: 25) a v bulharštině frazém vymezuující perifrasticky celý svět – *от Япония до Патагония* „по целия свят“ (NFRBE: 200). Že je tento způsob geografického vymezení poměrně rozšířený a oblíbený, o tom svědčí např. známé heslo z první republiky *Od Jasiny do Aše republika je naše!* vymezuující tehdejší Československo nebo pojmenování odborné knihy bulharského historika Nauma Kajčeva o tzv. ilyrském hnutí z první poloviny 19. století *Илирия от Варна до Вилах* (2015) vymezuující rozsah zamýšlené Ilýrie jako domova všech jižních Slovanů.

Onom. kat. „**více způsobů vedoucích k dosažení téhož výsledku**“ má pouze jediného zástupce – propoziční frazém *Všechny cesty vedou do Říma* „stejného cíle, výsledku se dá dosáhnout různými způsoby; ať člověk zvolí

jakoukoli metodu práce, zjišťování údajů ap., dospěje zpravidla ke stejnému závěru, základnímu zdroji“ (SČFI-VV: 135), jenž svým charakterem odpovídá přísloví. Přestože se vyskytuje i v námi sledovaných jazycích (chorv. *Svi putevi vode u Rim*, srb. *Сви путеву воде у Рим*, bulh. *Всички пътуица водят до Рим* ← lat. orig. *Omnes viae Romam ducunt*), do příslušných frazeologických slovníků jejich autory z různých důvodů zařazen nebyl. Domníváme se, že tomu bránil především jeho paremiologický charakter.

Onom. kat. „**specificky ženské fyziologické procesy**“ je zastoupena dvěma chorvatskými slovesnými frazémy: *došla teta iz Rusije komu „dobio je mjesečnicu tko“* (Menac-Mihalić 2010: 206) a *putovati/ići u Rim „ići roditi u rodilište“* (tamtéž: 208). Je vsutku pozoruhodné, že i takovéto navýsost tělesné a intimní pochody mohou být spojovány se slovesy pohybu a s nějakou lokalitou, resp. územím, tedy zobrazovány metaforicky jako pohyb odněkud nebo někam.

Poslední skupina frazémů, jejichž stylistické vyznění jsme zhodnotili jako neutrální, je specifická v tom, že nesdružuje jednotky s nějakým společným významem, ale jedná se o jednotky vesměs propozičního charakteru (dvě české a dvě bulharské), které fungují jako určitá forma apelu, často v reakci na nepříznivé okolnosti. Seskupili jsme je proto do onom. kat. „**mobilizační výzva**“: *My Prahu nedáme, radši ji zbouráme!* „my se budeme bránit; bude-li Praha ohrožena, je třeba ji chránit a nelze ji vydat na pospas nepříteli“ (SČFI-VV: 708), *Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm* „náš stát, národ vždy překonal těžká období, nezankl a přežil a to se nám podaří i tentokrát“ (SČFI-VV: 753), *Картаген трябва да бъде разрушен!* „настойчив призив за борба с враг или с някакво препятствие“ (FRBE02: 147) a *Порт Артур (оце) не е паднал!* ирон. „употребява се, когато фанатизирани привърженици на нещо не желаят да приемат неприятни за тях реални факти, неприятна реална действителност“ (NFRBE: 211).

2.4 Onomaziologické kategorie s negativní evaluací

Negativní vyznění vykazují všechny ostatní frazémy sdružené do mnoha sémanticky různorodých onomaziologických kategorií. Tyto kategorie bychom z hlediska toho, jaké frazémy sdružují, mohli rozdělit do tří skupin:

PRVNÍ – kategorie obsahující jeden nebo dva frazémy s příslušnou sémantikou,

DRUHÁ – kategorie obsahující frazém, jenž se vyskytuje v řadě jinojazyčných mutací, ale může to být i frazém s množstvím slovníkově zachycených podob (verzí) v rámci jednoho jazyka (tato skupina frazeologických „klonů“ jednoho frazému bývá často doplněna jedním, zřídka více dalšími frazémy s odpovídající sémantikou)

a *TŘETÍ* a nejrozmanitější – kategorie obsahující větší množství vzájemně formálně nesouvisejících frazémů.

V PRVNÍ SKUPINĚ jedno- až tříčlenných onom. kategorií je šest s výhradně českými frazémy, čtyři s výhradně bulharskými frazémy, dvě s výhradně chorvatskými frazémy, jedna s výhradně srbským frazémem a jedna s českými a chorvatským frazémem.

Onomaziologické kategorie s výhradně českými frazémy, resp. s českými a chorvatským frazémem jsou:

Onom. kat. **„trpké, špatné zkušenosti“**

vědět/poznat, zač je v Pardubicích perník „získat nebo mít trpké a špatné zkušenosti; tvrdě se poučit (o realitě), popř. se potrestat a uvědomovat si to“ (SČFI-VS: 534);

Onom. kat. **„nespokojenost s jakýmkoliv řešením“**

V prdeli a v Tejně (tam) je všude stejně „tam to je stejně nepříjemné a nepříjemné a nelíbí se mi to; to není nijak lepší a nepomůže to“ (SČFI-VV: 722);

Onom. kat. **„pokoření, omluva“**

jít do Canossy „pokořit se a jít se podvolit, omluvit ap.“ (SČFI-VS: 75);

Onom. kat. **„svádět někoho“**

Je vod Drážďan, ne vod Berouna „rád tu dívku, dívky, ženy svádí a dvoří se jim, ale oženit se nechce“ (SČFI-VV: 230);

Onom. kat. **„nepříjemný zápach“**

je tam smradu jako v Cařihradu „hodně až nesnesitelně to tam páchne“ (SČFI-P: 62),

Je tu smradu jako v Cařihradu „je tu cítit silný a nepříjemný zápach“ (SČFI-VV: 825);

Onom. kat. **„malé množství“**

je to jako když plivne do Stromovky „je toho velmi málo“ (SČFI-P: 339),

To je, jako když plivne do Stromovky „to je nepříjemně n. směšně málo a nestačí to“ (SČFI-VV: 856);

Onom. kat. „**vysoká míra, intenzita něčeho**“

byla to facka/pětka/flek/lež jako Brno „bylo to značně velké, silné, nepříjemně intenzivní; bylo to pobuřující, nepříjemné a zahanbující“ (SČFI-P: 55),

To byla facka jako Brno/hrom „to byl velmi n. přehnaně silný, zarážející a prudký úder (plochou dlaně) do tváře“ (SČFI-VV: 246);

(velik) kao Velebit „u doslovnom se značenju odnosi na fizičku veličinu nekog entiteta, a to se proširuje na intenzitet, važnost i slično“ (Parizoska 2018: 146).

Poslední tři onom. kat. obsahují své české frazémy ve dvou prakticky totožných verzích – jedna se vyskytuje v prvním dílu SČFI – Přirovnáních, ta druhá pak ve čtvrtém dílu SČFI – Výrazech větných. Jejich forma se liší jen minimálně – buď v uspořádání slovosledu: *je to jako když* vs. *To je, jako když (Stromovka)*, *byla to facka* vs. *To byla facka (Brno)*, nebo ve tvaru ukazovacího zájmena: *je tam smradu* vs. *Je tu smradu (Čařihrad)*. Ani vyjádření významů – jak je z příkladů vidno – se obsahově fakticky neliší, třebaže nejsou zcela totožná.

Onomaziologické kategorie s výhradně bulharskými, výhradně chorvatskými, resp. jedním srbským frazémem jsou:

Onom. kat. „**непочопені**“

нерде Шам, нерде Багдад ирон. „употребява се, когато се говори за едно, а някой започва разговор съвсем за друго или съвсем погрешно разбира това, за което става дума“ (FRBE I: 716) s variantou se substituovanými toponymickými členy *нерде Ямбол, нерде Стамбул* (Genev-Puchaleva 2016: 123);

Onom. kat. „**бѝт безценнѝ**“

хвърли го с две клечки в Марица диал. „негоден е, за нищо не го бива, нищо не струва“ (FRBE II: 479);

Onom. kat. „**rozvést se**“

заминавам/замина за Австралия жарг. „развеждам се“ (NFRBE: 87);

Onom. kat. „**malý, těsný prostor**“

като свини за Оршова диал. „много натясно, плътно един до друг“ (FRBE I: 509);

Onom. kat. „**vyhýbat se podstatě**“

обилазити/залазити као киша око Крагујевца „околишати, заобилазити суштину у говору, причи“ (FRSJ: 300);

Onom. kat. „**lehkověrnost, důvěřivost, naivita**“

moja mala iz Bosanske Krupe „mlada neiskvarena i lakovjerna djevojka“ (Pintarić 1997: 170);

Onom. kat. „**hloupost, neotesanost, primitivismus**“

Mujo iz Doboja / od Doboja Mujo „kaže se u Hrvatskoj i u BiH za nekoga tko je glup, neodgojen i nesnalžljiv“ (Pintarić 1997: 159); *kao da je došao iz Zanzibara* „primitivna osoba koja se ne snalazi u razvijenom društvu“ (tamtéž: 168); *kao da je iz Tunguzije* „za osobu koja ne zna dobro govoriti, ne zna se ponašati, ništa joj nije jasno, priglupa je“ (tamtéž: 168).

VE DRUHÉ SKUPINĚ sdružující kategorie s frazémy, jež se vyskytují v řadě jinojazyčných mutací a/nebo s množstvím slovníkově zachycených variant v rámci jednoho jazyka, je celkem 16 onom. kategorií:

Onom. kat. „**říkat, zjišťovat něco známého**“ obsahuje devět podob zpracování frazému *objevit/objevovat Ameriku* „údajně objevit, zjistit n. vymyslet, vymýšlet, co je běžně známé a samozřejmé (popř.: a být na to hrdý); upozornit, upozorňovat halasně na samozřejmé“ (SČFI-VS: 37), a to ve všech zkoumaných jazycích. Daný frazém je jeden z nejrozšířenějších jak co do zkoumaných jazyků, tak co do excerpovaných slovníků (podobně jako *překročit Rubikon* – viz výše), neuvádí ho pouze nejnovější malý frazeologický slovník bulharštiny (FRBE14). V této sémantické skupině je ještě soliterní český frazém *to je starý jako Praha* „to je přece dlouho a dobře známé; není to vůbec nic nového a nepřekvapuje to“ (SČFI-P: 288).

Do značné míry analogická je co do obsahu onom. kat. „**úpadek, zkáza, mravní rozvrat, ostuda**“. Jádrem je frazém *Sodoma (a) Gomora* „1. místo, prostředí, kde se (hromadně) provádí něco nemravného, hanebného, kde se pášou různé prostopášnosti a neřesti nebo které má takovou pověst; 2. nemravný, nezřízený život, takováto hromadná mravní zkáza v určitém prostředí“ (SČFI-VN: 327) obsažený v příslušných mutacích i v bulharských, srbských a chorvatských slovnících. Do této sémantické skupiny jsme zařadili ještě dva jiné frazémy – český

(to je) ostuda jako Brno „je to velká a nepříjemná ostuda, která umožňuje, umožní druhým se posmívat nebo vysmívat“ (SČFI-P: 55) a bulharský *Тарпейска скала* книж. „място над пропасть, на гибел“ (NFRBE: 251).

Onom. kat. „**chovat se neobvykle, nenormálně**“ obsahuje především frazémy s názvem nějakého místa známého svým „blázincem“ – typicky např. *patřit do Bohnic/Kateřinek* „být blázen, bláznit, chovat se nenormálně, nesmyslně, popř. i hrozivě a nebezpečně (tj. zasloužit si nebo potřebovat internaci v ústavu)“, *utéct z Bohnic/Kateřinek* „být nerozumný, bláznivý; chovat se nesmyslně, (jakoby) nerozumně, bláznivě“ (oba SČFI-VS: 52) nebo chorv. *zreo u ludnicu/Vrapče* „neuravnotežen, u lošem psihičkom stanju, psihički bolestan“ (HFR: 299).⁹⁸ Co do míry substituovatelnosti toponymického komponentu má hodně společného s onom. kat. „jít spát“, kterou jsme popsali výše. Pevnou součástí struktury frazému je pouze forma, kterou bychom mohli schematicky označit jako [*místo, kde se nachází psychiatrické zařízení*] a jež v konkrétní realizaci představuje libovolnou lokalitu, která je ve frazeologii příslušného regionu, území, řidčeji celého státu díky umístění psychiatrické léčebny chápána jako symbol neobvyklého, nenormálního chování. Na rozdíl od onom. kat. „jít spát“ mají ovšem frazémy z této onom. kat. tu vlastnost, že toponymický komponent v nich označuje reálně existující lokalitu, kdežto u druhé porovnávané onom. kat. frazémy často obsahují kvazitoponymum. Určitým překvapujícím zjištěním u onom. kat. „chovat se neobvykle, nenormálně“ je frazeografická nouze o dostatečný počet jednotek. Nejobsáhlejší z posuzovaných, Slovník české frazeologie a idiomatiky, má sice pět různých frazémů (v podobě přirovnání, slovesného frazému a větného frazému), avšak s ohledem na toponymický komponent SČFI zaznamenává výhradně jednotky s pražskými lokalitami Bohnice a Kateřinky. Podobně je na tom Matešičův Frazeologický slovník chorvatského neboli srbského jazyka, jenž obsahuje pouze záhřebskou lokalitu Stenjevac (*zreo za Stenjevac* „lud, poludio, nenormalan“ – FRHSJ: 645, s ohledem na místní kajkavské nářečí navíc napsanou v nepřesné štokavské formě

---

⁹⁸ Další frazémy ze SČFI: *je/vypadá jako by/když utekl z Bohnic* „být podivně, nevhodně nebo nedostatečně a směšně oblečen; nebýt zcela oblečen nebo zapnut a působit divně, bláznivě; chovat se, mluvit, pohybovat se podivně, nejasně, trhavě a směšně nápadně“ (SČFI-P: 52); *dostat se/přijít do Bohnic/Kateřinek* „být odvezen, zavřen do blázince (např. v pražské čtvrti Bohnice); být nuceně internován v ústavu pro choromyslné“ (SČFI-VS: 52); *Uteks/utekls (snad) z Bohnic?* „to je nesmysl (a já ho rozhodně odmítám); to je absurdní (co děláš, říkáš), neuvažuješ vůbec rozumně (a je třeba to hned zastavit, odmítnout)“ (SČFI-VV: 67).

se sufixem *-ac* namísto podoby Stenjevec), zatímco celý další tehdejší srbochorvatský prostor ignoruje. Chorvatský frazeologický slovník Menacové, Finkové a Venturina nabízí rovněž jen jedinou variantu, a to s lokalitou Vrapče (fakticky jde o totéž zařízení, které je u Matešiče lokalizováno do Stenjevece – více o tom viz dále podkapitola 5.5 Ostatní toponyma). V Otaševićově srbském frazeologickém slovníku ani v žádném (!) z excerpovaných bulharských slovníků se frazémy s hledanou pozicí [*místo, kde se nachází psychiatrické zařízení*] nevyskytují, třebaže v srbštině i bulharštině prokazatelně existují (bosenský Sokolac, srbský Kovin, bulharské Karlukovo např.). Zbylé příklady z této onom. kat. jsou formálně odlišné. Jedná se o chorv./srb. frazém *izvoditi krive Drine* „neozbiljno se ponašati, govoriti/raditi koještarije“ (FRHSJ: 103) / *изводити криве Дрине* „глупирати се, лудирати се, понашати се неозбиљно, детињасто“ (FRSJ: 245) obsahující hydronymum Drina (vyskytující se v řadě dalších srb. a chorv. frazémů) a bulh. nářeční *има́м да давам на Михалко от Пещера* „не съм съвсем нормален; безумен съм, луд съм“ (FRBE II: 442) s oikonymem Peštera.

Obdobně substituovatelná je pozice toponymického komponentu také u onom. kat. „**zemřít**“, která obsahuje dva frazémy české (*dostat se/odstěhovat se na Olšany* „zemřít a být pohřbený, pochovaný“, SČFI-VS: 514; *ležet na Olšanech* „být (už) mrtvý a pohřbený“, tamtéž) a jeden bulharský (*ще уда в Орландовци* „ще умра“, FRBE II: 520). I zde je substituovatelnost podmíněná lokálním či regionálním povědomím o místě, kde se obvykle pohřbívají zemřelí (čtvrť Olšany v Praze, resp. čtvrť Orlandovci v Sofii). I v tomto případě je zvláštní, že žádný frazém posuzovaného typu není zachycen ve starších ani novějších slovnících srbštiny ani chorvatštiny – záhřebskou čtvrť Mirogoj, kde se nachází tamní ústřední hřbitov, jsme přitom zachytili ve frazému *otići na Mirogoj* („*Svako zlo za neko dobro... jedan je čovjek morao umrijeti da bi drugi ostvario životne snove. Ujak je otišao na Mirogoj, Boris će u neki bolji život*“ – Šalković 2016) a zmiňuje se o něm i N. Pintarićová (1997: 166).

Poměrně bohatá na frazeologické jednotky je onom. kat. „**obtížná, problematická, nepříznivá, bezvýhodná situace**“. V českých frazémech se kromě narážek na dobu habsburské (komponent *Rakousko*), hitlerovské, resp.

bolševické nadvlády⁹⁹ vyskytuje jeden příměr s oikonymem Prčice (*bejt v Prčících*), ovšem pouze ve druhém významu „být zcela a nepříjemně zmařený, ztracený“ (SČFI-VS: 613). Typickým frazémem této onomaziologické kategorie je ovšem *dopadnout/pochodit jako sedláci u Chlumce* „být úplně, popř. s výsměchem poražen; vůbec nic nezískat a dopadnout velmi špatně“ (SČFI-P: 318), jenž má své analogie v chorvatštině (*provesti se/proći kao Janko na Kosovu* „provesti se vrlo loše, loše proći, nastradati“, FRHSJ: 211; *proći/provesti se kao Janko na Kosovu* „loše proći, nastradati“, HFR: 191), srbštině (*проћи као Јанко на Косову* „лоше проћи, немати успеха, страдати“, ISJ: 202) i bulharštině (*закъсал съм като (кралу) Марко на Косово (поле)* „в много тежко, безизходно положение съм“, FRBE02: 107; *като Марко на Косово поле* „за изпадане в много затруднено положение“, MFRBE: 107). Ve všech uvedených analogických frazémeh se opakuje tentýž strukturní model: *dopadnout* (špatně) jako [*historická osoba či skupina*] na/u [*místo významné historické události*]. Tuto skutečnost potvrzuje i heslo v Chorvatsko-slovanském slovníku přirovnání, kde jsou společně uvedeny frazémy *dopadnout jako sedláci u Chlumce*, *подреда се/наглася се като Марко на Косово поле* a *provesti se/proći kao Janko na Kosovu* ve významu „loše proći, nastradati“ (HSRPF: 198). Skupinu doplňují ještě dva bulharské frazémy: nářeční *Не може ме опра ни Дунав* „в много тежко състояние съм, не може да ми се помогне“ (FRBE I: 709) má analogii v českém *Tomu tady už nepomůže ani svěcená voda* (SČFI-VV: 968–969), přičemž oba jsou strukturně téměř totožné – rozdíl je patrný v užití hydronyma *Dunav* v bulharském příkladu, zatímco čeština má na příslušném místě apelativní sousloví *svěcená voda*. Druhým frazémem je *вадя от батака* (*вадя/изваждам от батака/блатото*) „помагам на някого да излезе от объркано и неприятно положение“ (FRBE02: 47). Sémantika tohoto frazému vyjadřuje činnost vedoucí k tomu, aby se nějaká osoba z nepříjemné situace dostala. Ve frazému se vyskytuje deproprializovaný komponent *батак*, který odkazuje na lokalitu *Batak*.

⁹⁹ *Jak je ti, Rakousko? – Ouzko!* „Rakousko je v těžké situaci (a už asi brzo padne)“ (SČFI-VV: 753); *To je (pomalu) jako za Rakouska/Hitlera/bolševika* „to je nesnesitelně, nepříjemně autoritářské a tvrdé opatření; to je velmi vážná nouzová situace“ (SČFI-VV: 268); *to je (pomalu) jako za Rakouska/Hitlera* „je to nesnesitelně, přehnaně autoritářské, popř. neoprávněně tvrdé, přísné opatření; to je velmi vážná nouzová nebo hroživá situace“ (SČFI-P: 306).

Pro následující onomaziologické kategorie jsme našli zaznamenané příklady v češtině a chorvatštině. Především frazémy komparativního charakteru obsahuje onom. kat. **„nepříznivé klimatické podmínky“**: *Je tu jako na Vystrkově* „je to tu opuštěné, chladno a hodně tu fouká vítr“ (SČFI-VV: 990), *je tam zima jako v Rusku / (je tam) zima jako na Sibiři / je tam jako na Sibiři* „je tam neobvykle velká a nepříjemná zima“ (SČFI-P: 311, 320), *Je tam zima jak na Sibiři* „je tam velmi nepříjemné chladno a velký mráz“ (SČFI-VV: 1022), *Je tam úplná Sibérie* „je tam velká zima a velmi nevlídné, nepříjemné počasí“ (SČFI-VV: 803–804), *Tu je kao u Sibiru / Tu je pravi pravcati Sibir* „hladnoća“ (Pintarić 1997: 168), *Ovo je Afrika / vruće kao u Africi* „velika vrućina“ (Pintarić 1997: 169), *je tam (horko) jako na Sahaře* „je tam velmi nepříjemné a těžko snesitelné suché horko nebo horké počasí“ (SČFI-P: 317), *Je to/tady úplná sahara/Sahara* „je tady strašné horko, vedro a sucho; celé místo je vyprahlé a horké“, *Je tam (horko/vedro) jako na Sahaře* „je tam velké a nepříjemné vedro; je tam příliš horko (a vyvolává to únavu, pocení a žízeň)“ (oba SČFI-VV: 796), *(být) vyprahlý jako Sahara* „být zcela vysušený, vyprahlý a obvykle i neúrodný, nehostinný; být velmi žíznivý“ (SČFI-P: 317). Stejná situace je též v onom. kat. **„být zavřený“** (*odvézt někoho na Pankrác* „odvézt zatčeného k výslechu nebo odsouzeného do vězení“, SČFI-VS: 531; *sedět/být/bejt na Pankráci* „být zavřený ve vězení“, SČFI-VS: 531; *ići na Katalinića brig* „otići u zatvor“, Menac-Mihalić 2010: 214; *Otišao je u Zenicu* „[biti] politički zatvorenik ili kriminalac“, Pintarić 1997: 170) s variantou **„hrozba zavření“** (*Pazi, ići ćeš u Lepoglavu!*; *Pazi da ne zaradiš Goli Otok* „upozorenja da se na javnim mjestima ili pred kim sumnjivim (...) ne pričaju politički vicevi ili druge političke aluzije, jer se za verbalni delikt moglo ići u zatvor“, Pintarić 1997: 170) a v onom. kat. **„odmítnutí“** (*poslat někoho do háje/k šípku/do Prčić* „odmítnout, odbýt někoho prudce nebo pohrdlivě“, SČFI-VS: 179; *poslat někoho do Pad'ous* „prudce a hrubě někoho odmítnout nebo vyhodit“, SČFI-VS: 527; *Ajd' u Šandrovce; Ajd' u Varaždinske toplice* – eufemizmi umjesto vulgarnih psovki „idi u pičku materinu“, odnosno kajkavske „idi v rit“, Pintarić 1997: 169).

Výhradně srbské nebo chorvatské frazémy obsahuje onom. kat. **„lhostejnost“** (*briga koga što Mađarska nema more/mora* „posve je svejedno komu, ne dira (ne uzbuđuje) ništa koga, ravnodušan je tko, baš koga briga za što“, HFR: 308; *ravno je nešto odavde do Srijema/Kosova* „svejedno mi je, nisam zainteresiran

za što, nije me briga za što“, Pintarić 1997: 169; *ravno je sve do mora/Kosova komu* „posve je svejedno komu, ne dira (ne uzbuđuje) ništa koga, ravnodušan je tko, baš koga briga za što“, HFR: 242, 336; *sve je komu ravno do Kosova* „sasvim je svejedno komu, biti ravnodušan prema čemu, biti neosjetljiv“, FRHSJ: 264; *(некоме) је све равно (чак) до мора/Косова* „бити рavnoduшан, према свему се односити равнодушно, не узбуђивати се, не секирати се“, FRSJ: 433; *бити равно до Косова* „бити сасвим свеједно“, ISJ: 207).

Výhradně bulharské frazémy se vyskytují v onom. kat. „**opomenutí**“ (в Рим живял, папата не видял /книж. ирон./ „за човек, който е пропуснал да извърши най-важното или да забележи най-очевидното“, FRBE I: 181; в Цариград живял, царя не видял /ирон./ „за човек, който е пропуснал да извърши най-важното или да забележи най-очевидното“, FRBE I: 189; ходил в/на Стамбул, а царя не видял /ирон./ „за човек, който е пропуснал да извърши най-важното или да забележи най-очевидното“, FRBE II: 491) а „**neznámá osoba**“ (търся кум Душан от Ниш /диал. подигр./ „искам да намеря някого, без да знам почти нищо за мястото, където той живее, без да знам добре и името му“, FRBE II: 427; Койчо от Беренде / Койчо от Койнаре (с кривото магаре) /шег./ „неизвестно кой (употребява се като отговор на въпроса „кой“, когато запитаният не иска да отговори направо, или не знае)“, FRBE I: 530; снаха ми Гюрга от Бутроинци /диал. подигр./ „неизвестно кой (употребява се като отговор на питането „кой е?“, когато запитаният не знае или не иска да отговори направо)“, FRBE II: 324; балдъза ми от Кестрич /жарг. грубо/ „неизвестно кой (употребява се като отговор на въпрос „кой“, когато запитаният не иска да отговори направо или не знае)“, FRBE I: 85). Bulharské frazémy v těchto onomaziologických kategoriích spojuje skutečnost, že toponymický komponent je v nich sémanticky úžeji spojen se substantivem označujícím člověka (ne nutně antroponymem). V onom. kat. „opomenutí“ je to logická vazba Řím – papež a Cařihrad – císař, tedy veřejně známé lokality a veřejně známé osobnosti, v onom. kat. „neznámá osoba“ je to náhodná vazba fiktivní osoby z okruhu blízkých a bezvýznamné či jen lokálně (u Niše regionálně) významné lokality. Toponymický komponent v sousloví vždy syntakticky představuje neshodný přívlastek.

Onom. kat. „něco není v pořádku“ (*има нещо гнило в Дания /книж./ „за държава, учреждение и пр., където съществуват големи нередности, престъпления, хаос и са нужни радикални мерки за оздравяване на атмосферата“*, FRBE I: 454; *има нещо гнило в Дания „съществуват някакви нередности, неясноти, престъпления, хаос“*, FRBE02: 139; *тъмна Индия „нещо което е забулено с тайна, в което се крие нещо не в ред, нещо нечестно“*, FRBE II: 425) je v našem výběru rovněž obsazena výhradně bulharskými frazémy, třebaže první příklad má analogie v češtině i srbochorvatštině. V obou jazycích se ovšem místo geografického jména *Dánsko* používá jeho opisu *stát dánský*: *Je něco shnilého ve státě dánském* (SČFI-VV: 847), resp. *Nešto je trulo u državi Danskoj* (ve slovnících neuvedeno – pravděpodobně kvůli svému propozičnímu charakteru – avšak zaznamenáno u Pintarić 1997: 170).

Následující onomaziologická kategorie „**zbytečná činnost**“ je zastoupena relativně nízkým počtem frazémů (čtyři), jejich frazeografické zpracování je však poměrně hojné. Český frazém s oikonymem *Athény* je zastoupen ve třech podobách (*to je jako nosit sovy do Athén* „to je zcela zbytečné, popř. pošetilé a směšné; to je marná a neúčinná snaha tam, kde jí (už) není zapotřebí“, SČFI-P: 332; *nosit sovy do Athén* „dělat zbytečnou a nesmyslnou práci“, SČFI-VS: 747; *To je (jako) nosit dříví do lesa / sovy do Athén* „to je naprosto zbytečná, nesmyslná snaha, nabídka, činnost ap. (protože druhý, druzí to už vědí, popř. to už vykonal/-i, nabízenou věc má/mají aj.)“, SČFI-VV: 232), chorvatský, resp. srbský frazém s hydronymem *Drina* ve čtyřech podobách (*ispravljati/ispraviti krivu Drinu* „pokušavati/pokušati učiniti nemoguće, tražiti pravilno rješenje u kompliciranoj situaciji, raditi uzaludan posao“, FRHSJ: 103; *ispraviti/ispravljati krivu Drinu* „popraviti/popravljati nepopravljivo, ispraviti/ispravljati tuđe greške, nastojati učiniti nešto nemoguće“, HFR: 104; *исправљати/исправити криву Дрину* „покушати/покушавати решити оно што је немогуће, што превазилази нечије моћи, узалуд настојати да се исправи нека укореењена неправда, нелогичност и сл.“, FRSJ: 245, 372; *исправљати/исправити криву Дрину* „истеривати правду; решавати врло тешка, нерешива питања“, ISJ: 84, 126, ale též „исправити све неправде; учинити немогуће“, ISJ: 104). Ve dvou podobách je zastoupen frazém s hydronymem *Marica* (*baciti što u mutnu Maricu* „uzaludno trošiti, rasipati što“, FRHSJ: 332; *бацити/бацати нешто у мутну Марицу* pouze v prvním významu

„1. узалуд потрошити/трошити нешто“, FRSJ: 32). Poslední frazém, český *vody na Tábor nedovedeš*, je zastoupen pouze v Chorvatsko-česko-slovenském frazeologickém slovníku jako ekvivalent chorvatského *ispravljati/ispraviti krivu Drinu* (HČSFR: 17). Frazémy z této onomaziologické kategorie mají společné to, že toponymický komponent je v nich buď součástí ustálené nominální struktury (*kriva Drina, mutna Marica*), nebo představuje adverbialní určení (*do Athén, na Tábor*). Za pozornost též stojí výrazná přítomnost vody, již má člověk zafixovanou jako živel, který nelze lidskou vůlí ovlivnit, co si „hraje podle vlastních not“ (české apelativum *vody*, srbochorvatská propria *Drina, Marica*).

Jazykově pestrá je též onom. kat. „**finanční faktor, zadluženost, nemajetnost**“, jež obsahuje dva české frazémy se sémanticky průhledným komponentem *Nemanice* (*princezna z Nemanic* „nemajetná, chudá dívka, popř. nevěsta“, SČFI-VN: 275; *být/bejt* (*pán/princ*) *z Nemanic* „být zcela chudý a nemít žádný velký majetek ani peníze“, SČFI-VS: 435), dva chorvatské frazémy obsahující choronymické komponenty pojmenovávající okolní země (*zadužiti se kao Turska Carevina* „imati mnogo dugova, biti prezadužen“, FRHSJ: 52; *dužan kao Grčka* „prezadužen, koji ima mnogo dugova“, HSRPF: 185) a jeden srbský rýmovaný frazém s oikonymem *Solun* (*у Солун(у) грош сомун, до Солуна сто сомунa* „нешто може испасти много скупље него што на први поглед изгледа“, ISJ: 232).

Zbýlé dvě onomaziologické kategorie spojuje fakt, že jsou téměř výhradně zastoupeny frazémy z jednoho jazyka, které jsou však doplněny jedním, resp. dvěma frazémy z jazyka jiného. Onom. kat. „**zmatek, chaos, ruch**“ je zastoupena především frazémy s kvazioikonymickým komponentem *Kocourkov* (*To je (hotovej/úplnej) Kocourkov / Je to (tu) jako v Kocourkově* „lidé a jejich práce, popř. i život tu jsou zcela chaotické a směšně nesmyslné, popř. hloupé; lidi tu všechno dělají absurdně obráceně, neúčinně a bez snahy o účinný, užitečný výsledek“, SČFI-VV: 377; *je to (tu) jako v Kocourkově* „je to všestranně zmatené, směšně si vzájemně odporující, nelogické (často:) a bez nějakého cíle, smyslu; vše se zde provádí samolibě, nesmyslně zvráceným, nemožným a směšným způsobem“, SČFI-P: 159-160) a dále strukturně analogickým frazémem *je to tu jako na Václaváku* „je tu velmi a neobvykle rušno a živo; chodí tudy nebo sem neobvykle mnoho lidí, není tu teď vůbec klid“ (SČFI-P: 379) a frazémy s toponymickým komponentem *Babylon*:

český *hotový/učiněný/úplný Babylon* „1. místo, prostředí plné zmatku, chaosu, různorodé směsice něčeho (růz. jazyků, hlasů, názorů aj.), 2. takové ovzduší zmatku a chaosu“ (SČFI-VN: 33), chorvatský *biti/naći se u Babilonu* „biti u mjestu nerazumljiva govora, biti u mjestu s mnogo govora“ (FRHSJ: 6) a srbský *bitи/наћи се/налазити се у Вавилону* „бити у месту у којем се говори много језика, с неразумљивим језиком“ (FRSJ: 91, 535). Za pozornost stojí, že zatímco v chorvatském a srbském případě význam frazému setrvává v oblasti jazykové komunikace, v českém případě dochází k rozšíření a zobecnění tohoto významu. Onom. kat. **„hrozící nebo probíhající fyzický střet“** je zastoupena různě formulovanými bulharskými frazémy obsahujícími oikonyma *Bo(jč)evci* a *Plachkovci*: *да не идеш на Боевци* диал. „да не ядеш бой (заканително предупреждение)“ (FRBE I: 240); *да те не пратя на Плачковци* диал. „да не те накарам да плачеш (употребява се като закана)“ (FRBE I: 245); *Да те не пратя на Плачковци!* диал. „да не те накарам да плачеш (употребява се като закана)“ (NFRBE: 283); *Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци* диал. „ще те бия и ще плачеш“ (NFRBE: 278). Tuto skupinu bulharských frazémů doplňuje chorvatský, resp. srbský frazém *napravi se/otvori se Kosovo* „napravi se lom, tučnjava“ (FRHSJ: 264).

DO TŘETÍ SKUPINY jsme umístili onomaziologické kategorie obsahující větší množství vzájemně formálně nesouvisejících frazémů. Takovýchto kategorií je celkem 11, pro ilustraci jsme k podrobnější analýze vybrali pět z nich.

První tři kategorie jsou antropocentrické. Onom. kat. **„neschopnost něco učinit (dobře), změnit, dotáhnout do konce“** obsahuje především bulharské frazémy, ale též dva synonymní chorvatské. Jejich struktura obsahuje pokaždé spojení toponyma s nějakým pojmenováním člověka – v jednom případě jde o národnostní skupinu (uplatňuje se etnonymum *влах* v plurálové formě): *накрай Дунав(а) власите се давят* „употребява се, за да се подчертае, че някой, в самия край на някакво трудно начинание, не е успял да издържи и не е могъл да постигне желания и очакван резултат“ (FRBE02: 203), v ostatních o osobní jméno (uplatňují se antroponyma): *ходила Цаца на Враца* диал. „употребява се, когато някой не успее да постигне целта си“ (FRBE II: 491); *какво ошел Гого на Стамбул, така дошел* диал. ирон. „за човек, който никак

не се е променил, който е останал същият глупак“ (FRBE I: 468); *колкото Бамо в Троян оправям* диал. ирон. „никак, съвсем не (оправям нещо)“ (FRBE I: 532), viz též *оправям работата колкото Бамо в Троян* диал. ирон. „никак, съвсем не оправям нещо“ (NFRBE: 189); *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba* „gubiti vrijeme beskorisno, vratiti se neobavljena posla/bez ikakve koristi“ (FRHSJ: 333), viz též „vratiti se neobavljena posla, uzalud (poslom) putovati nekamo“ (HFR: 315), *Mate u Rabac, Mate iz Rapca* „raditi bez rezultata, ništa ne postići, ne promijeniti“ (Menac-Mihalić 2010: 208).

Onom. kat. „**lhát, podvádět**“ představuje nesourodou skupinu frazémů českých, srbských a bulharských, v nichž se uplatňují nejrůznější toponyma – od oikonym (*Brno, Bursa* – zde v archaické bulharské podobě *Brusa*) přes hydronymum (*Drina*) po oronymum (*Prosečenik*). Čeština je zastoupena výrazově explicitním přirovnáním *byla to lež jako Brno* „bylo to značně velké, silné, nepříjemně intenzivní; bylo to pobuřující, nepříjemné a zahanbující“ (SČFI-P: 55), srbsština nominálním frazémem *крива Дрина* „неправда“ (ISJ: 126) a bulharština slovesnými frazémy *працам/праця в Брусa за маймуни някого* „излѣгвам, измамвам някого“ (FRBE II: 184) a *търкалям ги от Просеченик* диал. „много лъжи казвам“ (FRBE II: 425).

Konečně poslední antropocentrickou skupinou jsou frazémy sdružené v onom. kat. „**domýšlivost**“. Tato skupina rovněž představuje směsici strukturně různorodých frazémů, toponyma představují světově známá města, země či kontinenty: *myslet si, že [objevil] Ameriku* „být samolibě a krátkozrace domýšlivý, projevovat domýšlivou pýchu (na svůj objev)“ (SČFI-VS: 37); *Nerad'/nežvaň, není ti šedesát a v Rusku/Moskvě si taky nebyl!* „já o tvé rady nestojím, nemáš pro ně ještě dost zkušeností; nerad', neumíš to!“ (SČFI-VV: 777); *В Цариград не държат хляба да се обаятва* диал. ирон. „казва се на човек, който се хвали, че знае някакъв чужд език, а не може да преведе на този език някоя българска дума“ (FRBE I: 189); *свършил у Италия зад коша* диал. ирон. „за учил и недоучил човек, който се представя за много учен“ (FRBE II: 280). Výjimkou je v tomto smyslu české přirovnání *jít/chodit jako královna (ze Sáby)* „jít nebo chodit okázale, pyšně a s přehnaným sebevědomím; vystupovat pyšně a rádoby majestátně“ (SČFI-P: 175), kde choronymum *Sába* představuje starozákonní zemi/říši, a také tři chorvatské frazémy *dasa sa Vrbasa* „muškarac napuhanko“, *ljepotica iz Markuševca* „djevojka

koja umišlja da je lijepa kao neka iz velikoga grada“ a *tri gracije od Kroacije* „može se reći u šaljivom tonu kad se skupe tri ženske osobe za izlazak, ali može to imati i pogrдно značenje triju djevojaka koje su umišljene da su lijepo i dotjerane pa dižu nos“ (Pintarić 1997: 167), kde se vyskytují různorodé lokálně nebo regionálně významné topokomponenty: hydronymum *Vrbas*, urbonymum *Markuševac* a knižní choronymum *Kroacija*.

Další dvě skupiny jsou co do významu, který nesou příslušné frazémy, spjaté s fyzikálními faktory délky (vzdálenosti) a času.

Onom. kat. „**velká vzdálenost**“ sdružuje pět českých, dva chorvatské a dva bulharské frazémy. U českých je zajímavé spektrum užitých toponym, která vykazují různé stupně a podoby spjatosti s realitou:

- Lovosice, tj. oikonymum v Česku všeobecně známé (*táhnout se/být (dlouhý) jako Lovosice* „1. být neobvykle, únavně a příliš dlouhý, do délky protáhlý“, SČFI-P: 196),
- Prčice, tj. oikonymum v Česku sice známé, ale ve frazeologii se vnímání tohoto substantiva posunulo od singuláru k plurálu (*bejt v Prčicích* „1. být nepříjemně, nepohodlně (a neurčitě, nejasně) daleko“, SČFI-VS: 613),
- Vystrkov, tj. oikonymum v Česku známé nejspíše jen z frazeologie, sémanticky průhledné, zdánlivě vypadající jako účelově vymyšlené (kvazioikonymum) (*je (to) tu jako na Vystrkově* „je to zde příliš a nepříjemně vzdálené od ostatních obydlí; je to úplná samota, obvykle i tichá, popř. nudná“, SČFI-P: 398-399),
- Zlámaná Lhota, tj. čisté kvazioikonymum, vytvořené však podle reálných obrazů (*Zlámaná Lhota* „malá zapadlá ves, popř. i malé město, na odlehlém místě vzdáleném od civilizačních center“, SČFI-VN: 168),
- Tramtárie, tj. choronymum či spíše kvazichoronymum označující neexistující zemi, ale vzniklé zkomolením reálně existující předlohy (Tatárie) a navíc ztrácející svůj propriální charakter (*bydlet/být někde v Tramtării/tramtării* „bydlet, žít někde neobvykle nebo nepříjemně daleko“, SČFI-VS: 822 a *jít (někam) do Tramtárie/tramtárie* „2. jít někam nepříjemně a nejasně daleko; dostat se na vzdálené, nepovědomé místo“, SČFI-VS: 822).

Chorvatské frazémy obsahují jedno reálné choronymum, které označuje rozlehlé území na Sibiři: *biti iz Tunguzije* „biti iz dalekog, zabitnog mjesta, biti izdaleka“ a *živjeti u Tunguziji* „živjeti daleko, u zabiti, u zaostalom kraju“ (oba Menac-Mihalić 2010: 206). Bulharské frazémy obsahují reálná oikonyma, ovšem ani jedno z měst

se nenachází na bulharském území: *в Дуарбекир* „много далече“ (FRBE I: 119, též FRBE02: 50), *на Франкфурт на Майн* „много далече“ (NFRBE: 172).

Onom. kat. „časový faktor“ je z hlediska zařazených frazémů výrazně pestřejší než ta předchozí jak co do jazykové příslušnosti, tak co do typu toponymického komponentu. Nevyskytují se zde kvazitoponyma ani zkomolená či sémanticky průhledná pojmenování, typologicky tu narazíme na oikonyma (*Lovosice, Praha, Řím, Ерусалим, София, Враца*), choronyma (*Čechy, Kosovo*) a hydronyma (*Dunav, Sava*). Slovesný komponent mnohdy označuje nějaký proces spojený s vyšší důležitostí časového faktoru (*vypravovat se, stavět, stíci* „přijít“), ale vyskytují se i slovesa spojená s živly (*proteći* „protéct“ vers. *горя* „hořet“, *запаля се* „zapálit se“). České frazémy v této onom. kat. jsou: *vypravovat se jako vrabci z Čech* „složité a v podstatě zbytečně dlouho se oblékat, připravovat věci s sebou a stále nechtěně oddalovat svůj odchod, popř. zdržovat druhého“ (SČFI-P: 393); *táhnout se/být (dlouhý) jako Lovosice* „3. trvat nudně nebo únavně a příliš dlouho“ (SČFI-P: 196), resp. *Táhne se to jako Lovosice* „je to zdlouhavě nudné a únavné; trvá to příliš a jednotvárně dlouho“ (SČFI-VV: 442); *Není Řím ani Praha jednoho roku/za jeden rok vystavěn* „každá věc potřebuje podle své povahy svůj čas a věci (dodnes památné a) významné a složité vyžadují času nejvíc; důležité věci nelze uspěchat“ (SČFI-VV: 795). Chorvatské frazémy v této onom. kat. jsou: *mnogo će vode (dotle) proteći (Dunavom/Savom)* „proći će još mnogo vremena“ (FRHSJ: 748), resp. *puno/mnogo je vode proteklo (Savom/rijekom i sl.)* „puno je vremena prošlo, trebalo je mnogo vremena za što“ (HFR: 664); *kasno Janko na Kosovo stiže* „zakasnio je tko, prekasno je stigao tko“ (HFR: 191). Bulharské frazémy v této onom. kat. jsou: *стар като Ерусалим/света* „jako star /o osobi/“ (HSRPF: 239); *кога е горело Враца* диал. „много отдавна“ (FRBE I: 522) a *запалила се е София* диал. „казва се от гостите, когато черпенето се забави“ (FRBE I: 349).

3. Motivační aspekt

V této kapitole se budeme toponymickými komponenty v námi vybraných národních frazeologiích zabývat z hlediska motivačního. Bude nás především zajímat, do jaké míry se kulturně-historická, geograficko-morfologická, popř. jiná asociace spojená s tím kterým toponymickým komponentem promítá do významu příslušné frazeologické jednotky.

3.1 Motivační báze

Tzv. motivační báze tvoří spolu s derivační bází frazeotvornou bázi. Motivační bázi přitom tvoří významy slov ve slovním spojení předtím, než došlo k jeho frazeologizaci. Derivační bází se rozumí slovo, volné slovní spojení, ustálené slovní spojení nebo jiný frazém (FrazTerm 1995: 54). Hovoříme-li o motivaci tak, jak jsme ji představili, je zřejmé, že budeme provádět *diachronní analýzu*, neboť ze synchronního hlediska nelze z frazému vydělovat jednotlivé komponenty a ty pak zkoumat s ohledem na lexikální význam jejich slovních předobrazů (srov. Čermák 2007: 34 nebo Dobříková 2014: 37). F. Čermák je zároveň přesvědčen, že „frazém není svými komponenty přímo a měřitelně motivovaný“ (tamtéž). Myslí tím samozřejmě nesmyslnost provádět sémantickou analýzu v synchronním aspektu a uvádí příklad frazému *leje jako z konve* „hodně prší“, kde podle něho nemůžeme význam „prší“ dávat do souvislosti s komponentem *leje*, neboť zbylá část frazému *jako z konve* by pak logicky musela znamenat „hodně“, což ale neznamena (srov. **spí jako z konve*) (tamtéž). Čermák proto u této problematiky raději používá opatrnější termíny jako *zdánlivá motivovanost* nebo *sémantická participace* komponentu na významu frazému (tamtéž: 38), která může být přítomna, ale také nemusí (viz na základě jejího odstupňování známá Vinogradovova sémantická klasifikace frazémů pracující s motivační „průhledností“ komponentů – srov. FrazTerm 1995: 91, 93, 108).

Dosud jsme ovšem hovořili o apelativních komponentech. Jakmile se komponentem stává proprium, situace se do jisté míry mění – onyma nemají svůj lexikální význam, takže nemohou ani sémanticky participovat na významu

frazému, ale během frazeologizace ztrácejí i svou onymickou funkci, tj. souvislost s konkrétní osobou nebo objektem, začínají plnit funkci apelativa (Skladaná 1994: 62, cit. dle Dobříková 2014: 35, viz též Dobříková 2014: 39). N. Pintarićová výsledek procesu deproprializace komentuje slovy, že jejich nový, tj. přenesený význam vyjadřuje všeobecné (národní) kulturologické charakteristiky a tyto charakteristiky nazývá *etnoalegorémy* (Pintarić 2002: 183, cit. dle Dobříková 2014: tamtéž). Přes tyto funkční a charakterizační posuny však dáváme za pravdu M. Dobříkové, že ve frazeologii existují jednotky, u nichž jedinečný referenční vztah k denotátu zůstává zachovaný (tamtéž), takže motivační úlohu onymických komponentů v nich směrem k významu příslušné frazeologické jednotky bychom mohli pojmenovat spíše jako *asociativní* nebo *konotativní*. Percepce rezultátu nějaké události nebo jiného jevu asociovaného u uživatelů určitého jazyka s příslušným toponymem se v nějaké míře promítá do výsledného významu frazému.¹⁰⁰ Tato míra může být značná, slabá nebo nulová a podle toho tedy můžeme hovořit o *zásadní* či *silné, slabé* nebo *nulové* asociativní motivaci. Je přitom třeba mít na zřeteli, že povědomí o asociativních specifikách určitých toponym se může v čase měnit (a nestejně může být i v různých vrstvách sociálního průřezu příslušným jazykovým společenstvím), takže i charakteristika motivačního vztahu topokomponentu a frazému, jehož je součástí, se může měnit.

Abychom zjistili, zda se námi sledovaná toponyma mohou v komunikátech vyskytovat samostatně ve svém přeneseném významu, který se podílí na významu celého příslušného frazému, tj. zda jsou s příslušnou asociací spojeny natolik silně, že nemusí nutně potřebovat svůj frazeologický strukturní kontext, podívali jsme se na několik toponym do korpusech. V korpusech jsme se pokusili najít ty příklady, o nichž by bylo možno říct, že se jedná o v jistém smyslu elidované podoby známých frazémů. V českém korpusu SYN2015 jsme vyhledali toponyma *Chlumec*, *Canossa*, *Sahara* a *Sibérie*, v chorvatském korpusu HNK jsme vyhledali toponymum *Stenjevac*. Výsledek je tento:

---

¹⁰⁰ Zde je nutno připomenout, že schopnost nositelů jazyka vytvořit si správnou asociaci je pro pochopení především těch frazémů, u nichž je asociativní motivace silná, zcela zásadní, což činí frazémy s toponymickým komponentem specifické – nestačí tu totiž jen znát význam apelativních komponentů, bez znalosti potřebných reálií se strukturně jednoduchý bulharský frazém *че уда в Орландовци*, chorvatský *otići u Lovrečane* nebo český *ležet na Olšanech* stanou motivačně neprůhlednými a tudíž nesrozumitelnými (Orlandovci, Olšany i Lovrečan jsou lokality se hřbitovy, proto příslušné frazémy znamenají „zemřít“ nebo „být mrtvý“).

SYN2015:

Chlumec (i.p.m. 0,04; ARF 3,21)¹⁰¹ – celkem 5 výskytů, z toho 2 metajazykové vyjadřující se k příslušnému přirovnání, 0 elidovaných

Canossa (i.p.m. 0,06; ARF 4) – celkem 7 výskytů, z toho 4 z jednoho zdroje, z nichž 1 elidovaný:

Canossa dopadla prezidentovi dobře (MfD)

Sahara (i.p.m. 0,09; ARF 5,48) – celkem 11 výskytů, z toho 1 elidovaný:

Na koupání to příští týden bude, ale žádnou Saharu nečekejte (Nedělní Blesk)

Sibérie/sibérie (i.p.m. 0,08; ARF 5,09) – celkem 10 výskytů (pouze 1 s velkým počátečním písmenem), z toho 5 elidovaných:

že by mu přála, aby musel jít v té sibérii s dětmi ven (Týdeník Květy);

Vás ale přivítá taková sibérie, že se hned snažíte jakkoli rozpohybovat (Deníky Moravia);

hodiny trvajících hádka o definici rozdílů mezi hezkým počasím a sibérií (Týdeník Květy);

aby věděla, že jsem s ní v té životní sibérii, v tom jejím trápení (Cinkvoko a jiné texty o školení za školou);

Před třístupňovou sibérií se na překážkový trénink ukryla do tunelu (Sport)

HNK:

Stenjevac – celkem 3 výskyty, z toho 2 z jednoho zdroje, oba elidované:

Pjesništvo jest stvarnije od stvarnosti, ali kad zaboravi na motive one neposredno tekuće stvarnosti, mirno može u Stenjevac; kad se pjesnik stane baviti tekućom politikom, to je jednako odlasku u Stenjevac

Zkusme nyní ve smyslu asociativní motivace analyzovat čtyři vybrané frazémy: české *patřit do Bohnic/Kateřinek* „být blázen, bláznit, chovat se nenormálně, nesmyslně, popř. i hrozivě a nebezpečně (tj. zasloužit si nebo potřebovat internaci v ústavu)“, *vypravovat se jako vrabci z Čech* „složitě a v podstatě zbytečně dlouho se oblékat, připravovat věci s sebou a stále nechtěně oddalovat svůj odchod, popř. zdržovat druhého“, srbského *исправљати/исправити криву Дрину* „покушати/покушавати решити оно што је немогуће, што превазилази нечије моћи, узалуд настојати да се исправи нека укорењена неправда, нелогичност и сл.“ a bulharského *в*

---

¹⁰¹ i.p.m. = instances per million words (viz <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:ipm>); ARF = average reduced frequency (průměrná redukovaná frekvence – viz <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:arf>).

Цариград живял, царя не видял ирон. „за човек, който е пропуснал да извърши най-важното или да забележи най-очевидното“.

1. Význam frazému s topokomponenty **Bohnice, Kateřinky** je evidentně motivován samotnými toponymy, neboť ty jsou v povědomí Čechů spjaty s psychiatrickou klinikou. Proto lze učinit závěr, že podíl těchto topokomponentů na asociativní motivaci příslušného frazému je **zásadní**.

2. Význam frazému s topokomponentem **Čechy** není s užitým toponymem nijak spojen, choronymum *Čechy* v nositelích češtiny nevytváří žádné asociace spojené s loudáním nebo zdržováním, takže podíl tohoto topokomponentu na asociativní motivaci příslušného frazému je **nulový**.

3. Význam frazému s topokomponentem **Drina** není s tímto hydronymem spjat bezprostředně (*Drina* se nespojuje s nemožností, zbytečností konání), avšak metaforický obraz klikaté řeky jako něčeho, co je dané a co nelze lidskou vůlí změnit, je poměrně zřejmý (motivačně průhledný), posílený navíc atributem *kriva* „klikatící se“. Z toho lze učinit závěr, že podíl topokomponentu *Drina* na asociativní motivaci příslušného frazému je patrný, není však zásadní. Můžeme ho proto charakterizovat jako **slabý**.

4. Význam frazému s topokomponentem **Carigrad** není s užitým toponymem nijak spojen, oikonymum *Carigrad* v nositelích bulharštiny nevytváří žádné asociace spojené s propásmutím nějaké příležitosti nebo neučiněním něčeho důležitého, takže podíl tohoto topokomponentu na asociativní motivaci příslušného frazému je opět **nulový**.

3.2 Motivační modely

Toponyma, podobně jako jiná propria nebo i komponenty apelativní povahy, které mají výrazný konotativní potenciál (například zooapelativa), se mohou v konkrétním frazému určitého jazyka měnit, aniž by docházelo k sémantické mutaci nebo alespoň modifikaci. Tyto lokálně či regionálně podmíněné asociace poté vedou k tomu, že frazém s určitou stabilizovanou syntaktickou strukturou může existovat v několika specifických variantách, které se liší na pozici toponymického komponentu. Vznikají tak tzv. **motivační modely** (srov. FrazTerm 1995: 54). Typickými motivačními modely bývají frazémy

psychiatrické (*utéct/patřit do [lokalita známá psychiatrickou léčebnou]*), spánkové (*jít do [/pseudo/lokalita svým názvem evokující spánek]*) nebo hřbitovní (*odejít/být/ležet na [lokalita známá hřbitovem]*), ale jednotlivé národní frazeologie oplývají i jinými podobnými frazémy vykazujícími motivační modelovost, jež ovšem nebývá tak sémanticky výrazná (srov. sch. *i/pa mirna [Bosna/Bačka/Krajina]*). Variantní frazémy s ohledem na paradigmatata variantních toponym můžou představovat jednotky stylisticky homogenní (výhradně ze standardu nebo výhradně ze substandardu), ale také jednotky stylisticky heterogenní (ze standardu i substandardu).

3.3 Asociativní motivace zásadní

Frazémy s toponymickým komponentem, který s ohledem na asociace, jež samostatně vyvolává, podle našeho názoru **zásadně participuje** na významu celé jednotky, jsou shromážděny v následujícím výčtu. Celou skupinu můžeme určitým způsobem systematizovat – topokomponent často označuje lokalitu, která je v obecném povědomí spjata např.

- s věznicí nebo jinou restriktivní institucí:

odvézt někoho na Pankrác „odvézt zatčeného k výslechu nebo odsouzeného do vězení“ (SČFI-VS: 531)

sedět/být/bejt na Pankráci „být zavřený ve vězení“ (SČFI-VS: 531)

íci na Katalinića brig „otići u zatvor“ (Menac-Mihalić 2010: 214) (lokalita v rámci Splitu, Chorvatsko)

Otišao je u Zenicu „[biti] politički zatvorenik ili kriminalac“ (Pintarić 1997: 170) (Zenica je město v Bosně a Hercegovině)

Pazi, ići ćeš u Lepoglavu!; Pazi da ne zaradiš Goli Otok „upozorenja da se na javnim mjestima ili pred kim sumnjivim (...) ne pričaju politički vicevi ili druge političke aluzije, jer se za verbalni delikt moglo ići u zatvor (Pintarić 1997: 170) (Lepoglava je město v Chorvatsku; Goli Otok je severojadranský ostrov v Chorvatsku)

- s psychiatrickou léčebnou nebo jinou podobnou institucí:

Uteks/utekls (snad) z Bohnic? „to je nesmysl (a já ho rozhodně odmítám); to je absurdní (co děláš, říkáš), neuvažuješ vůbec rozumně (a je třeba to hned zastavit, odmítnout)“ (SČFI-VV: 67)

je/vypadá jako by/když utekl z Bohnic „být podivně, nevhodně nebo nedostatečně a směšně oblečen; nebýt zcela oblečen nebo zapnut a působit divně, bláznivě; chovat se, mluvit, pohybovat se podivně, nejasně, trhavě a směšně nápadně“ (SČFI-P: 52)

dostat se/přijít do Bohnic/Kateřinek „být odvezen, zavřen do blázince (např. v pražské čtvrti Bohnice); být nuceně internován v ústavu pro choromyslné“ (SČFI-VS: 52)

patřit do Bohnic/Kateřinek „být blázen, bláznit, chovat se nenormálně, nesmyslně, popř. i hrozivě a nebezpečně (tj. zasloužit si nebo potřebovat internaci v ústavu)“ (SČFI-VS: 52)

utéct z Bohnic/Kateřinek „být nerozumný, bláznivý; chovat se nesmyslně, (jakoby) nerozumně, bláznivě“ (SČFI-VS: 52) (obě lokality jsou v Praze)

zreo u ludnicu/Vrapče „neuravnotežen, u lošem psihičkom stanju, psihički bolean“ (HFR: 299)

zreo za Stenjevec „lud, poludio, nenormalan“ (FRHSJ: 645) (Vrapče, Stenjevec, též Stenjevec – obě lokality jsou v rámci Záhřebu, Chorvatsko)

zreo za Jankomir (Pintarić 1997: 166) (Jankomir – lokalita v rámci Záhřebu, Chorvatsko)

on je za Jagomir (Pintarić 1997: 166) (Jagomir – lokalita v rámci Sarajeva, Bosna a Hercegovina)

on je iz Šibenika (Pintarić 1997: 166) (Šibenik – město v Chorvatsku)

biti za Lopaču (Vasung 2012: 61) (Lopača – lokalita v rámci obcí Jelenje poblíž Rijeky, Chorvatsko)¹⁰²

biti za Domanoviće (Domanovići – lokalita v rámci obcí Čaplina, Bosna a Hercegovina)

pobjegao je iz Popovače tko; (zreo/spreman) za Popovaču (Popovača – městečko v Chorvatsku)

biti (zreo) za Šibenik (město v Chorvatsku)

zreo (spreman) za Ugljan (Ugljan – jadranský ostrov, Chorvatsko)

zreo za Banjske dvore (Banjski, též Bajnski dvori – součást lokality Gornje Ladanje v rámci obcí Vinica, Chorvatsko)

autobus za Jankomir čeka koga (vše viz Menac-Mihalić 2010: 207–214) (lokalita v rámci Záhřebu)

zreo za Соколац (RS-metal 2008) (město v Bosně a Hercegovině)

зreo за Ковин (BJ Bikers 2013) (město v Srbsku)

за Карлуково сџм (Vasung 2012: 61) (lokalita v rámci obcí Lukovit, Bulharsko)

Pro ilustraci tu uvádíme i makedonské **печен за Бардовци** „боледува од ментална болест“ patřící do stejné kategorie (Nikodinovska 2018: 227);

- se hřbitovem:

dostat se/odstěhovat se na Olšany „zemřít a být pohřbený, pochovaný“ (SČFI-VS: 514)

ležet na Olšanech „být (už) mrtvý a pohřbený“ (SČFI-VS: 514) (lokalita v Praze)

sprema se na Mirogoj; otišao je na Mirogoj; leži na Mirogoju; poslali su koga na Mirogoj (Pintarić 1997: 166) (lokalita v rámci Záhřebu, Chorvatsko)

on je za Bare; otišao je na Bare (Pintarić 1997: 166) (Bare – lokalita v rámci Sarajeva, Bosna a Hercegovina)

otíci u Lovrečane (Lovrečan – lokalita v rámci obcí Ivanec, Chorvatsko)

ići na Miholane; spremi koga na Miholane (ofic. Mihovljan – lokalita v rámci obcí Čakovec, Chorvatsko)

---

¹⁰² O výrazu *občina* viz dále podkapitola 4.2.1 Oikonyma vers. urb(an)onyma – problematika vymezení.

poći na Skitaču (vše viz Menac-Mihalić 2010: 207–209) (Skitača – lokalita na Istrii v rámci obcí Raša, Chorvatsko)

ще уда в Орландовци „ще умра“ (FRBE II: 520) (Orlandovci – lokalita v rámci Sofie).

Toponymum může též být využito pro svou sémantickou průhlednost (často ovšem z hlediska jazykové reality jen zdánlivou, povrchní, jedná se tedy o funkční toponymum nebo přímo za tím účelem zkonstruované kvazitoponymum) nebo jiné stylistické vlastnosti (humor, rytmika, rým...), které jsou nositeli příslušného jazyka zřetelně identifikovatelné:

jít do hajan „jít spát“ (SČFI-VS: 331) (Hajany – několik sídel v Česku s tímto názvem)

пошел съм за Спанчевци диал. „спи ми се и се каня да спя; легнал съм си вече да спя“ (FRBE II: 173) (Spančevci – lokalita v rámci obcí Väršec, Bulharsko)

ще вървя на Спъниците диал. „спи ми се“ (FRBE II: 518) (Spāncite – bulharské kvazioikonymum)
Pro ilustraci tu uvádíme i slovinské **iti v Pančevo/Mižule** „iti spat“ patřící do téže kategorie spojené s odchodem spát ([Pančevo/Mižule] sta fiktivni „deželi“, katerih imeni sta tvorjeni iz glagolov pančati „spati“, mižati „imeti zaprte oči“ – Kržišnik 2018: 28),¹⁰³

земља Дембелуја „име измишљене земље, у којој се не мора ништа радити, где ,тече мед и млеко““ (Fekete 1996: 24)

zemlja dembelija „izmišljena zemlja u kojoj ,teče med i mlijeko’/u kojoj se ne mora ništa raditi“ (FRHSJ: 785)

To je (hotovej/úplnej) Kocourkov; Je to (tu) jako v Kocourkově „lidé a jejich práce, popř. i život tu jsou zcela chaotické a směšně nesmyslné, popř. hloupé; lidi tu všechno dělají absurdně obráceně, neúčinně a bez snahy o účinný, užitečný výsledek“ (SČFI-VV: 377)

je to (tu) jako v Kocourkově „je to všestranně zmatené, směšně si vzájemně odporující, nelogické (často:) a bez nějakého cíle, smyslu; vše se zde provádí samolibě, nesmyslně zvráceným, nemožným a směšným způsobem“ (SČFI-P: 159-160)

kao da je iz Tunguzije „za osobu koja ne zna dobro govoriti, ne zna se ponašati, ništa joj nije jasno, priglupa je“ (Pintarić 1997: 168)

biti iz Tunguzije „biti iz dalekog, zabitnog mjesta, biti izdaleka“

živjeti u Tunguziji „živjeti daleko, u zabiti, u zaostalom kraju“ (oba Menac-Mihalić 2010: 206)

je (to) tu jako na Vystrkově „je to zde příliš a nepříjemně vzdálené od ostatních obydlí; je to úplná samota, obvykle i tichá, popř. nudná“ (SČFI-P: 398-399)

---

¹⁰³ Pančevo je přitom skutečné město, ležící ovšem v Srbsku v blízkosti Bělehradu (administrativně patří do Vojvodiny a má asi 90 tis. obyvatel), takže se lze domnívat, že slovinský tvar „fiktivní oblasti určené k spánku“ je tímto městem s velkou pravděpodobností alespoň druhotně motivován. J. Keber ovšem tvrdí, že spojitost se srbským městem je pouze zdánlivá, a souvislost vidí se slovinským slovesem *pančati*, v dětském jazyce znamenajícím „spát“ (SSF: 661). Podle mého názoru je „případ Pančevo“ případem, který v následující kapitole, v níž mj. hovořím o kvazitoponymech, lze nepochybně zařadit do kategorie 2, přičemž Keber i Kržišniková se přiklání k variantě 2b, kdežto já spíše k variantě 2a (viz podkapitoly 4.12 Toponyma a kvazitoponyma /2. část/ a 4.13 Frazémy s (kvazi)toponymickým komponentem a jejich klasifikace na základě motivačního vztahu).

Je tu jako na Vystrkově „je to tu opuštěné, chladno a hodně tu fouká vítr“ (SČFI-VV: 990)

Zlámaná Lhota „malá zapadlá ves, popř. i malé město, na odlehlém místě vzdáleném od civilizačních center“ (SČFI-VN: 168)

být/bejt z Hovězí Lhoty „být hloupý, prostoduchý, naivní“ (SČFI-VS: 347)

bydlet/být někde v Tramtáříi/tramtáříi „bydlet, žít někde neobvykle nebo nepříjemně daleko“ (SČFI-VS: 822)

jít (někam) do Tramtárie/tramtárie 1. „odejít někam, jít pryč“ 2. „jít někam nepříjemně a nejasně daleko; dostat se na vzdálené, nepovědomé místo“ (SČFI-VS: 822)

princezna z Nemanic „nemajetná, chudá dívka, popř. nevěsta“ (SČFI-VN: 275)

být/bejt (pán/princ) z Nemanic „být zcela chudý a nemít žádný velký majetek ani peníze“ (SČFI-VS: 435)

Je vod Drážďan, ne vod Berouna „rád tu dívku, dívky, ženy svádí a dvoří se jim, ale oženit se nechce“ (SČFI-VV: 230)

да не идеш на Боевци диал. „да не ядеш бой (заканително предупреждение)“ (FRBE I: 240)

да те не пратя на Плачковци диал. „да не те накарам да плачеш (употребява се като закана)“ (FRBE I: 245)

Да те не пратя на Плачковци! диал. „да не те накарам да плачеш (употребява се като закана)“ (NFRBE: 283)

Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци. диал. „ще те бия и ще плачеш“ (NFRBE: 278)

търкалям ги от Просеченик диал. „много лъжи казвам“ (FRBE II: 425)

пращам/пратя в Бруса за маймуни някого „излъгвам, измамвам някого“ (FRBE II: 184).

Топонимум může též být využito

- pro jednoznačné, tj. alespoň v daném jazykovém prostředí široce známé historické, biblické nebo jiné mytologické konotace:

dopadnout/pochodit jako sedláci u Chlumce „být úplně, popř. s výsměchem poražen; vůbec nic nezískat a dopadnout velmi špatně“ (SČFI-P: 318)

вадя от батака (вадя/изваждам от батака/блатото) „помагам на някого да излезе от объркано и неприятно положение“ (FRBE02: 47)

направи се/отвори се Косово „направи се lom, tučnjava“ (FRHSJ: 264)

проћи као Јанко на Косову „лоше проћи, немати успеха, страдати“ (ISJ: 202)

закъсал съм като (кralи) Марко на Косово (поле) „в много тежко, безизходно положение съм“ (FRBE02: 107)

като Марко на Косово поле „за изпадане в много затруднено положение“ (MFRBE: 107)

Јак је ти, Раковско? – Оузко! „Раковско је в тешкој ситуаци (а ућ аси брзо падне)“ (SČFI-VV: 753)

то је (пomalу) јакo за Раковска/Hitlera „је то неснесително, прехнано ауторитарско, попре. неоправдано тврдо, строје опатрење; то је веома важна ноузова или хрoзива ситуација“ (SČFI-P: 306)

To je (pomalu) jako za Rakouska/Hitlera/bolševika „to je nesnesitelně, nepřijatelně autoritářské a tvrdé opatření; to je velmi vážná nouzová situace“ (SČFI-VV: 268)

být svobodný jak Amerika „být bez rodinných závazků a starostí“ (SČFI-P: 34)

živjeti kao beg u Hercegovini „great living conditions, life devoid of any problems“ (Vidović Bolt – Szerszunowicz 2008: 138)

живети као бег на Херцеговини „живети добро“ (Fekete 1996: 25)

блажена Аркадия книж. „страна или място, където се живее и работи спокойно, безгрижно, където животът не е смущаван от никакви неприятности“ (FRBE I: 95)

блажена Аркадия книж. „място, където животът е лек и безгрижен“ (FRBE02: 34)

hotový/učiněný/úplný Babylon 1. „místo, prostředí plné zmatku, chaosu, různorodé směsice něčeho (růz. jazyků, hlasů, názorů aj.)“ 2. „takové ovzduší zmatku a chaosu“ (SČFI-VN: 33)

biti/naći se u Babilonu „biti u mjestu nerazumljiva govora, biti u mjestu s mnogo govora“ (FRHSJ: 6)

биту/наћи се/налазиту се у Вавилону „бити у месту у којем се говори много језика, с неразумљивим језиком“ (FRS: 91, 535)

To je hotová Sodoma a Gomora! „to je nenormální, vulgární n. obscénní a já to odsuzuju“ (SČFI-VV: 831)

Sodoma (a) Gomora 1. „místo, prostředí, kde se (hromadně) provádí něco nemravného, hanebného, kde se pášou různé prostopášnosti a neřesti nebo které má takovou pověst“ 2. „nemravný, nezřízený život, takováto hromadná mravní zkáza v určitém prostředí“ (SČFI-VN: 327)

Sodoma i Gomora „razvrat, najveća pokvarenost; propast, pakao“ (FRHSJ: 625)

Sodoma i Gomora „veliki razvrat (nemoral), pokvarenost“ (HFR: 548)

Содома и Гомора „највећи разврат, највећа поквареност; пропаст, пакао“ (ISJ: 70)

Содом и Гомор книж. „пълен упадък на нравите, нравствена разпуснатост, разврат“ (FRBE II: 326)

Содом и Гомор книж. „пълен нравствен упадък, разврат“ (MFRBE: 167)

překročit Rubikon „udělat závažné a osudové životní rozhodnutí, rozhodnout se a neodvratně tak poznamenat svůj další život, práci ap.“ (SČFI-VS: 684)

prijeći Rubikon „donijeti smjelu/neopozivu odluku, učiniti odlučan korak“ (FRHSJ: 579)

prijeći/prelaziti Rubikon „donijeti/donositi veliku (neopozivu, sudbinsku) odluku, učiniti/činiti odlučan korak“ (HFR: 506)

прећи Рубикон „донети смелу одлуку, учинити одлучан корак“ (ISJ: 197)

минавам/мина Рубикон; преминавам/премина Рубикон книж. „извършвам крайно смела постъпка, която има сериозни последици за мене, предприемам решителна стъпка“ (FRBE I: 587-588, FRBE II: 197-198)

минавам/преминавам Рубикон „извършвам смела и решителна постъпка с важни последици за мене“ (FRBE02: 187)

минавам/мина Рубикон „предприемам решителна постъпка, със сериозни последици за мен“ (FRBE14: 163)

преминавам Рубикон „правя решителна, съдбовна крачка; смело преодолявам голямо препятствие, което ме поставя в нова позиция, с нови възможности“ (FRBE14: 218)

Картаген трябва да бъде разрушен! „настойчив призив за борба с враг или с някакво препятствие“ (FRBE02: 147)

Тарпейска скала книж. „място над пропаст, на гибел“ (NFRBE: 251)

jít do Canossy „pokořit se a jít se podvolit, omluvit ap.“ (SČFI-VS: 75)

popeti se na Parnas „postati pjesnik“ (FRHS): 453)

napít se z řeky zapomnění/z vody Léthé „zbavit se starostí, vzpomínek a osudně, osudově zapomenout“ (SČFI-VS: 709)

syn Izraele „žid, Žid“ (SČFI-VN: 345)

- pro jednoznačné, tj. široce známé geograficko-sociální nebo geograficko-klimatické konotace:

je to tu jako na Václaváku „je tu velmi a neobvykle rušno a živo; chodí tudy nebo sem neobvykle mnoho lidí, není tu teď vůbec klid“ (SČFI-P: 379)

je (to) tu jako na Vystrkově „je to zde příliš a nepříjemně vzdálené od ostatních obydlí; je to úplná samota, obvykle i tichá, popř. nudná“ (SČFI-P: 398-399)

Je tu jako na Vystrkově „je to tu opuštěné, chladno a hodně tu fouká vítr“ (SČFI-VV: 990)

(je tam) zima jako na Sibiři; je tam jako na Sibiři „je tam neobvykle velká a nepříjemná zima“ (SČFI-P: 311, 320)

Je tam zima jak na Sibiři „je tam velmi nepříjemné chladno a velký mráz“ (SČFI-VV: 1022)

Je tam úplná Sibérie „je tam velká zima a velmi nevlídné, nepříjemné počasí“ (SČFI-VV: 803-804)

Tu je kao u Sibiru; Tu je pravi pravcati Sibir „hladnoća“ (Pintarić 1997: 168)

Je to/tady úplná sahara/Sahara „je tady strašné horko, vedro a sucho; celé místo je vyprahlé a horké“ (SČFI-VV: 796)

Je tam (horko/vedro) jako na Sahaře „je tam velké a nepříjemné vedro; je tam příliš horko (a vyvolává to únavu, pocení a žízeň)“ (SČFI-VV: 796)

je tam (horko) jako na Sahaře „je tam velmi nepříjemné a těžko snesitelné suché horko nebo horké počasí“ (SČFI-P: 317)

(být) vyprahlý jako Sahara „být zcela vysušený, vyprahlý a obvykle i neúrodný, nehostinný; být velmi žíznivý“ (SČFI-P: 317)

Ovo je Afrika; vruće kao u Africi „velika vrućina“ (Pintarić 1997: 169)

(velik) kao Velebit „u doslovnom se značenju odnosi na fizičku veličinu nekog entiteta, a to se proširuje na intenzitet, važnost i slično“ (Parizoska 2018: 146)

- nebo pro široce srozumitelné vymezení nějakého prostoru:

od Šumavy k Tatrám „vyjádření, že nějaká činnost se týkala území bývalé Československé republiky od jednoho konce na druhý“ (SČFI-VN: 352)

od Триглава до Бевђелије „диљем Југославије“ (Fekete 1996: 25)

от Япония до Патагония „по целия свят“ (NFRBE: 200).

Jev pojmenovaný příslušným toponymem může být přímo cílem frazeologizovaného sdělení nebo jeho synekdochickým pojmenováním:

V Praze blaze tomu, kdo má peníze; V Praze blaze, ale draze „pobyt, život v Praze jsou příjemné, ale nákladné, dražší než jinde; v Praze se žije dobře, když jsi bohatý“ (SČFI-VV: 708)

stověžatá Praha „označení pro hlavní město ČR s panoramatem vyznačujícím se množstvím věží“ (SČFI-VN: 271)

stříbropěnná Vltava „stříbřitě leskle se pěnící hladina řeky Vltavy“ (SČFI-VN: 387)

Vltavou křtěný / křtěný Vltavou „takový, který se narodil v Praze, který je rodilý, popř. typický Pražák nebo se cítí pražským patriotem“ (SČFI-VN: 387)

být křtěný/bejt křtěnej Vltavou „narodit se v Praze, pocházet z Prahy (a být pravý, typický Pražák)“ (SČFI-VS: 885).

3.4 Asociativní motivace slabá

Frazémy s toponymickým komponentem, který s ohledem na asociace, jež samostatně vyvolává, podle našeho názoru **participuje** na významu celé jednotky jen **omezeně, slabě**, jsou shromážděny v následujícím výčtu.

První velkou skupinou jsou různé jazykové mutace frazému *objevit Ameriku*; souvislost amerického kontinentu a něčeho nového, relativně nedávno objeveného je všeobecně známá, avšak celková sémantika frazému (spojená s naivitou, neznalostí, event. domýšlivostí) s asociací, která nás napadne v souvislosti s Amerikou, dle našeho soudu přímo nesouvisí. Frazém má ve všech zkoumaných jazycích ironické vyznění, s jedinou výjimkou – tou je první význam popsáný J. Matešičem ve FRHSJ: 3):

objevit/objevovat Ameriku „údajně objevit, zjistit n. vymyslet, vymýšlet, co je běžně známé a samozřejmé (popř.: a být na to hrdý); upozornit, upozorňovat halasně na samozřejmé“ (SČFI-VS: 37)

myslet si, že [objevil] Ameriku „být samolibě a krátkozrace domýšlivý, projevovat domýšlivou pýchu (na svůj objev)“ (SČFI-VS: 37)

otkriti/pronalaziti/pronaći Ameriku 1. „svratiti pažnju, upozoriti na što nepoznato/značajno važno“ 2. „predstaviti što kao novo što je već oдавно poznato, priopćiti/reći/pronaći tobože novu stvar“ (FRHSJ: 3)

otkriti/otkrivati Ameriku „objaviti/objavljivati već davno poznatu stvar, predstaviti/predstavljivati poznato kao novo“ (HFR: 21)

открити/откривати Америку; пронаћи/проналазити Америку „изнети/износити познате, баналне чињенице, нешто одавно познато представити/представљати као ново и непознато“ (FRSJ: 18)

пронаћи/открити Америку „представити као ново оно што је већ познато“ (ISJ: 47)
откривам/открива Америка „проумјавам или казвам нешто отдавна известно“ (FRBE II: 72)
откривам Америка подигр. „нищо ново и неизвестно не казвам“ (MFRBE: 144)
откривам Америка/велосипеда/колелото/топлата вода подигр. „проумјавам или казвам нешто общоизвестно, банално и добре познато“ (FRBE02: 252).

Podobně v následujících frazémeh je Amerika pouze symbolem bohatství, což je v analyzovaných jednotkách přítomno jako jakýsi zdroj bohatství, ale se sémantikou frazému topokomponent *Amerika* přímo nesouvisí:

мít strýčka/strejčka v Americe „mít záhadný a bohatý zdroj příjmů a být takto bohatý“ (SČFI-VS: 773)
ујак из Америке „iznenadna sreća koja donosi blagostanje/bogatstvo“ (FRHSJ: 716)
ујак из Америке „изненадна срећа, добитак, наследство“ (ISJ: 251)
вуйчо от Америка (za potvrzení existence bulharské jednotky děkuji kolegyni Vanji Zidarovové)

Analogicky s předchozím je i hydronymum *Drina* spjato s obrazem řeky s velice se klikatícím tokem, avšak celkový frazeologický význam, a to ani u posledního frazému, jenž se v tomto smyslu liší, se s Drinou neasociuje:

исправљати/исправити криву Дрину „pokušavati/pokušati učiniti nemoguće, tražiti pravilno rješenje u kompliciranoj situaciji, raditi uzaludan posao“ (FRHSJ: 103)
исправити/исправљати криву Дрину „popraviti/popravljati nepopravljivo, ispraviti/ispravljati tuđe greške, nastojati učiniti nešto nemoguće“ (HFR: 104)
исправљати/исправити криву Дрину „покушати/покушавати решити оно што је немогуће, што превазилази нечије моћи, узалуд настојати да се исправи нека укореењена неправда, нелогичност и сл.“ (FRSJ: 245, 372)
исправљати/исправити криву Дрину „истеривати правду; решавати врло тешка, нерешива питања“ (ISJ: 84, 126), „исправити све неправде; учинити немогуће“ (ISJ: 104)
изводити криве Дрине „глупирати се, лудирати се, понашати се неозбиљно, детињасто“ (FRSJ: 245)

Následující přirovnání *je tam zima jako v Rusku* jsme zařadili do této druhé motivační skupiny, neboť na rozdíl od synonymního, který obsahuje topokomponent *Sibiř*, nemusí být Rusko tak jednoznačně spjato pouze s velkou zimou:

je tam zima jako v Rusku „je tam neobvykle velká a nepříjemná zima“ (SČFI-P: 311, 320).

Ani v dalším příkladu z chorvatštiny *došla teta iz Rusije* nemusí být v současnosti Rusko jednoznačně spojováno s rudou barvou jako v dobách SSSR, takže význam „dostat menstruaci“ (a tedy asociativní řetězec vedoucí od metaforizovaného jazykového znaku až k jeho denotátu – frazém s topokomponentem *Rusko* → sovětské Rusko → komunistická symbolika → rudá barva → krev → menstruace) nemusí být zvláště v postkomunistické éře dostatečně průhledný:

došla teta iz Rusije komu „dobio je mjesečnicu tko“ (Menac-Mihalić 2010: 206).

Specifický tvar města Lovosice motivuje i následující frazémy, avšak i zde máme za to, že vztah asociace, kterou poskytuje jmenovaná lokalita, a frazeologického významu příslušných jednotek není zásadní. Frazeologický význam jednotky sice čerpá z obrazu spojeného se zapojeným toponymem, avšak daný sémantický rys nepředstavuje pro příslušné toponymum jediné, široce známé specifikum. Analogicky jako u oikonymického komponentu *Lovosice* tak lze vnímat i motivační úlohu u topokomponentů bulh. *Diarbekir*, *Frankfurt na Majn* (vzdálenost), bulh. *Erusalim*, čes. *Praha* (stáří), čes. *Neapol*, chorv. *Pariz* (krása), čes. *Čiřhrad* (zápach), bulh. *Indija* (tajemství), bulh. *Čirpan* (rozbití)¹⁰⁴, chorv. *Plitvice* (ochrana) a čes. *Sába* (pýcha)¹⁰⁵:

táhnout se/být (dlouhý) jako Lovosice 1. „být neobvykle, únavně a příliš dlouhý, do délky protáhlý“ 2. „být nápadně vysoký a hubený“ 3. „trvat nudně nebo únavně a příliš dlouho“ (SČFI-P: 196)

Táhne se to jako Lovosice „je to zdlouhavě nudné a únavné; trvá to příliš a jednotvárně dlouho“ (SČFI-VV: 442)

в Диарбекир „много далече“ (FRBE02: 50, FRBE I: 119)

на Франкфурт на Майн „много далече“ (NFRBE: 172)

стар като Ерусалим/света „jako star /o osobi/“ (HSRPF: 239)

to je starý jako Praha „to je přece dlouho a dobře známé; není to vůbec nic nového a nepřekvapuje to“ (SČFI-P: 288)

Co je Praha Prahou... „odjakživa, vždycky (to tak bylo n. to v Praze platilo, se dělalo ap.)“ (SČFI-VV: 708)

---

¹⁰⁴ Motivace historickou událostí (zemětřesením – více viz podkapitola 5.4 Toponyma spjatá s historickými reáliemi).

¹⁰⁵ V obou posledních případech je ovšem motivačně nosným komponentem chorvatské zooapelativum *medvjed*, resp. české antropoapelativum *královna*; toponyma *Plitvice*, resp. *Sába* nacházející se pokaždé ve fakultativním adverbialie loci celkový frazeologický význam pouze intenzifikují.

Vidět Neapol a umřít 1. „tohle bych velmi chtěl vidět, zažít; po tomhle strašně toužím“ 2. „toužím uvidět krásnou Neapol a potěšit se pobytem v ní“ (SČFI-VV: 525)

mali Pariz „vrlo lijepo/uređeno/zanimljivo mjesto/grad“ (FRHSJ: 453)

je tam smradu jako v Cařihradu „hodně až nesnesitelně to tam páchne“ (SČFI-P: 62)

Je tu smradu jako v Cařihradu „je tu cítit silný a nepříjemný zápach“ (SČFI-VV: 825)

пратих на Чирпан нещо диал. шег. „счупих съд на парчета“ (FRBE II: 184)

тъмна Индия „нещо което е забулено с тайна, в което се крие нещо не в ред, нещо нечестно“ (FRBE II: 425)

zaštićen kao medved (na Plitvicama) „potpuno zaštićen /o osobi/“ (HSRPF: 237)

jít/chodit jako královna (ze Sáby) „jít nebo chodit okázale, pyšně a s přehnaným sebevědomím; vystupovat pyšně a rádoby majestátně“ (SČFI-P: 175)

Poslední frazém využívá funkčnosti (byť jen zdánlivé) oikonyma *Pad'ousy*, které může být spojováno s imperativním „padej, zmiz!“. Tuto motivaci však nepovažujeme za zásadní:

poslat někoho do Pad'ous „prudce a hrubě někoho odmítnout nebo vyhodit“ (SČFI-VS: 527).

3.5 Asociativní motivace nulová

Frazémy s toponymickým komponentem, který s ohledem na asociace, jež samostatně vyvolává (pokud tedy vyvolává vůbec nějaké), podle našeho názoru **nijak neparticipuje** na významu celé jednotky, jsou shromážděny v následujícím výčtu:

České frazémy:

vypravovat se jako vrabci z Čech „složitě a v podstatě zbytečně dlouho se oblékat, připravovat věci s sebou a stále nechtěně oddalovat svůj odchod, popř. zdržovat druhého“ (SČFI-P: 393)

Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm „náš stát, národ vždy překonal těžká období, nezanihl a přežil a to se nám podaří i tentokrát“ (SČFI-VV: 753)

Je něco shnilého ve státě dánském „situace tu není dobrá, děje se tu zřejmě něco špatného; něco zcela základního tu není v pořádku“ (SČFI-VV: 847)

Nerad'/nežvaň, není ti šedesát a v Rusku/Moskvě si taky nebyl! „já o tvé rady nestojím, nemáš pro ně ještě dost zkušeností; nerad', neumíš to!“ (SČFI-VV: 777)

sem občan ne Atén či Řecka, ale světa „neomezují se jen na zájem, prospěch, potřebu jednoho malého místa a současnosti, ale snažím se být světoobčan, vidět, posuzovat vše globálně“ (SČFI-VV: 622)

To je (jako) nosit dříví do lesa / sovy do Athén „to je naprosto zbytečná, nesmyslná snaha, nabídka, činnost ap. (protože druhý, druzí to už vědí, popř. to už vykonal/-i, nabízenou věc má/mají aj.)“ (SČFI-VV: 232)

to je jako nosit sovy do Athén „to je zcela zbytečné, popř. pošetilé a směšné; to je marná a neužitečná snaha tam, kde jí (už) není zapotřebí“ (SČFI-P: 332)

nosit sovy do Athén „dělat zbytečnou a nesmyslnou práci“ (SČFI-VS: 747)

Všechny cesty vedou do Říma „stejného cíle, výsledku se dá dosáhnout různými způsoby; ať člověk zvolí jakoukoli metodu práce, zjišťování údajů ap., dospěje zpravidla ke stejnému závěru, základnímu zdroji“ (SČFI-VV: 135)

Není Řím ani Praha jednoho roku/za jeden rok vystavěn „každá věc potřebuje podle své povahy svůj čas a věci (dodnes památné a) významné a složité vyžadují času nejvíc; důležité věci nelze uspěchat“ (SČFI-VV: 795)

Už sme/j sme z Prahy doma! „už tomu konečně rozumím, rozumí; teď konečně vím, ví, jaká je situace“ (SČFI-VV: 708)

být/bejt (už) z Prahy doma „konečně pochopit, chápat a vyznat se v něčem nebo dovést si něco vysvětlit“ (SČFI-VS: 601)

byla to facka/pětka/flek/lež jako Brno „bylo to značně velké, silné, nepříjemně intenzivní; bylo to pobuřující, nepříjemné a zahanbující“ (SČFI-P: 55)

To byla facka jako Brno/hrom „to byl velmi n. přehnaně silný, zarážející a prudký úder (plochou dlaně) do tváře“ (SČFI-VV: 246)

je to jasný/jasně jako Brno „to je zcela jasné, jednoduché“ (SČFI-P: 55)

(to je) ostuda jako Brno „je to velká a nepříjemná ostuda, která umožňuje, umožní druhým se posmívat nebo vysmívat“ (SČFI-P: 55)

...(a) šlus na Brno! „toto je definitivní, to je (pro mě) konec debaty“ (SČFI-VV: 73)

vědět/poznat, zač je v Pardubicích perník „získat nebo mít trpké a špatné zkušenosti; tvrdě se poučit (o realitě), popř. se potrestat a uvědomovat si to“ (SČFI-VS: 534)

Hliník se vodstěhoval do Humpolce „není tady a nelze s ním počítat; je pryč a je nutné shánět ho později, na jiném místě ap.“ (SČFI-VV: 283)

Hopsa hejsa do Brandejsa „mám, cítím radost a dobrou náladu (popř. a chuť trochu zpívat, skotačit ap.)“ (SČFI-VV: 70)

jít (s něčím) do háje/k šípku/do Prčic (křen kopat) 1. „jít pryč a přestat tak naléhat, vadit, obtěžovat ap.; skončit svou kariéru“ 2. „přestat být slibný, uskutečnitelný; porouchat se, rozbít se“ (SČFI-VS: 178, 613)

poslat někoho do háje/k šípku/do Prčic „odmítnout, odbýt někoho prudce nebo pohrdlivě“ (SČFI-VS: 179)

bejt v Prčicích 1. „být nepříjemně, nepohodlně (a neurčitě, nejasně) daleko“ 2. „být zcela a nepříjemně zmařený, ztracený“ (SČFI-VS: 613)

Do prdele/Prčic! „to je velmi nepříjemné, mrzuté a zlobí mě to“ (SČFI-VV: 723)

V prdeli a v Tejně (tam) je všude stejně „tam to je stejně nepříjemné a nepřijatelné a nelíbí se mi to; to není nijak lepší a nepomůže to“ (SČFI-VV: 722)

je to jako když plivne do Stromovky „je toho velmi málo“ (SČFI-P: 339)

To je, jako když plivne do Stromovky „to je nepříjemně n. směšně málo a nestačí to“ (SČFI-VV: 856)

(Vona je jako) Českéj/Český ráj – samá kost a trosky „je stará, strašně hubená a vychrtlá; je hubená a ošklivá“ (SČFI-VV: 757)

Půjdem spolu do Betléma... (Čl. v hravé odpovědi zvl. na návrh blízkého drahého začínající na „Půjdeme spolu...“) „půjdeme (tam jako kamarádi) spolu“ (SČFI-VV: 53)

vody na Tábor nedovedeš (HČSFR: 17)

Chorvatské frazémy:

zadužiti se kao Turska Carevina „imati mnogo dugova, biti prezadužen“ (FRHSJ: 52)

dužan kao Grčka „prezadužen, koji ima mnogo dugova“ (HSRPF: 185)

dužan kao Grčka „prezadužen, pun dugova, u velikim dugovima“ (HFR: 160)

kao da je došao iz Zanzibara „primitivna osoba koja se ne snalazi u razvijenom društvu“ (Pintarić 1997: 168)

briga koga što Mađarska nema more/mora „posve je svejedno *komu*, ne dira (ne uzbuđuje) ništa *koga*, ravnodušan je *tko*, baš *koga* briga za što“ (HFR: 308)

tri gracije od Kroacije „može se reći u šaljivom tonu kad se skupe tri ženske osobe za izlazak, ali može to imati i pogrдно značenje triju djevojaka koje su umišljene da su lijepe i dotjerane pa dižu nos“ (Pintarić 1997: 167)

pa/i mirna Bačka „i sve u redu, stvar je u redu“ (FRHSJ: 9)

(pa/i) mirna Bosna „i sve u redu, i stvar je u redu“ (FRHSJ: 38)

i mirna Bosna „(i) sve u redu, (i) tu prestaje svaka diskusija, (i) stvar je završena“ (HFR: 46)

ravno je nešto odavde do Srijema/Kosova „svejedno mi je, nisam zainteresiran za što, nije me briga za što“ (Pintarić 1997: 169)

ravno je sve do mora/Kosova komu „posve je svejedno *komu*, ne dira (ne uzbuđuje) ništa *koga*, ravnodušan je *tko*, baš *koga* briga za što“ (HFR: 242, 336)

sve je komu ravno do Kosova „sasvim je svejedno *komu*, biti ravnodušan prema *čemu*, biti neosjetljiv“ (FRHSJ: 264)

kasno Janko na Kosovo stiže „zakasnio je *tko*, prekasno je stigao *tko*“ (HFR: 191)

Nešto je trulo u državi Danskoj „nešto ne valja“ (Pintarić 1997: 170)

Zbogom Bosno, odoh ja u Sarajevo „promjena načina života koja nije baš velika“ (Pintarić 1997: 169)

putovati/ići u Rim „ići roditi u rodilište“ (Menac-Mihalić 2010: 208)

Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba „gubiti vrijeme beskorisno, vratiti se neobavljena posla/bez ikakve koristi“ (FRHSJ: 333)

Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba „vratiti se neobavljena posla, uzalud (poslom) putovati nekamo“ (HFR: 315)

Mate u Rabac, Mate iz Rapca „raditi bez rezultata, ništa ne postići, ne promijeniti“ (Menac-Mihalić 2010: 208)

Mujo iz Doboja; od Doboja Mujo „kaže se u Hrvatskoj i u BiH za nekoga tko je glup, neodgojen i nesnalažljiv“ (Pintarić 1997: 159)

Ljepotica iz Markuševca „djevojka koja umišlja da je lijepa kao neka iz velikoga grada“ (Pintarić 1997: 167)

moja mala iz Bosanske Krupe „mlada neiskvarena i lakovjerna djevojka“ (Pintarić 1997: 170)

Ajd' u Šandrovac – eufemizam umjesto vulgarne psovke „idi u pičku materinu“ (Pintarić 1997: 169)

Ajd' u Varaždinske Toplice – eufemizam umjesto kajkavske vulgarne psovke „idi v rit“ (Pintarić 1997: 169)

dasa sa Vrbasa „muškarac napuhanko“ (Pintarić 1997: 167)

izvoditi krive Drine „neozbiljno se ponašati, govoriti/raditi koještarije“ (FRHSJ: 103)

baciti što u mutnu Maricu „uzaludno trošiti, rasipati što“ (FRHSJ: 332)

puno/mного je vode proteklo (Savom/rijekom i sl.) „puno je vremena prošlo, trebalo je mnogo vremena za što“ (HFR: 664)

Srbské frazémy:

u/na mirna Bачka „и све је у реду, све ће бити у реду“ (FRSJ: 34)

мирна Bачка „све је у реду“ (ISJ: 148)

бити равно до Косова „бити сасвим свеједно“ (ISJ: 207)

(некоме) је све равно (чак) до мора/Косова „бити равнодушан, према свему се односити равнодушно, не узбуђивати се, не секирати се“ (FRSJ: 433)

обилазити/залазити као киша око Крагујевца „околишати, заобилазити суштину у говору, причи“ (FRSJ: 300)

у Солун(у) грош сомун, до Солуна сто сомунa „нешто може испасти много скупље него што на први поглед изгледа“ (ISJ: 232)

крива Дрина „неправда“ (ISJ: 126)

однела вода/мутна Марица „нестало, заувек пропало“ (ISJ: 152)

бацити/бацати нешто у мутну Марицу „1. узалуд потрошити/трошити нешто 2. неповратно изгубити нешто“ (FRSJ: 32)

много ће воде (дотле) протећи (Дунавом/Савом) „проћи ће још много времена“ (FRHSJ: 748)

Bulharské frazémy:

заминавам/замина за Австралија жарг. „развеждам се“ (NFRBE: 87)

има нешто гнило в Данија книж. „за држава, учреждение и пр., кдето съществуват големи нередности, престъпления, хаос и са нужни радикални мерки за оздравяване на атмосферата“ (FRBE I: 454)

има нешто гнило в Данија „съществуват някакви нередности, неясноти, престъпления, хаос“ (FRBE02: 139)

свободна България жарг. „без всякакви задължения или задръжки“ (FRBE II: 278)

свършил у Италия зад коша диал. ирон. „за учил и недоучил човек, който се представя за много учен“ (FRBE II: 280)

в Рим живял, папата не видял книж. ирон. „за човек, който е пропуснал да извърши най-важното или да забележи най-очевидното“ (FRBE I: 181)

в Цариград живял, царя не видял ирон. „за човек, който е пропуснал да извърши най-важното или да забележи най-очевидното“ (FRBE I: 189)

ходил в/на Стамбул, а царя не видял ирон. „за човек, който е пропуснал да извърши най-важното или да забележи най-очевидното“ (FRBE II: 491)

какво ошел Гого на Стамбул, така дошел диал. ирон. „за човек, който никак не се е променил, който е останал същият глупак“ (FRBE I: 468)

оскубали му са мустаките на Стамбул капия диал. ирон. „къосе“ (FRBE II: 32)

в Цариград не държат хляба да се обаятва диал. ирон. „казва се на човек, който се хвали, че знае някакъв чужд език, а не може да преведе на този език някоя българска дума“ (FRBE I: 189)

нерде Шам, нерде Багдад ирон. „употребява се, когато се говори за едно, а някой започва разговор съвсем за друго или съвсем погрешно разбира това, за което става дума“ (FRBE I: 716)

нерде Ямбол, нерде Стамбул (Genev-Puchaleva 2016: 123)

Здравей, Москва! „възклицание, с което се изразява учудване, изненада“ (NFRBE: 91)

Порт Артур (още) не е паднал! ирон. „употребява се, когато фанатизирани привърженици на нещо не желаят да приемат неприятни за тях реални факти, неприятна реална действителност“ (NFRBE: 211)

запалила се е София диал. „казва се от гостите, когато черпенето се забави“ (FRBE I: 349)

кога е горело Враца диал. „много отдавна“ (FRBE I: 522)

ходила Цаца на Враца диал. „употребява се, когато някой не успее да постигне целта си“ (FRBE II: 491)

като свини за Оршова диал. „много натясно, плътно един до друг“ (FRBE I: 509)

имам да давам на Михалко от Пещера диал. „не съм съвсем нормален; безумен съм, луд съм“ (FRBE II: 442)

колкото Бамо в Троян оправям диал. ирон. „никак, съвсем не (оправям нещо)“ (FRBE I: 532)

оправям работата колкото Бамо в Троян диал. ирон. „никак, съвсем не оправям нещо“ (NFRBE: 189)

търся кум Душан от Ниш диал. подигр. „искам да намеря някого, без да знам почти нищо за мястото, където той живее, без да знам добре и името му“ (FRBE II: 427)

Койчо от Беренде / от Койнаре (с кривото магаре) шег. „неизвестно кой (употребява се като отговор на въпроса „кой“, когато запитаният не иска да отговори направо, или не знае)“ (FRBE I: 530)

снаха ми Гюрга от Бутроинци диал. подигр. „неизвестно кой (употребява се като отговор на питането „кой е?“, когато запитаният не знае или не иска да отговори направо)“ (FRBE II: 324)

балдъза ми от Кестрич жарг. грубо „неизвестно кой (употребява се като отговор на въпрос „кой“, когато запитаният не иска да отговори направо или не знае)“ (FRBE I: 85)

не може ме опра ни Дунав диал. „в много тежко състояние съм, не може да ми се помогне“ (FRBE I: 709)

накрай Дунав(а) власите се давят „употребява се, за да се подчертае, че някой, в самия край на някакво трудно начинание, не е успял да издържи и не е могъл да постигне желанието и очакван резултат“ (FRBE02: 203)

хвърли го с две клечки в Марица диал. „негоден е, за нищо не го бива, нищо не струва“ (FRBE II: 479).

4. Typologický aspekt

Toponyma, která se vyskytují ve frazémeh, lze klasifikovat z různých hledisek. Hledisko typologické (tj. druh toponyma) spolu s tím, zda příslušné toponymum označuje reálně existující nebo jen fiktivní topos, prozkoumáme v této kapitole. Typologii toponymických komponentů odvozujeme od chápání toponym jako třídy vlastních jmen, která je jednak součástí nadřazené třídy geonym (a ta pak další nadřazené třídy abionym – srov. Šrámek 1999) a jednak se sama dělí na úžeji vymezené podskupiny podle toho, jaký druh geografického objektu příslušné toponymum pojmenovává. Ze shromážděného materiálu zachyceného především v příslušných frazeologických slovnících plyne, že frazeologickými komponenty se nejčastěji stávají oikonyma a choronyma, ve výrazně menší míře urbonyma, ještě méně hydronyma, minimálně jsou pak zastoupena oronyma.

4.1 Toponyma a kvazitoponyma (1. část)

Z definice toponym vyplývá, že každé toponymum jakožto jazykový znak musí mít ve světě reálně existující konkrétní denotát, který pojmenovává nějakým jedinečným jménem.¹⁰⁶ Zjednodušeně řečeno, každý toponymický objekt by měl být naležitelný v terénu a zachycený na mapách. V jazycích se však setkáváme i se slovy, která jsou z kontextu rozpoznatelná jako toponyma (mají například patřičné odvozovací formanty), avšak to podstatné u nich absentuje – v reálném světě jim chybí denotát. Nejčastěji pojmenovávají nějaký fiktivní geografický útvar v rámci literárního, filmového nebo jiného uměleckého díla, anebo byla vymyšlena funkčně jako prostředek sloužící k expresivnímu vyjádření nebo jen „přibarvení“ nějaké situace (ať už v rámci samotného procesu frazeologizace nebo mimo něj). Jestliže

---

¹⁰⁶ Jsme si samozřejmě vědomi podmíněnosti slova „jedinečný“, neboť ani geografické názvosloví není prosto situací, kdy jedno proprium – třeba i s mírnými fonetickými odchylkami – může označovat více jednotlivin – ať už v důsledku specifických geografických a kulturně-historických vazeb (město Birmingham ve Velké Británii a město Birmingham ve Spojených státech) nebo bez jejich vlivu, víceméně náhodně (lokalita Vyšehrad v Praze u Vltavy [významná z hlediska nejstaršího období českých dějin], město Višegrad v Bosně a Hercegovině na řece Drině [proslavené díky románu Most na Drině jugoslávského spisovatele Iva Andriće] a městečko Visegrád v Maďarsku na Dunaji [známé díky vzniku politického uskupení tzv. visegrádské čtyřky – Polska, Česka, Slovenska a Maďarska]).

tedy taková propria nemají svůj reálný denotát, lze je označit jako kvazipropria, přesněji kvazitoponyma. J. Glovňa definuje jejich formální stránku tak, že „v procese onymizácie formálne kopíruje onomaziologickú a slovotvornú štruktúru, avšak referenčne sa neviaže na žiadne denotáty“ (Glovňa 2003: 248). Při pohledu na náš frazeologický materiál je patrné, že nejčastěji takovými kvazitoponymy bývají sídelní pojmenování, tedy kvazioikonyma, v českém prostředí je ovšem velice rozšířené i kvazichoronymum *Tramtárie*. Problematikou kvazitoponym se budeme podrobněji zabývat na konci této kapitoly.

4.2 Typy toponymických komponentů

V následující části této kapitoly se budeme zabývat klasifikací shromážděných frazeologických jednotek podle toho, jakého druhu (typu) je jejich toponymický komponent. Jednotky rozdělíme i podle jazykové příslušnosti. Pokud se ve frazému vyskytnou topokomponenty vícero druhů, bude takový frazém zařazen vícekrát. V případě formálních variant jinak v zásadě jednoho a téhož frazému (typicky v SČFI může být jedna jednotka například ve formě přirovnání a propoziční, tudíž se vyskytuje na dvou místech s mírně pozměněnou komponentovou strukturou a stejně tak mírně se lišícím opisem – např. *je tam jako na Sibiři* – SČFI-P: 311, 320; *Je tam zima jak na Sibiři* – SČFI-VV: 1022) do výčtu a statistik zařazujeme všechny. Pokud se jedná o případ, kdy je jeden frazém zaznamenán ve větším množství slovníků různých autorů či autorských kolektivů, pak takový frazém do výčtu zahrneme pouze v jedné, pokud možno nejúplnější variantě (typicky *минавам/мина Рубикон* – FRBE I: 587–588; *преминавам/премина Рубикон* – FRBE II: 197–198; *минавам/преминавам Рубикон* – FRBE: 187; *минавам/мина Рубикон* – FRBE14: 163; *преминавам Рубикон* – FRBE14: 218).

U každého toponymického typu uvádíme nejprve celkový počet toponymických jednotek zjištěný součtem jednotlivých toponymických komponentů ve všech sledovaných jazycích. Alternativní údaj uvedený výrazem *de facto* znamená upravený počet toponymických komponentů tak, že každé toponymum je započteno již jen jednou, tj. pokud se např. pojmenování řeky Rubikon objevuje ve všech sledovaných jazycích, tak do celkového počtu bude

započítáno čtyřikrát, kdežto do upraveného počtu jen jednou. Poté následují čtyři sledované jazyky s počtem zjištěných jednotek daného toponymického typu. Za číselným údajem následuje výčet v abecedním pořadí (hvězdičkou jsou označena nesporná, křížkem pak sporná kvazitoponyma) a nakonec procentuální podíl na celkovém počtu.

4.2.1 Oikonyma vers. urb(an)onyma – problematika vymezení

U některých, zejména postjugoslávských toponym nebylo vždy snadné rozhodnout se, zda je zařadit mezi oikonyma nebo urbonyma. Jestliže urb(an)onymum může mj. znamenat vlastní jméno „městských obvodů, čtvrtí, urbanistických obvodů, sídlišť“ (David 2017), pak sem lze nesporně zařadit pražské čtvrti Bohnice nebo Pankrác. Jinak řečeno pojmenování obce nebo města je oikonymum, kdežto pojmenování části obce nebo města (ať už je současně teritoriálně-administrativní jednotkou nebo ne) je urbonymum. Problém však nastává u jihoslovanských lokalit, jejichž teritoriálně-administrativní vymezení neodpovídá našim zvyklostem. Jejich základní jednotky místní samosprávy (sl. *občina*, chorv. a bos. *općina*, srb. a mak. *општина*, bulh. *община* – nazýváme je tedy pracovně i my souhrnně českým, etymologicky odpovídajícím ekvivalentem *občina*) plní svou společenskou funkci podobně jako česká (a slovenská) *obec* (společně mají to, že jsou to nejnižší jednotky samosprávy), avšak jejich teritoriální rozsah je mnohem větší, srovnatelný spíše s českým chápáním okresu. Od české obce se jsl. občiny také liší tím, že je tvoří vždy několik sídel (ať už městského nebo venkovského typu), která musí splňovat určitá kritéria (stát od státu jiná, např. minimální počet obyvatel v součtu nebo vzájemná maximální možná vzdálenost). Jedno z nich je přirozeným centrem obcí, neboť splňuje nároky na tradiční vnímání takového sídla jako přirozeného centra daného mikroregionu a také na patřičně rozvinutou infrastrukturu. Na silničních komunikacích je každá takováto lokalita označena na svém začátku bílou nebo žlutou tabulí s černým nápisem – jejím názvem (stejně jako u nás dopravní značka „obec/konec obce“). Celá občina se pak nazývá právě podle takovéto sídelní jednotky a na silničních komunikacích je její hranice označena tabulí (zpravidla modrou) s nápisem „občina XY“ (podobně jako značka „hranice územního celku“ u českých okresů). Takto můžeme funkci i teritoriální rozsah obcí přirovnat k jakémusi samosprávnému okresu nebo

přesněji ke správnímu obvodu českých obcí s rozšířenou působností (tzv. obcí III. stupně či „malých okresů“), kterých je 205, zatímco obcí I. stupně má Česko 6251.

Skutečnost, že jihoslovanské občiny v teritoriálně-administrativním smyslu opravdu nejsou totéž co české obce, potvrzují zčásti i údaje EUROSTAT, podle nichž nejmenší sídelní jednotky (LAU-2, dříve NUTS-5) jsou v Česku a na Slovensku *obce* (v ČR 6251, v SR 2928), kdežto v Bulharsku, Severní Makedonii a Černé Hoře jsou to *sídla* (bulh. *населено място*, celkem 5259, mak. *населено место*, celkem 1776, srb. *насеље*, celkem 1256). Jako jednotky na úrovni LAU-1 (dříve NUTS-4) jsou pak pro Česko a Slovensko uvedeny *okresy* (77 v ČR, resp. 79 v SR) a pro Bulharsko, Severní Makedonii a Černou Horu jsou to právě *občiny* (v Bulharsku 265, v Severní Makedonii 84, v Černé Hoře 21). Údaje pro Srbsko a Bosnu a Hercegovinu v použité tabulce nebyly k dispozici. Pro Chorvatsko a Slovinsko však tento poměr LAU-2 a LAU-1 neplatí, jelikož jejich občiny jsou posunuty o status níže do LAU-2 (v Chorvatsku je jich 556 a nazývají se *općina* nebo *grad*, ve Slovinsku 210), kdežto status LAU-1 v Chorvatsku nemá žádná jednotka a ve Slovinsku je to tzv. *správní jednotka* (slovin. *upravna enota*) (všechny údaje viz https://de.wikipedia.org/wiki/Local_administrative_unit – cit. 28. 8. 2019), a to navzdory tomu, že i v těchto dvou zemích existují pod občinami lokality označované jako *naselje* (slovin.), resp. *naseljeno mjesto* (chorv.).

Tento poměrně obsáhlý exkurz byl nutný proto, aby bylo možné lépe porozumět problémům při rozhraničování kupř. chorvatských lokalit, že totiž pokud je nějaká taková součástí určité občiny, není to totéž, jako když v českém prostředí hovoříme třeba o výše zmíněných Bohnicích nebo Kateřinkách, takže to ještě automaticky neznamená, že ji lze zařadit mezi urbonyma. Že je toto rozhraničování nesnadné, potvrzuje nakonec i již citovaný autor hesla v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny*: „Urbanonymie je specifická třída toponym, která představuje průnik oikonymického a anoikonymického systému a pojmenovává sídelní i nesídelní objekty vnitroměstských reálií“ (David 2017).

Abychom dostáli nějakým měřitelným kritériím, budeme názvy sporných jihoslovanských lokalit chápat jako oikonyma tehdy, pokud tyto lokality budou mít alespoň status sídla (*naselje*, *naseljeno mjesto* atd.) v rámci příslušné občiny.

Pokud se bude jednat o část takového sídla, pak na její název již budeme pohlížet jako na urbonymum.¹⁰⁷

4.3 Choronyma

Zjištěný počet choronym – 50 (de facto 35)

čeština 12 (*Amerika, Čechy, Český ráj, Izrael, Rakousko, Rusko, Řecko, Sába, Sahara, Sibiř/Sibérie, stát dánský, *Tramtárie*) = **24 %**

chorvatština 21 (*Afrika, Amerika, Bačka, Bosna, [država] Danska, *Dembelija, Goli Otok, Grčka, Hercegovina, Kosovo, Krajina, Kroacija, Maďarska, Plitvice, Rusija, Sibir, Srijem, Tunguzija, Turska Carevina, Ugljan, Zanzibar*) = **42 %**

srbština 7 (*Америка, Бачка, Босна, *Дембелија, Косово, Крајина, Херцеговина*) = **14 %**

bulharština 10 (*Австралия, Америка, Аркадия, България, Дания, Индия, Италия, Косово [поле], Патагония, Япония*) = **20 %**

Choronyma jsou v našich frazémehch nejrozmanitějšího druhu – mají tu zastoupení kontinenty, subkontinenty, velké státní celky a rozlehlá území (Afrika, Amerika,¹⁰⁸ Austrálie, Indie, Rusko, Sibiř, Sahara), státy a území střední a menší velikosti (Itálie, Bulharsko, Chorvatsko, Maďarsko, Rakousko, Čechy, Bosna, Dánsko, Řecko, Turecko, Sába, Japonsko, Patagonie), státy a území malého rozsahu (Izrael, Arkádie, Kosovo, Srijem, Bačka, Krajina, Hercegovina), malé oblasti (Plitvice, Český ráj, Kosovo pole¹⁰⁹) a rovněž ostrovy (Ugljan, Goli Otok, Zanzibar). Počet výskytů choronymických komponentů výrazně převažuje v chorvatštině, v češtině a bulharštině je v zásadě vyrovnaný, v srbštině je jejich výskyt ovšem výrazně nižší. Za pozornost stojí použití kroatizované italské varianty pojmenování Chorvatska (*Kroacija* ← ital. *Croazia* ← lat. *Croatia*, srov. chorv. *Hrvatska*), které ve spojení s dalším romanismem *gracija* (ital. *grazia*, lat. *gratia*) zvyšuje

---

¹⁰⁷ Např. chorv. lokalita Rabac je v rámci obcíny Labin, župa Istrijská, proto je *Rabac* zařazen mezi oikonyma; naproti tomu chorv. lokalita Banjski dvori je součástí lokality Gornje Ladanje, která je součástí obcíny Vinica, župa Varaždinská, proto jsou *Banjski dvori* zařazeny mezi urbonyma.

¹⁰⁸ Z významu frazémů s tímto komponentem je patrné, že Amerika se v nich vyskytuje jak ve smyslu „kontinent“, tak ve smyslu „USA“.

¹⁰⁹ Kosovo pole (sch. Kosovo Polje) je malý rovinný prostor na území dnešního Kosova, nedaleko Prištiny, proslulý středověkými bitvami různých balkánských státních útvarů s osmanskými Turky, od něhož se název celé oblasti, dnes samostatného státu o velikosti Středočeského kraje odvozuje.

expresivitu (ironické vyznění) celého frazému. Jedinými zachycenými kvazichoronymy jsou český výraz *Tramtárie/tramtárie* a srbský/chorvatský výraz *Дембелуја/дембелуја/Dembelija/dembelija* (o nich viz dále v podkapitole 4.13).

Frazémy s choronymickým komponentem:

- ČEŠTINA

objevit/objevovat Ameriku

myslet si, že [objevil] Ameriku

být svobodný jak Amerika

mít strýčka/strejčka v Americe

Jak je ti, Rakousko? – Ouzko!

Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm

To je (pomalu) jako za Rakouska/Hitlera/bolševika

vypravovat se jako vrahci z Čech

(Vona je jako) Českej/Český ráj – samá kost a trosky

Je něco shnilého ve státě dánském

sem občan ne Atén či Řecka, ale světa

Nerad'/nežvaň, není ti šedesát a v Rusku si taky nebyl!

je tam zima jako v Rusku

Je tam zima jak na Sibiři

je tam jako na Sibiři

Je tam úplná Sibérie

Je to/tady úplná sahara/Sahara

Je tam (horko/vedro) jako na Sahaře

(být) vyprahlý jako Sahara

jít/chodit jako královna (ze Sáby)

syn Izraele

bydlet/být někde v Tramtárii/tramtárii

jít (někam) do Tramtárie/tramtárie

- CHORVATŠTINA

otkriti/pronalaziti/pronaći Ameriku

ujak iz Amerike

vruće kao u Africi

kao da je došao iz Zanzibara

došla teta iz Rusije komu

Tu je kao u Sibiru

Tu je pravi pravcati Sibir

*kao da je iz Tunguzije
biti iz Tunguzije
živjeti u Tunguziji
zadužiti se kao Turska Carevina
dužan kao Grčka
Nešto je trulo u državi Danskoj
briga koga što Mađarska nema more/mora
tri gracije od Kroacije
Zbogom Bosno, odoh ja u Sarajevo
(pa/i) mirna Bosna
pa/i mirna Bačka
pa/i mirna Krajina/krajina
živjeti kao beg u Hercegovini
napravi se/otvori se Kosovo
kasno Janko na Kosovo stiže
ravno je sve do mora/Kosova komu
ravno je nešto odavde do Srijema/Kosova
zemlja dembelija
Pazi da ne zaradiš Goli Otok
zreo (spreman) za Ugljan
zaštićen kao medvjed (na Plitvicama)*

- SRBŠTINA

*пронаћи/открити Америку
ујак из Америке
и/па мирна Босна
и/па мирна Бачка
и/па мирна Крајина/крајина
живети као бег на Херцеговини
проћи као Јанко на Косову
(некоме) је све равно (чак) до мора/Косова
земља Дембелија/дембелија*

- BULHARŠTINA

*откривам/открива Америка
вуйчо от Америка
заминавам/замина за Австралија
тъмна Индия
от Јапонија до Патагония*

свършил у Италия зад коша
има нещо гнило в Дания
свободна България
блажена Аркадия
закъсал съм като (крали) Марко на Косово (поле)

4.4 Oikonyma

Zjištěný počet oikonym – 84 (de facto 72)

čeština 27 (*Athény, Babylon, Beroun, Betlém, Brandejs, Brno, Canossa, Cařihrad, Drážďany, Gomora, +Hajany, *Hovězí Lhota, Humpolec, Chlumec, *Kocourkov, Lovosice, Moskva, Neapol, +Nemanice, Pardubice, Praha, Prčice, Řím, Sodoma, Tejn, +Vystrkov, *Zlámaná Lhota*) = **32,1 %**

chorvatština 20 (*Babilon, Bosanska Krupa, Doboј, Domanovići, Gomora, Lepoglava, Lopača, Miholan (Mihovljan), Pariz, Popovača, Rabac, Rim, Sarajevo, Skitača, Sodoma, Šandrovac, Šibenik, Varaždinske Toplice, Zagreb, Zenica*) = **23,8 %**

srbština 8 (*Вавилон, Гомора, Бевђелија, Ковин, Крагујевац, Содома, Соколац, Солун*) = **9,6 %**

bulharština 29 (*Багдад, Батак, Беренде, Брусa, Бутроинци, Враца, Гомор, Диарбекир, Ерусалим, Карлуково, Картаген, Койнаре, Москва, Ниш, Оршова, Пещера, Плачковци, Порт Артур, Рим, Содом, София, Спанчевци, *Спънците, Троян, Франкфурт на Майн, Цариград/Стамбул, Чирпан, Шам, Ямбол*) = **34,5 %**

Oikonyma jsou nejpočetnějším typem toponym, který se ve frazémeh námi zkoumaných jazyků vyskytuje. Nepřekvapí, že největší počet vykazuje bulharská a česká frazeologie (v obou případech přibližně jedna třetina), což je jistě dáno i důkladnější frazeografickou produkcí. Necelá jedna čtvrtina oikonym patří chorvatské frazeologii. Ve všech jazycích jsou zastoupeny sídelní celky spojené s biblickou a antickou tradicí (Sodoma, Gomora, Babylon, Jeruzalém, Kartágo), především v bulharštině jsme zaznamenali výskyt značného množství oikonym spjatých s územím, které dříve spravovala osmanská říše (Istanbul/Cařihrad, Bursa, Diyarbakir, Bagdád, Damašek¹¹⁰...), v různých frazeosémantických souvislostech se ve frazémeh vyskytly názvy významných evropských měst

¹¹⁰ V bulh. fraz. jako Šam, z hovor. arab. aš-Šám, jinak arab. Dimašk.

(Moskva, Paříž, Řím, Neapol, Drážďany, Frankfurt nad Mohanem...). Oikonymické komponenty se také v několika případech týkaly lokality, která se nachází mimo hranice dnešního státu, v jehož jazyce se příslušný frazém používá, ale přece jen v jeho relativní geografické blízkosti (Drážďany – něm. Dresden, Soluň – srb. Солун, řec. Θεσσαλονίκη, Niš – bulh. i srb. Ниш, Oršava – bulh. Оршова, rum. Orșova, Gevgelija – mak. Гевгелија, srb. Ђевђелија). Značné procento v každé národní frazeologii pak představují oikonyma označující místní sídla střední velikosti nebo menší (Beroun, Chlumeč [nad Cidlinou], Rabac, Sokolac, Batak, Plačkovci...). Kvazioikonyma jsme zachytili čtyři – bulharské *Spāncite* a česká *Kocourkov*, *Hovězí Lhota* a *Zlámaná Lhota*. Nejednoznačné v tomto smyslu jsou české názvy *Nemanice*, *Vystrkov* a *Hajany* (o nich viz dále v podkapitole 4.13).

Frazémy s oikonymickým komponentem:

- ČEŠTINA

Sodoma (a) Gomora

Půjdem spolu do Betléma...

hotový/učiněný/úplný Babylon

jít do Canossy

Vidět Neapol a umřít

Nerad'/nežvaň, není ti šedesát a v Moskvě si taky nebyl!

je tam smradu jako v Cařihradu

to je jako nosit sovy do Athén

sem občan ne Atén či Řecka, ale světa

Všechny cesty vedou do Říma

Není Řím ani Praha jednoho roku/za jeden rok vystavěn

být/bejt (už) z Prahy doma

V Praze blaze tomu, kdo má peníze

V Praze blaze, ale draze

stověžatá Praha

to je starý jako Praha

Co je Praha Prahou...

byla to facka/pětka/flek/lež jako Brno

je to jasný/jasně jako Brno

(to je) ostuda jako Brno

...(a) šlus na Brno!

vědět/poznat, zač je v Pardubicích perník

Je vod Drážďan, ne vod Berouna

dopadnout/pochodit jako sedláci u Chlumce
táhnout se/být (dlouhý) jako Lovosice
Hliník se vodstěhoval do Humpolce
Hopsa hejsa do Brandejsa
To je (hotovej/úplnej) Kocourkov
je to (tu) jako v Kocourkově
je (to) tu jako na Vystrkově
Zlámaná Lhota
být/bejt z Hovězí Lhoty
princezna z Nemanic
být/bejt (pán/princ) z Nemanic
poslat někoho do háje/k šípku/do Prčic
bejt v Prčicích
Do prdele/Prčic!
V prdeli a v Tejně (tam) je všude stejně
jít do hajan

- CHORVATŠTINA

Sodoma i Gomora
biti/naći se u Babilonu
putovati/ići u Rim
mali Pariz
Zbogom Bosno, odoh ja u Sarajevo
Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba
Mate u Rabac, Mate iz Rapca
Mujo iz Doboja / od Doboja Mujo
moja mala iz Bosanske Krupe
biti (zreo) za Šibenik
Pazi, ići ćeš u Lepoglavu!
pobjegao je iz Popovače tko
(zreo/spreman) za Popovaču
poći na Skitaču
Otišao je u Zenicu
biti za Lopaču
biti za Domanoviće
ići na Miholane
spremiti koga na Miholane
Ajd' u Šandrovac
Ajd' u Varaždinske Toplice

- SRBŠTINA

*Содома и Гомора
бити/наћи се/налазити се у Вавилону
у Солун(у) грош сомун, до Солуна сто сомунa
обилазити/залазити као киша око Крагујевца
зрео за Ковин
зрео за Соколац
од Триглава до Ђевђелије*

- BULHARŠTINA

*Содом и Гомор
стар като Ерусалим/света
Картаген треба да бѣде разрушен!
в Рим живял, папата не видял
в Цариград живял, царя не видял
ходил в/на Стамбул, а царя не видял
какво ошел Гого на Стамбул, така дошел
оскубали му са мустаките на Стамбул капия
в Цариград не дѣржат хляба да се обаятва
нерде Ямбол, нерде Стамбул
нерде Шам, нерде Багдад
працам/пратя в Бруса за маймуни някого
в Диарбекир
на Франкфурт на Майн
Порт Артур (оце) не е паднал!
Здравей, Москва!
запалила се е София
кога е горело Враца
ходила Цаца на Враца
като свини за Оршова
имам да давам на Михалко от Пещера
оправям работата колкото Бамо в Троян
пратих на Чирпан нещо
за Карлуково съм
вадя от батака (вадя/изваждам от батака/блатото)
тѣрся кум Душан от Ниш
Койчо от Беренде / от Койнаре (с кривото магаре)
снаха ми Гюрга от Бутроинци
Да те не пратя на Плачковци!*

*Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци.
пошел съм за Спанчевци
ще вървя на Спънциите*

4.5 Urbonyma

Zjištěný počet urbonym - 21

čeština 7 (*Bohnice, Kateřinky, Olšany, Pad'ousy, Pankrác, Stromovka, Václavák*) = **33,3 %**

chorvatština 10 (*Banjski dvori, Bare, Jagomir, Jankomir, Katalinića brig, Lovrečan, Markuševec, Mirogoj, Stenjevac/Stenjevec, Vrapče*) = **47,6 %**

srbština 0 = **0 %**

bulharština 4 (*Боевци, Бойчевци, Кестрич, Орландовци*) = **19,1 %**

Urbonym je v našich frazémeh poměrně malé množství, většina z nich je spojená s lokalitou, ve které se nachází psychiatrická klinika (Bohnice, Kateřinky, Vrapče, Stenjevac, Jankomir, Banjski dvori, Jagomir), hřbitov (Olšany, Mirogoj, Lovrečan, Bare, Orlandovci) nebo věznice (Pankrác, Katalinića brig), užití pojmenování lokality Markuševec (záhřebské předměstí) je motivováno rýmem a nese ironický příznak. Název bulharské lokality Boevci je funkční a asociuje fyzický střet, boj. Univerbizovaná forma pro Václavské náměstí „Václavák“ se vyskytuje jako obraz prostoru s velkým množstvím lidí, Stromovka, ale ani bulharská lokalita Kestrič (do 1934, poté Conevo, od 1947 Vinica, dnes součást Varny)¹¹¹ význam příslušného frazému nijak nemotivuje. Symptomatické rovněž je, že prakticky všechny městské části zaznamenané v příslušných frazeologických slovnících se nacházejí v hlavních městech (Praha, Záhřeb, Sofie – další příklady z chorvatské frazeologie byly převzaty z jiného zdroje), tudíž se přímo nabízí otázka, zda tvůrci frazeologických slovníků během své práce nepodléhají určitému „metropolcentrismu“. Díky jiným zdrojům, které se nám naskytly, mají u tohoto typu převahu chorvatské urbonymické komponenty (přibližně polovina), o něco méně je českých (jedna třetina). Marginální je počet bulharských, v srbských

¹¹¹ Viz Adžemlerski (2017) nebo Kiradžiev (1999: 84).

frazeologických slovníčích nebyl zaznamenán žádný tohoto typu. Mezi příklady není žádné kvaziurbanonymum.

Frazémy s urbanymickým komponentem:

- ČEŠTINA

je/vypadá jako by/když utekl z Bohnic
dostat se/přijít do Bohnic/Kateřinek
patřit do Bohnic/Kateřinek
odvézt někoho na Pankrác
sedět/být/bejt na Pankráci
dostat se/odstěhovat se na Olšany
ležet na Olšanech
poslat někoho do Paďous
je to tu jako na Václaváku
je to jako když plivne do Stromovky

- CHORVATŠTINA

ljepotica iz Markuševca
zreo u ludnicu/Vrapče
zreo za Stenjevec/Stenjevec
zreo za Banjske dvore
autobus za Jankomir čeka koga
zreo za Jankomir
on je za Jagomir
ići na Katalinića brig
sprema se na Mirogoj
otišao je na Mirogoj
poslali su koga na Mirogoj
otići u Lovrečane
on je za Bare
otišao je na Bare

- BULHARŠTINA

ще уда в Орландовци
да не идеш на Боевци
Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци.
балдъза ми от Кестрич

4.6 Hydronyma

Zjištěný počet hydronym – 15 (de facto 8)

čeština 3 (**Léthé, Rubikon, Vltava*) = 20 %

chorvatština 4 (*Drina, Rubikon, Sava, Vrbas*) = 26,7 %

srbština 5 (*Дрина, Дунав, Марица, Рубикон, Сава*) = 33,3 %

bulharština 3 (*Дунав, Марица, Рубикон*) = 20 %

Hydronyma jsou v našich frazémeh výrazně méně zastoupeným topokomponentem než předchozí tři typy. V každém ze sledovaných jazyků se vyskytuje pojmenování italské řeky Rubikon (ital. Rubicone) spojené s různými jazykovými mutacemi frazému *překročit Rubikon*. V různých zachycených jihoslovanských frazémeh se vyskytuje celkem pět – dodejme, že regionálně významných – řek: Dunaj se dotýká chorvatského, srbského i bulharského území, Sáva chorvatského, bosenského a srbského, Drina bosenského a srbského, Vrbas bosenského a Marica pouze bulharského (proto může poněkud překvapit výskyt této řeky v srbském frazému). Jedinou českou řekou zachycenou frazeologickým slovníkem češtiny je Vltava, spolu s Labem nejvýznamnější regionální řeka v Čechách. Jediným zachyceným kvazihydronymem je řeka Léthé spojená s řeckou antickou mytologií a zachycená v českém frazému. Zajímavé je, že se ve frazémeh nevyskytuje pojmenování žádné jiné vodní plochy, jen řek.

Frazémy s hydronymickým komponentem:

- ČEŠTINA

překročit Rubikon

napít se z řeky zapomnění/z vody Léthé

stříbropěnná Vltava

být křtěný/bejt křtěnej Vltavou

- CHORVATŠTINA

prijeći/prelaziti Rubikon

izvoditi krive Drine

ispravljati/ispraviti krivu Drinu

puno/mnogo je vode proteklo (Savom/rijekom i sl.)

dasa sa Vrbasa

- SRBŠTINA

прећи Рубикон

крива Дрина

изводи криве Дрине

исправљати/исправити криву Дрину

однела вода/мутна Марица

бацити/бацати нешто у мутну Марицу

много ће воде (дотле) протећи (Дунавом/Савом)

- BULHARŠTINA

минавам/преминавам Рубикон

хвърли го с две клечки в Марица

не може ме опра ни Дунав

накрай Дунав(а) власите се давят

4.7 Oronyma

Zjištěný počet oronym – 8

čeština 3 (*Šumava, Tábor, Tatry*) = 37,5 %

chorvatština 2 (*Parnas, Velebit*) = 25 %

srbština 1 (*Триглав*) = 12,5 %

bulharština 2 (*Просеченик, Тарпейска скала*) = 25 %

Ve srovnání s předchozími typy jsou oronyma v našich frazémeh nejmně zastoupeným topokomponentem. V jistém smyslu paradox je, že s výjimkou výskytu oronyma *Šumava* v českém frazému a *Velebit* v chorvatském všechny ostatní oronymické komponenty označují geografický objekt, který se nachází mimo jazykovou oblast, z níž daný frazém pochází (Tábor je biblická hora v Izraeli, Triglav je nejvyšší hora Slovinska, Tatry jsou na Slovensku, Parnas ve Francii, Tarpejská skála v Itálii a Prosečenik v Severní Makedonii). Ve výběru se nenachází žádné kvazioronymum.

Frazémy s oronymickým komponentem:

- ČEŠTINA

*vody na Tábor nedovedeš
od Šumavy k Tatrám*

- CHORVATŠTINA

*popeti se na Parnas
(velik) kao Velebit*

- SRBŠTINA

од Триглава до Бевђелије

- BULHARŠTINA

*търкалям ги от Просеченик
Тарпейска скала*

4.8 Toponymické komponenty v komparaci:

čeština vers. chorvatština vers. srbština vers. bulharština

Podíváme-li se na zastoupení jednotlivých typů toponym ve frazémech jednotlivých sledovaných jazyků, situace vypadá následovně:

ČESKÁ FRAZELOGIE – 52

oikonyma 27 (*Athény, Babylon, Beroun, Betlém, Brandejs, Brno, Canossa, Cařihrad, Drážďany, Gomora, +Hajany, *Hovězí Lhota, Humpolec, Chlumeč, *Kocourkov, Lovosice, Moskva, Neapol, +Nemanice, Pardubice, Praha, Prčice, Řím, Sodoma, Tejn, +Vystrkov, *Zlámaná Lhota*) = **51,9 %**

choronyma 12 (*Amerika, Čechy, Český ráj, Izrael, Rakousko, Rusko, Řecko, Sába, Sahara, Sibiř/Sibérie, stát dánský, *Tramtárie*) = **23,1 %**

urbonyma 7 (*Bohnice, Kateřinky, Olšany, Paďousy, Pankrác, Stromovka, Václavák*) = **13,4 %**

hydronyma 3 (**Léthé, Rubikon, Vltava*) = **5,8 %**

oronyma 3 (*Šumava, Tábor, Tatry*) = **5,8 %**

CHORVATSKÁ FRAZELOGIE – 57

choronyma 21 (*Afrika, Amerika, Bačka, Bosna, [država] Danska, *Dembelija, Goli Otok, Grčka, Kosovo, Hercegovina, Krajina, Kroatija, Mađarska, Plitvice, Rusija, Sibir, Srijem, Tunguzija, Turska Carevina, Ugljan, Zanzibar*) = **36,8 %**

oikonyma 20 (*Babilon, Bosanska Krupa, Doboj, Domanovići, Gomora, Lepoglava, Lopača, Miholan (Mihovljan), Pariz, Popovača, Rabac, Rim, Sarajevo, Skitača, Sodoma, Šandrovac, Šibenik, Varaždinske Toplice, Zagreb, Zenica*) = **35,1 %**

urbonyma 10 (*Banjski dvori, Bare, Jagomir, Jankomir, Katalinića brig, Lovrečan, Markuševac, Mirogoj, Stenjevec/Stenjevec, Vrapče*) = **17,6 %**

hydronyma 4 (*Drina, Rubikon, Sava, Vrbas*) = **7 %**

oronyma 2 (*Parnas, Velebit*) = **3,5 %**

SRBSKÁ FRAZELOGIE – 21

oikonyma 8 (*Вавилон, Гомора, Бевђелија, Ковин, Крагујевац, Содома, Соколац, Солун*) = **38,1 %**

choronyma 7 (*Америка, Бачка, Босна, *Дембелија, Косово, Крајина, Херцеговина*) = **33,3 %**

hydronyma 5 (*Дрина, Дунав, Марица, Рубикон, Сава*) = **23,8 %**

oronyma 1 (*Триглав*) = **4,8 %**

urbonyma 0 = **0 %**

BULHARSKÁ FRAZELOGIE – 48

oikonyma 29 (*Багдад, Батак, Беренде, Бруса, Бутроинци, Враца, Гомор, Диарбекир, Ерусалим, Карлуково, Картаген, Койнаре, Москва, Ниш, Оршова, Пещера, Плачковци, Порт Артур, Рим, Содом, София, Спанчевци, *Спънциите, Троян, Франкфурт на Майн, Цариград/Стамбул, Чирпан, Шам, Ямбол*) = **60,4 %**

choronyma 10 (*Австралия, Америка, Аркадия, Българија, Данија, Индија, Италија, Косово [поле], Патагония, Јпония*) = **20,8 %**

urbonyma 4 (*Боевци, Бойчевци, Кестрич, Орландовци*) = **8,3 %**

hydronyma 3 (*Дунав, Марица, Рубикон*) = **6,3 %**

oronyma 2 (*Просеченик, Тарпейска скала*) = **4,2 %**

Z údajů vyplývá, že ve třech ze čtyř zkoumaných jazyků je nejvíce toponymických komponentů ze sféry **oikonym** – v češtině něco přes polovinu všech toponym, v bulharštině dokonce kolem 60 %, v srbštině necelých 40 %, nejmenší podíl vykazuje chorvatština – cca 35 % (jejich celkový počet je ale jen o jednu položku nižší než kolik vykazují chorvatská choronyma, která jsou nejpočetnější). Důvodů je jistě více, domníváme se, že důležitou roli tu hraje jednak těsnější spjatost s člověkem coby tvůrcem frazeologie, do níž vkládá řadu vlastních poznatků a zkušeností, jež se mnohdy váží především na konkrétní lokality (ať už se nacházejí v jeho bezprostřední blízkosti, nebo jsou vzdálenější, ale určitým způsobem známé, důvěrné) a jednak i jistá stabilita sídel v prostoru a čase. Třebaže i konkrétní sídla mohou zanikat nebo se „ztrácet“ v různých typech procesů urbanistické integrace, přesto je jejich historická a prostorová stabilita vyšší než stabilita oblastí, regionů, území a států, tedy toho, co je označováno druhým nejčastějším typem toponym – choronymy. Samotná jména sídel v jednotlivých frazeologiích prakticky nepodléhají fonetickým ani jiným proměnám, jedinou variantnost jsme zaznamenali v bulharštině, kde má pojmenování pro metropoli osmanské říše dvě podoby – v některých frazémeh se vyskytuje slovanská (*Царуград*), v jiných turecká (*Стамбул*), a rovněž v chorvatštině, kde frazémy obsahují nářeční podobu pojmenování *Miholan* oproti spisovnému *Mihovljan*.

Choronyma jsou ve třech ze čtyř zkoumaných jazyků druhým nejčastějším toponymickým komponentem. Jejich procentuální podíl je však rozličný – zatímco v češtině a bulharštině je podíl choronym na celkovém počtu toponym v rozmezí 21 až 23 %, v srbštině a chorvatštině je to 33 až 37 %. Pouze v chorvatské frazeologii je jejich podíl vyšší než podíl oikonym, ovšem jen nepatrně. Jedinou variantnost jsme zaznamenali v češtině, kde se pojmenování ruské Sibiře jako symbolu velké zimy a mrazů vyskytlo jak v české/slovanské (*Sibiř*, rus. *Сибирь*), tak i v neslovanské (nestandardizované) podobě (*Sibérie*, lat. *Siberia*). V chorvatštině jsme zase zaznamenali kroatizované románské nestandardizované pojmenování samotného Chorvatska (*Kroacija*, ital. *Croazia*), to ovšem není v konkurenci s domácím tvarem *Hrvatska*.

Někde uprostřed mezi často a zřídka se vyskytujícími toponymy jsou **urbonyma** – názvy částí sídel, tedy místa, jež nejsou urbánně samostatná, jsou součástí nějaké větší lokality, často se jednalo o městské části/čtvrťi. Nejvyšší podíl

urbonym jsme zaznamenali v chorvatské frazeologii – téměř 18 %. O něco nižší podíl urbonym je v české – necelých 14 % – a bulharské frazeologii (tam nepřesahuje jednu desetinu). Žádné urbonymum nebylo zachyceno v rámci srbské frazeologie.

Druhým nejméně se vyskytujícím topokomponentem jsou **hydronyma**. Jejich nejvyšší podíl jsme zaznamenali v srbštině – přibližně 24 %, což je tam řadí na třetí místo. V dalších třech jazycích se podíl hydronym pohybuje v rozmezí 5 až 7 % a jedná se o tři, v chorvatském případě čtyři řeky. Nenarazili jsme na žádný komponent, který by označoval jiný vodní zdroj než právě říční tok, v některých srbských a chorvatských frazémeh se však vyskytuje apelativní komponent *more* „moře“.

Nejméně často se v jednotlivých zkoumaných národních frazeologiích vyskytlo v roli topokomponentu **oronymum**. Jeho výskyt nikde nepřesahuje podíl 6 %. Z toho, že žádná terénní vyvýšenina není typická pro mezinárodní frazeologii (a tedy obsažená ve všech sledovaných národních frazeologiích podobně jako například hydronymum *Rubikon* nebo oikonyma *Sodoma* a *Gomora*), lze soudit, že jednotlivé vyvýšeniny jsou co do historických souvislostí i lokalizace velice různorodé.

4.9 Toponymické komponenty v komparaci: čeština vers. srbochorvatština vers. bulharština

Jelikož srbština a chorvatština byly řadu desítek let vnímány jako jeden jazyk, event. jako dvě varianty jednoho jazyka (oficiálně především v dobách existence jugoslávského státu 1918–1991), nabízí se srovnání dosažených výsledků poté, co oba jazyky spojíme do jednoho – do bývalé srbochorvatštiny. Situace poté vypadá následovně:

ČESKÁ FRAZELOGIE – 52

oikonyma 27 (*Athény, Babylon, Beroun, Betlém, Brandejs, Brno, Canossa, Cařihrad, Drážďany, Gomora, +Hajany, *Hovězí Lhota, Humpolec, Chlumeč, *Kocourkov, Lovosice, Moskva, Neapol, +Nemanice, Pardubice, Praha, Prčice, Řím, Sodoma, Tejn, +Vystrkov, *Zlámaná Lhota*) = **51,9 %**

choronyma 12 (*Amerika, Čechy, Český ráj, Izrael, Rakousko, Rusko, Řecko, Sába, Sahara, Sibiř/Sibérie, stát dánský, *Tramtárie*) = **23,1 %**

urbonyma 7 (*Bohnice, Kateřinky, Olšany, Pačousy, Pankrác, Stromovka, Václavák*) = **13,4 %**

hydronyma 3 (**Léthé, Rubikon, Vltava*) = **5,8 %**

oronyma 3 (*Šumava, Tábor, Tatry*) = **5,8 %**

SRBOCHORVATSKÁ FRAZELOGIE – 65

oikonyma 25 (*Babilon/Вавилон, Bosanska Krupa, Doboj, Domanovići, Ђевђелија, Gomora/Гомора, Ковин, Крагујевац, Lepoglava, Lorača, Miholan (Mihovljan), Pariz, Popovača, Rabac, Rim, Sarajevo, Skitača, Sodoma/Содома, Соколац, Солун, Šandrovac, Šibenik, Varaždinske Toplice, Zagreb, Zenica*) = **38,5 %**

choronyma 21 (*Afrika, Amerika/Америка, Ваčka/Бачка, Bosna/Босна, [država] Danska, *Dembelija/Дембелуја, Goli Otok, Grčka, Hercegovina/Херцеговина, Kosovo/Косово, Krajina/Крајина, Kroacija, Мађарска, Plitvice, Rusija, Sibir, Srijem, Tunguzija, Turska Carevina, Ugljan, Zanzibar*) = **32,3 %**

urbonyma 10 (*Banjski dvori, Bare, Jagomir, Jankomir, Katalinića brig, Lovrečan, Markuševac, Mirogoj, Stenjevec/Stenjevec, Vrapče*) = **15,4 %**

hydronyma 6 (*Drina/Дрина, Дунав, Марица, Rubikon/Рубикон, Sava/Сава, Vrbas*) = **9,2 %**

oronyma 3 (*Parnas, Триглав, Velebit*) = **4,6 %**

BULHARSKÁ FRAZELOGIE – 48

oikonyma 29 (*Багдад, Батак, Беренде, Бруса, Бутроинци, Враца, Гомор, Диарбекир, Ерусалим, Карлуково, Картаген, Койнаре, Москва, Ниш, Оршова, Пещера, Плачковци, Порт Артур, Рим, Содом, София, Спанчевци, *Спънците, Троян, Франкфурт на Майн, Цариград/Стамбул, Чирпан, Шам, Ямбол*) = **60,4 %**

choronyma 10 (*Австралия, Америка, Аркадия, Българија, Данија, Индија, Италија, Косово [поле], Патагония, Јпония*) = **20,8 %**

urbonyma 4 (*Боевци, Бойчевци, Кестрич, Орландовци*) = **8,3 %**

hydronyma 3 (*Дунав, Марица, Рубикон*) = **6,3 %**

oronyma 2 (*Просеченик, Тарпейска скала*) = **4,2 %**

Z výsledků vyplývá, že srbochorvatská frazeologie se svými sjednocenými poměry přibližuje češtině a bulharštině – oikonymické komponenty jsou nejčastější, třebaže jejich podíl je oproti češtině a bulharštině stále poměrně nízký (necelých 40 %). Druhý, třetí a čtvrtý nejčastější typ – choronyma, urbonyma a hydronyma – dosahuje nejvyššího podílu právě u srbochorvatštiny. To je dáno již zmíněnou slabší pozicí jinak nejfrekventovanějších oikonym, která v tomto smyslu uvolňuje prostor pro vyšší podíl dalších toponymických typů. Vyrovnanost podílu u srbochorvatských toponymických komponentů – alespoň tedy u tří nejhojnějších (oikonyma, choronyma a urbonyma) – je patrná i ze srovnání rozdílů mezi podílem prvního a třetího typu: u srbochorvatštiny je to pouhých 23,1 procentního bodu, kdežto u češtiny je to 38,5 a u bulharštiny dokonce 52,1 procentního bodu.

4.10 Toponymické komponenty v komparaci: čeština vers. jihoslovanské jazyky

Abychom mohli provést srovnání výsledků v české a jihoslovanské frazeologii, provedeme součet výsledků srbochorvatštiny a bulharštiny, který poté porovnáme s češtinou. Situace vypadá následovně:

ČESKÁ FRAZELOGIE – 52

oikonyma 27 (*Athény, Babylon, Beroun, Betlém, Brandejs, Brno, Canossa, Cařihrad, Drážd'any, Gomora, +Hajany, *Hovězí Lhota, Humpolec, Chlumeč, *Kocourkov, Lovosice, Moskva, Neapol, +Nemanice, Pardubice, Praha, Prčice, Řím, Sodoma, Tejn, +Vystrkov, *Zlámaná Lhota*) = **51,9 %**

choronyma 12 (*Amerika, Čechy, Český ráj, Izrael, Rakousko, Rusko, Řecko, Sába, Sahara, Sibiř/Sibérie, stát dánský, *Tramtárie*) = **23,1 %**

urbonyma 7 (*Bohnice, Kateřinky, Olšany, Pad'ousy, Pankrác, Stromovka, Václavák*) = **13,4 %**

hydronyma 3 (**Léthé, Rubikon, Vltava*) = **5,8 %**

oronyma 3 (*Šumava, Tábor, Tatry*) = **5,8 %**

JIHOSLOVANSKÁ FRAZELOGIE – 103

oikonyma 51 (*Babilon/Вавилон, Багдад, Батак, Беренде, Bosanska Krupa, Брусa, Бутроинци, Цариград/Стамбул, Чирпан, Диарбекир, Doboј, Domanovići, Бевђелија, Ерусалим, Франкфурт на Мајн, Готога/Гомора/Гомор, Ямбол, Карлуково, Картаген, Койнаре, Ковин, Крагујевац, Leroglava, Лораџа, Miholan (Mihovljan), Москва, Ниш, Оршова, Pariz, Пещера, Плачковци, Ророваџа, Порт Артур, Rabac, Rim/Рим, Sarajevo, Skitaџа, Sodoma/Содома/Содом, Софија, Соколац, Солун, Спанчевци, *Спњците, Шам, Šandrovac, Šibenik, Троян, Varaždinske Toplice, Враца, Zagreb, Zenica*) = **49,5 %**

choronyma 27 (*Afrika, Amerika/Америка/Америка, Аркадија, Австралија, Ваџка/Бачка, Bosna/Босна, Българија, [država] Danska/Данија, *Dembelija/Дембелија, Goli Otok, Grčka, Hercegovina/Херцеговина, Индија, Италија, Јапонија, Kosovo/Косово/Косово [поле], Krajina/Крајина, Kroасија, Mađarska, Патагониа, Plitvice, Rusија, Sibir, Srijem, Tunguzија, Turska Carevina, Ugljan, Zanzibar*) = **26,2 %**

urbonyma 14 (*Banjski dvori, Bare, Боевци, Бойчевци, Jagomir, Jankomir, Katalinića brig, Кестрич, Lovrečan, Markuševec, Mirogoј, Орландовци, Stenjevac/Stenjevec, Vrapče*) = **13,6 %**

hydronyma 6 (*Drina/Дрина, Дунав/Дунав, Марица/Марица, Rubikon/Рубикон/Рубикон, Sava/Сава, Vrbas*) = **5,8 %**

oronyma 5 (*Parnas, Просеченик, Тарпейска скала, Триглав, Velebit*) = **4,9 %**

Česko-jihoslovanský kontrast přináší poměrně výrazné vyrovnání podílů v rámci jednotlivých toponymických typů:

	ČES.	JSL.
oikonyma:	51,9	49,5
choronyma:	23,1	26,2
urbonyma:	13,4	13,6
hydronyma:	5,8	5,8
oronyma:	5,8	4,9

Z provedeného srovnání vyplývá, že zatímco v rámci jednotlivých národních frazeologií jsou výsledky, postavené především na excerpci z příslušných frazeologických slovníků (ale zejména u chorvatských příkladů i z dalších dostupných zdrojů), mnohdy výrazně rozdílné, tak v případě jejich vztažení na nějaký smysluplný rozsáhlejší areál, v daném případě jihoslovanský, dostáváme výsledky velice blízké české situaci (za pozornost stojí stejné podíly hydronym a téměř stejné podíly urbonym). Údaje potvrzují prakticky poloviční podíl oikonym a přibližně čtvrtinový podíl choronym. Podíl ostatních toponym je z hlediska jejich účasti ve struktuře frazémů s nějakým toponymickým komponentem slabý až zanedbatelný.

4.11 Toponymické komponenty celkem

Srovnáme-li podíly jednotlivých typů toponymických komponentů na jejich celkovém upraveném počtu (tj. takovém, v němž se každé toponymium počítá jen jednou, bez ohledu na jeho výskyty ve vícero jazycích), situace vypadá následovně:

CELKEM toponymických komponentů: 144 = 100 %

z toho:

- oikonyma:	72 = 50,0 %
- choronyma:	35 = 24,3 %
- urbonyma:	21 = 14,5 %
- hydronyma:	8 = 5,6 %
- oronyma:	8 = 5,6 %

Z dosažených výsledků je patrné, že oikonymické komponenty tvoří polovinu všech topokomponentů, přičemž další typy jsou ve výrazné menšině. Druhý nejčastější typ – choronyma – má podíl přibližně čtvrtinový. Těmito zjištěným poměrům se z těch národních nejvíce blíží český model a rovněž model jihoslovanský vytvořený v rámci naší analýzy účelově syntézou bulharských, srbských a chorvatských dat.

4.12 Toponyma a kvazitoponyma (2. část)

U sídelních pojmenování (především, ale nikoliv výhradně) užívaných v různých národních frazeologiích nastává zajímavá situace – jejich formální podoba je totiž velice často průhledně motivovaná požadovanou sémantikou celého frazému, je funkční, a v takovém případě je třeba odpovědět si na dvě otázky:

A) existují taková sídla, popř. jiné geografické objekty v daném jazykovém prostředí? Pokud si odpovíme „ne“, pak se nepochybně jedná o kvazitoponymum (případ si můžeme označit jako [1]). Juraj Glovňa tyto případy hodnotí z hlediska mechanismu, na základě kterého systém jazyka „generuje“ kvazipropria, jako pravou paronomázií (Glovňa 2003: 248, 249). Pokud si však odpovíme „ano“ (takový případ si označíme jako [2]), pak se ihned nabízí navazující otázka:

B) bylo takové oikonymum (či jiné toponymum) použito v procesu frazeologizace záměrně, účelově právě s ohledem na příhodnou podobu [2a], anebo je shoda oikonymického (či jiného toponymického) komponentu frazému a reálného sídla (či jiného geografického objektu) náhodná [2b]?

V případě [2a] bychom pak hovořili opět jen o oikonymu (urbonymu, choronymu atd. – viz dále cit. výklad K. Ankovové-Ničevové o vlastních jménech *Bojčevci* a *Plačkovci*), v případě [2b] však odpověď není tak jednoznačná, neboť proces vzniku takového frazému, včetně jeho toponymického komponentu, probíhá shodně jako v případě [1], tj. konstruování funkčně vhodného kvazitoponyma (nemusí totiž vždy nutně jít jen o pojmenování sídelních jednotek, jak jsme již několikrát výše uvedli), které v reálném světě svůj motivační vzor nemá. Zatímco výklad v SČFI se například u (kvazi)oikonyma *Nemanice* přiklání k druhému, řekněme onomaziologickému postupu tvorby takového slova [2b], aniž by toto dilema v rámci příslušného lemmatu vůbec řešil, výklad K. Ankovové-Ničevové o jménech *Bojčevci* a *Plačkovci* se zase přiklání k prvnímu, řekněme sémaziologickému postupu tvorby [2a] (NFRBE: 278).¹¹² Mechanismus vzniku některých případů typu [2] označuje J. Glovňa (tamtéž) jako nepravou paronomázií – podstatné je pro něj to, zda existuje sémantická souvislost mezi příslušným motivujícím slovesem a vlastním propriálním výrazem. Pokud tedy bulharské

---

¹¹² Více o původu příslušných toponymických komponentů viz následující podkapitola.

oikonymum *Bojčevci* [2a] objektivně nesouvisí s bojem (viz dále), třebaže ho paronomasticky připomíná, jedná se o nepravou paronomázií, kdežto české oikonymum *Nemanice* [2b], jelikož vzniklo stejným slovtvorným postupem jako potenciální kvazioikonymum *Nemanice* (součást našich frazémů), je produktem pravé paronomázie.

Až na šest výjimek (choronyma *Tramtárie*, *Tunguzija* a *Dembelija*, urbonyma *Boevci* a *Bojčevci* a hydronymum *Léthé*) jsou zjištěnými kvazitoponymy sídelní pojmenování, tj. oikonyma. Jelikož máme co do činění s fiktivními jmény, je na místě zjistit případnou motivaci jejich tvorby. Podle tohoto kritéria bychom mohli naše kvazitoponyma rozdělit do 2 skupin:

1) v první skupině jsou toponyma, jejichž denotát reálně neexistuje, jedná se tedy o pravá či nesporná kvazitoponyma. V našem výběru je jich 7:¹¹³

+*Léthé*, +*Tramtárie/tramtárie*, **Дембелуја/dembelija*, +*Kocourkov*, +*Zlámaná Lhota*, +*Hovězí Lhota*, *Спънцуме

2) ve druhé skupině jsou toponyma, jejichž denotát sice reálně existuje, ale:

2a) taková toponyma byla do frazémů zakomponovaná záměrně právě s ohledem na funkčně odpovídající (příhodnou) formu, můžeme tu tedy hovořit o sémaziologickém postupu tvorby (v našem výběru je takovýchto toponymických komponentů 9):

*Спанчевци, *Бруса, *Плачковци, *Боевци, *Бойчевци – *Плачковци, **Rad'ousy*, **Drážd'any* – *Beroun, *Tunguzija

2b) nebo je shoda toponymického komponentu frazému a reálného sídla náhodná (což se můžeme pouze domnívat a vycházíme přitom z komentáře v příslušném slovníku), a můžeme tu tedy hovořit o onomaziologickém postupu tvorby (v našem výběru jsou takovéto toponymické komponenty 3, u prvních dvou se dle klasifikace J. Glovni jedná o pravou paronomázií, třetí příklad je tzv. pseudoetymologické proprium – viz Glovňa 2003: 249):

*Nemanice, *Vystrkov, **Hajany/hajany*

---

¹¹³ Hvězdičkou [*] jsou v našem výčtu označena taková (kvazi)toponyma, která jsou sémanticky průhledná, a to bez ohledu na to, zda označují skutečnou, v reálném světě jsoucí lokalitu, území nebo jiný topos, či nikoliv. Křížkem [+] jsou naopak označena prokazatelná kvazitoponyma. Je pozoruhodné, že typ komponentů v bodu 1) až na dvě výjimky (*Spāncite*, *Dembelija*) není sémanticky průhledný, ale svou funkci splní teprve tehdy, projeví-li znalost příslušné konotativní složky významu adresát v dané komunikační situaci.

V případě 1) se tedy jedná bezesporu o *kvazitoponyma*, můžeme je označit atributem *pravá*. Podle klasifikace J. Glovni nevykazují žádnou paronomázií – až na poslední výraz, který je příkladem na pravou paronomázií.

V případě 2a) bychom mohli hovořit o toponymech, avšak zvolená *propria* na první pohled, svým sémanticky průhledným utvořením, působí (nebo mohou působit) jako toponyma fiktivní, takže bychom je mohli označit za jakási „nepravá“ nebo „zdánlivá“ kvazitoponyma, „kvazi-kvazitoponyma“. V klasifikaci J. Glovni všechna vykazují nepravou paronomázií.

V případě 2b) však situace není tak jednoduchá, neboť proces vzniku takového frazému, včetně jeho toponymického komponentu, probíhá – alespoň dle lexikografických autorit – shodně jako v případě 1), tj. jde o záměrnou konstrukci funkčně vhodného kvazitoponyma, které není motivováno existencí jeho identického, v reálném světě existujícího vzoru. Takové vysvětlení podporuje například výklad v SČFI u (kvazi)oikonym *Nemanice* nebo *Hajany* a nějaké dilema v tomto smyslu si v rámci příslušného lemmatu vůbec nepřipouští. Problematiku této skupiny výstižně popisuje K. Kučera (1974) – hovoří sice o českých případech, ale jeho zobecnění lze jistě vztáhnout i na situaci v jiných jazycích: „(...) jde tu spíše o jazykové hříčky vzniklé buď žertovným chápáním etymologie místního jména již existujícího, nebo vytvářením jistých konstruktů, tj. umělých útvarů formálně napodobujících skutečná zeměpisná jména. Přitom samozřejmě není vyloučeno, že se v některých případech dospělo k dnešní podobě takového rčení oběma způsoby, z obou stran, čímž vznikla zdvojená, zvláště působivá slovní hříčka.“

4.13 Frazémy s (kvazi)toponymickým komponentem a jejich klasifikace na základě motivačního vztahu

4.13.1 Motivace na základě asociace se slovem (řidčeji slovním spojením) vyjadřujícím požadovaný význam (účinek mechanismu paronomázie)

Боевци, Бойчевци ← *бой* „bití“

Плачковци ← *плач* „pláč“

Nářeční propoziční frazémy *Да не идеш на Боевци* „да не ядеш бой (заканително предупреждение)“ (FRBE I: 240, NFRBE: 314, cit. dle Slavejkov 1889: 125)¹¹⁴ a *Да те не пратя на Плачковци!* „да не те накарам да плачеш (употребява се като закана)“ (FRBE I: 245, NFRBE: 283) jsou spojeny se jmény sousedních vsí *Плачковци* a *Боевци* v blízkosti města Trjavna (NFRBE: 283, 315, cit. dle Slavejkov 1889: 131).¹¹⁵ Jejich kombinací je pak polypropoziční frazém *Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци* „ще те бия и ще плачеш“ (NFRBE: 278), který ovšem obsahuje první oikonymum *Бойчевци*, nikoliv *Боевци*, se stejným výkladem (usedlosti *Бойчевци* a *Плачковци* nacházející se v rámci bulharského města Trjavna), avšak bez jakékoliv poznámky, proč jsou v daném případě ve slovnících zachyceny hned tři podoby (srov. NFRBE: 278, cit. dle Slavejkov 1897: 219)¹¹⁶ a existuje i čtvrtá. Domníváme se, že je to jednak nepřesností zápisu, který byl umocněn tím, že druhou část sbírky připravoval k vydání po smrti P. R. Slavejkova jeho syn Ivan P. Slavejkov. Vokalická alternace ve tvarech *Боевци* a *Бойувци* (u pořekadel v prvním dílu) není tak výrazná, kdežto třetí tvar *Бойчевци* už vykazuje výraznější fonetický odklon. Proč tomu tak je? Důvodem je skutečnost, že *Боевци* a *Бойувци* jsou skutečně pouze fonetické varianty pojmenování jedné a téže lokality (dnes nazývané *Боевци*), která je v současnosti částí *Плачковци*, kdežto *Бойчевци* nebo *Бойчовци* (Бойчовци) je v současnosti opuštěná osada nacházející se východně od Trjavny, už ale v sousední Velikotrnovské oblasti v katastru obce Vonešta voda, občina (okres) Veliko Trnovo (občina Trjavna patří administrativně do Gabrovské oblasti). Urbonyma *Боевци* a *Бойчовци* jsou tedy v současnosti jména dvou různých, třebaže geograficky velice blízkých lokalit, ale z hlediska mechanismu paronomázie fungují vlastně identicky. Dnešní *Плачковци* jsou z geografického hlediska druhou největší obcí občiny Trjavna s přibližně dvěma tisíci obyvateli a nacházejí se jižně od sídelního města občiny. Proto poznámka o bezprostřední blízkosti obou osad ze Slavejkovovy sbírky, kterou převzala i K. (Ankovová-)Ničevová ve FRBE, resp. NFRBE, není úplně přesná.

¹¹⁴ P. Slavejkov tu pouze odkazuje na další, sémanticky spřízněné heslo: „*Да не идеш на Боевци*. – Виж: *Да не те пратя на Плачковци*“ (Slavejkov 2003: 242).

¹¹⁵ P. Slavejkov doslova uvádí: „*Да та не пратя на Плачковци*. – Да та не направя да плачеш. *Бойувци* и *Плачковци* – тревненски колиби, едно до друго“ (Slavejkov 2003: 249).

¹¹⁶ P. Slavejkov doslova uvádí: „*Ще та пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци*. – т.е. ще та бия и ще плачеш. *Плачковци* и *Бойчевци* са тревненски колиби“ (Slavejkov 2003: 763).

Брусa ← *брус* „lež“ slang.

Frazém *працам/пратя в Брусa за маймуни някого* „излѣгвам, измамвам някого“ (FRBE II: 184) obsahuje název v Bulharsku i dále na Balkáně obecně známého tureckého města *Bursa* (bulh. *Бурсa*, starší podoba ovšem *Брусa* – zřejmě pod vlivem řeckého *Προύσσα*; Bursa je dnes čtvrté nejlidnatější turecké město srovnatelné s Hamburkem, Vídní nebo Budapeští). Vazbu tohoto oikonyma s příslušným frazeologickým významem vysvětlují autorky FRBE (ovšem v souvislosti s jiným frazémem): „брус означава и лѣжа“ (FRBE II: 425).

Дембелија ← *дебео* „tlustý“

Frazém *земља Дембелија/дембелија* „име измишљене земље, у којој се не мора ништа радити, где ,тече мед и млеко““ (Fekete 1996: 24, viz též FRHSJ: 785) označuje vymyšlenou zemi plnou hojnosti, jakési eldorádo. Pojmenování země v nositelích jazyka evokuje význam adjektiva *debeo/дебео* „tlustý“, nadváha je přitom tradičně spojována s hojností potravy umocněné navíc zahálčivým způsobem života (srov. též Fekete 1996: 25). Z frazeologických slovníků jej uvádí pouze ten Matešičův, ale jen ve variantě s malým počátečním písmenem.

Korpusy nabízejí zajímavé srovnání – zatímco srbský KSSJ našel 24 výsledků, chorvatský HNK našel pouze 3 výsledky (náhled do obou korpusů proveden 30.08.2019). Poměr velké vs. malé počáteční písmeno je v srbských příkladech 7:17 (z toho tři výskyty majuskule přitom pocházejí ze srbského překladu knihy Umberta Eca *Jméno růže*), v chorvatských 1:2, čili trend apelativizace je tu zjevný.

Vybrané příklady z KSSJ:

1 ... *zemlji* (kao što je tvoj Bekon tvrdio povodom prirodne magije) uživa u obilju poput onog u *zemlji Dembeliji*. Ali upravo ovo ne smemo i ne možemo da dobijemo.

2 Bakić: EU nije *zemlja dembelija*. Politika: Koliko je privatizacija uticala na nadu? Avramović: Potkopala ju je.

3 ... *fikcije iz Marte Koen* bile inferiorne u odnosu na *fikcije većine pomenutih o nekoj zemlji dembeliji* u kojima će svi imati sve što im je potrebno, a niko ništa neće morati da radi,...

4 Još manje se rešava čekanjem na ulazak u EUtopiju, tu svojevrsnu „**zemlju dembeliju**“ materijalizma i konzumerizma. Rešenje je, naravno, u drugačijem sistemu vrednosti.

Příklady z HNK:

1 Tamo, gdje se po svaku cijenu željelo pokrenuti rat, morali su biti organizirani masakri, jer kad padne puno krvi, počinje rat. Krv je na ovim prostorima gorivo rata. Što više krvi na početku, to duži i krvoločniji rat. Najteže je zakrviti tradicionalno mirne i miroljubive krajeve poput Bosne i Hercegovine. Nije bilo lako pokrenuti ni tamo gdje ljudi dobro žive. Recimo u Slavoniji, Vukovaru, Osijeku, Vinkovcima, gdje su plodna zemlja i položaj europske transverzale, unatoč dva svjetska rata, ipak stvorili **zemlju dembeliju** u kojoj se dobro živjelo.

2 ... da bih onda ludost pronašao – pred televizijskim ekranom! To je, dapače, utvara koja nas posvuda prati, pogotovo ako u tuđini pratimo domovinski televizijski program (što je danas omogućeno posredovanjem satelitsko-kabelskih veza). „Tko može platiti“ tu sreću, da živi u takvoj **zemlji dembeliji**, kakvom Hrvatsku za strani svijet predočava naša televizija?

3 Tako to biva u Berlusconijskoj, pardon, Colodijevoj zemlji laži, poznatijoj kao Paese dei Balocchi (**Zemlja Dembelija**), čijim žiteljima Benigni dijeli brdo poljubaca...

Tunguzija ← guzica „prdel“ vulg.

Frazémy **kao da je iz Tunguzije** „za osobu koja ne zna dobro govoriti, ne zna se ponašati, ništa joj nije jasno, priglupa je“ (Pintarić 1997: 168), **biti iz Tunguzije** „biti iz dalekog, zabitnog mjesta, biti izdaleka“ a **živjeti u Tunguziji** „živjeti daleko, u zabiti, u zaostalom kraju“ (oba Menac-Mihalić 2010: 206) mají společný topokomponent – choronymum *Tunguzija*. Konotace s vulgárním označením pro zadek je nositelům jazyka zřejmá. Za pozornost stojí, že zatímco ve slovesných frazémeh je toponymum *Tunguzija* symbolem vzdálené, neznámé, snad i zaostalé země (podobně jako naše Tramtárie, srov. ale např. i výklad samotného toponyma *Тунгузуја* u Fekete 1996: 24 nebo Vălčanova 2001: 83), v přirovnání je symbolem země snad i vzdálené, obývané ovšem zaostalými, hloupými, omezenými obyvateli (čili evokuje spíše náš Kocourkov). Tato dvojí symbolická funkce toponyma *Tunguzija* není u podobných výrazů příliš obvyklá.¹¹⁷

Český jazyk ekvivalent choronyma *Tunguzija* nemá, ale v českém povědomí je adjektivum *tunguzský*, jež je spjato především s výbuchem tělesa vesmírného původu nad touto oblastí v červnu 1908. Samotné pojmenování je starším

¹¹⁷ Rozdílu v sémantice frazémů *kao da je iz Tunguzije* a *otići u Tunguziju* si všimají i I. Vidović Boltová a J. Szerszunowiczová (Vidović Bolt – Szerszunowicz 2008: 137).

označením rozlehlé oblasti na Sibiři, která je mj. domovem Evenků a podle nich se také oficiálně nazývá Evencko. Do konce roku 2006 bylo jako Evencký autonomní okruh jedním ze správních jednotek Ruské federace, od roku 2007 byl jeho status změněn na rajon (okres) a Evencký rajon se stal součástí Krasnojarského kraje – druhé největší ruské správní jednotky. Samotné Evencko dobře ilustruje velmi řídké osídlení sibiřských oblastí – na prostoru velkém asi jako Turecko žilo v roce 2007 pouhých 17 000 obyvatel, převážně Rusů.¹¹⁸

Спънците, Спанчевци ← *спя, сън* „spát, spánek“

Хаяны ← *хajat*

Tato miniskupina obsahuje dva bulharské (nářeční) a jeden český frazém, které spojuje obrazné vyjádření uložení se k spánku, přičemž ve všech případech je spánek nebo prostor, kde se spí, pojmenován oikonymem: *ще вървя на Спънците* „спи ми се“ (FRBE II: 518), *пошел съм за Спанчевци* „спи ми се и се каня да спя; легнал съм си вече да спя“ (FRBE II: 173) a *jit do hajan* „jit spát“ (SČFI-VS: 331). Všechny uvedené frazémy rovněž obsahují sloveso pohybu a fiktivní „spací“ lokalita je cílem tohoto pohybu. Motivace bulharských frazémů explicitně uvedena není; *Spančevci* je lokalita na severozápadě Bulharska (oblast Montana, obecina Väršec), *Spāncite* je v daném případě pravé kvazioikonimum. U českého frazému je vysvětlení „*hajany, Hajany* (z *hajat* dětsky spát + *-any* přípona místních jmen), tj. tedy jakási země, místo spánku“ (SČFI-VS: 331).¹¹⁹ SČFI – jak je z citátu patrné – zachycuje kolísání v pravopisu, samotné heslo ovšem obsahuje inkriminovaný výraz pouze s malým počátečním písmenem (na rozdíl od obou možností u *Tramtárie/tramtárie* – viz dále). V Česku se nacházejí dvě lokality pojmenované *Hajany*: první obec se nachází jižně od Brna (u Želešic), druhá je v Jihočeském kraji (u Blatné, okres Strakonice). Etymologie moravských *Hajan* samozřejmě nijak nesouvisí se slovesem *hajat*, nýbrž se substantivem *hajané* „lidé bydlící v háji, u háje n. kteří měli hájit“ (Hosák – Šrámek 1970: 237), srov. též

¹¹⁸ Zajímavě vychází srovnání s Grónskem – to je třikrát větší než Evencko a má také přibližně třikrát více obyvatel. Evencko je tedy hustotou obyvatelstva s Grónskem srovnatelné.

¹¹⁹ Frazém s komponentem *Hajany* a stejného významu se vyskytuje rovněž ve slovenštině (viz Glovňa 2003: 248).

Hajany v Čechách „ves Hajanů, t. lidí bydlících v háji nebo u háje“ (Profous – Svoboda – Šmilauer 1947–1960: 576).

Pad'ousy ← *padat*, *vypadnout* slang.

Frazém **poslat někoho do Pad'ous** „prudce a hrubě někoho odmítnout nebo vyhodit“ (SČFI-VS: 527) – nemá v SČFI žádné bližší vysvětlení původu nebo motivace. V současnosti se takto jmenuje pouze mlýn na řece Litavce v obci Bratkovice (Středočeský kraj, okres Příbram), v minulosti byl výskyt takto nazývaných lokalit četnější – více o tom a též o etymologii oikonyma *Pad'ousy* viz Harvalík (2014) nebo Rejlek (1932), v souvislosti s místním jménem *Poděbrady* jsou *Pad'ousy* zmíněny též u Lutterera a Šrámka (2004: 208). *Pad'ousy* nejspíše muselo být obecně rozšířené místní jméno (bez ohledu na to, zda mluvčí měli povědomí o nějakých *Pad'ousech* a jejich lokalizaci nebo neměli), což ovlivnilo frazeologizaci celého slovního spojení. J. Zaorálek kupříkladu zaznamenává tento frazém v podobě *jíti do Pad'ous* „jíti pryč; dáti pokoj“ (Zaorálek 2009 [1947]: 242) a navíc má zachycenu i podobu *mít něco v Pad'ousích* „míti to ztraceno“ (tamtéž), u níž se ovšem odvolává na citovaný Rejlkův článek v NŘ. V současnosti bychom od českých mluvčích místo již archaických až poněkud směšných *Pad'ous* nejspíše slyšeli buď jiné oikonymum (*Prčice*), anebo při hrubém vyjadřování zcela jiný výraz (*prdel*).

Nemanice ← *nemá nic*

Kvazioikonymum *Nemanice* je součástí slovesného frazému **být/bejt (pán/princ) z Nemanic** „být zcela chudý a nemít žádný velký majetek ani peníze“ (SČFI-VS: 435), resp. nominálního frazému **princezna z Nemanic** „nemajetná, chudá dívka, popř. nevěsta“ (SČFI-VN: 275). Tvar *Gpl. Nemanic* je svou zvukovou podobou prakticky totožný /homofonní/ se slovesným syntagmatem *nemá nic* (úplné homofonii brání pouze absence kvantity), ve spojení s předložkou *z* navíc připomíná tzv. šlechtický predikát (viz též SČFI-VS: 435), což ještě zintenzivňuje expresivně ironický efekt. Obec *Nemanice* se nachází na jihozápadě Česka u hranic s Německem, jiné *Nemanice* jsou dnes součástí Českých Budějovic. Profous –

Svoboda – Šmilauer (1947–1960: 197–198) uvádějí celkem pět výskytů lokalit s tímto názvem v Čechách (na Moravě a ve Slezsku ovšem žádná taková není). Jméno *Nemanice* bylo utvořeno „od lidových vtipkařů pro chudičké osady analogií podle čeledních jmen na *-ice* z výrazů „kdo nemá nic – lidé, kteří nemají nic““ (tamtéž: 198). SČFI (VS: 435) však o tom, že by komponent *Nemanice* označoval ve výše uvedených frazémech skutečnou obec, nic neříká, vyloučit inspiraci reálně existující obcí ale podle našeho názoru s jistotou nelze. Pokud se přikloníme k názoru prezentovanému v SČFI, můžeme komponent *Nemanice* nazvat kvazioikonymem typu [2b].

Vystrkov ← *vystrčit*

Další dva české frazémy sice sémanticky vyjadřují určitou míru vzdálenosti, ale obsahují ještě další dva sémantické rysy, a těmi jsou samota a nuda, čili jejich frazeologický význam by se dal zobecnit jako „místo, které je vzdálené a navíc vykazuje rysy samoty a nudy“. Přirovnání *je (to) tu jako na Vystrkově* „je to zde příliš a nepříjemně vzdálené od ostatních obydlí; je to úplná samota, obvykle i tichá, popř. nudná“ (SČFI-P: 398–399), resp. *Je tu jako na Vystrkově* „je to tu opuštěné, chladno a hodně tu fouká vítr“ (SČFI-VV: 990) obsahují oikonymum *Vystrkov*, které patří do téže kategorie jako například již výše analyzované *Nemanice* – *Vystrkov* je proprium etymologicky spjaté se svým fundujícím slovem, kterým je zjevně sloveso *vystrčit*, asociuje tedy něco, co se nachází mimo jádro, co stojí na periférii (srov. též SČFI-P: 399). Tento význam je přítomen i v motivaci pojmenování skutečných lokalit – „[apelativum] *vystrkov* (Kott IV, 1118) má význam: „poslední odlehlé stavení na kraji vsi nebo za vsí““ (Profous – Svoboda – Šmilauer 1947–1960: 670). Jeden *Vystrkov* se nachází u města Humpolec (Kraj Vysočina, okres Pelhřimov), druhý se nachází jižně od Prahy na západním břehu Orlické přehrady (Středočeský kraj, okres Příbram). Je tu tedy opět dilema, zda tento výraz chápat jako typ [2a] nebo jako [2b] – v naší práci se spíše přikláníme k druhé možnosti. Jak u *Vystrkova*, tak i u předešlých *Nemanic* jsou totiž příslušné sémy natolik zjevné, že při užívání jednotlivých kolokací obsahujících uvedené výrazy v řeči nebylo nutno opírat se o pojmenování některé konkrétní lokality či se

jím nějak inspirovat. Jde tu tedy opět o onomaziologický typ procesu tvorby pojmenování.

Drážďany ← *dráždit*

Beroun ← *brát*

Poslední frazém této skupiny *Je vod Drážďan, ne vod Berouna* „rád tu dívku, dívky, ženy svádí a dvoří se jim, ale oženit se nechce“ (SČFI-VV: 230) obsahuje hříčku opět založenou na pseudoetymologické paronomázii – *Drážďany: dráždit* a *Beroun: brát si*, tj. za ženu (tamtéž). Obě města jsou v českém prostředí nepochybně dobře známá a pro účely příslušného frazému jsou použita vědomě, proto jsou zařazeny k typu [2a]. Netradiční spojení jména více než půlmilionové saské metropole a dvacetitisícového středočeského města je tedy čistě účelové. Oikonymum *Beroun* ovšem nijak nesouvisí se slovesem *brát*, jeho původ má zajímavou historickou vazbu na italské město Verona (více viz Profous – Svoboda – Šmilauer 1947–1960: 64–65).

4.13.2 Motivace na základě očekávání komického účinku (absence mechanismu paronomázie)

Tramtárie

Český frazém *bydlet/být někde v Tramtárii/tramtárii* „bydlet, žít někde neobvykle nebo nepříjemně daleko“ (SČFI-VS: 822) obsahuje kvazichoronimum *Tramtárie*, které označuje smyšlenou vzdálenou zemi kdesi na východě.¹²⁰ Variantou s významem „odejít někam daleko“ je frazém s durativním slovesem pohybu *jít (někam) do Tramtárie/tramtárie* 1. „odejít někam, jít pryč“; 2. „jít někam nepříjemně a nejasně daleko; dostat se na vzdálené, nepovědomé místo“ (tamtéž). Komického účinku je dosaženo záměrným zkomolením původní *Tatárie* do podoby, která může připomínat třeba citoslovce *troubení*. Fonetickým prvkem zasluhujícím pozornost je vložení nazály [m] na pravý svah první slabiky *tram-*,

---

¹²⁰ Srov.: „*tramtárie, trantárie* (obměna z *Tatárie*) ob. expr. *zapadlý, ztracený a vzdálený kraj*“ (SSJČ VI: 197). Za pozornost stojí, že SSJČ nabízí pouze varianty s malým počátečním písmenem, kdežto SČFI uvádí v tomto smyslu obě možnosti zápisu.

nejspíše kvůli zvýšení požadované expresivity. Něco podobného ostatně pozorujeme i u srbochorvatského výrazu *dembelija*, budeme-li vycházet z inspirace výrazem *debeo* „tlustý“. *Tatárie* coby motivující choronymum s existujícím denotátem je dnes již archaický výraz, neutrální české exonymum pro pojmenování tatarského státu – dnes jedné z administrativně-politických jednotek Ruské federace – je *Tatarstán*.

Kocourkov

Frazémy ***je to (tu) jako v Kocourkově*** „je to všestranně zmatené, směšně si vzájemně odporující, nelogické (často:) a bez nějakého cíle, smyslu; vše se zde provádí samolibě, nesmyslně zvráceným, nemožným a směšným způsobem“ (SČFI-P: 159–160) a ***To je (hotovej/úplnej) Kocourkov*** „lidé a jejich práce, popř. i život tu jsou zcela chaotické a směšně nesmyslné, popř. hloupé; lidi tu všechno dělají absurdně obráceně, neúčinně a bez snahy o účinný, užitečný výsledek“ (SČFI-VV: 377) evokují především různé formy zmatku, který je navíc hodnocen jako směšný. Původ frazému s komponentem *Kocourkov* je literární (podrobněji viz dále podkapitola 5.3 Toponyma spjatá s literaturou, filmem apod.). Komického účinku je tu zřejmě dosahováno i užitím deminutiva *kocourek* coby motivujícího výrazu.

Hovězí Lhota

Kvazioikonymum *Hovězí Lhota* je součástí slovesného frazému ***být/bejt z Hovězí Lhoty*** „být hloupý, prostoduchý, naivní“ (SČFI-VS: 347). Příznakový je tu atribut *Hovězí*, jehož smyslem je vyvolat komický, ironický, posměšný účinek. Mezi současnými českými sídly sice žádné s tímto složeným jménem nenajdeme, ale na Moravě (v okrese Vsetín) se nachází obec s názvem Hovězí, jehož etymologie je „místo, na němž se choval hovězí dobytek“ (Hosák – Šrámek 1970: 286).

Zlámaná Lhota

Poslední analyzovaný frazém s komickým účinkem je nominální výraz ***Zlámaná Lhota*** „malá zapadlá ves, popř. i malé město, na odlehlém místě

vzdáleném od civilizačních center“ (SČFI-VN: 168). Příznakový je tu atribut *Zlámaná*, jenž tragikomickým způsobem umocňuje bezvýznamnost, v daném případě nějaké lokality (srov. v jiných frazémech např. *zlámaný groš* nebo *zlámaná grešle*, analog. v bulh. *пукната пара*).

4.13.3 Motivace z pohledu českého mluvčího neprůhledná

Léthé

Pouze jeden frazém obsahuje toponymický komponent, jehož vznik je motivačně neprůhledný – *napít se z řeky zapomnění/z vody Léthé* „zbavit se starostí, vzpomínek a osudně, osudově zapomenout“ (SČFI-VS: 709). Kvazihydronymum *Léthé* označuje ve starořecké mytologii jednu ze sedmi podsvětních řek, samotné starořecké slovo *léthé* (λήθη) znamená „zapomnění“.

5. Aspekt původu

Frazémy s toponymickými komponenty mají formálně velice blízko k frazémům s jinými propriálními komponenty (antroponymy například), z hlediska motivačního jsou ovšem často spíše spjaty s frazémy, které ve své struktuře obsahují nějaké obyvatelské jméno, etnonymický komponent nebo z nich odvozené adjektivum čili kтетikon. Mnohdy se v nich totiž odrážejí nejrůznější historické zkušenosti lokálního, regionálního nebo mezinárodního až globálního charakteru, stereotypy či předsudky, a tyto konotace se poté můžou promítnout do významu frazému jako celku. Onyma obecně jako součásti frazémů mohou být „značajan i vrlo siguran pokazatelj njegova podrijetla“ (Opašić 2014: 186) a pokud je onym spjat s domácím, národním prostorem, pak takové frazémy „više nego ostali pokazuju posebnu povezanost s tradicijom, kulturom i poviješću jednoga naroda“ (Crnić Novosel – Opašić 2014: 281–282, obojí cit. dle Glušac – Majdenić 2019: 52). Cílem této kapitoly je analyzovat vybrané frazémy z hlediska původu jejich toponymického komponentu, tj. z hlediska historické, kulturní nebo jiné specifické situace, s níž je příslušný topokomponent spjatý a o které velice často vypovídá nebo ji charakterizuje, vyjadřuje či naznačuje tzv. vnitřní forma frazému.

5.1 Druhy toponym podle původu

Olena Ardeljanová (2018) ve své studii o frazémech s toponymickým komponentem nabízí následující klasifikaci vyskytujících se toponym (opírá se přitom o klasifikaci toponym N. V. Podolské [Podol'skaja 1988]):¹²¹

- 1) toponyma mytologického a biblického původu (př. *Sodoma a Gomora*),¹²²
- 2) poetická (možná lépe literární) toponyma (př. *je něco shnilého ve státě dánském*),

---

¹²¹ Ilustrativní příklady doplněné autorem této práce jsou označeny hvězdičkou. Pokud má příklad uvedený Ardeljanovou i český ekvivalent, dali jsme mu s ohledem na jazykové zaměření této práce přednost před anglickými, ruskými nebo jinými podobami uvedenými autorkou.

¹²² Problematické je zařazení některých frazémů spojených s antickým obdobím – autorka mj. uvádí angl. *cross the Rubicon* (Ardeljan 2018: 195), ale tento frazém nemá mytologický původ a nemá ani nic společného s biblí, takže patří do třetí kategorie, kde ho mimochodem Ardeljanová již správně uvádí rovněž (tamtéž: 197).

- 3) toponyma spjatá s kulturně-historickými reáliemi (př. *Canossa*, *Kosovo, **Chlumec...*),
- 4) topoetnonyma (možná lépe etnotoponyma) – toponyma odvozená od etnonym (př. *objevit Ameriku, a Greek gift* „danajský dar“, podle autorky by sem jistě patřilo i české **turecké hospodářství*),¹²³
- 5) hagiotoponyma (toponyma odvozená z hagianym – př. rus. *Если разлив на Марию Египетскую, то травы будет много*, špan. *cordónazo de San Francisco* „мор. штормова погода в період осіннього рівнодення, рівноденні шторми (Сан-Франциско – затока Тихого океану біля берегів Сполучених Штатів Америки)“,¹²⁴
- 6) standardizovaná toponyma (př. *je něco shnilého ve státě dánském, *zadužiti se kao Turska Carevina*),¹²⁵
- 7) toponyma-„přezdívky“ (možná lépe metaforická toponyma – metaforická označení typu *the Creole/Pelican State* = Louisiana (USA), **matička stověžatá* = Praha, **země vycházejícího slunce* = Japonsko, **země tisíce jezer* = Finsko, **kolos na hliněných nohou* = Rusko atd.),
- 8) toponomorfní pojmenování (geografický název přenesený na negeografický objekt, př. *the American Dream, the English disease, a French letter, an Irish bull, Turkish delight, *bludný Holand'an*)¹²⁶ (Ardeljan 2018: 195–201).

¹²³ Do této kategorie autorka nezařazuje pouze toponyma, ale i jejich deriváty (kterika, obyvatelská jména apod.), což považujeme přinejmenším za problematické, jelikož výrazy jako *australský, americký, Angličan* apod. (autorka uvádí příklady vždy primárně z angličtiny, tj. *Australian, American, Englander* – tamtéž) mezi toponyma nepatří. Dalším problematickým prvkem této kategorie je její vymezení – „топонім, який утворився від етноніма“ (tamtéž) – to by ovšem znamenalo, že minimálně vše spojené s Amerikou nebo Austrálií (zůstaneme-li u prvních uvedených příkladů) sem nepatří – tato toponyma nevznikla odvozením od jmen obyvatel těchto kontinentů.

¹²⁴ Ani tuto kategorii Ardeljanová celkově neilustruje příliš vhodnými příklady – pomíneme-li naše předchozí výhrady k zařazení kтетik mezi toponyma, tak špan. příklad (*estimado*) *como San Pedro en Rome* – „той, кого шанують, поважають“ (tamtéž: 200) obsahuje hagianumum *San Pedro* a toronumum *Rome*; žádné hagiotoronumum, tj. „топонім, що утворився від будь якого агіоніма“, v příkladu ovšem není.

¹²⁵ Z jediného příkladu uvedeného ve studii (angl. *State of Denmark*, rus. *Датское королевство*) se dá odvodit, že autorka má fakticky na mysli tzv. politický název státu (official/formal name) obvykle obsahující explicitní vyjádření charakteru státního zřízení (republika, království, federace apod.); standardizovaná v příslušných národních i mezinárodních dokumentech jsou ovšem i geografická jména (short names), čili samotný fakt standardizace tu není dostatečně vymežující.

¹²⁶ S ohledem na netoponymický (kтетický nebo etnonymický) charakter komponentu ovšem tento typ pro naši práci rovněž nepovažujeme za vhodný.

Je zřejmé (a ze studie Ardeljanové to je rovněž patrné), že některá toponyma, resp. topokomponenty frazémů mohou splňovat kritéria několika kategorií současně. Zároveň jsme toho názoru, že jak netoponymické výrazy slovtvorně motivující tvorbu toponym, tak ani netoponymické deriváty z toponym nelze považovat za toponyma už jen z toho důvodu, že jednoduše neodpovídají definici toponym (kupříkladu výrazy *americký* nebo *turecké* z frazémů *americký sen*, resp. *turecké hospodářství* neoznačují mimo frazém žádný geografický ani topografický objekt, výrazy *Holand'an* nebo *Pappenheimské* z frazémů *bludný Holand'an*, resp. *znát své Pappenheimské* mimo frazém rovněž nepojmenovávají žádný geografický ani topografický objekt, proto je ani v rámci frazeologie nelze považovat za toponymické komponenty). To, že se jedná o slova, která jsou s toponymy nějak sémanticky spjatá, je pro toto kategoriální vymezení irelevantní.¹²⁷

Pro klasifikaci dle původu toponymických komponentů z frazémů shromážděných v rámci této práce jsme zvolili následující kategorie:

1) toponyma spjatá s mytologií nebo biblí, tj. takové topokomponenty, které jsou součástí replik nebo frazémů, jež mají svůj původ v mytologii obecně nebo v Písmu svatém,

2) toponyma spjatá s literaturou, filmem apod., tj. takové topokomponenty, které jsou součástí replik nebo frazémů, jež mají svůj původ v umělecké literatuře (nikoliv však lidové slovesnosti), filmu, ale třeba i v moderní hudební produkci,

3) toponyma spjatá s historickými reáliemi, tj. takové topokomponenty, které jsou součástí replik nebo frazémů, jež mají svůj původ v konkrétních historických událostech (nikoliv ovšem tzv. biblických),

4) ostatní toponyma, tj. takové topokomponenty, které nelze zařadit do žádné z předchozích kategorií.

---

¹²⁷ V případě zcela pochopitelné snahy zkoumat komponenty podobného charakteru ve frazeologii je nutno přistupovat k nim jako ke komponentům-kтетikům, resp. etnonymům či obyvatelským jménům coby frazeologickým komponentům, jejich zcela zbytečné a chybné včleňování mezi toponyma tu nemá žádné opodstatnění a je i v rozporu s definicí toponyma jako onomastického termínu. Chceme-li pak zkoumat širší oblast slov nominačně spojených s určitým geografickým celkem a jeho obyvateli, pak se nabízí například označení „toponyma, etnonyma a jejich deriváty coby komponenty ve frazeologii“.

Naše kategorie jsme vytvořili mj. s ohledem na to, aby byly frazémy zařaditelné jen do jedné z nich. Ignorovat jsme se rozhodli kategorie tzv. topoetnonym (pro diskutabilní důvod jejich vymezení), hagiotoponym (důvod jejich vymezení je spíše etymologický, z příkladů uvedených citovanou autorkou často nejasný nebo jinak problematický, navíc v našem frazeologickém materiálu se žádná toponyma typu *Svatý Jan*, *Sveti Vid* nebo třeba *Свету Брач* nevyskytují), tzv. standardizovaných toponym (samotný název této kategorie není přesný a jednotek v ní obsažených je minimum, takže mohou tvořit spíše subkategorii v rámci kterékoliv z předchozích kategorií), metaforických toponym (pro jejich víceslovnost zpravidla nebývají součástí jiných víceslovných ustálených jednotek, kterými jsou právě frazémy; nicméně pokud bychom je samotné vnímali jako jednotky frazeologické, pak bychom se o ně v této práci zajímali teprve v případě, že by obsahovaly nějaké toponymum, a to bez ohledu na jejich frazeologický význam – jako např. *syn Izraele* „žid, Žid“) a též toponomorfních pojmenování (opět především pro jejich netoponymický charakter, navíc tato kategorie je jistě vhodná pro posuzování toponym jako takových, zatímco u toponymických komponentů ve frazeologii nelze dost dobře očekávat, že součástí frazému by se stal geografický název označující nějaký negeografický objekt). U toponym spjatých s kulturně-historickými reáliemi jsme se rozhodli pro zpřesnění a zúžení vytěsněním kulturní složky, neboť pojem kulturní reálie je poměrně vágní a v zásadě by mohl ospravedlňovat zařazení prakticky jakéhokoliv topokomponentu, neboť frazeologie sama o sobě je oblast spojená s historickou a kulturní pamětí národa, takže i toponymické komponenty velmi často odrážejí kulturu (lidovou, ale i tu tzv. vyšší), názory, představy a v neposlední řadě i stereotypy určitého národa.

5.2 Toponyma spjatá s mytologií nebo biblí

Počet toponym spjatých s mytologií nebo biblí – 18 (de facto 10) ve 14 frazémech

čeština 8 (*Babylon, Betlém, Gomora, Izrael, Léthé, Sába, Sodoma, Tábor*) = **44,4 %**

chorvatština 3 (*Babilon, Gomora, Sodoma*) = **16,7 %**

srbština 3 (*Вавилон, Гомора, Содома*) = **16,7 %**

bulharština 4 (*Аркадия, Гомор, Ерусалим, Содом*) = **22,2 %**

Topokomponent spojený s mytologií nebo biblí obsahuje poměrně malé množství frazémů (14 z 221, tj. 6,3 %). Všechny frazeologické slovníky námi zkoumaných jazyků zachycují binomiální frazém *Sodoma a Gomora*. V české, srbské a chorvatské frazeologii jsou rovněž zachyceny frazémy obsahující toponymum Babylon (v bulharských slovníkově zachycených frazémech se nacházejí pouze jeho deriváty). Další biblická toponyma jsou přirozeně spjata především s geografii Izraele (Izrael, Jeruzalém, Betlém, Tábor), výjimku tvoří již zmíněný Babylon a Sába. Překvapivě málo toponym má nebiblický mytologický původ – zachyceno je pouze kvazihydronymum Léthé v české frazeologii a choronymum Arkádie v bulharské frazeologii, obě mají svůj původ v řecké mytologii. Příklady z české frazeologie tu početně jasně dominují.

Frazémy s toponymickým komponentem mytologického nebo biblického původu:

- ČEŠTINA

Sodoma (a) Gomora

hotový/učiněný/úplný Babylon

syn Izraele

Půjdem spolu do Betléma...

vody na Tábor nedovedeš

jít/chodit jako královna (ze Sáby)

napít se z řeky zapomnění/z vody Léthé

- CHORVATŠTINA

Sodoma i Gomora

biti/naći se u Babilonu

- SRBŠTINA

Содома и Гомора

бити/наћи се/налазити се у Вавилону

- BULHARŠTINA

Содом и Гомор

стар като Ерусалим/света

блажена Аркадия

Nyní k některým frazémům podrobněji:

Frazémy **hotový/učiněný/úplný Babylon** „1. místo, prostředí plné zmatku, chaosu, různorodé směsice něčeho (růz. jazyků, hlasů, názorů aj.), 2. takové ovzduší zmatku a chaosu“ (SČFI-VN: 33), **biti/načí se u Babilonu** „biti u mjestu nerazumljiva govora, biti u mjestu s mnogo govora“ (FRHSJ: 6), resp. **биту/наћу се/налазиту се у Вавилону** „бити у месту у којем се говори много језика, с неразумљивим језиком“ (FRSJ: 91, 535) jsou spojeny se starozákonním příběhem o stavbě babylonské věže (kniha Genesis). Ve zkoumaných bulharských frazeologických slovnících se analogický slovesný frazém nevyskytuje, najdeme v nich ovšem pokaždé stylisticky knižní nominální frazém *вавилонско стълпотворение* „голямо разбъркване, голяма неразбория“ (MFRBE: 48), „неразбория, бъркотия, хаос, липса на ред“ (FRBE14: 33), „голяма неразбория, бъркотия, хаос при масово струпване на хора“ (FRBE02: 45), jehož motivace vychází ze stejného historického příběhu. Zatímco však význam chorvatské a srbské varianty frazému je spjatý výhradně se zmatkem způsobeným koncentrací jazyků na jednom místě, český, stejně jako bulharský frazém mají širší, obecnější význam. Zbytky biblického Babylonu (arab. Bābil) se dnes nacházejí v centrální části Iráku na řece Eufrat.

Dalším biblickým frazémem je **Sodoma (a) Gomora** „1. místo, prostředí, kde se (hromadně) provádí něco nemravného, hanebného, kde se pášou různé prostopášnosti a neřesti nebo které má takovou pověst, 2. nemravný, nezřízený život, takováto hromadná mravní zkáza v určitém prostředí“ (SČFI-VN: 327), chorv. **Sodoma i Gomora** „veliki razvrat (nemoral), pokvarenost“ (HFR: 548), **Sodoma i Gomora** „razvrat, najveća pokvarenost; propast, pakao“ (FRHSJ: 625), srb. **Содома и Гомора** „највећи разврат, највећа поквареност; пропаст, пакао“ (ISJ: 70), bulh. **Содом и Гомор** „пълен нравствен упадък, разврат“ (MFRBE: 167). Jeho vnitřní motivaci můžeme najít v dalším starozákonním příběhu (kniha Genesis) o boží zkáze dvou měst plných hříchu a neřesti. Sodoma a Gomora (řec. Σόδομα, Γόμορρα) se nacházely na Blízkém východě u Mrtvého moře.

Bulharský knižní frazém *блажена Аркадия* „място, където животът е лек и безгрижен“ (FRBE02: 34) obsahuje název mytologické země, která byla sídlem boha Pana a byla spojována s poklidným životem. Reálná Arkádie (řec. Αρκαδία) se nachází v Řecku uprostřed Peloponéskeho poloostrova.

5.3 Toponyma spjatá s literaturou, filmem apod.

Počet toponym spjatých s literaturou, filmem apod. – 11 (de facto 6) ve 12 frazémeh

čeština 5 (*Amerika, Humpolec, Kocourkov, stát dánský, Zlámaná Lhota*) = **45,4 %**

chorvatština 3 (*Amerika, Bosanska Krupa, [država] Danska*) = **27,3 %**

srbština 1 (*Америка*) = **9,1 %**

bulharština 2 (*Америка, Дания*) = **18,2 %**

Topokomponent spojený s literaturou, filmem apod. se ve frazeologiích zkoumaných jazyků vyskytuje jen v nepatrně nižším počtu oproti předchozí kategorii (ve 12 frazémeh z 221, tj. 5,4 %). Polovinu z tohoto počtu tvoří české frazémy. Jihoslovanské jazyky tu jsou zastoupeny především díky svým mutacím *strýčka z Ameriky* (chorv., srb., bulh.) a Shakespearova *Dánska* (chorv., bulh.). Příklady z české frazeologie tu početně dominují ještě více než v předchozí kategorii. Patří sem dvě kvazitoponyma (*Kocourkov, Zlámaná Lhota*) a také jediný příklad inspirace filmem (*Humpolec* spojený s komedií Zdeňka Svěráka a Ladislava Smoljaka v režii Oldřicha Lipského *Marečku, podejte mi pero!* [1976] – inkriminovaný výrok několikrát v různých fázích filmu opakuje herec Zdeněk Srstka).

Frazémy s toponymickým komponentem literárního, filmového apod. původu:

- ČEŠTINA

mít strýčka/strejčka v Americe

Je něco shnilého ve státě dánském

To je (hotovej/úplnej) Kocourkov

je to (tu) jako v Kocourkově

Zlámaná Lhota

Hliník se vodstěhoval do Humpolce

- CHORVATŠTINA

ujak iz Amerike

Nešto je trulo u državi Danskoj

moja mala iz Bosanske Krupe

- SRBŠTINA

ујак из Америке

- BULHARŠTINA

вуйчо от Америка

има нещо гнило в Дания

Nyní k některým frazémům podrobněji:

Postava **strýčka z Ameriky** se objevuje ve francouzské literatuře první poloviny 19. století (H. de Balzac, A. E. Scribe, Mélesville). Podle stejnojmenné krátké prózy francouzského autora bretonského původu Émila Souvestra (1806–1854) *L'Oncle d'Amérique*, která tvoří jednu z povídek ve sbírce *U ohně* (orig. *Au coin du feu*, 1857), byl v Bulharsku pojmenován její překlad: *Вуйчо отъ Америка. Разкази за юноши* (1933). Literární postavou strýčka z Ameriky se podrobně zabývá Andrew Counter (2010: 62–65).

Kvazicitátový frazém (okřídlený výrok) s větnou strukturou **Je něco shnilého ve státě dánském** „situace tu není dobrá, děje se tu zřejmě něco špatného; něco zcela základního tu není v pořádku“ (SČFI-VV: 847), chorv. **Nešto je trulo u državi Danskoj** „nešto ne valja“ (Pintarić 1997: 170), bulh. **Има нещо гнило в Дания** „съществуват някакви нередности, неясноти, престъпления, хаос“ (FRBE02: 139), orig. *something is rotten in the state of Denmark*, pochází z anglického dramatu *Hamlet, princ dánský* (orig. *The Tragicall Historie of Hamlet, Prince of Denmarke*, 1604) Williama Shakespeara (1564–1616).

HAMLET, jednání 1., závěr 4. výjevu:

Horatio: *He waxes desperate with imagination.*

Marcellus: *Let's follow; 'tis not fit thus to obey him.*

Horatio: *Have after. To what issue will this come?*

Marcellus: ***Something is rotten in the state of Denmark.***
Horatio: *Heaven will direct it.*
Marcellus: *Nay, let's follow him.*
Česky v překladu Františka Nevrlý:
Horacio: *Je zcela bez sebe tou představou.*
Marcellus: *Za ním! Přec nesmíme ho poslechnout.*
Horacio: *Pojďme hned za ním! Bože, jak to skončí?*
Marcellus: ***Je něco shnilého ve státě dánském.***
Horacio: *Necht' nebe rozhodne!*
Marcellus: *Tak rychle za ním!*

Chorvatský frazém ***moja mala iz Bosanske Krupe*** je spojen s básnickou tvorbou srbského spisovatele z Bosny a Hercegoviny Branka Ćopiće (1915–1984).¹²⁸ Fakticky je to verš ze stejnojmenné básně, který se jako refrén opakuje na konci každé sloky (na ukázkou uvádíme první, druhou a poslední, šestou sloku):

*Bilo mi je dvanaest godina,
prvi put sam sišao do grada
iz mog sela, tihog i dalekog,
kad susretoh tebe iznenada.
Eh, dječaćke uspomene glupe!*
Mala moja iz Bosanske Krupe!

*Jesi li me spazila il' nisi,
zbunjenoga seoskoga đaka,
svjetlokosog i očiju plavih,
u oklopu novih opanaka,
kako zija u izloge skupe?*
Mala moja iz Bosanske Krupe!

...

*Sad je kasno, već mi kosa sijedi,
gledam Unu, ćuti kao nijema,
zalud lutam ulicama znanim,
sve je pusto, tebe više nema.
Ej, godine, nemjerljive, skupe!*
Zbogom, mala, iz Bosanske Krupe!

---

¹²⁸ B. Ćopić se v Bosanské Krupě narodil a prožil tam i dětství. Svůj život ukončil v Bělehradu skokem z mostu do řeky Sávy (viz https://hr.wikipedia.org/wiki/Branko_Ćopić).

Kromě knižní podoby vyšla v Jugoslávii i LP deska *Branko Ćopić: Mala moja iz Bosanske Krupa* (PGP RTB 1979), která představuje biografii autora namluvenou samotným Ćopićem.

Frazémy **je to (tu) jako v Kocourkově** „je to všestranně zmatené, směšně si vzájemně odporující, nelogické (často:) a bez nějakého cíle, smyslu; vše se zde provádí samolibě, nesmyslně zvráceným, nemožným a směšným způsobem“ (SČFI-P: 159–160) a *To je (hotovej/úplnej) Kocourkov* „lidé a jejich práce, popř. i život tu jsou zcela chaotické a směšně nesmyslné, popř. hloupé; lidi tu všechno dělají absurdně obráceně, neúčinně a bez snahy o účinný, užitečný výsledek“ (SČFI-VV: 377) evokují především různé formy zmatku, který je navíc hodnocen jako směšný. Původ frazémů s komponentem *Kocourkov* vysvětluje SČFI takto: „*Kocourkov* je název smyšleného pohádkového města, ve kterém se všechno dělá hloupě, nerozumně, popř. směšně. Jako pojem (odpovídající svému starořeckému prototypu městu Abděře) se u nás rozšířil za obrození v satíře J. J. Langer a P. Chocholouška“ (SČFI-P: tamtéž). Autoři SČFI mají konkrétně na mysli satirický prozaický text *Den v Kocourkově*, jehož autorem je Josef Jaroslav Langer (1806–1846) (svoji satiru publikoval v prvním a třetím svazku *Časopisu českého Museum* v roce 1832), a prózu *Kocourkov, čili Pamětnosti převelikého města Kocourkova a obyvatelů jeho* (1847), jehož autorem je Prokop Chocholoušek (1819–1864). Už o dva roky dříve než Langerova próza však vznikla na Slovensku satirická komedie *Kocúrkovo alebo Len aby sme v hanbe nezostali* (1830, původně ovšem česky jako *Kocourkovo anebo Jen abychom v hanbě nezůstali. Veselá hra o třech jednáních*), jejímž autorem je Ján Chalupka (1791–1871). Kocúrkovské prostředí poté Chalupka použil ještě v dalších šesti hrách. Slovenskou verzi vytvořil až mnohem později za účelem souborného vydání všech svých kocourkovských her (viz Zlatý fond SME). Nejstarší záznam výrazu *Kocourkov* na katalogizačním lístku pro Příruční slovník jazyka českého pochází z roku 1830 z *Časopisu Českého muzea*, další uvádí např. verše ze *Slávy dcery* Jána Kollára (1832):

Sonet 602:

*Zahleděla jsem se na lomozy
a křik těchto kluků v peklisku,*

***vtom pak uzřím právě nablízku,
že sem došli z Kocourkova vozy;***

*přivezli je černosersté kozy
a tak utíkali po písku,
že snad polovic v tom nátisku
vpravo, vlevo přišlo na výhozy;*

*I ti, kteří došli a chtěli
zmad'ařiti zdejší Slováky,
cholera zde dostali a mřeli;*

*proto ihned Rarach nezahálel,
ale, po tuctech brav na háky,
v bahnotoký Acheron je válel.*

Vraťme se ještě ke *Kocourkovu* P. Chocholouška: charakter jeho díla je přirozeně rovněž satirický, ale na rozdíl od Langerovy prózy nebo Chalupkova dramatu obsahuje i výrazné prvky chaosu, zmatku, hlouposti, naivity až bláznovství. Tyto prvky jsou v Chocholouškově próze zcela záměrné, což dokazuje i úvodní vysvětlení, v němž autor mj. říká, že Kocourkov „jest ono místo, kde rozum se v bláto šlape a nesmyslu vítězné brány se staví; (...) Ó žel! jaké převrácenosti se v Kocourkově dějí! – Víš nyní, laskavý čtenáři, co Kocourkov jest? víš nyní, kde leží? – Ohlédni se vůkol sebe – hle! cnost se blátem plíží a nepravost se čtyrmi veze. Kocourkov – aj! zvrácený to svět!“ (Chocholoušek 1847: IV–VI, do souladu s pravidly současného českého pravopisu uvedl P.K.). Ze tří jmenovaných autorů z 19. století tak právě Chocholoušek nejvíce ctí charakter prototypické řecké Abdéry nebo pozdějších německých předloh z 16. a 17. století, které dle našeho názoru nakonec nepřímou inspirovaly i samotné pojmenování pro podobnou lokalitu v češtině, resp. slovenštině (více k tomu viz Krejčí 2019). Stopy prvního zachyceného výskytu výrazu *Kocourkov* totiž prokazatelně vedou až do 17. století k Václavu Janu Rosovi (1630/31–1689) a výrazu *Kocourov* (*Kocaurow*). Jeho nedokončený *Thesaurus linguae Bohemicae* sice takový výraz neobsahuje, uvádí ale adjektivum *kocourovský* (*kocaurowfky*) s explikací „kocaurowfky saud etc.“ (Rosa 2006).

Svým významem velice blízký právě analyzovanému přirovnání a vykazující taktéž komický účinek je frazeologizovaný nominální výraz *Zlámaná Lhota* „malá zapadlá ves, popř. i malé město, na odlehlém místě vzdáleném od civilizačních center“ (SČFI-VN: 168). Toto kvazioikonymum může znamenat odlehlost jen v lokálním měřítku. Příznakový je tu atribut *Zlámaná*, jenž umocňuje tragikomickou bezvýznamnost, v daném případě nějaké lokality (srov. v jiných frazémech např. *zlámaný groš* nebo *zlámaná grešle*, analog. v bulh. *пукната пара* nebo třeba v srb. *пребијена/пребита/пробијена/пробита/кршена/шупља пара*).

Kombinaci obou výše analyzovaných kvazioikonym (*Kocourkov* a *Zlámaná Lhota*) použil spisovatel Adolf Wenig (1874–1940) pro svou pohádkovou knihu *Zlámaná Lhota* s podtitulem *Z kroniky zapadlé vsi nedaleko Kocourkova* (1923). Další jeho pohádková kniha nese název *Kocourkov* s podtitulem *Z historie staroslavného města* (1926). Po druhé světové válce tento námět zpracoval též spisovatel a ilustrátor Ondřej Sekora (1899–1967) ve svém humorném vyprávění *Kronika města Kocourkova* (1947), které se dočkalo i audioverze pod názvem *Veselé příběhy města Kocourkova* (Supraphon 1982, namluvil František Filipovský). O dekádu později vyšla kniha s prostým názvem *Kocourkov* (1959), jejímiž autory jsou Josef Hiršal (1920–2003) a Jiří Kolář (1914–2002). Na základě jejich literární předlohy vznikla později pohádková féerie s písničkami *Kocourkov* (1992, scénář Josef Hiršal, režie Karel Smyczek) s Markem Ebenem, Luborem Tokošem, Oldřichem Navrátilem, Miroslavem Donutílem, Michalem Suchánkem a dalšími známými herci. Prvním filmem s kocourkovskou tematikou v Československu vůbec však byla komedie *U nás v Kocourkově* (1934, námět Karel Poláček, scénář Jaroslav Mottl, Miroslav Cikán a Václav Wasserman, režie Miroslav Cikán) v hlavní roli s Janem Werichem (a dále např. Jindřichem Plachtou, Václavem Tréglem, Zdeňkou Baldovou, Ladislavem Peškem, Jaroslavem Vojtou, Stanislavem Neumannem, Jaroslavem Marvanem, Františkem Filipovským a jinými). Ta je ovšem variací na Gogolova *Revizora*. Filmové zpracování Chalupkovy hry pod názvem *Kocúrkovo* je z roku 1971 (režie Karol Zachar) a hrají v něm Viliam Záborský, Samuel Adamčík, Hana Meličková, Jozef Króner, Jozef Bednárík, Jozef Adamovič, Karol Zachar a další. V nejnovější době byla kocourkovská tematika využita v Česku spisovatelem a kreslířem Oldřichem Dudkem (*1946) v knize

Český Kocourkov s podtitulem *Malé ohlédnutí před velkým skokem vpřed* (2010) a na Slovensku v knize grafika a karikaturisty Milana Stana (*1949) *Kocúrkov a jeho príbeh*¹²⁹ (2010).

5.4 Toponyma spjatá s historickými reáliemi

Počet toponym spjatých s historickými reáliemi – 33 (de facto 21) ve 37 frazémeh

čeština 9 (*Amerika, Atény, Canossa, Cařihrad, Chlumeč, Rakousko, Rubikon, Řecko, Řím*) = 27,3 %

chorvatština 6 (*Amerika, Goli Otok, Grčka, Kosovo, Rubikon, Turska Carevina*) = 18,2 %

srbština 4 (*Америка, Косово, Марица, Рубикон*) = 12,1 %

bulharština 14 (*Америка, Батак, България, Диарбекир, Дунав, Картаген, Косово, Оршова, Порт Артур, Рим, Рубикон, Тарпейска скала, Цариград/Стамбул, Чирпан*) = 42,4 %

Frazémů obsahujících topokomponent spojený s určitou historickou událostí bylo ve srovnání s předchozími dvěma kategoriemi zachyceno nejvíce (37 z 221, tj. 16,8 %). Navrch co do jednotlivých národních frazeologií má bulharština (více než jedna třetina), o něco méně jednotek vykazuje čeština (více než jedna čtvrtina) následovaná chorvatštinou (téměř jedna pětina). Všechny frazeologické slovníky námi zkoumaných jazyků zachycují frazémy *překročit Rubikon* a *objevit Ameriku*. V češtině zaujme několik frazémů, které jsou spjaty s historickou (negativní) zkušeností s habsburskou nadvládou. Asi nejtypičtější český historický frazém obsahuje toponym Chlumeč. Jihoslovanské jazyky spojuje historická zkušenost lokalizovaná na Kosovo – frazémy odkazující na prohrané středověké bitvy na Kosově poli se vyskytují v každém z nich. Bulharština disponuje specifickým frazémem obsahujícím oikonym Batak, zvláštní historii má i frazém s oikonymem Čirpan. Historickou souvislost mají i bulharské frazémy spojující dvě hlavní centra křesťanské a později islámské moci s reprezentanty příslušné víry

---

¹²⁹ Její název je fakticky dvojsmyslný, přičemž první smysl je metajazykový (týká se časopisu s názvem *Kocúrkov*, jehož vydavatelem byl sám autor knížky), druhý alegorický (odkazuje na Slovensko).

(papež, byzantský císař, osmanský sultán), resp. státu (římské říše, byzantské říše, osmanské říše): *в Рим живял, папата не видял; в Цариград живял, царя не видял; ходил в/на Стамбул, а царя не видял*. Původ je latinský a frazém se vyskytoval i v češtině v podobě *v Římě byl, a papeže neviděl* „to nejdůležitější mu uniklo“ (Kučera 1974 – SČFI jej však už neuvádí).

Frazémy s toponymickým komponentem historického původu:

- ČEŠTINA

překročit Rubikon

objevit/objevovat Ameriku

myslet si, že [objevil] Ameriku

Jak je ti, Rakousko? – Ouzko!

Byli jsme před Rakouskem, budete i po něm

To je (pomalu) jako za Rakouska/Hitlera/bolševika

jít do Canossy

Všechny cesty vedou do Říma

sem občan ne Atén či Řecka, ale světa

je tam smradu jako v Cařihradu

dopadnout/pochodit jako sedláci u Chlumce

- CHORVATŠTINA

prijeći/prelaziti Rubikon

otkriti/pronalaziti/pronaći Ameriku

napravi se/otvori se Kosovo

kasno Janko na Kosovo stiže

zadužiti se kao Turska Carevina

dužan kao Grčka

Pazi da ne zaradiš Goli Otok

- SRBŠTINA

прећи Рубикон

пронаћи/открити Америку

проћи као Јанко на Косову

бацити/бацати нешто у мутну Марицу

- BULHARŠTINA

минавам/преминавам Рубикон

откривам/открива Америка
свободна България
закъсал съм като (крали) Марко на Косово (поле)
Тарпейска скала
в Рим живял, папата не видял
в Цариград живял, царя не видял
ходил в/на Стамбул, а царя не видял
Картаген трябва да бъде разрушен!
Порт Артур (още) не е паднал!
вадя от батака (вадя/изваждам от батака/блатото)
в Диарбекир
като свини за Оршова
пратих на Чирпан нещо
накрай Дунав(а) власите се давят

Nyní k některým frazémům podrobněji:

Ve všech sledovaných jazycích se vyskytuje slovesný frazém obsahující hydronymum *Rubikon* (ital. *Rubicone*, poměrně nevýznamná řeka v dnešní severní Itálii, provincie Emilia-Romagna): **překročit Rubikon** „udělat závažné a osudové životní rozhodnutí, rozhodnout se a neodvratně tak poznamenat svůj další život, práci ap.“ (SČFI-VS: 684), **prijeći/prelaziti Rubikon** „donijeti/donositi veliku (neopozivu, sudbinsku) odluku, učiniti/činiti odlučan korak“ (HFR: 506), **prijeći Rubikon** „donijeti smjelu/neopozivu odluku, učiniti odlučan korak“ (FRHSJ: 579), **прећи Рубикон** „донети смелу одлуку, учинити одлучан корак“ (ISJ: 197), **минавам/мина Рубикон; преминавам/премина Рубикон** книж. „извършвам крайно смела постъпка, която има сериозни последици за мене, предприемам решителна стъпка“ (FRBE I: 587–588, FRBE II: 197–198), „извършвам смела и решителна постъпка с важни последствия за мене“ (FRBE02: 187), „предприемам решителна постъпка, със сериозни последствия за мен“ (FRBE14: 163), „правя решителна, съдбовна крачка; смело преодолявам голямо препятствие, което ме поставя в нова позиция, с нови възможности“ (FRBE14: 218). Frazém má svůj původ v historické události překročení této řeky Gaiem Juliem Caesarem r. 49 př. n. l., po kterém se rozhořela občanská válka, během níž Caesar nakonec vstoupil do Říma a ujal se moci.

Italskou geografickou reálii představuje též frazém s nominální formou, antickým původem a příznakem knižnosti **Тарпейска скала** „място над пропаст, на гибел“ (NFRBE: 251) zachycený v bulharské frazeologii. K. Ničevová o něm říká: „Производът се свързва със скала с това название в древния Рим, от която хвърляли осъдените на смърт“ (tamtéž). Tento skalní výběžek (lat. *rupes tarpeia* nebo *tarpeium saxum*) se nachází v Římě a byl pojmenován podle dcery správce pevnosti na Kapitolu.

Ve všech excerpovaných slovníkových příručkách je zaznamenán frazém *objevit/objevovat Ameriku*. V SČFI narazíme na dva sémanticky blízké idiomy: **objevit/objevovat Ameriku** „údajně objevit, zjistit n. vymyslet, vymýšlet, co je běžně známé a samozřejmé (popř.: a být na to hrdý); upozornit, upozorňovat halasně na samozřejmé“ (SČFI-VS: 37) a **myslet si, že [objevil] Ameriku** „být samolibě a krátkozrace domýšlivý, projevovat domýšlivou pýchu (na svůj objev)“ (tamtéž). V zásadě týž význam má frazém i v jihoslovanských jazycích: **otkriti/otkrivati Ameriku** „objaviti/objavljivati već davno poznatu stvar, predstaviti/predstavljivati poznato kao novo“ (HFR: 21), **откриту/откривату Америку** s lexikální variantou **пронаћи/проналазиту Америку** „изнети/износити познате, баналне чињенице, нешто одавно познато представити/представљати као ново и непознато“ (FRSJ: 18), **откривам Америка** „нищо ново и неизвестно не казвам“ (MFRBE: 144) s lexikálními variantami **откривам Америка/велосипеда/колелото/топлата вода** „проумявам или казвам нешто общоизвестно, банално и добре познато“ (FRBE02: 252). Význam právě uvedených frazémů je spojen s vyjádřením domýšlivosti, event. jisté vědomostní naivity osoby, které je výroky obsahující takový frazém určen. J. Matešić uvádí dva různé významy frazému **otkriti/pronalaziti/pronaći Ameriku**, u prvního přitom jinak typická ironie absentuje: „1. svratiti pažnju, upozoriti na što nepoznato/značajno važno, 2. predstaviti što kao novo što je već oдавно poznato, priopćiti/reći/pronaći tobože novu stvar“ (FRHSJ: 3). Motivací frazému je tu bezesporu historická skutečnost objevení nového kontinentu (tzv. Nového světa) janovským mořeplavcem ve španělských službách Kryštofem Kolumbem. V současnosti se však Kolumbovo „objevení“ vnímá spíše jako novověké „znovuobjevení“, první Evropané, kteří

k tomuto kontinentu dopluli, byli už Vikingové kolem roku 1000 (viz např. Homolová 2010).

Toponyma *Rakousko*, *Grčka* a *България* jsou součástí frazémů, které odrážejí nikoliv jednorázovou historickou zkušenost – reflektují spíše nějaký stav coby důsledek nebo rezultat určitého historického vývoje.

Choronymum *Rakousko* jsme zachytili ve třech různých českých frazémech, pokaždé však symbolizuje zbyrokratizovaný a autoritářský státně-společenský systém, který je v českém povědomí stereotypně spojován (ať už historicky opodstatněně nebo ne) s pozdním obdobím nadvlády habsburské monarchie nad českými zeměmi (19. století až do rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku Československa v roce 1918).

Choronymum *Grčka* (Řecko) obsažené v chorvatském frazému *dužan kao Grčka* „prezadužen, pun dugova, u velikim dugovima“ (HFR: 160) dávají I. Vidović Boltová a J. Szerszunowiczová do souvislosti s historickou zkušeností se špatnou hospodářskou situací a velkými finančními problémy Řecka v 60. letech 20. století (Vidović Bolt – Szerszunowicz 2008: 136).¹³⁰

Choronymum *България* (Bulharsko) z bulharského frazému *свободна България* жарг. „без всякакви задължения или задръжки“ (FRBE II: 278) dává M. Vālčanovová do souvislosti s pozitivní percepcí nově nabyté politické svobody (1878) ze strany bulharských občanů po téměř pěti stoletích osmanské nadvlády (Vālčanova 2001: 82–83, srov. též Vasung 2012: 60).

Toponymum *Cařihrad* (*Цариград*) je součástí většího množství bulharských frazémů, avšak pouze v české frazeologii se vyskytuje frazém *je tam smradu jako v Cařihradu* „hodně až nesnesitelně to tam páchne“ (SČFI-P: 62). Dle slovníku se výraz „původně vztahoval ke skutečnému Cařihradu (zde je fixován rýmem), který – jako i jiná přímořská města v dřívějších dobách – nápadně páchl“ (tamtéž). Zmíněná fixace exonymického komponentu v uvedeném přirovnání způsobuje jeho petrifikaci – jméno označuje město, kterému se dnes česky říká prakticky výhradně a v souladu s originální (tureckou) podobou *Istanbul* (tur. *İstanbul*). Jméno

---

¹³⁰ „Its motivation goes back to the 60-th years of the last century when Greece had a lot of financial problems and was in debt“ (Vidović Bolt – Szerszunowicz 2008: 136).

Cařihrad spojené s byzantským obdobím lze považovat za historismus. Názor, že výskyt podoby *Cařihrad* v češtině je spojen až s 19. stoletím a se zvýšeným zájmem o jihoslovanské reálie v rámci slovanské vzájemnosti (sch., bulh., mak. i slovin. podoba je *Carigrad/Царуград*), se nepotvrdil – J. Jungmann má ve svém *Slovníku česko-německém* podoby *Carohrad, Carhrad* (Jungmann 1835: 217), zatímco *Česko-německý slovník* F. Š. Kotta už obsahuje hesla *Carohrad* i *Cařihrad* (u prvního ale odkazuje na *Cařihrad* – obě viz Kott 1878: 122) a příručka *Původ zeměpisných jmen* se u hesla *Istanbul* k původu českého/slovanského jména nevyjadřuje (viz Lutterer – Kropáček – Huňáček 1976: 116–117). Ledaže bychom celý proces vnímali tak, že tradiční české místní jméno *Carohrad* bylo postupně vytlačeno podobou *Cařihrad* vzniklou počestěním jsl. *Carigrad*.

Frazém **dopadnout/pochodit jako sedláci u Chlumce** „být úplně, popř. s výsměchem poražen; vůbec nic nezískat a dopadnout velmi špatně“ (SČFI-P: 318) je motivován skutečnou historickou událostí, kdy „[v] r. 1775 bylo u *Chlumce nad Cidlinou* poraženo největší povstání venkovského lidu východních Čech proti příliš kruté robotě“ (tamtéž). Frazém je zachycen i v HSRPF (2006: 198), popis jeho významu v tomto slovníku „loše proci, nastradati“ ovšem postrádá možnost posměšného vyznění. Jako jihoslovanské ekvivalenty jsou u něj uvedeny chorvatské *provesti se/proći kao Janko na Kosovu* a bulharské *подредя се/наглася се като Марко на Косово поле* (viz dále).

Specifickou sémantiku má srbský frazém **бациту/бацати нешто у мутну Марицу** „1. узалуд потрошити/трошити нешто“ nebo „2. неповратно изгубити нешто“ (FRSJ: 32), kterou bychom mohli vyjádřit tak, že popisuje stav, kdy se člověk do obtížné situace dostal ztrátou něčeho. Frazém obsahuje jméno řeky Marica, která ovšem Srbskem neprotéká – pramení ve východní části bulharského pohoří Rila a její tok směřuje na východ. Přibližně v místě, kde leží turecké město Edirne (Drinopol), se pak stáčí na jih a ústí do Egejského moře. Marica je však spjatá s významnou historickou událostí, a to bitvou na Marici (jinak též u Černomenu, 1371), kdy byla osmanskou armádou poražena početně mnohonásobně silnější spojená srbská, bulharská, uherská, valašská a moldavská vojska (v této bitvě mj. zahynul otec královny Marka král Vukašin).

Toponymum *Kosovo* (*Kocovo*) s případnou zpřesňující variantou *Kosovo поле* (takto v bulharštině) se vyskytuje v několika chorvatských, srbských i bulharských frazémeh. Bulharské frazeologizované přirovnání ***закъсал съм като (кralи) Марко на Косово (поле)*** „в много тежко, безизходно положение съм“ (FRBE02: 107) (V. Vätov uvádí v souladu s tradičním bulharským přístupem k frazeologizovaným přirovnáním pouze pravou stranu – *като Марко на Косово поле* „за изпадане в много затруднено положение“ – MFRBE: 107) zjevně odkazuje na bitvu na Kosově poli (1389) a účast historické osoby Marka královny (bulh. *кralи Марко*, srb. *Марко краљевић*, chorv. *kraljević Marko* – historická osoba Marko Mrnjavčević, asi 1355–1395) v ní. Samotná bitva byla jednou z nejvýraznějších středověkých střetů rozpínající se osmanské říše a roztržštěných křesťanských balkánských držav, především srbských. Její výsledek je dnes historiky vnímán jako spíše nerozhodný, s vysokými ztrátami na obou stranách, včetně zabitých panovníků (osmanský sultán Murad I., resp. srbský kníže Lazar Hrebeljanović). Dalšímu pronikání Osmanů na Balkán ovšem nezabránila (více viz např. Pelikán a kol. 2004: 96–100). V srbských a chorvatských frazémeh s choronymem *Kosovo* (*Kocovo*) s analogickou sémantikou je ovšem tento topokomponent doprovázen antropokomponentem *Janko*, což celý obraz posouvá do pozdější doby – k tzv. druhé kosovské bitvě (1448), v níž se střetl regent uherského království János Hunyadi (asi 1387–1456, v jihoslovanské mytologii známý jako *Sibinjanin Janko*, mj. otec uherského krále Matyáše Korvína) s osmanskými vojsky sultána Murada II. Porážka uherského vojska se v lidové frazeologii odrazila v přirovnání ***provesti se/proći kao Janko na Kosovu*** „provesti se vrlo loše, loše proći, nastradati“ (FRHSJ: 211, viz též ISJ: 202, HFR: 191 nebo HSRPF: 198).

V dalším „kosovském“ frazému – ***kasno Janko na Kosovo stiže*** „zakasnio je tko, prekasno je stigao tko“ (HFR: 191) – přítomnost antroponyma *Janko* postrádá logiku, neboť příčina vítězství Osmanů nespočívala v tom, že by János Hunyadi „dorazil pozdě“ – se svým vojskem byl na bojišti od samého počátku. Stejnou otázku si patrně kladla i Olivera Stojimirovićová (Stojimirović 2016) v článku s nadějným názvem *Zašto se kaže: Kasno Janko na Kosovo stiže*, jelikož ve svém textu (který je mimochodem prakticky celý převzat z wikipedie) o Jánosi Hunyadim a druhé kosovské bitvě hovoří velice obsáhle, avšak odpověď na

uvedenou otázku, tedy „proč se to takto vlastně říká“, se čtenář stejně nedozví. Zřejmě tu dochází k určitému setření kontur obou „konkurenčních“ historických osobností (Marka Mrnjavčevića a Jánose Hunyadiho) a událostí (první a druhá kosovská bitva, pokaždé proti Osmanům) a také jejich mytologizovaných odrazů (kraljević Marko vs. Sibirjanin Janko), což v důsledku vedlo v myslích a představách uživatelů jazyka k jejich splnutí – k tomu viz stručný anekdotický „klinický obraz“ *Kasno* vytvořený Slobodanem Simićem (2015) a zveřejněný v srbském deníku *Danas*:

KASNO

Sveti Petar je bio vrlo ljut.

– Ovo je nečuveno! Vas dvojica ste jedini na Onom svetu koji se stalno svađate!

Marko Kraljević i Janko Sibirjanin su postišeno gledali sveca.

– Moramo jednom za svagda rešiti taj sukob! – besneo je Sveti Petar. – Morate mi najzad reći, u čemu je vaš problem!

Marko se nakašljao.

– Pa, Sveti Oče, otprilike, problem je u tome, ko je od nas dvojice zakasnio na Kosovo!

Svetac se zbunjeno prekrstio.

– Znae, Sveti Oče – umešao se Janko – U našem narodu postoji jedna jako ozbiljna uzrečica. Kaže se: Kasno Marko na Kosovo stiže...

– Kasno JANKO na Kosovo stiže! – besno ga je prekinuo Marko.

– E nije, nego, kasno MARKO...

– Dosta više! – prekinuo je Sveti Petar novu svađu. – Kakve to uopšte ima veze, da li se kaže Janko ili Marko?!

– Kako da nema veze, Sveti Oče! – graknuli su gotovo u glas Marko i Janko.

– Jedan po jedan! – ponovo ih je ukorio svetac.

– Znae, Sveti Oče – uzeo je reč Marko – nama, Srbima, Kosovo je najsvetija zemlja, a Kosovska bitka najveća od svih bitaka. I sad, morate da priznate, velika je to istorijska i nacionalna sramota ako sam baš ja kasno stigao na Kosovo...

– Jesi, jesi! – prekinuo ga je Janko.

– Sram te bilo, izdajniče! – ponovo je planuo Marko.

– Ako je samo to problem – ponovo se umešao Sveti Petar – vrlo lako ćemo ustanoviti ko je od vas dvojice u pravu!

Sveti Petar ih je uzeo za ruke i poveo u svoju radnu sobu.

– Mi na našoj Onostranoj mreži imamo kompletnu bazu istorijskih podataka – objasnio im je svetac – I lako ćemo doći do tačnog odgovora!

Sveti Petar je ukucao u svoj kompjuter reči KOSOVO i KASNO i kliknuo na pretraživač.

Uskoro je izašao rezultat.

Kasno Marko... Kasno Janko... Kasno Ranko... Kasno Slavko... Kasno Darko... Kasno Branko... Kasno Stanko... Kasno Milanko... Kasno Duško... Kasno Cvetko... Kasno Goran... Kasno Dragan... Kasno Siniša...

Frazém ***napravi se/otvori se Kosovo*** „napravi se lom, tučnjava“ (FRHSJ: 264) obsahuje topokomponent *Kosovo* již jen jako obecně srozumitelnou metaforu boje.

Ve frazému ***вадя от батака (вадя/изваждам от батака/блатото)*** „помагам на някого да излезе от объркано и неприятно положение“ (FRBE02: 47) se vyskytuje deproprializovaný komponent *батак*, který odkazuje na lokalitu *Batak (Батак)* známou masakrem jeho bulharských obyvatel v květnu 1876 (turecká domobrana tehdy zmasakrovala asi tři tisíce osob, včetně žen a dětí – srov. např. Rychlík 2000: 208). Dnešní Batak je městečko s cca 3 000 obyvateli, které se nachází v Pazardžické oblasti.

Bulharský tzv. minimální frazém ***в Диарбекир*** „много далече“ (FRBE02: 50, viz též FRBE I: 119) vyjadřuje velkou vzdálenost (lokalizaci ve smyslu „být daleko“). Motivací tu není extrémní vzdálenost tureckého města Diyarbakır.¹³¹ K frazeologizaci tu podle našeho názoru přispěl historický faktor – konotace tureckého města s reálnou hrozbou krutého vězení, což bolest odloučení od blízkých násobilo a to v důsledku posilovalo představu nadměrné vzdálenosti (srov. „По време на османското владичество там са изпращани на заточение много дейци на българското националноосвободително движение“ – FRBE02: tamtéž).

Těsný prostor je vyjádřen bulharským nářečním frazémem ***като свини за Оршова*** „много натясно, плътно един до друг“ (FRBE I: 509), přičemž oikonymický komponent (rumunské město Orșova, čes. Oršava) tu nepředstavuje bezprostřední motivant pro sémantiku celého frazeologizovaného přirovnání, primárním obrazem jsou prasata naložená na vozech a odvážená do uvedené lokality. V češtině s tímto obrazem korespondují sardinky naskládáné v konzervě

---

¹³¹ Pro představu – vzdálenost vzdušnou čarou ze Sofie do Diyarbakiru je přibližně 1500 km.

(jsou tam [namačkaní] jako sardinky/slanečci/herynci – viz SČFI-P: 318), čili je tu opět přítomen animální motiv a oba tyto animální motivy jsou spojeny s lidskou konzumací. Oršava je v současnosti desetitisícové město ležící na jihu rumunského Banátu na břehu přehrady Železná vrata u hranice se Srbskem.

Poslední frazém, který nás inspiroval k provedení historického exkurzu, je bulharský *пратих на Чирпан нещо* диал. шег. „счупих съд на парчета“ (FRBE II: 184). Příslušný frazikon žádnou motivační spojitost Čirpanu s rozbíjením neuvádí. Bulharská wikipedie však přináší zajímavou skutečnost z nedávné historie tohoto města, a tou je ničivé zemětřesení, které Čirpan, ale i Plovdiv a další města v zasaženém regionu postihlo na jaře 1928. Epicentrum prvního otřesu o síle 6,9 stupňů dle RichtEROVY stupnice ze 14. dubna 1928 bylo vzdáleno asi jen 7–8 km od Čirpanu. Druhý silný otřes dokončil dílo zkázy o čtyři dny později, epicentrum bylo v blízkosti Plovdivu. Prakticky celý Čirpan, ale i značná část Plovdivu a dalších obcí v regionu byly zemětřesením zničeny, obětí bylo více než sto a raněných několik set (více viz <https://bg.wikipedia.org/wiki/Чирпан>). Z toho důvodu se domníváme, že frazém souvisí právě s touto přírodní katastrofou.

5.5 Ostatní toponyma

Počet ostatních toponym – 128 (de facto 114) ve 158 frazémeh¹³²

čeština 34 (*Amerika, Athény, Beroun, Bohnice, Brandejs, Brno, Čechy, Český/Českej ráj, Drážďany, Hajany, Hovězí Lhota, Kateřinky, Lovosice, Moskva, Neapol, Nemanice, Olšany, Paďousy, Pankrác, Pardubice, Praha, Prčice, Rusko, Řím, Sahara, Sibiř/Sibérie, Stromovka, Šumava, Tatry, Tejn, Tramtárie, Václavák, Vltava, Vystrkov*) = **26,6 %**

chorvatština 47 (*Afrika, Bačka, Banjski dvori, Bare, Bosna, Dembelija, Dobj, Domanovići, Drina, Hercegovina, Jagomir, Jankomir, Katalinića brig, Kosovo, Krajina, Kroacija, Lepoglava, Lopača, Lovrečan, Mađarska, Markuševac, Miholan (Mihovljan), Mirogoj, Pariz, Parnas, Plitvice, Popovača, Rabac, Rim, Rusija, Sarajevo, Sava, Sibir,*

---

¹³² Některá toponyma se můžou vyskytovat jak mezi ostatními, tak i v předchozích třech skupinách – příčinou je to, že výskyt některých frekventovanějších toponym může mít v některých frazémeh souvislost s konkrétním mytologickým, literárním nebo historickým faktem, v jiných pak tato souvislost absentuje, motivace je jiná.

Skitača, Srijem, Stenjevac/Stenjevec, Šandrovac, Šibenik, Tunguzija, Ugljan, Varaždinske Toplice, Velebit, Vrapče, Vrbas, Zagreb, Zanzibar, Zenica) = **36,7 %**

srbština 16 (*Бачка, Босна, Дембелија, Дрина, Дунав, Бевђелија, Ковин, Косово, Крагујевац, Крајина, Марица, Сава, Соколац, Солун, Триглав, Херцеговина*) = **12,5 %**

bulharština 31 (*Австралија, Багдад, Беренде, Боевци, Бойчевци, Бруса, Бутроинци, Враца, Дунав, Индија, Италија, Карлуково, Кестрич, Којнаре, Марица, Москва, Ниш, Орландовци, Патагониа, Пещера, Плачковци, Просеченик, Софија, Спанчевци, Спњците, Троян, Франкфурт на Мајн, Цариград/Стамбул, Шам, Јамбол, Јпонија*) = **24,2 %**

Počet frazémů obsahujících topokomponent, který nelze z hlediska původu spojit s žádnou z předchozích sfér, velmi výrazně převažuje (158 z 221, tj. 71,5 %). Navrch co do jednotlivých národních frazeologií má chorvatština (o něco více než jedna třetina), téměř stejný počet jednotek pak vykazují čeština a bulharština (v obou případech kolem jedné čtvrtiny), pouze něco málo přes jednu desetinu tu patří srbštině. Frazémy této skupiny jsou přirozeně velice různorodé, spřízněnost, která se u některých projevuje, je ale frazeosémantického a/nebo motivačního charakteru (typicky např. frazémy s komponenty *Sahara*, resp. *Rusko/Sibiř/Sibérie* v češtině a *Afrika*, resp. *Sibir* v chorvatštině).

Frazémy s toponymickým komponentem jiného původu:

- ČEŠTINA

být svobodný jak Amerika

vypravovat se jako vrabci z Čech

(Vona je jako) Českéj/Český ráj – samá kost a trosky

Nerad'/nežvaň, není ti šedesát a v Rusku si taky nebyl!

je tam zima jako v Rusku

Je tam zima jak na Sibiři

je tam jako na Sibiři

Je tam úplná Sibérie

Je to/tady úplná sahara/Sahara

Je tam (horko/vedro) jako na Sahaře

(být) vyprahlý jako Sahara

bydlet/být někde v Tramtárii/tramtárii

jít (někam) do Tramtárie/tramtárie
Nerad'/nežvaň, není ti šedesát a v Moskvě si taky nebyl!
to je jako nosit sovy do Athén
Vidět Neapol a umřít
Není Řím ani Praha jednoho roku/za jeden rok vystavěn
být/bejt (už) z Prahy doma
V Praze blaze tomu, kdo má peníze
V Praze blaze, ale draze
stověžatá Praha
to je starý jako Praha
Co je Praha Prahou...
byla toacka/pětka/flek/lež jako Brno
je to jasný/jasně jako Brno
(to je) ostuda jako Brno
...(a) šlus na Brno!
vědět/poznat, zač je v Pardubicích perník
Je vod Drážď'an, ne vod Berouna
táhnout se/být (dlouhý) jako Lovosice
Hopsa hejsa do Brandejsa
je (to) tu jako na Vystrkově
princezna z Nemanic
být/bejt (pán/princ) z Nemanic
být/bejt z Hovězí Lhoty
poslat někoho do háje/k šípku/do Prčic
bejt v Prčicích
Do prdele/Prčic!
V prdeli a v Tejně (tam) je všude stejně
jít do hajan
je/vypadá jako by/když utekl z Bohnic
dostat se/přijít do Bohnic/Kateřinek
patřit do Bohnic/Kateřinek
odvézt někoho na Pankrác
sedět/být/bejt na Pankráci
dostat se/odstěhovat se na Olšany
ležet na Olšanech
poslat někoho do Pad'ous
je to tu jako na Václaváku
je to jako když plivne do Stromovky
stříbropěnná Vltava
být křtěný/bejt křtěnej Vltavou

od Šumavy k Tatrám

• CHORVATŠTINA

vruće kao u Africi

kao da je došao iz Zanzibara

došla teta iz Rusije komu

Tu je kao u Sibiru

Tu je pravi pravcati Sibir

kao da je iz Tunguzije

biti iz Tunguzije

živjeti u Tunguziji

briga koga što Mađarska nema more/mora

tri gracije od Kroacije

Zbogom Bosno, odoh ja u Sarajevo

(pa/i) mirna Bosna

pa/i mirna Bačka

pa/i mirna Krajina/krajina

živjeti kao beg u Hercegovini

ravno je sve do mora/Kosova komu

ravno je nešto odavde do Srijema/Kosova

zemlja dembelija

zreo (spreman) za Ugljan

zaštićen kao medvjed (na Plitvicama)

putovati/ići u Rim

mali Pariz

Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba

Mate u Rabac, Mate iz Rapca

Mujo iz Doboja / od Doboja Mujo

biti (zreo) za Šibenik

Pazi, ići ćeš u Lepoglavu!

pobjegao je iz Popovače tko

(zreo/spreman) za Popovaču

poći na Skitaču

biti za Lopaču

Otišao je u Zenicu

biti za Domanoviće

Ajd' u Šandrovac

Ajd' u Varaždinske Toplice

ljepotica iz Markuševca

zreo u ludnicu/Vrapče
zreo za Stenjevac/Stenjevec
zreo za Banjske dvore
autobus za Jankomir čeka koga
zreo za Jankomir
on je za Jagomir
ići na Katalinića brig
sprema se na Mirogoj
otišao je na Mirogoj
poslali su koga na Mirogoj
otići u Lovrečane
ići na Miholane
spremiti koga na Miholane
on je za Bare
otišao je na Bare
izvoditi krive Drine
ispravljati/ispraviti krivu Drinu
puno/mnogo je vode proteklo (Savom/rijekom i sl.)
dasa sa Vrbasa
(velik) kao Velebit
popeti se na Parnas

- SRBŠTINA

u/na мирна Босна
u/na мирна Бачка
u/na мирна Крајина/крајина
живети као бег на Херцеговини
земља Дембелија/дембелија
(некоме) је све равно (чак) до мора/Косова
у Солун(у) грош сомун, до Солуна сто сомунa
обилазити/залазити као киша око Крагујевца
зreo за Ковин
зreo за Соколац
од Триглава до Ђевђелије
крива Дрина
изводити криве Дрине
исправљати/исправити криву Дрину
однела вода/мутна Марица
много ће воде (дотле) протећи (Дунавом/Савом)

• BULHARŠTINA

*заминавам/замина за Австралия
тъмна Индия
от Япония до Патагония
свършил у Италия зад коша
какво ошел Гого на Стамбул, така дошел
оскубали му са мустаките на Стамбул капия
в Цариград не държат хляба да се обаятва
нерде Ямбол, нерде Стамбул
нерде Шам, нерде Багдад
пращам/пратя в Бруса за маймуни някого
на Франкфурт на Майн
Здравей, Москва!
запалила се е София
кога е горело Враца
ходила Цаца на Враца
имам да давам на Михалко от Пещера
оправям работата колкото Бамо в Троян
търся кум Душан от Ниш
Койчо от Беренде
Койчо от Койнаре (с кривото магаре)
снаха ми Гюрга от Бутроинци
Да те не пратя на Плачковци!
да не идеш на Боевци
Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци.
за Карлуково съм
пошел съм за Спанчевци
ще вървя на Спънциите
ще ида в Орландовци
балдъза ми от Кестрич
хвърли го с две клечки в Марица
не може ме опра ни Дунав
търкалям ги от Просеченик*

Nyní k některým frazémům podrobněji:

Frazém **tri gracije od Kroacije** odkazuje svou subjektivou částí na antickou mytologii, atributivní část s topokomponentem je fakticky aktualizací výrazu *tri*

gracije. Protože však samo toponymum, jež nás zajímá nejvíce, s antickou nijak nesouvisí, zařadili jsme tento frazém nikoliv do první, ale až do této skupiny. Neobvyklé je použití kroatizované italské varianty pojmenování Chorvatska (*Kroacija* ← ital. *Croazia* ← lat. *Croatia*, srov. chorv. *Hrvatska*), které ve spojení s dalším romanismem *gracija* (ital. *grazia*, lat. *gratia*) zvyšuje expresivitu (nebo v závislosti na kontextu ironické vyznění) celého frazému. Grácie (z lat. *Gratiae*) představují v římské mytologii tři bohyně půvabu a krásy, v řecké mytologii se nazývají Charitky (z řec. *Χάριτες*) a jsou to dcery nejvyššího boha Dia a Eurynomé. Jejich jména jsou Aglaia, Eufrosyné a Thaleia. Od nejstarších dob bývají předmět sochařských i výtvarných počinů.

Původ frazému ***putovati/ići u Rim*** „ići roditi u rodilište“ (Menac-Mihalić 2010: 208) se nám nepodařilo v chorvatských zdrojích dohledat, avšak analogický frazém se vyskytuje též ve slovinštině (*iti v Rim* „roditi“ – SSF: 808) a Janez Keber tu vidí souvislost se starší tabuizací všeho, co se týkalo sexu, plazení, rození apod. Frazém je tedy výsledkem tohoto přístupu a také reálných snah z různých důvodů těhotnou ženu „odklidit“ na bezpečné místo, jak o tom píše Keber (tamtéž). Výběr Říma za účelem konkretizace místa, kam taková žena odcházela, pak Keber vysvětluje následovně: „Da je bil cilj takih in podobnih odhajanj po vzorcu *iti nekam, iti v kraj* x v tem primeru izbran prav *Rim*, je možno razložiti s tem, da je to najbolj znano krščansko romarsko mesto, kar dokazujeta tudi pregovor *Vse poti vodijo v Rim* in sam izraz *romar*“ (tamtéž). Předpokládáme, že proces vzniku posuzovaného chorvatského frazému je analogický popsánému slovinskému frazému (oba jazyky jsou v bezprostředním sousedství a v dialektologickém plánu dochází k plynulému přechodu slovinských nářečí v kajkavská nářečí chorvatštiny). Jedinou analogii v jiných jazycích nachází Keber už pouze v němčině: *sie ist nach Rom gereist* „ona je rodila“ (tamtéž), čímž se dotváří kontinuální, historicky přísně katolický německo-slovinsko-chorvatský prostor, kde se frazém s toponymem *Řím* v popsáném smyslu vyskytuje.

Přirovnání ***vypravovat se jako vrabci z Čech*** „složitě a v podstatě zbytečně dlouho se oblékat, připravovat věci s sebou a stále nechtěně oddalovat svůj odchod, popř. zdržovat druhého“ (SČFI-P: 393) nemá svým zobecněným

významem „pomalé konání“ s použitým toponymem žádnou souvislost. Pravá strana přirovnání obsahuje pojmenování jednoho z nejběžnějších ptáků, který bývá součástí řady frazémů bez výraznější logické souvislosti s frazeologickým významem. Celé přirovnání by na první pohled mohlo odkazovat na houfování vrabců před podzimním stěhováním do teplejších oblastí, avšak vrabec domácí (*Passer domesticus*) je pták stálý (srov. např. Dungel – Hudec 2001: 220), takže tato motivace nepřichází v úvahu. Kromě SČFI má frazém zachycen i F. Kott u hesla *Čechy* (Kott 1878: 168).

Přirovnání *обилазити/залазити као киша око Крагујевца* „околишати, заобилазити суштину у говору, причи“ (FRSJ: 300) na první pohled odkazuje na pravděpodobnou historickou meteorologickou zkušenost Srbů s Kragujevcem jako místem s řídkými srážkami, avšak podle G. Gajićové, která tento frazém velice podrobně analyzovala, takový předpoklad nemá reálné opodstatnění (viz Gajić 2009: 190). O frazému tedy lze hovořit jako o plně idiomatizovaném. Za jeho český ekvivalent se dá považovat přirovnání *chodit kolem něčeho jako kolem horké kaše*. Rozdíl je ovšem v syntakticko-sémantické rovině – v srbském frazému je přirovnáváno chování subjektu, kdežto v jeho českém sémantickém ekvivalentu je přirovnáván způsob vyhýbání se něčemu, tedy syntakticky adverbiale loci.

Příklady z KSSJ:

... novinama stoji, uz ostalo, i pitanje zašto "selektorica i prošle i ove godine **obigrava kao kiša oko Kragujevca** i ne dovodi zaista najbolje srpske predstave, ako joj to nalaže osnovna povelja Festivala i položaj...

– kaže Lučić. Mirjana Sretenović "Joakimfest" ubuduće od grada do grada. **Kao kiša oko Kragujevca**. Odlučeno da naredni pozorišni festival umesto u Kragujevcu bude održan u Kruševcu zbog samovlasnog...

... akciju prikupljanja milion potpisa za vanredne parlamentarne izbore. I ćuti, to jest, **kao kiša oko Kragujevca uvija i obilazi** oko svih vrućih političkih tema. Od Srebrenice, preko Haga, do NATO-a...

Frazémy vyjadřující neobvyklé, podivínské chování jsme s ohledem na jejich významovou stránku popsali v kapitole 2. Sémantický aspekt, podkapitola 2.4 Onomaziologické kategorie s negativní evaluací. V této části práce si podrobněji

představíme dva chorvatské, dva srbské a jeden bulharský frazém s touto sémantikou. Konkretizací příslovečného určení místa u frazémů typu *biti zreo za ludnicu/psihijatriju* vlastním jménem města, městečka nebo městské části, o kterých se všeobecně ví, že se na jejich území nachází psychiatrická klinika, dostáváme syntagmata jako např. **zreo za Stenjevec** s častější kajkavskou fonetickou variantou **Stenjevec** (viz HJK), „lud, poludio, nenormalan“ (FRHSJ: 645) nebo **zreo u Vrapče** „neuravnotežen, u lošem psihičkom stanju, psihički bolestan“ (HFR: 299). Co se týče těchto dvou chorvatských urbonym, jedná se ve skutečnosti o tutéž kliniku, jež se nachází v záhřebské čtvrti Vrapče, která je administrativně součástí městské části Podsused-Vrapče. Stenjevec je od jihu sousední městská část. Abychom se pokusili objasnit, proč je u Matešiče pouze Stenjevec, zatímco u Menacové a kol. pouze Vrapče, ocitujeme několik vět z historie příslušné kliniky: „Zavod za umobolne Stenjevec, odnosno Psihijatrijska bolnica Vrapče, a od 2011. godine Klinika za psihijatriju Vrapče nije nastala slučajno (...)“, a dále: „Zavod za umobolne Stenjevec, odnosno Klinika za psihijatriju Vrapče, sagrađena je, nakon tridesetogodišnjih rasprava i priprema, 1878/79. godine. (...) O otvaranju Zavoda nema nekih zabilješki. Jedino su dnevne novine (Narodne novine, Obzor i Agramer Zeitung) pisale da su iz «ludničkog razdjela Opće bolnice braće milosrdne u Zagrebu» prevezeni «omnibusima i fijakerima» umobolnici u «stenjevačku ludnicu»“ (viz Osnutak). Obě urbonyma tak byla v určité době součástí oficiálního pojmenování inkriminované psychiatrické kliniky. Stenjevec je její starší synekdochické označení, Vrapče současné pojmenování.

V srbských frazeologických slovnících žádnou analogii nenalezneme, ani korpus (KSSJ) žádnou možnost nenabízí, avšak na několik potvrzení existence analogických frazémů v srbštině jsme narazili díky vyhledávači Google:¹³³

RS-metal (2008) – **zreo za Sokolac**:

– *Mnogi misle da je ludak ali i iza te njegove price stoji poruka. – Kakva poruka zivota ti?!!!! Lik je zreo za Sokolac.... Ili je poludio u sumi ili je poludio od epic metala!!!!*

BJ Bikers (2013) – **zreo za Kovin**:

– *ja sam cesto cuo u mladosti ranog "ti si bre zreo za kovin" mislim da sad jesam hehehehehe. – Pa Kovin ima naj poznatiju psihijatrisku ustanovu u Srbiji. Ali je mnogo vise drugih pozitivnih atributa po kojima bi trebalo da se zna za Kovin.*

---

¹³³ Ukázky jsou ponechány bez korektorských zásahů, tučné označení frazému provedl P.K.

Živoslav Miloradović (2017) Kovin popisuje takto: „Varošica u južnom Banatu na obali Dunava. Poznata je po tome što je u njoj smeštena poznata psihijatrijska bolnica, tako da se reč Kovin koristi za označavanje nečijeg (problematičnog) mentalnog statusa. Reći za nekog da je “zreo za Kovin”, znači da je taj u najmanju ruku blesav ili čak i lud.“ Městečko Sokolac se nachází v Bosně a Hercegovině, přesněji v její srbské části, administrativně náleží okresu Grad Istočno Sarajevo.

V bulharských frazeologických slovnících rovněž žádnou analogii nenalezneme, Ana Vasungová ale zachytila frazém **за Карлуково съм** (Vasung 2012: 61). Bulharský jazykový korpus k lemmatu Карлуково vyhledá 18 výskytů, avšak pouze jeden jediný představuje frazeologické užití:

BNK:

*... красиво ли бяха облечени? Красиво. Я сега се ти облечи така де? Веднага **ще те пхнат в Карлуково**. Хората обичат всички да си приличат и ги хваща яд, когато някой нарочно се прави различен.*

Google (cit. dle Vasung 2012: 61):

*Не тя а ти си едно мекере на македонските тайни служби ... или **си действително за Карлуково!***

Karlukovo je malá lokalita, která se nachází severovýchodně od Sofie v rámci obcí Lukovit, Lovečská oblast. Psychiatrická klinika tam byla založena v roce 1902, tehdy při karlukovském klášteře, dnes je státní institucí (viz <https://bg.wikipedia.org/wiki/Карлуково>).

Bulharský tzv. minimální frazém **на Франкфурт на Майн** „много далече“ (NFRBE: 172) vyjadřuje velkou vzdálenost (lokalizaci ve smyslu „být daleko“), podobně jako v případě synonymního *в Диарбекур* zařazeného ovšem do předchozí skupiny. Motivací tu opět nebude nějaká extrémní vzdálenost německého Frankfurtu (něm. Frankfurt am Main)¹³⁴ – jistě by se našla města, která jsou všeobecně známá a přitom od bulharského území mnohem vzdálenější. Konotace německého města s uvedeným významem je daná paronymickým vztahem jména německé řeky Main (čes. Mohan) a bulharského slangového výrazu **на майната си** „някъде много далече“ (BTR 2005: 431). O klíčové důležitosti

¹³⁴ Vzdálenost vzdušnou čarou ze Sofie do Frankfurtu nad Mohanem je přibližně 1350 km.

přídomku *на Майн* pro vyznění celého frazému svědčí i to, že tyto přídomky se zpravidla do frazému s vlastním jménem lokality kvůli pochopitelnému zjednodušení celé struktury nedostanou (viz výše např. český frazém *dopadnout/pochodit jako sedláci u Chlumce* – nikoliv ...**u Chlumce nad Cidlinou*).

Vymezení určitého prostoru lze učinit například stanovením počátečního a koncového bodu. Takovou strukturu mají tři frazémy:

prvním je nominální bulharský výraz *от Япония до Патагония* „по целия свят“ (NFRBE: 200), jehož choronymní komponenty (název východoasijského ostrovního státu ležícího na severní polokouli – název území v jižní Argentině, tj. na jižní polokouli) vymezují představu co největšího rozsahu ve světovém měřítku, frazém je tedy použitelný pro globální vymezení.

Druhým je strukturně analogický srbský frazém *од Триглава до Бевђелије* „диљем Југославије“ vymezující za pomoci kombinace oronymního a oikonymního komponentu bývalou Jugoslávií (Fekete 1996: 25). Z dnešního pohledu je zajímavé, že ani jeden denotát se nenachází na srbském nebo srbštinou pokrytém území – Triglav je nejvyšší vrchol Slovinska a bývalé Jugoslávie (2864 m n. m.) a nachází se v Julských Alpách, Gevgelija (mak. Гевгелија) je hospodářsky důležité město na jihovýchodě Severní Makedonie na hranici s Řeckem.

Třetím je opět strukturně analogický český frazém *od Šumavy k Tatrám* „vyjádření, že nějaká činnost se týkala území bývalé Československé republiky od jednoho konce na druhý“ (SČFI-VN: 352), jenž obsahuje oronymní komponenty vymezující metaforicky pouze rozsah Československa, frazém je tedy – stejně jako ten předchozí – použitelný pouze pro regionální vymezení, navíc jednoho konkrétního území.¹³⁵ Frazémem se podrobně zabýval Slavomír Utěšený, který si mj. všiml poměrně nepřesných „krajních“ bodů vymezení (Šumava je na jihozápadě Čech, ale Tatry jsou na severu centrální části Slovenska): „Stále více nám v něm však vadí, že [frazém – pozn. P.K.] jaksi pomíjí celé východní Slovensko. Nesmíme ovšem zapomenout na to, že ví-li dnes každý český školák dobře o Dukle a Vihorlatu, v dobách, kdy bylo Slovensko jen uherskou Horní zemí, nedohlédli naši otcové zpravidla dál než k Dunaji a k těm Tatrám. A je třeba mít na paměti i to, že

---

¹³⁵ Viz např. název výstavy pořádané Regionálním muzeem v Českém Krumlově *Od Šumavy k Tatrám. Historické lidové kroje Československa* (viz Tisková zpráva).

Tatry byly dlouho do 19. století i synonymem názvu Karpaty. (...) At' v širším, nebo v užším pojetí mohly Tatry vždy zároveň znamenat celé Slovensko (podobně jako řeka Morava moravskou zem)" (Utěšený 1969: 213).

Poslední frazém, který se vyjadřuje k prostorovým vztahům, je **táhnout se/být (dlouhý) jako Lovosice** 1. „být neobvykle, únavně a příliš dlouhý, do délky protáhlý“ 2. „být nápadně vysoký a hubený“ 3. „trvat nudně nebo únavně a příliš dlouho“ (SČFI-P: 196), s propoziční variantou **Táhne se to jako Lovosice** „je to zdlouhavě nudné a únavné; trvá to příliš a jednotvárně dlouho“ (SČFI-VV: 442). K prostorovému přirovnání tu přibývá ještě faktor času (ve významu 1 oba rysy působí společně, ve významu 2 je přítomen jen rys prostorový, ale ve významu 3 výhradně časový). Lovosice jsou průmyslové město v severních Čechách blízko Litoměřic (v bezprostředním sousedství leží rovněž město Terezín, kde se za druhé světové války nacházel nacistický koncentrační tábor). Motivací užití oikonyma *Lovosice* v daném frazému je zřejmě fakt, že město samo má poměrně protáhlý tvar, což v lokálním měřítku může přitahovat pozornost.

Několik českých frazémů zachycených v SČFI obsahuje toponymický komponent *Prčice*: **jít (s něčím) do háje/k šípku/do Prčic (křen kopat)** „1. jít pryč a přestat tak naléhat, vadit, obtěžovat ap.; skončit svou kariéru, 2. přestat být slibný, uskutečnitelný; porouchat se, rozbít se“ (SČFI-VS: 178, 613); **poslat někoho do háje/k šípku/do Prčic** „odmítnout, odbýt někoho prudce nebo pohrdlivě“ (SČFI-VS: 179); **bejt v Prčicích** „1. být nepříjemně, nepohodlně (a neurčitě, nejasně) daleko, 2. být zcela a nepříjemně zmařený, ztracený“ (SČFI-VS: 613) a **Do prdele/Prčic!** „to je velmi nepříjemné, mrzuté a zlobí mě to“ (SČFI-VV: 723). Oikonymum v nich obsažené – jak je patrné z příkladů – velice často představuje přijatelný substituent za tabuový výraz – vulgarismus *prdel*. Sama lokalita Prčice je dnes součástí dvojměstí Sedlec-Prčice a nachází se jižně od Prahy. F. Čermák k Prčicím říká: „Jedinečný případ, kdy naopak frazeologie ovlivnila realitu a vyvolala v život hromadné společensko-sportovní hnutí, představuje dnešní známý pochod Praha–Prčice (realizovaný, resp. zhmotněný a zdoslovněný podle frazému *poslat někoho do Prčic < prdele, resp. jít do Prčic < prdele*)“ (Čermák 2007: 17). Jmenovaný pochod se poprvé realizoval v roce 1966 a v roce 2019 proběhl už jeho

54. ročník.¹³⁶ K jeho popularizaci přispěla i píseň Ivana Mládka s textem Drahomíra Čadka *Praha–Prčice* (viz dále její text), ve své době hojně hraná ve státním rozhlase a dostupná na premiérovém albu Banjo Bandu Ivana Mládka *Dobrý den!* (Panton, 1976). Zatímco ve frazémeh se s komponentem *Prčice* zachází zásadně jako s tvarem plurálovým (N *Prčic-e*, G *Prčic-0*, D *Prčic-ím...*), mimo frazeologii má toto oikonymum formu singuláru (N *Prčic-e*, G *Prčic-e*, D *Prčic-i...*). Správnou formu explicitně připomínají i I. Lutterer a R. Šrámek (2004: 233) ve svém výkladu etymologie a vývoje pojmenování *Prčice*. Problematický je tu evidentně synkretismus obou nominativních tvarů, který třeba v srbštině není (sg. N *Subotica*, G *Subotic-e*, D *Subotic-i...* vs. pl. N *Plitvic-e*, G *Plitvic-a*, D *Plitvic-ama...*) a který tedy v češtině často způsobuje (zejména u obyvatel jiných částí Česka) váhání nebo neznalost správného skloňování – lokalit se sufixem *-ice*, které mají formu singuláru, je v Česku obecně méně, proto je spíše tendence chybovat ve směru sg. → pl. V textu písně se však tato chyba nevyskytuje, takže ji lze s určitou nadsázkou chápat jako v tomto smyslu edukační.

PRAHA–PRČICE

*Určitě nejsem sportovní typ,
papuče s dýmkou sluší mi líp,
pod vrstvou sádla ztrácí se kost,
při koupi prádla zmítá mnou zlost.*

*Určitě nejsem sportovní typ,
obtíže velké dělá mi shyb,
není mi dána pohyblivost,
jednoho rána řekl jsem: Dost!*

Ref.:

*Mě láká velice
Pochod Praha–Prčice,
zakoupím si střevíce*

---

¹³⁶ Podle české wikipedie trasu zamýšleného turistického pochodu údajně inspirovala paní Běla Dvořáková, která zakladatelům pochodu Jiřímu Dvořákovi a Karlovi Kullemu, marně hledajícím atraktivní cíl ve vzdálenosti kolem 70 kilometrů od Prahy, aby se trasa dala ujít za denního světla, řekla: „Je čas na oběd, běžte s tím už do Prčic!“ (viz https://cs.wikipedia.org/wiki/Pochod_Praha-Prčice).

*a hbitě vyrazím.
Jsou plné pohody
ty dálkové pochody,
bez chleba a bez vody
já k cíli dorazím.*

*Určitě nejsem sportovní typ,
zapínám zvolna tepláků zip,
začínám dýchat, začínám žít,
ted' mi jen zbývá do Prčice jít.*

Ref.:

Mě láká velice...

5.6 Toponymické komponenty ve frazémeh z hlediska původu v komparaci: čeština vers. chorvatština vers. srbština vers. bulharština

Podíváme-li se na zastoupení jednotlivých oblastí původu z hlediska sledovaných jazyků, situace vypadá následovně (pokud se určité toponymum vyskytuje ve více skupinách, je započítáno vícekrát):¹³⁷

ČESKÁ FRAZELOGIE – 77

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí (8 – *Babylon, Betlém, Gomora, Izrael, Léthé, Sába, Sodoma, Tábor*): **7 = 9,1 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. (5 – *Amerika, Humpolec, Kocourkov, Praha, Řím, stát dánský, Zlámaná Lhota*): **6 = 7,8 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi (9 – *Amerika, Atény, Canossa, Cařihrad, Chlumeč, Rakousko, Rubikon, Řecko, Řím*): **11 = 14,3 %**

Frazémy obsahující ostatní toponyma (34 – *Amerika, Athény, Beroun, Bohnice, Brandejs, Brno, Čechy, Český/Českej ráj, Drážďany, Hajany, Hovězí Lhota, Kateřinky, Lovosice, Moskva, Neapol, Nemanice, Olšany, Pad'ousy, Pankrác, Pardubice, Praha, Prčice, Rusko, Řím, Sahara, Sibiř/Sibérie, Stromovka, Šumava, Tatry, Tejn, Tramtárie, Václavák, Vltava, Vystrkov*): **53 = 68,8 %**

---

¹³⁷ Číselný údaj v závorce udává počet zachycených toponym, tučný číselný údaj za dvojtečkou poté udává počet frazeologických jednotek, které příslušná toponyma obsahují, a jejich podíl na celkovém počtu v rámci dané národní frazeologie.

CHORVATSKÁ FRAZELOGIE - 69

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí (3 – *Babilon, Gomora, Sodoma*): 2 = 2,9 %

Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. (3 – *Amerika, Bosanska Krupa, [država] Danska*): 3 = 4,4 %

Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi (6 – *Amerika, Goli Otok, Grčka, Kosovo, Rubikon, Turska Carevina*): 7 = 10,1 %

Frazémy obsahující ostatní toponyma (47 – *Afrika, Bačka, Banjski dvori, Bare, Bosna, Dembelija, Doboj, Domanovići, Drina, Hercegovina, Jagomir, Jankomir, Katalinića brig, Kosovo, Krajina, Kroacija, Lepoglava, Lopača, Lovrečan, Mađarska, Markuševac, Miholan (Mihovljan), Mirogoj, Pariz, Parnas, Plitvice, Popovača, Rabac, Rim, Rusija, Sarajevo, Sava, Sibir, Skitača, Srijem, Stenjevac/Stenjevec, Šandrovac, Šibenik, Tunguzija, Ugljan, Varaždinske Toplice, Velebit, Vrapče, Vrbas, Zagreb, Zanzibar, Zenica*): 57 = 82,6 %

SRBSKÁ FRAZELOGIE - 23

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí (3 – *Вавилон, Гомора, Содома*): 2 = 8,7 %

Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. (1 – *Америка*): 1 = 4,3 %

Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi (4 – *Америка, Косово, Марица, Рубикон*): 4 = 17,4 %

Frazémy obsahující ostatní toponyma (16 – *Бачка, Босна, Дембелија, Дрина, Дунав, Ђевђелија, Ковин, Косово, Крагујевац, Крајина, Марица, Сава, Соколац, Солун, Триглав, Херцеговина*): 16 = 69,6 %

BULHARSKÁ FRAZELOGIE - 52

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí (4 – *Аркадия, Гомор, Ерусалим, Содом*): 3 = 5,8 %

Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. (2 – *Америка, Дания*): 2 = 3,9 %

Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi (14 – *Америка, Батак, България, Диарбекир, Дунав, Картаген, Косово, Оршова, Порт Артур, Рим, Рубикон, Тарпейска скала, Цариград/Стамбул, Чирпан*): **15 = 28,8 %**

Frazémy obsahující ostatní toponyma (31 – *Австралия, Багдад, Беренде, Боевци, Бойчевци, Бруса, Бутроинци, Враца, Дунав, Индия, Италия, Карлуково, Кестрич, Койнаре, Марица, Москва, Ниш, Орландовци, Патагония, Пещера, Плачковци, Просеченик, София, Спанчевци, Спънците, Троян, Франкфурт на Майн, Цариград/Стамбул, Шам, Ямбол, Япония*): **32 = 61,5 %**

Z údajů vyplývá, že ve všech zkoumaných jazycích je frazémů s toponymickými komponenty, které bychom mohli z hlediska původu zařadit mezi mytologické, literární nebo historické, poměrně malé množství – v bulharštině tvoří téměř 40 % zjištěných jednotek, v češtině a srbštině představují přibližně jednu třetinu zjištěných jednotek a v chorvatštině dokonce jen necelých 20 %. Z těchto tří tematických skupin je pokaždé nejvíce zastoupena skupina obsahující frazémy spjaté s nějakou historickou událostí nebo šířeji historickou realitou motivované. Jejich podíly jsou však rozličné – zatímco v bulharštině tvoří téměř 30 % celkového počtu frazémů s topokomponentem, v srbštině už to není ani 20 %, v češtině přibližně 15 % a v chorvatštině pouhých 10 %. Ostatní dvě skupiny se na celkovém počtu námi sledovaných frazémů podílejí hodnotou, která variuje od tří do desíti procent. Z uvedeného logicky vyplývá, že indiferentní skupina tzv. ostatních frazémů představuje nejvýraznější podíly – v češtině a srbštině se v zásadě pohybuje kolem 70 % všech frazémů, v chorvatštině podíl převyšuje 80 %, kdežto v bulharštině je jen těsně nad 60 %. Získané výsledky možná překvapí poměrně nízkým podílem frazémů s mytologickým původem, avšak jak u této, tak i u dalších dvou konkretizovaných skupin je třeba mít na zřeteli fakt, že se jedná jen o výsek takových frazémů, které obsahují nějaký toponymický komponent, takže výsledky nemusí být vůbec v souladu s absolutním poměrem, který bychom získali, kdybychom příslušné skupiny členěné dle původu nijak dále (formálně ani sémanticky) nevymezovali.

5.7 Toponymické komponenty ve frazémeh z hlediska původu v komparaci: čeština vers. srbochorvatština vers. bulharština

Pokud výsledky pro chorvatštinu a srbštinu spojíme do jednoho srbochorvatského bloku (z důvodů, jež jsme popsali v předchozí kapitole), dostaneme tyto hodnoty:¹³⁸

ČESKÁ FRAZELOGIE – 77

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí (8 – *Babylon, Betlém, Gomora, Izrael, Léthé, Sába, Sodoma, Tábor*): **7 = 9,1 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. (5 – *Amerika, Humpolec, Kocourkov, Praha, Řím, stát dánský, Zlámaná Lhota*): **6 = 7,8 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi (9 – *Amerika, Atény, Canossa, Cařihrad, Chlumec, Rakousko, Rubikon, Řecko, Řím*): **11 = 14,3 %**

Frazémy obsahující ostatní toponyma (34 – *Amerika, Athény, Beroun, Bohnice, Brandejs, Brno, Čechy, Český/Českej ráj, Drážďany, Hajany, Hovězí Lhota, Kateřinky, Lovosice, Moskva, Neapol, Nemanice, Olšany, Pad'ousy, Pankrác, Pardubice, Praha, Prčice, Rusko, Řím, Sahara, Sibiř/Sibérie, Stromovka, Šumava, Tatry, Tejn, Tramtárie, Václavák, Vltava, Vystrkov*): **53 = 68,8 %**

SRBOCHORVATSKÁ FRAZELOGIE – 77

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí (3 – *Babilon/Вавилон, Gomora/Гомора, Sodoma/Содома*): **2 = 2,6 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. (3 – *Amerika/Америка, Bosanska Krupa, [država] Danska*): **3 = 3,9 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi (7 – *Amerika/Америка, Goli Otok, Grčka, Kosovo/Косово, Марица, Rubikon/Рубикон, Turska Carevina*): **8 = 10,4 %**

---

¹³⁸ Výsledky nejsou prostým součtem údajů získaných pro chorvatštinu a srbštinu samostatně – frazémy, které jsou totožné, počítáme pouze jednou, stejně tak topokomponent v nich uvedený. Ve výčtu jsou topokomponenty z těchto „dvojjediných“ frazémů uvedeny latinkou/cyrilicí. Topokomponent ve frazému, který byl zachycen jen v srbské frazeologii, je ve výčtu pouze v cyrilici.

Frazémy obsahující ostatní toponyma (55 – *Afrika, Bačka/Бачка, Banjski dvori, Vare, Bosna/Босна, Dembelija/Дембелуја, Doboј, Domanovići, Drina/Дрина, Дунав, Ђевђелуја, Hercegovina/Херцеговина, Jagomir, Jankomir, Katalinića brig, Kosovo/Косово, Ковин, Крагујевац, Krajina/Крајина, Kroacija, Leroglava, Lorača, Lovrečan, Mađarska, Марица, Markuševac, Miholan (Mihovljan), Mirogoј, Pariz, Parnas, Plitvice, Popovača, Rabac, Rim, Rusija, Sarajevo, Sava/Сава, Sibir, Skitača, Соколац, Солун, Srijem, Stenjevac/Stenjevec, Šandrovac, Šibenik, Триглав, Tunguzija, Ugljan, Varaždinske Toplice, Vrapče, Vrbas, Zagreb, Zanzibar, Zenica*): **64 = 83,1 %**

BULHARSKÁ FRAZELOGIE – 52

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí (4 – *Аркадија, Гомор, Ерусалим, Содом*): **3 = 5,8 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. (2 – *Америка, Данија*): **2 = 3,9 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi (14 – *Америка, Батак, България, Диарбекир, Дунав, Картаген, Косово, Оршова, Порт Артур, Рим, Рубикон, Тарпейска скала, Цариград/Стамбул, Чирпан*): **15 = 28,8 %**

Frazémy obsahující ostatní toponyma (31 – *Австралија, Багдад, Беренде, Боевци, Бойчевци, Бруса, Бутроинци, Враца, Дунав, Индија, Италија, Карлуково, Кестрич, Којнаре, Марица, Москва, Ниш, Орландовци, Патагония, Пещера, Плачковци, Просеченик, София, Спанчевци, Спънциите, Троян, Франкфурт на Майн, Цариград/Стамбул, Шам, Ямбол, Япония*): **32 = 61,5 %**

Z údajů vyplývá, že po splnutí srbské a chorvatské frazeologie v jednu srbochorvatskou se hodnoty jejich údajů v zásadě neliší od výsledků získaných pro samostatnou chorvatštinu. Celkový počet frazémů se součtem dorovnal na úroveň českých.

5.8 Toponymické komponenty ve frazémeh z hlediska původu v komparaci: čeština vers. jihoslovanské jazyky

Abychom mohli provést srovnání výsledků v české a jihoslovanské frazeologii, provedeme součet výsledků srbochorvatštiny a bulharštiny, který poté porovnáme s češtinou. Situace vypadá následovně:¹³⁹

ČESKÁ FRAZELOGIE – 77

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí (8 – *Babylon, Betlém, Gomora, Izrael, Léthé, Sába, Sodoma, Tábor*): **7 = 9,1 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. (5 – *Amerika, Humpolec, Kocourkov, Praha, Řím, stát dánský, Zlámaná Lhota*): **6 = 7,8 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi (9 – *Amerika, Atény, Canossa, Cařihrad, Chlumec, Rakousko, Rubikon, Řecko, Řím*): **11 = 14,3 %**

Frazémy obsahující ostatní toponyma (34 – *Amerika, Athény, Beroun, Bohnice, Brandejs, Brno, Čechy, Český/Českej ráj, Drážďany, Hajany, Hovězí Lhota, Kateřinky, Lovosice, Moskva, Neapol, Nemanice, Olšany, Pad'ousy, Pankrác, Pardubice, Praha, Prčice, Rusko, Řím, Sahara, Sibiř/Sibérie, Stromovka, Šumava, Tatry, Tejn, Tramtárie, Václavák, Vltava, Vystrkov*): **53 = 68,8 %**

JIHOSLOVANSKÁ FRAZELOGIE – 123

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí (5 – *Аркадия, Babilon/Вавилон, Ерусалим, Gomora/Гомора/Гомор, Sodoma/Содома/Содом*): **4 = 3,3 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. (3 – *Amerika/Америка/Америка, Bosanska Krupa, [država] Danska/Дания*): **3 = 2,4 %**

Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi (18 – *Amerika/Америка/Америка, Батак, България, Цариград/Стамбул, Чирпан, Дуарбекур, Дунав, Goli Otok, Grčka, Картаген, Kosovo/Косово/Косово, Марица,*

---

¹³⁹ Výsledky opět nejsou prostým součtem údajů získaných pro srbochorvatštinu a bulharštinu samostatně – frazémy, které jsou analogické (např. sch. *ujak iz Amerike/ujak uz Amerike* a bulh. *вуйчо от Америка*), počítáme pouze jednou, stejně tak topokomponent v nich uvedený. Ve výčtu jsou topokomponenty z těchto „jihoslovanských“ frazémů uvedeny chorv. latinkou/srb. cyrilicí/bulh. cyrilicí. Topokomponent ve frazému, který byl zachycen jen v bulharské frazeologii, je ve výčtu pouze v bulh. cyrilici.

Оршова, Порт Артур, Рим, Rubikon/Рубикон/Рубикон, Тарпейска скала, Turska Carevina): **20 = 16,3 %**

Frazémy obsahující ostatní toponyma (83 – Afrika, Австралия, Ваčka/Бачка, Багдад, Banjski dvori, Vare, Беренде, Боевци, Бойчевци, Bosna/Босна, Бруса, Бутроинци, Цариград/Стамбул, Dembelija/Дембелија, Doboј, Domonovići, Drina/Дрина, Дунав/Дунав, Ђевђелија, Франкфурт на Мајн, Hercegovina/Херцеговина, Индия, Италия, Jagotir, Ямбол, Јанкотир, Япония, Карлуково, Katalinića brig, Кестрич, Коинаре, Kosovo/Косово, Ковин, Крагујевац, Krajina/Крајина, Kroасија, Lepoglava, Лорача, Lovrečan, Mađarska, Марица/Марица, Markuševac, Miholan (Mihovljan), Mirogoј, Москва, Ниш, Орландовци, Pariz, Parnas, Патагония, Пещера, Плачковци, Plitvice, Роровача, Просеченик, Rabac, Rim, Rusija, Sarajevo, Sava/Сава, Sibir, Skitača, Софија, Соколац, Солун, Спанчевци, Спњичите, Srijem, Stenjevac/Stenjevec, Шам, Šandrovac, Šibenik, Триглав, Троян, Tunguzija, Ugljan, Varaždinske Toplice, Враца, Vrapče, Vrbas, Zagreb, Zanzibar, Zenica): **96 = 78 %**

Jihoslovanský výsledek je o něco bližší původnímu chorvatskému než srovnávanému českému. Určité přiblížení podílů je patrné pouze u historických frazémů. Dochází k ještě větší marginalizaci podílů mytologických a literárních frazémů (nepřevyšují 4 %), což je zjevně dáno tím, že v těchto dvou kategoriích je ve sledovaných jazycích přítomno v zásadě jen několik málo internacionálních frazémů, takže při slučovacím procesu nedochází k rozšíření jejich počtu, pouze zmnožení jejich jazykových variant. Podíl kategorie ostatních frazémů oproti chorvatské, resp. srbochorvatské situaci mírně klesl.

	ČES.	JSL.
Mytologické frazémy:	9,1	3,3
Literární frazémy:	7,8	2,4
Historické frazémy:	14,3	16,3
Ostatní frazémy:	68,8	78,0

ZÁVĚREČNÉ SHRnutí

1. Shrnutí teoretických poznatků

Pokud jde o teoretické zpracování příslušné národní frazeologie, základní publikace byly vytvořeny pro češtinu (Čermák 1982, 1985, 2007), slovenštinu (Mlacek 1977 [podruhé 1984], 2001 [podruhé 2007], 2007), bulharštinu (Ničeva 1982, 1987, Kjuvlieva-Mišajkova 1986, Kaldieva-Zacharieva 2013) a s výhradami i chorvatštinu (Menac 2007). Jen čeština, bulharština a chorvatština však mají své komplexně pojaté frazeologické slovníky. Porovnáme-li dosažené publikační úspěchy české, slovenské, chorvatské, srbské a bulharské frazeologie od sedmdesátých let 20. století do této chvíle,¹⁴⁰ každé z uvedených jazykových prostředí vyprodukovalo větší nebo menší množství úspěšných a široce užívaných publikací, třebaže rozdíly v dílčích typech výstupů jsou někdy značné. Za připomenutí jistě stojí český pětisvazkový slovník, ale i precizní a originální teoretický přístup Čermákův, slovenská terminologická příručka nebo pravidelné vydávání frazeologicky zaměřených sborníků *Frazeologické štúdie*, chorvatské systematické zachycování nářeční frazeologie, ale i pestré publikační aktivity a plynulá generační obměna v rámci záhřebské frazeologické školy nebo bohatá a různorodá bulharská frazeografická produkce. Poněkud méně plodů lze vysledovat na srbské straně, tam bychom mohli vzpomenout chvályhodný projekt malých překladových slovníků zaměřených na jazyky Vojvodiny, ale především zaměření se na frazeologii v kontextu lidové kultury. Stále však existují i „bílá místa“, která dosud čekají na zaplnění nebo vyřešení – tady bychom chtěli zmínit především neexistenci plnohodnotného slovenského frazeologického slovníku, dále zatím nebyla vytvořena plnohodnotná syntetizující monografie o srbské frazeologii a v neposlední řadě stále existuje určitá disonance mezi převažující bulharskou frazeologickou koncepcí a ostatními, kterým se v této práci věnujeme (především však českou, slovenskou a chorvatskou, protože jen u nich můžeme nepochybně hovořit o tzv. národních frazeologických školách). Nesoulad spíše konzervativního bulharského přístupu (tzv. užší pojetí frazeologie) ve srovnání např. s progresivním českým a slovenským (tzv. širší pojetí frazeologie) byl utvrzen

---

¹⁴⁰ Připomínáme, že hodnotíme úspěchy na poli jednak vlastní frazeologie a jednak srovnávací česko-slovensko-jihoslovanské, resp. jihoslovansko-jihoslovanské frazeologie.

v nejnovější bulharské frazeologické monografii (Kaldieva-Zacharieva 2013). Kromě samotného pojetí frazeologie se nejednotnost projevuje mj. i v základní terminologii – z různých jazykových podob termínu *frazém* (slov. *frazéma*, chorv. *frazem*, srb. *фразем(a)*, bulh. *фразем*) má jen ten bulharský tradičně jinou definici.

2. Kontrastivní shrnutí teoretických přístupů jednotlivých frazeologických škol (české, slovenské, chorvatské a bulharské)

2.1 Terminologický aspekt

Jazykovědnou disciplínu, která se zabývá frazeologií toho kterého jazyka, označují všechny čtyři školy jako *frazeologie* (*frazeológia*, *frazeologija*, *фразеологизия*). Výjimkou je tu F. Čermák, který prosazuje dvojkomponentový název *frazeologie a idiomatika* a analogicky označuje základní jednotku jako *frazém a idiom*, přičemž první termín označuje jednotku z formálního hlediska, kdežto ten druhý doporučuje používat v případě akcentu na sémantické hledisko. Slovenská a chorvatská FŠ používá prakticky bezvýhradně termín *frazém* (*frazéma*, resp. *frazem*); bulharská FŠ jde svou cestou, která v zásadě kopíruje převažující terminologii ruské frazeologie – většina frazeologických prací používá termín *frazeologismus* nebo *frazeologická jednotka* (*фразеологизъм*, *фразеологическа единица*, *ФЕ*). Výjimkou tu není ani nejnovější monografie S. Kaldievové-Zacharievové, která sice důkladně reviduje stávající bulharskou situaci, ale ačkoliv se zabývá i terminologickou stránkou, tak v otázce pojmenování základní jednotky se drží bulharské tradice. Možnost sladit bulharskou frazeologii v této věci s terminologickými zvyklostmi v ostatních jihoslovanských jazycích, slovenštině nebo koneckonců i češtině tak zůstala nevyužita a bulharská frazeologie i nadále ve své většině kopíruje sovětské a postsovětské terminologické zvyklosti.

2.2 Sémantický aspekt

F. Čermák v této souvislosti hovoří o nesoučtovosti významů komponentů a sémantické nerozložitelnosti jakožto části vlastností typických pro frazémy a idiomy, z hlediska spojitelnosti pak pracuje s termínem kompatibilita a zdůrazňuje, že právě oblast frazeologie a idiomatiky je typická tím, že tam dochází ke spojování inkompatibilních prvků. Za pozornost na Čermákových definicích stojí to, že se

v nich hovoří o sémanticky anomální kombinaci nejen slov, ale vůbec jakýchkoliv prvků jiných jazykových rovin, pokud mají významově obsahovou stránku. Proto také F. Čermák ve svých definicích vždy hovoří obecně o kombinaci *minimálně dvou prvků, forem* apod., nikoliv apriori o kombinaci dvou slov (jak to bývá obvyklé u jiných analyzovaných frazeologických teorií). To je pro Čermákovu teorii idiomu a frazému zásadní. Anomálnost jako jednu z vlastností frazému ve své definici zmiňuje též M. Ološtiak. J. Mlacek frazém vidí jako ustálené *slovní* spojení, jež mj. nelze sémanticky rozložit, v zásadě stejnou definici uvádí A. Menacová, která zdůrazňuje, že význam frazému neodpovídá součtu významů jeho jednotlivých komponentů,¹⁴¹ a také K. Ničevová, která frazém vnímá jako jazykovou jednotku složenou z *lexikálních* jednotek, jejichž lexikální význam se v různé míře ztrácí, což může vést až k jejich úplné desémantizaci. Nejinak v tomto smyslu s frazémy pracuje i V. Kjuvlievová-Mišajkovová.

Míra sémantické transformace frazému bývá popisovaná jako vztah mezi doslovným významem posuzovaného slovního spojení a jeho významem frazeologickým, sleduje se tedy stupeň desémantizace, k níž během procesu frazeologizace došlo. Všeobecná shoda je patrná na tom, že význam frazému není prostým součtem významů jeho jednotlivých komponentů, což je princip, na němž se shodují všichni frazeologové. V námi posuzovaných publikacích se faktor míry sémantické transformace celého výrazu vyskytoval především v bulharské a slovenské frazeologii, kde se také používaly terminologické ekvivalenty Vinogradovových frazeologických typů (bulh. фраз. сраствания – единства – съчетания; slov. fraz. zrazy – celky – spojenia). V novějších slovenských publikacích se však pozornost přesunula na jiné aspekty a od Vinogradovovy sémantické klasifikace se upustilo (upřednostňuje se klasifikace vycházející z formy). Stěžejní bulharské publikace zase třetí typ z frazeologie vylučují (s výjimkou Kjuvlievové-Mišajkovové)¹⁴² a jelikož hranice mezi prvními dvěma není zcela zřetelná (otázka sémantické „průhlednosti“ či motivovanosti je v podstatě subjektivní záležitostí), tak jejich další užívání fakticky ztrácí smysl.

---

¹⁴¹ Analyzované srbské zdroje se v tomto smyslu rovněž neliší od přístupu slovenského, resp. chorvatského.

¹⁴² Ta také nepoužívá Vinogradovovu klasifikaci, ale hovoří o motivovanosti frazeologického významu, kterou bychom také mohli chápat jako sémantickou průhlednost. Podle toho rozlišuje tři typy frazémů: motivované, částečně motivované a nemotivované.

Otázka desémantizace jednotlivých komponentů je především otázkou toho, zda touto desémantizací musí být obligatorně zasaženy všechny komponenty příslušného ustáleného slovního spojení. Názory na to se liší. Ze všech zkoumaných zdrojů se touto otázkou výrazně nejvíce zabývají bulharské monografie. Je pro ně totiž jednou z podstatných „dělicích čar“ mezi užším a širším chápáním frazeologie. Užší pojetí je jednoznačně preferováno ve všech třech stěžejních bulharských monografiích a součástí jejich obsahu je také někdy až úporná obhajoba této preference. K. Ničevová ani S. Kaldievová-Zacharievová tak do frazeologie nezařazují ustálená syntagmata, u nichž si jeden z komponentů (tzv. závazný nefrazeologický nebo také vnější element, exoelement) zachoval původní (lexikální) význam, tj. úplnou sémantickou transformací neprošlo celé syntagma, jeden z komponentů se nedesémantizoval, zůstal v neidiomatické platnosti. První jmenovaná je chápána jako tzv. nepravé frazeologismy a označuje je v souladu s běžnou bulharskou terminologickou praxí jako *фразему* (sic!), druhá jmenovaná je považuje jen za kolokace (*колокация*). Stejným způsobem posuzují obě zmíněné lingvistky i frazeologizovaná přirovnání – jakmile si *tertium comparationis* drží svůj lexikální význam, frazeologickou jednotkou je podle jejich koncepce pouze pravá strana přirovnání spolu s komparátorem. Zástupci slovenské a chorvatské frazeologické teorie a rovněž Bulharka V. Kjuvlievová-Mišajkovová tuto otázku nevnímají takto striktně a hovoří o *úplné nebo částečné* desémantizaci komponentů frazému. Zmiňovaná bulharská autorka pak takovéto jednotky sice do frazeologie řadí, ale vidí je na její periférii. F. Čermák se tímto aspektem ve svých stěžejních publikacích primárně nezabývá, podstatou jeho koncepce je totiž přítomnost anomálnosti ve spojení dvou prvků, nikoliv dynamika sémantiky jednotlivých komponentů idiomu a frazému (která je navíc jevem diachronním, nikoliv synchronním). Z toho ale logicky plyne, že i Čermákova koncepce implicitně počítá s tím, že do frazeologie se řadí i takové jednotky, u nichž se vyskytuje komponent, který si zachoval svůj lexikální význam. Obrazné výrazy terminologické povahy z frazeologie jednoznačně vylučují všechny tři bulharské autorky (podle nich mají pouze pojmenovací funkci) a Josip Matešić. Željka Fink Arsovská konstatuje, že v rámci užšího pojetí frazeologie jsou z ní tyto výrazy vytěsňovány, kdežto širší frazeologické koncepce (kterou zastává i ona) s nimi pracují. Nepřekvapí proto, že do frazeologie, byť jen na její periférii, tyto výrazy řadí jak František Čermák

(začleňuje je do skupiny tzv. kvazifrazémů a kvaziidiomů), tak i Jozef Mlacek – ten je označuje za specifické případy frazeologických slovních spojení.

2.3 Formální aspekt

Možná ještě významnější roli než předchozí aspekt hraje v tom, co ještě do frazeologie patří a co už ne, aspekt formální. Na tom, že jádrem frazeologie jsou dnes právě struktury s formou syntagmatu, se shodují všichni sledovaní autoři frazeologických monografií. Pro jejich vymezení oproti jiným strukturním typům se používá i označení *kolokace*, *kolokační (idiomy a) frazémy*, ve slovenském frazeologickém diskurzu pak *frazeolexémy*. Různé názory však můžeme vypožorovat na jednotky se strukturou jednodušší než syntagma, ale také složitější než syntagma.

Akceptace slovesných útvarů větného charakteru ze strany frazeologů v případě, že tyto útvary splňují příslušné požadavky (nebo alespoň podstatnou část z nich), je přítomna v zásadě bez výhrad v české a slovenské frazeologii. F. Čermák hovoří o *propozičních a polypropozičních idiomech a frazémeh*, J. Mlacek o *frazeotextémech* – oba přitom své termíny vnímají hyperonymicky vůči možná rozšířenějšímu termínu *parémie*, které jsou pouze jejich částí. Stejně se k frazémům větné nebo souvětne povahy staví i záhřebský směr chorvatské frazeologické školy. Jakékoliv konstrukce větného charakteru z frazeologie naopak vyřazuje J. Matešić, protagonistu mannheimského směru chorvatské frazeologické školy, který za frazém považuje pouze výraz ve formě kolokace. Asi nejproblematictější se jeví přístup zmiňovaných bulharských frazeoložek. Matešićův pohled v zásadě zastává i S. Kaldievová-Zacharievová. V. Kjuvlievová-Mišajkovová větnou strukturu frazémů připouští, avšak nijak zvlášť se jí nevěnuje. Složitější selekci provádí K. Ničevová, pokud některé jednotky větného charakteru do frazeologie řadí, pak je ale vnímá jako jednotky něčím specifické, což se projevuje i jejich označováním (např. *ustálené fráze*); parémie z frazeologie vyjímá, avšak pokud některá pořekadla přece jen splňují její kritéria, pak je označuje jako *frazeologismy přechodného typu*.

Jednotky, jejichž struktura je jednodušší než syntagma, mají vícero podob – od spojení jednoho autosémantika s jedním nebo více synsémantiky přes formy tvořené výhradně synsémantiky až k podobám jednoslovným. Jednotky prvního

strukturního typu jsou obecně označovány jako tzv. *minimální frazémy* (takto ve slovenské, chorvatské i bulharské frazeologii), v Čermákově koncepci jsou součástí *kolokačních idiomů a frazémů*, kde tvoří podskupinu IF *s autosémantickými i synsémantickými komponenty*. Jejich příslušnost k idiomatice a frazeologii nebývá zpochybňována. Na jednotky druhého strukturního typu už pohled sledovaných frazeologických škol není tak jednoznačný: v Čermákově koncepci, tj. fakticky v české frazeologii jsou takové jednotky součástí *kolokačních* nebo *propozičních idiomů a frazémů*, kde tvoří podskupiny IF *se synsémantickými komponenty*. Ve slovenské frazeologii mají rovněž své místo a jsou tradičně označovány jako *subfrazémy*. Chorvatská ani bulharská frazeologie však jednotky tohoto typu za frazémy již nepovažuje (kvůli absenci autosémantického komponentu). Asi nejvíce kontroverzní co do jejich příslušnosti k frazeologii jsou idiomatizované jednoslovné výrazy typu *mateřídouška, předsevzetí, najít, divný*, chorv. *čudan* „divný“ apod. V široce pojaté koncepci F. Čermáka založené na anomálním spojení dvou prvků jedné roviny mají takové jednotky své pevné místo jako *lexikální idiomy a frazémy*. J. Mlacek je charakterizuje jako idiomatická kompozita nebo idiomatické deriváty, ale jelikož nenaplnují jím zvolený princip tvarovosti, za frazémy je už nepovažuje. Termín *jednoslovné frazémy* sice používá, ale ve shodě s F. Mikem jím označuje pouze idiomatizované verbální konstrukce typu *zotriet niekoho, mať s niekým niečo, chodiť s niekým* apod. V chorvatské a většinou ani bulharské frazeologii se takové jednotky za frazémy nepovažují, a to ani hypoteticky, jelikož se s jejich analýzou v žádném ze sledovaných publikací nesetkáme. Jistou „anomálií“ v bulharské frazeologické teorii je studie Stilijana Stojčeva (1997), který – opíraje se přitom příznačně o teorii F. Čermáka – pokouší se otevřít diskusi o lexikálních idiomech a frazémech v jinak poměrně konzervativním bulharském frazeologickém prostředí. Do této kategorie řadí Čermákovy lexikální IF v celé jejich šíři, tedy včetně Mlackových/Mikových jednoslovných frazémů.

3. Vlastní jména (onyma, propria)

Propria signalizují „jedinečnost označované skutečnosti“ (MČ2 1986: 47), neoznačují třídu předmětů, jak to činí apelativa, ale jsou to „individuální názvy referenčně spjaté jen s jedním objektem“ (tamtéž). Na rozdíl od obecných jmen

(apelativ) nemají lexikální význam, nejsou souhrnem určitých sémů, jejichž soubor by vytvářel nějaký konkrétní pojem. Naopak vykazují specifický propriální význam, „který se od apelativ odlišuje především nepřítomností významu věcněpojmového a vazbou na jednotlivinu“ (Šrámek 2017, srov. i Murjasov 2013: 753). Na rozdíl od funkce apelativ, kterou je pojmenování (nominalizace) určitého druhu na základě vykazování jistých společných vlastností (z popisu stejných jednotlivin se dochází ke zobecnění), funkce proprií (onymická funkce) je 1) nominalizační, identifikační a individualizační a 2) rozlišovací neboli diferenciační, obojí v rámci jednoho druhu (z celku vykazujícího stejné obecné znaky se vyčleňuje jednotlivina) (Knappová 2017a, srov. též Vátov 1998: 240–241). R. Šrámek (2003: 63) popisuje ještě funkci 3) včleňovací (lokalizující). Podle charakteru onymické funkce a specifikujícího onymického příznaku lze vytvářet různé soubory onymických objektů, jež jsou základem pro třídění proprií (Šrámek 2017): onyma používaná pro individualizaci osob (antroponyma), podobně onyma používaná pro zvířata (zoonyma), rostliny (fytonyma), lidské výtvořiny (chrématonyma), ale třeba i kosmická tělesa (kosmonyma), větry (ventonyma, anemonyma)¹⁴³ apod.

3.1 *Fytonyma a zoonyma*

Ve frazeologii se můžeme často setkat s přístupem, který za fytonyma, resp. zoonyma považuje apelativní výrazy. Podle našeho názoru je tento přístup neopodstatněný a terminologicky chybný, srov. též české příručky (Čermák 2010, Šrámek 1999, Čechová a kol. 2011) nebo hesla v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* Zoonymum (M. Knappová), Fytonymum a Vlastní jména – třídění (obě J. Pleskalová). Posledně jmenovaná rovněž své druhé heslo opatřila příhodnou poznámkou: „Termíny *zoonymum*, *fytonymum* jsou v jazykovědě někdy nepatřičně užívány pro apelativní pojmenování živočicha (*býk*) a rostliny (*lípa*)“ (Pleskalová 2017c). Tuto část bychom mohli uzavřít náhledem do Lotkova *Slovníku lingvistických termínů pro filology*. Autor v něm termín *fytonymum* vysvětluje jednoduše jako „vlastní jméno rostliny“ (Lotko 2000: 40), *zoonymum* sice ve svém slovníku nemá, přináší však heslo *zooapelativum* „podstatné jméno označující zvíře, např. *zooapelativa pes* a *kůň* jsou častým základem českých frazeologismů“

¹⁴³ První termín je u V. Vátova (1998), druhý u M. Štěpanoviče (1997).

(tamtéž: 127). Pro oprávněnou potřebu jednoslovného termínu, kterým by bylo možno pojmenovat apelativní pojmenování živočichů a rostlin, lze použít termínu *zooapelativum*, resp. *fytoapelativum* (viz Lotko 2000). Používat v tomto smyslu termíny *zoonymum*, resp. *fytonymum* považujeme za nevhodné jednak kvůli nežádoucí víceznačnosti (jeden termín by neměl označovat dva protichůdné jevy v rámci jedné kategorie – bez ohledu na snahy o teoretickou obhajobu tohoto přístupu či rovnou jeho aplikaci u řady lingvistů – viz též stejný argument u Ščepanović 2002: 322) a jednak i proto, že pak bychom lexém *člověk/čovjek/човек* mohli bez výčitek označit za antroponymum, lexém *město/grad/град* za oikonymum, lexém *kopec/brdo/хълм* za oronymum apod. Tyto speciální lingvistické (onomastické) termíny by pak de facto ztratily smysl, neboť by došlo k odstranění distinkce apelativum – proprium.

3.2 Etonyma

Dlouhodobě problematické a sporné je chápání propriality jmen obyvatelských, národních, etnických, kmenových apod., což může též ovlivňovat kontrastivní analýzy frazémů s těmito komponenty v jazycích, které k této otázce tradičně přistupují odlišně. Z nástinu přístupů, které jsme v naší práci prezentovali, vyplývá, že tato otázka není stále uspokojivě vyřešená a že velmi záleží na kritériích, která si pro její posouzení stanovíme. V české (i slovenské) lingvistice lze narazit na přístupy, které propriality etnonym zpochybňují zcela (Jirsová, Blanár) navzdory pravopisným zvyklostem, a stejně tak v bulharské na přístupy, které propriality etnonym uznávají (Bojadžiev) – opět bez ohledu na tamní pravopisné zvyklosti a signály.

4. Toponyma ve frazeologii

Důkladnému výzkumu propriální vrstvy ve frazeologii se v námi sledovaných jazycích věnovala v monografii Mária Dobříková (2008, podruhé 2014), v dílčích studiích pak Dominik Raguž (1979), Jozef Mlacek (1981), Josip Matešić (1992/1993), Katarína Habovštiaková (1994), Neda Pintarićová (Pintarić 1997), Rudolf Šrámek (2003), Ivor Ripka (2003), Juraj Glovňa (2003), Ružena Žilová (2003), Mária Dobříková (2002, 2005, 2006, 2007), Dimitrina Michajlovová (Michajlova 2008), Nataša Jakopová (Jakop 2014), Erika Kržišniková (Kržišnik

2018) a mnozí další. Řada badatelů se pak ve svých studiích zaměřuje na konkrétní onymickou sféru odpovídajícího frazeologického mikrosystému. Nejčastěji to bývá sféra antroponym, v daleko menší míře toponym.¹⁴⁴ To je nejspíše způsobeno i tím, že antroponyma (a z nich především osobní jména, obyvatelská jména a etnonyma) bývají součástí frazeologie častěji než toponyma. Výzkumu a analýze toponymického materiálu v námi sledovaných jazycích dosud nebyla věnována patřičná pozornost. Kromě našeho skromného příspěví (Krejčí 2015, 2017a, 2017b, 2018, 2019) se této oblasti věnovali především Čech Karel Kučera (1974 – na českém jazykovém materiálu), Srb Egon Fekete (1996 [de facto už 1987] – na srbochorvatském jazykovém materiálu), Bulharka Marinela Mladenovová (roz. Vălčanovová) (Vălčanova 2001 – srovnávací aspekt na slovanském jazykovém materiálu), chorvatsko-polská dvojice Ivana Vidović Boltová a Joanna Szerszunowiczová (Vidović Bolt – Szerszunowicz 2008 – srovnávací aspekt na chorvatském jazykovém materiálu s polskými sémantickými ekvivalenty), Chorvatky Mira Menac-Mihalićová (Menac-Mihalić 2010 – nářeční aspekt na chorvatském jazykovém materiálu) a Ana Vasungová (Vasung 2012 – srovnávací aspekt na chorvatském a bulharském jazykovém materiálu), Marijana Vitanovová (2013 – mj. i nářeční aspekt na bulharském jazykovém materiálu) a zčásti i Makedonka Radica Nikodinovská (Nikodinovska 2018 – srovnávací aspekt na makedonském a italském jazykovém materiálu).

5. Analýza frazémů s toponymickým komponentem – formální aspekt

Frazémy s toponymickým komponentem (topokomponentem), které jsme shromáždili především ze stávajících frazeologických slovníků češtiny, chorvatštiny, srbštiny a bulharštiny, mají z formálního hlediska podobu přirovnání, syntagmatu (kolokace) i (poly)propozice. Z podstaty věci nelze očekávat existenci subfrazémů s toponymem (jejich komponenty jsou výhradně synsémantické povahy) a ani tzv. jednoslovných frazémů v podobě, jak je chápe F. Miko (Miko a kol. 1989).

---

¹⁴⁴ Řada autorů frazeologických prací sice podle názvu slibuje též analýzu frazémů se zoonymickým komponentem, ale jak jsme v této práci vysvětlili, jedná se téměř vždy o výzkum zooapelativ jako frazeologických komponentů, nikoliv zoonym.

5.1 Frazémy s toponymickým komponentem se strukturou přirovnání

Českých přirovnání s toponymickým komponentem je v SČFI-P 22, chorvatská jsou ve slovnících zachycena 4 a mimo slovníky rovněž 4, srbská 2 a mimo slovníky 1, bulharská jsou též 4. Komparátorem je u českých přirovnání především výraz *jako*, ale vyskytuje se i podoba *jak* nebo složený komparátor *jako by* či *jako když*, u chorvatských *kao*, u srbských *kao* a u bulharských *kamo* a *колкото*.

V 37 přirovnáních s toponymickým komponentem z našeho výběru je v 18 případech, tj. ve 48,7 %, komparandem *člověk*, v ostatních jednotkách na této pozici převažuje *místo*, *situace*, *výrok*.

Pozice komparáta byla v našich jednotkách obsazena:

- a) samostatným toponymem (11x – typ *jako Brno, kao Grčka, kamo Ерусалим*),
- b) toponymem s předložkou, vázaným na nějakou okolnost (9x – typ *jako v Kocourkově*),
- c) toponymem upřesňujícím nějakou vlastnost v rámci komparátového syntagmatu – řídicím substantivem je tu téměř výhradně člověk nebo živočich (12x – typ *jako královna ze Sáby, kao Janko na Kosovu, као куша око Крагујевца, kamo свини за Оршова*) a
- d) toponymem v rámci komparátové klauze (5x – typ *jako nosit sovy do Athén, kao da je došao iz Zanzibara*).

Kategorie b) je přitom tvořena pouze českými příklady. Z toho se dá usuzovat, že nejčastější podobou výskytu toponym na pozici komparáta – vezmeme-li v úvahu všechny sledované jazyky – jsou varianty a) (přímé přirovnání k toponymu) a c) (nepřímé přirovnání k toponymu – přirovnává se k někomu nebo něčemu, co je s příslušným toponymickým objektem nějak spjato).

5.2 Frazémy s toponymickým komponentem se strukturou kolokace nominální

Podobu kolokace neslovesné povahy má v našem výběru 9 českých frazémů, 11 chorvatských, 6 srbských a 13 bulharských, celkem tedy 39 jednotek. Z hlediska syntaktické struktury bychom je mohli rozdělit do šesti skupin:

1. Syntaktická struktura minimálního frazému (prep + TOP)
2. Syntaktická struktura frazém = víceslovné toponymum (TOP[Adj + Subst])

3. Syntaktická struktura s toponymickým binomiálem (*TOP + conj + TOP*, resp. *prep + TOP + prep + TOP*)

4. Syntaktická struktura *Adj + TOP*

5. Syntaktická struktura *Subst + TOP*

6. Syntaktická struktura *Subst + prep + TOP*

5.2.1 Syntaktická struktura minimálního frazému (*prep + TOP*)

Tzv. minimální frazémy se vyznačují přítomností jediného autosémantického komponentu, s nímž je spojeno nějaké synsémantikum. V našem výběru této struktury odpovídají dva bulharské frazémy: *в Дуарбекир* a *на Франкфурт на Майн*. Nepřítomnost minimálních frazémů typu *prep + TOP* v českých, chorvatských a srbských frazeologických slovnících do značné míry souvisí s rozdílným pojetím frazému v těchto jazycích ve srovnání se školou bulharskou.

5.2.2 Syntaktická struktura frazém = víceslovné toponymum (*TOP[Adj + Subst]*)

Tato skupina obsahuje rovněž pouze dvě jednotky – český frazém-kvazioikonimum *Zlámaná Lhota* a bulharský frazém-oronymum *Тарнейска скала*. Specifikem je tu skutečnost, že jako frazémy fungují samotná toponyma, což je možné díky jejich složené struktuře. Nejedná se tu tedy o případ přítomnosti toponymického komponentu ve frazému, ale o ztotožnění toponyma s frazémem.

5.2.3 Syntaktická struktura s toponymickým binomiálem (*TOP + conj + TOP*, resp. *prep + TOP + prep + TOP*)

Tato struktura umožňuje postavit vedle sebe do frazému dvě rovnocenná toponyma. V našem výběru se vyskytuje ve dvou variantách. První podtyp, struktura ***TOP + conj + TOP***, je reprezentován pouze jedním frazémem, který je ovšem internacionální povahy a nepřekvapí tedy, že je obsažen ve všech námi analyzovaných slovnících. Jedná se o biblický frazém *Sodoma (a) Gomora*, chorv. *Sodoma i Gomora*, srb. *Содома и Гомора*, bulh. *Содом и Гомор*. Pouze česká verze připouští elipsu spojky a vytvoření alternativní struktury ***TOP + TOP***. Druhý podtyp představuje strukturu ***prep + TOP + prep + TOP*** a je reprezentován třemi jednotkami – českou *od Šumavy k Tatrám*, srbskou *од Триглава до Бевђелије* a bulharskou *от Япония до Патагония*.

5.2.4 Syntaktická struktura *Adj + TOP*

Jedná se o typickou nominální strukturu, která je ve frazeologii velmi hojná. Řídicím substantivem je v našich frazémeh toponymum. Srbská, resp. chorvatská kolokace *mirna Bosna/Bačka/Krajina* obsahuje ještě částice *pa* nebo *i*, můžeme tu tedy primární strukturu modifikovat do podoby ***part + Adj + TOP***. Zvláštním případem je český frazém *křtěný Vltavou* (se slovoslednou variantou *Vltavou křtěný*), který sice rovněž odpovídá výše uvedené struktuře, ale syntakticky se nejedná o nominální frázi, nýbrž verbální s elipsou sponového slovesa. Vzorec adjektivně-substantivní struktury bychom tedy upřesnili do podoby ***Adj + TOP'***, přičemž toponymický výraz je tu na rozdíl od předchozích kolokací členem syntakticky závislým. Z příkladů: *hotový/učiněný/úplný Babylon; stověžatá Praha; stříbropěnná Vltava; chorv. mali Pariz; srb. u/na mirna Bačka; kriva Drina; bulh. блажена Аркадия; свободна България; тъмна Индия.*

5.2.5 Syntaktická struktura *Subst + TOP*

Tato struktura má mezi zaznamenanými frazémy pouze dva reprezentanty – český frazém *syn Izraele* a srbský, resp. chorvatský *земља Дембелуја / zemlja dembelija*. Toponymický komponent je v prvním příkladu člen syntakticky závislý a celý frazém má antropocentrický charakter. Ve druhém příkladu je topokomponent součástí binárního spojení tvořeného stejnorodými členy. Frazém je topocentrický.

5.2.6 Syntaktická struktura *Subst + prep + TOP*

Poslední zastoupenou strukturou je ta, v níž je toponymický komponent součástí předložkového spojení a tato konstrukce pak tvoří atribut substantiva (apelativa nebo propria), které představuje nějakou osobu. Z toho logicky plyne, že všechny frazémy této skupiny mají antropocentrický charakter. Základní syntaktická struktura může mít i své varianty. Tak například chorvatský frazém *tri gracije od Kroacije* tuto strukturu rozšiřuje o základní číslovku, čili vytváří modifikaci ***Num + Subst + prep + TOP***. Další chorvatský frazém, *moja mala iz Bosanske Krupe*, má hned tři specifika: 1) modifikuje základní strukturu rozšířením o přivlastňovací zájmeno, 2) antropocentrický prvek tu je vyjádřen substantivem adjektivního typu *mala* a 3) samotný topokomponent je neobvykle víceslovný, čili vzniká struktura ***Pron + Subst^{Adj} + prep + TOP[Adj + Subst]***. Z příkladů: *princezna z Nemanic;*

chorv. *ujak iz Amerike, ljepotica iz Markuševca*; srb. *ujak iz Amerike*; bulh. *Койчо от Беренде; балджа ми от Кестрич*.

5.3 Frazémy s toponymickým komponentem se strukturou kolokace verbální

Podobu kolokace slovesné povahy má v našem výběru 26 českých frazémů, 34 chorvatských, 9 srbských a 10 bulharských. Z hlediska zapojení topokomponentu do syntaktické struktury frazému, tj. v závislosti na jeho větňčlenské funkci bychom je mohli rozdělit do sedmi skupin:

1. Syntaktická struktura TOP = OBJ
2. Syntaktická struktura TOP = ADVmod
3. Syntaktická struktura TOP ∈ ADVloc^{dir1} (*kam*)
4. Syntaktická struktura TOP ∈ ADVloc^{stat} (*kde*)
5. Syntaktická struktura TOP ∈ ADVloc^{dir2} (*odkud*)
6. Syntaktická struktura TOP ∈ ATR
7. Syntaktická struktura TOP ∈ KL^{OBJ}

5.3.1 Syntaktická struktura TOP = OBJ

Jednoduché verbonominální syntagma se substantivem na pozici přímého předmětu *Verb + Subst* (v našem případě je tímto substantivem toponymum, vzorec tak můžeme upravit na **Verb + TOP**) lze považovat za určitého reprezentanta slovesných frazémů, podobně jako například vnímáme spojení závislého adjektiva s řídicím substantivem za typický neslovesný frazém. Excerpované slovníky ovšem nabízejí jen malé množství jednotek této strukturní kategorie. Patří sem mj. dva standardní internacionální frazémy, jež mají své ekvivalenty ve všech porovnávaných jazycích: *překročit Rubikon* (chorv. *prijeći Rubikon*, srb. *pređu Рубикон*, bulh. *преминавам Рубикон*) a *objevit Ameriku* (chorv. *otkriti/pronaći Ameriku*, srb. *пронаћи/открити Америку*, bulh. *откривам Америка*). Samotné toponymum může být dále rozšířeno o atribut. Pokud je takovýto atribut obligatorní součástí struktury frazému, můžeme podobu objektu modifikovat na **Verb + Adj + TOP**, např. chorv. *ispravljati krivu Drinu*.

5.3.2 Syntaktická struktura $TOP \in ADV$

Výrazně více frazémů se slovesem ve své struktuře má toponymický komponent na pozici příslovečného určení. S ohledem na charakter komponentu je to logicky především příslovečné určení místa.

5.3.3 Syntaktická struktura $TOP \in ADVloc^{dir1}$

Toponymický komponent na pozici příslovečného určení místa vyjadřuje zpravidla identifikovatelné místo (doporučeného) cíle směřování (**kam**), místo zahájení pohybu k tomuto cíli je přitom ve frazému neidentifikovatelné. Topokomponent představuje reálnou nebo i fiktivní lokalitu, region nebo jinou geografickou entitu, kde by se měl někdo (mnohdy na základě představy mluvčího) nacházet, nebo kam se mluvčí hodlá vydat na základě vlastní vůle, kam jde, popř. kam se už dostal. Strukturu takových frazémů vyjadřuje vzorec **Verb + prep + TOP** s variantou **(Verb^{ESSE+}) Adj^{DEVERB} + prep + TOP**, popř. dalšími modifikacemi. Z příkladů: *patřit do Bohnic/Kateřinek; poslat někoho do Prčic; dostat se/odstěhovat se na Olšany; jít do Canossy; chorv. (biti) zreo za Stenjevac; putovati/ići u Rim; otići u Tunguziju; popeti se na Parnas; srb. зрео за Ковин; bulh. заминавам/замина за Австралия; за Карлуково сѣм.*

5.3.4 Syntaktická struktura $TOP \in ADVloc^{stat}$

Toponymický komponent na pozici příslovečného určení místa vyjadřuje identifikovatelné místo pobytu (**kde**). Opět představuje reálnou, výjimečně i fiktivní lokalitu či region, kde se někdo nachází či kde se ocitl. Struktura frazému je **Verb + prep + TOP**. Z příkladů: *bejt v Prčicích; ležet na Olšanech; sedět/být/bejt na Pankráci; bydlet/být někde v Tramtării/tramtării; chorv. biti/naći se u Babilonu; živjeti u Tunguziji.*

5.3.5 Syntaktická struktura $TOP \in ADVloc^{dir2}$

Toponymický komponent na pozici příslovečného určení místa vyjadřuje zpravidla identifikovatelné místo původu nebo zahájení pohybu (**odkud**), místo ukončení pohybu je přitom ve frazému neidentifikovatelné. Topokomponent představuje reálný, výjimečně i fiktivní geografický objekt, z něhož někdo podle mluvčího pochází (*bejt/být z Hovězí Lhoty; biti iz Tunguzije*), který někdo opustil (*utéct*

z Bohnic/Kateřinek; *být/bejt (už) z Prahy doma*), z něhož něco přemístil (*вадя/изваждам от батака; търкалям ги от Просеченик*) či něco čerpá (*napít se z vody Léthé*). Struktura frazémů v této skupině je variabilnější – kromě základního vzorce **Verb + prep + TOP** (*utéct z Bohnic/Kateřinek; biti iz Tunguzije; вадя/изваждам от батака*) se tu ještě objevují modifikace **Verb + prep + Subst + TOP**, **Verb + Pron + prep + TOP** a **Verb (+ part) + prep + TOP + Adv**.

5.3.6 Syntaktická struktura TOP ∈ ATR

Toponymický komponent na pozici přívlastku neshodného vyjadřuje identifikovatelné místo původu. Lze tu rovněž aplikovat otázku **odkud?**, ale syntakticky se jedná o přívlastek, nikoli příslovečné určení. Topokomponent zde představuje reálnou nebo fiktivní lokalitu, odkud někdo pochází (*být/bejt (rán/princ) z Nemanic; търся към Душан от Ниш; имам да давам на Михалко от Пещера*). Struktura frazémů v této skupině neodpovídá základnímu vzorci **Verb + prep + TOP**, což je způsobeno obligatorním obsazením pozice předmětu nějakým substantivem, v našem případě personalizovaným.

5.3.7 Syntaktická struktura TOP ∈ KL^{OBJ}

Tato struktura představuje typ, kdy pozice syntaktického objektu frazému je obsazena vedlejší větou (klauzí), což by se dalo vyjádřit jednoduchým vzorcem **Verb + KL^{OBJ}**. Tuto složitější strukturu lze ilustrovat na dvou českých frazémech: *myslet si, že [objevil] Ameriku a vědět/poznat, zač je v Pardubicích perník*.

5.4 Frazémy s toponymickým komponentem a se strukturou propoziční a polypropoziční

Podobu větnou či souvěttnou má v našem výběru excerpt z příslušných frazeologických slovníků, popř. jiných zdrojů 27 českých frazémů, 14 chorvatských, 3 srbské a 25 bulharských. Přebývá struktura **propoziční** (např. *Už sme/j sme z Prahy doma!*, chorv. *Puno je vode proteklo Savom* nebo bulh. *Свършил у Италия зад коша*). V menší míře se vyskytuje struktura **polypropoziční** (např. bulh. *Ходил в/на Стамбул, а царя не видял* nebo *Byli jsme před Rakouskem, budete i po něm*), ojediněle **polypropoziční intersubjektová** (české *Jak je ti,*

Rakousko? – Ouzko!), byť intersubjektovost je tu jen zdánlivá (replika *Ouzko!* představuje ozvěnu).

Podle členění uvedeného v SČFI-VV jsou v našem výběru především frazémy se strukturou **vět slovesných** (jednoduchých i souvětí), např. *Hliník se vodstěhoval do Humpolce* nebo bulh. *Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци*, a také se strukturou **vět jen formálních**, např. *Co je Praha Prahou* nebo bulh. *Кога е горело Враца*. Věty **interjekční, popř. jiné bezslovesné** mají rovněž minimum zastoupení, do této třídy patří např. bulh. *Здравей, Москва!*; *Нерде Шам, нерде Багдад*, srb. *У Солун(у) грош сомун, до Солуна сто сомунa* nebo chorv. *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba*.

Z hlediska zapojení topokomponentu do syntaktické struktury frazému pozorujeme tyto tendence: toponymický komponent může být **subjektem** struktury větného frazému (takto např. *Není Řím ani Praha jednoho roku/za jeden rok vystavěn*; chorv. *Briga koga što Mađarska nema more/mora*; srb. *Однела вода/мутна Марица*; bulh. *Не може ме опра ни Дунав; Кога е горело Враца; Запалила се е Софија; Порт Артур (оуце) не е паднал!*; *Картаген трябва да бъде разрушен!*). Může být i jejím **objektem** (takto např. *Vidět Neapol a umřít*; *My Prahu nedáme, radši ji zbouráme!* nebo chorv. *Pazi da ne zaradiš Goli Otok*). V mnoha případech tvoří topokomponent jmennou část **predikátu** (např. *To je (hotovej/úplnej) Kocourkov*; *Je to/tady úplná sahara/Sahara*; *Je tam úplná Sibérie*; *To je hotová Sodoma a Gomora!* nebo chorv. *Ovo je Afrika*). Nejčastěji je ovšem v pozici **příslivečného určení místa** (např. *Půjdem spolu do Betléma...; Uteks/utekls (snad) z Bohnic?*; *Všechny cesty vedou do Říma*; *Je vod Drážďan, ne vod Berouna*; *Hliník se vodstěhoval do Humpolce*; *V Praze blaze, ale draze*; *Nerad'/nežvaň, není ti šedesát a v Rusku/Moskvě si taky nebyl!*; *Vody na Tábor nedovedeš*; chorv. *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba*; *Sve je komu ravno do Srijema/Kosova*; *Kasno Janko na Kosovo stiže*; *Mnogo će vode (dotle) proteći (Dunavom/Savom)*; *Ajd' u Varaždinske Toplice*; srb. *У Солун(у) грош сомун, до Солуна сто сомунa*; bulh. *Има нешто гнило в Дания*; *Свършил у Италия зад коша*; *Ходила Цаца на Враца*; *Пошел съм за Спанчевци*; *Ще ида в Орландовци*; *Хвърли го с две клечки в Марица*; *В Рим живял, папата не видял*; *В Цариград живял, царя не видял*; *Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци*; *Накрай Дунав(а) власите се давят*). V řadě zachycených případů má český větný

frazém strukturu **přirovnání**, mnohé z nich jsou však identické s jednotkou, která byla zpracována jako přirovnání už v SČFI-P, proto je do této strukturní kategorie nezapočítáváme (např. *To byla facka jako Brno; Je to (tu) jako v Kocourkově; Táhne se to jako Lovosice; Je tam (horko/vedro) jako na Sahaře; Je tam zima jak na Sibiři; Je tu smradu jako v Cařihradu; Je tu jako na Vystrkově*). Okrajově může dojít k personifikaci toponyma a to se pak ve frazému vyskytuje v nezvyklé formě **vokativu** (takto např. *Jak je ti, Rakousko? – Ouzko!*; chorv. *Zbogom Bosno, odoh ja u Sarajevo* nebo bulh. *Здравей, Москва!*).

6. Sémantický aspekt

Sémantickou stránku shromážděných frazeologických jednotek s toponymickým komponentem jsme popsali prostřednictvím vymezení různých frazeosémantických polí, která v souladu s terminologií aplikovanou F. Čermákem označujeme jako *onomaziologické kategorie*.

Shromážděné frazémy s toponymickým komponentem tvoří celkem 57 onomaziologických kategorií (frazeosémantických polí):

Onom. kat. „jednoduchý, jasný“

Onom. kat. „bezstarostné, příjemné, krásné (místo, žití)“

Onom. kat. „vyřízeno, hotovo“

Onom. kat. „mít, vyjadřovat radost“

Onom. kat. „velká touha“

Onom. kat. „globální přístup“

Onom. kat. „stát se básníkem“

Onom. kat. „náhlé materiální štěstí“

Onom. kat. „objevit něco nového“

Onom. kat. „učinit nevratné rozhodnutí, zachovat se směle, rozhodně“

Onom. kat. „jít spát“

Onom. kat. „rozsah“

Onom. kat. „více způsobů vedoucích k dosažení téhož výsledku“

Onom. kat. „mobilizační výzva“

Onom. kat. „nepochopení“

Onom. kat. „vyhýbat se podstatě“

Onom. kat. „údiv, překvapení“

Onom. kat. „neschopnost něco učinit (dobře), změnit, dotáhnout do konce“
Onom. kat. „zbytečná činnost“
Onom. kat. „říkat, zjišťovat něco známého“
Onom. kat. „opomenutí“
Onom. kat. „odmítnutí“
Onom. kat. „chovat se neobvykle, nenormálně“
Onom. kat. „lhát, podvádět“
Onom. kat. „lhostejnost“
Onom. kat. „domýšlivost“
Onom. kat. „hloupost, neotesanost, primitivismus“
Onom. kat. „lehkověrnost, důvěřivost, naivita“
Onom. kat. „úpadek, zkáza, mravní rozvrat, ostuda“
Onom. kat. „zmatek, chaos, ruch“
Onom. kat. „neznámá osoba“
Onom. kat. „obtížná, problematická, nepříznivá, bezvýhodná situace“
Onom. kat. „něco není v pořádku“
Onom. kat. „nepříznivé klimatické podmínky“
Onom. kat. „hrozící nebo probíhající fyzický střet“
Onom. kat. „trpké, špatné zkušenosti“
Onom. kat. „nespokojenost s jakýmkoliv řešením“
Onom. kat. „finanční faktor, zadluženost, nemajetnost“
Onom. kat. „být bezcenný“
Onom. kat. „svádět někoho“
Onom. kat. „rozvést se“
Onom. kat. „změnit způsob života“
Onom. kat. „zemřít“
Onom. kat. „fyzický vzhled“
Onom. kat. „specificky ženské fyziologické procesy“
Onom. kat. „rozbít něco“
Onom. kat. „velká vzdálenost“
Onom. kat. „malé množství“
Onom. kat. „malý, těsný prostor“
Onom. kat. „časový faktor“

Onom. kat. „vysoká míra, intenzita něčeho“

Onom. kat. „nepříjemný zápach“

Onom. kat. „pokoření, omluva“

Onom. kat. „být zavřený“

Onom. kat. „odchod, nepřítomnost“

Onom. kat. „ztráta“

Onom. kat. „konkrétní kontinent, země, region, lokalita; vodní tok; místní, národní/náboženská příslušnost“

Uvedené kategorie jsme dále seskupili podle toho, co v nich zahrnuté frazémy vyjadřují. Tím jsme vytvořili několik funkčních typů:

1) Pojmenovací onom. kat. (v širokém smyslu slova, jako např. „malý, těsný prostor“, „neznámá osoba“, „rozsah“, „zmatek, chaos, ruch“, „specificky ženské fyziologické procesy“ apod., celkem 13),

2) Vlastnostní onom. kat. („bezstarostné, příjemné, krásné (místo, žití)“, „jednoduchý, jasný“, „být bezcenný“, „být zavřený“, „vysoká míra, intenzita něčeho“ a „finanční faktor, zadluženost, nemajetnost“, celkem 6),

3) Dějové onom. kat. (prakticky výhradně spojené s člověkem, jako např. „lhát, podvádět“, „chovat se neobvykle, nenormálně“, „svádět někoho“, „jít spát“, „objevit něco nového“ apod., vč. terminativního „vyřízeno, hotovo“, celkem 17),

4) Okolnostní onom. kat. („nepříznivé klimatické podmínky“, „obtížná, problematická, nepříznivá, bezvýhodná situace“, „více způsobů vedoucích k dosažení téhož výsledku“ a „časový faktor“, celkem 4),

5) Emoční, postojové, schopnostní apod. onom. kat. (týkají se lidských psychických a charakterových projevů, jako např. „nepochopení“, „opomenutí“, „lhostejnost“, „domýšlivost“, „hloupost“, „mít, vyjadřovat radost“ apod., celkem 16),

6) Výzvodá onom. kat. („mobilizační výzva“, celkem 1).

Z přehledu je patrné, že nejvíce zastoupených typů onomaziologických kategorií má charakter pojmenovací (13), dějový (17) a emoční, postojový apod. (16). Typy s charakterem vlastnostním (6) a okolnostním (4) jsou ve srovnání s předchozími co do počtu zahrnutých onomaziologických kategorií přibližně třetinové, okrajovým je typ výzvodový s jedinou onom. kat.

Jednoznačně **pozitivní**, či alespoň **potenciálně pozitivní vyznění** vykazují pouze frazémy, jejichž sémantika je řadí k onomaziologickým kategoriím „jednoduchý, jasný“, „bezstarostné, příjemné, krásné (místo, žití)“, „vyřízeno, hotovo“, „mít, vyjadřovat radost“, „velká touha“, „globální přístup“, „stát se básníkem“, „náhlé materiální štěstí“ a „objevit něco nového“.

Neutrální až pozitivní vyznění jsme detekovali u onomaziologických kategorií „změnit způsob života“ a „učinit nevratné rozhodnutí, zachovat se směle, rozhodně“.

Neutrální vyznění vykazují podle našeho názoru frazémy z pěti onomaziologických kategorií: „jít spát“, „rozsah“, „více způsobů vedoucích k dosažení téhož výsledku“, „specificky ženské fyziologické procesy“ a „mobilizační výzva“.

Negativní vyznění vykazují všechny ostatní frazémy sdružené do mnoha dalších, sémanticky různorodých onomaziologických kategorií (celkem 41).

Vyprofilované onomaziologické kategorie jsou tedy ve své většině se záporně hodnotícím stylistickým příznakem.

7. Motivační aspekt

Z hlediska motivačního nás především zajímalo, do jaké míry se kulturně-historická, geograficko-morfologická, popř. jiná asociace spojená s tím kterým toponymickým komponentem promítla do významu příslušné frazeologické jednotky. Hledání motivace de facto znamená provádět *diachronní analýzu*, neboť ze synchronního hlediska nelze z frazému vydělovat jednotlivé komponenty a ty pak zkoumat s ohledem na lexikální význam jejich slovních předobrazů (srov. Čermák 2007: 34 nebo Dobříková 2014: 37). F. Čermák je zároveň přesvědčen, že „frazém není svými komponenty přímo a měřitelně motivovaný“ (tamtéž). Myslí tím samozřejmě nesmyslnost provádět sémantickou analýzu v synchronním aspektu a raději používá opatrnější termíny jako *zdánlivá motivovanost* nebo *sémantická participace* komponentu na významu frazému (Čermák 2007: 38), která může být přítomna, ale také nemusí. Dosud jsme ovšem hovořili o apelativních komponentech. Jakmile se komponentem stává proprium, situace se do jisté míry mění – onyma nemají svůj lexikální význam, takže nemohou ani sémanticky participovat na významu frazému, ale během frazeologizace ztrácejí i

svou onymickou funkci, tj. souvislost s konkrétní osobou nebo objektem, začínají plnit funkci apelativa (Skladaná 1994, cit. dle Dobříková 2014). Přes tyto funkční a charakterizační posuny se však ve shodě s M. Dobříkovou domníváme, že ve frazeologii existují jednotky, u nichž jedinečný referenční vztah k denotátu zůstává zachovaný (tamtéž), takže motivační úlohu onymických komponentů v nich směrem k významu příslušné frazeologické jednotky bychom mohli pojmenovat spíše jako *asociativní* nebo *konotativní*. Percepce rezultátu nějaké události nebo jiného jevu asociovaného u uživatelů určitého jazyka s příslušným toponymem se v nějaké míře promítá do výsledného významu frazému. Tato míra může být značná, slabá nebo nulová a podle toho tedy můžeme hovořit o **zásadní** či **silné**, **slabé** nebo **nulové** asociativní motivaci. Je přitom třeba mít na zřeteli, že povědomí o asociativních specifikách určitých toponym se může v čase měnit (a nestejně může být i v různých vrstvách sociálního průřezu příslušným jazykovým společenstvím), takže i charakteristika motivačního vztahu topokomponentu a frazému, jehož je součástí, se může měnit.

7.1 Asociativní motivace zásadní

U frazémů s toponymickým komponentem, který s ohledem na asociace, jež samostatně vyvolává, podle našeho názoru **zásadně participuje** na významu celé jednotky, topokomponent často označuje lokalitu, která je v obecném povědomí spjata např. s věznicí nebo jinou restriktivní institucí (*odvézt někoho na Pankrác*), s psychiatrickou léčebnou nebo jinou podobnou institucí (*patřit do Bohnic/Kateřinek; zreo za Stenjevac*), se hřbitovem (*dostat se/odstěhovat se na Olšany; otišao je na Mirogoj; усе уда в Орландовцу*).

Toponymum může též být využito pro svou sémantickou průhlednost (často ovšem z hlediska jazykové reality jen zdánlivou, povrchní, jedná se tedy o funkční toponymum nebo přímo za tím účelem zkonstruované kvazitoponymum) nebo jiné stylistické vlastnosti (humor, rytmika, rým...), které jsou nositeli příslušného jazyka zřetelně identifikovatelné (*jít do hajan; пошел съм за Спанчевцу; земля Дембелуја; je to (tu) jako v Kocourkově; kao da je iz Tunguzije; bydlet/být někde v Tramtării/tramtării; princezna z Nemanic*).

Toponymum může též být využito pro jednoznačné, tj. alespoň v daném jazykovém prostředí široce známé historické, biblické nebo jiné mytologické

konotace (*dopadnout/pochodit jako sedláci u Chlumce; проћи као Јанко на Косову; бити/наћи се/налазити се у Вавилону; Содом и Гомор; пријећи/прелазити Рубикон*), jednoznačné, tj. široce známé geograficko-sociální nebo geograficko-klimatické konotace (*je to tu jako na Václaváku; Je tam zima jak na Sibiři; je tam (horko) jako na Sahaře; vruče kao u Africi*) nebo široce srozumitelné vymezení nějakého prostoru (*od Šumavy k Tatrám; од Триглава до Бевђелије; от Япония до Патагония*).

Jev pojmenovaný příslušným toponymem může být přímo cílem frazeologizovaného sdělení nebo jeho synekdochickým pojmenováním (*stověžatá Praha; stříbropěnná Vltava*).

7.2 Asociativní motivace slabá

Frazémy s toponymickým komponentem, který s ohledem na asociace, jež samostatně vyvolává, podle našeho názoru **participuje** na významu celé jednotky jen **omezeně, slabě**, jsou různé jazykové mutace frazému *objevit Ameriku*; souvislost amerického kontinentu a něčeho nového, relativně nedávno objeveného je všeobecně známá, avšak celková sémantika frazému (spojená s naivitou, neznalostí, event. domýšlivostí) s asociací, která nás napadne v souvislosti s Amerikou, dle našeho soudu přímo nesouvisí. Stejně tak v různých jazykových mutacích frazému *strýček z Ameriky* je Amerika pouze symbolem bohatství, ale se sémantikou frazému topokomponent *Amerika* přímo nesouvisí.

Přirovnání *je tam zima jako v Rusku* jsme zařadili do této druhé motivační skupiny, neboť na rozdíl od synonymního, který obsahuje topokomponent *Sibiř*, nemusí být Rusko tak jednoznačně spjato pouze s velkou zimou. Ani v dalším příkladu (z chorvatštiny) *došla teta iz Rusije* nemusí být v současnosti Rusko jednoznačně spojováno s rudou barvou jako v dobách SSSR, takže význam „dostat menstruaci“ (a tedy asociativní řetězec vedoucí od metaforizovaného jazykového znaku až k jeho denotátu – frazém s topokomponentem *Rusko* → sovětské Rusko → komunistická symbolika → rudá barva → krev → menstruace) nemusí být zvláště v postkomunistické éře již dostatečně průhledný.

Hydronymum *Drina* je mj. spjato s obrazem řeky s velice se klikatícím tokem, který funguje jako metafora něčeho komplikovaného nebo neobvyklého,

avšak celkový frazeologický význam se u frazémů *ispravljati/ispraviti krivu Drinu* ani *изводити криве Дрине* v tomto smyslu s Drinou neasociuje.

Frazém *poslat někoho do Pad'ous* využívá funkčnosti (byť jen zdánlivé) oikonyma *Pad'ousy*, které může být spojováno s imperativním „padej, zmiz!“. Tuto motivaci však nepovažujeme za zásadní.

Specifický tvar města Lovosice motivuje i frazémy s tímto oikonymem, avšak i zde máme za to, že vztah asociace, kterou poskytuje jmenovaná lokalita, a frazeologického významu příslušných jednotek není zásadní. Frazeologický význam jednotky sice čerpá z obrazu spojeného se zapojeným toponymem, avšak daný sémantický rys nepředstavuje pro příslušné toponymum jediné, široce známé specifikum. Analogicky jako u oikonymického komponentu *Lovosice* tak lze vnímat i motivační úlohu u topokomponentů bulh. *Diarbekir*, *Frankfurt na Majn* (vzdálenost), bulh. *Erusalim*, čes. *Praha* (stáří), čes. *Neapol*, chorv. *Pariz* (krása), čes. *Cařihrad* (zápach), bulh. *Indija* (tajemství), bulh. *Čirpan* (rozbití), chorv. *Plitvice* (ochrana) a čes. *Sába* (pýcha): *Táhne se to jako Lovosice; в Диарбекур; на Франкфурт на Майн; стар като Ерусалим/света; то је старý jako Praha; Видět Neapol а умřít; мали Pariz; је там смраду jako в Саřihradu; пратих на Чирпан нешто; тъмна Индия; заштичен као медвјед (на Plitvicama); јít/chodit jako крáловна (ze Sáby).*

7.3 Asociativní motivace nulová

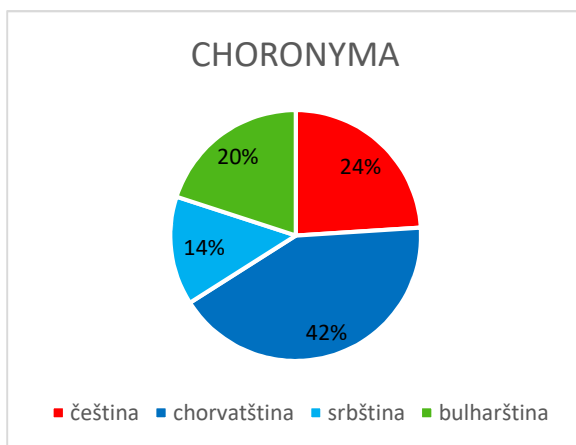
Frazémy s toponymickým komponentem, který s ohledem na asociace, jež samostatně vyvolává (pokud tedy vyvolává vůbec nějaké), podle našeho názoru **nijak neparticipuje** na významu celé jednotky, jsou např. české frazémy *vypravovat se jako vrabci z Čech; nosit sovy do Athén; Všechny cesty vedou do Říma; Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm*, chorvatské frazémy *dužan kao Grčka; kao da je došao iz Zanzibara; briga koga što Mađarska nema more/mora; Nešto je trulo u državi Danskoj*, srbské frazémy *и/на мирна Бачка; обилазити/залазити као куша око Крагујевца; бацити/бацати нешто у мутну Марицу; много ће воде (дотле) протећи (Дунавом/Савом)* a bulharské frazémy *в Цариград живял, царя не видял; нерде Шам, нерде Багдад; като свини за Оршова; търся кум Душан от Ниш.*

8. Typologický aspekt

Hledisko typologické (tj. druh toponyma) spolu s tím, zda příslušné toponymum označuje reálně existující nebo jen fiktivní topos, jsme prozkoumali v kapitole o typologii. Typologii toponymických komponentů odvozujeme od chápání toponym jako třídy vlastních jmen, která je jednak součástí nadřazené třídy geonym (a ta pak další nadřazené třídy abionym – srov. Šrámek 1999) a jednak se sama dělí na úžeji vymezené podskupiny podle toho, jaký druh geografického objektu příslušné toponymum pojmenovává. Ze shromážděného materiálu zachyceného především v příslušných frazeologických slovnících plyne, že frazeologickými komponenty se nejčastěji stávají oikonyma a choronyma, ve výrazně menší míře urbonyma, ještě méně hydronyma. Minimálně jsou pak zastoupena oronyma.

CHORONYMA – 50 (de facto 35)

čeština	12, tj. 24 %
chorvatština	21, tj. 42 %
srbština	7, tj. 14 %
bulharština	10, tj. 20 %

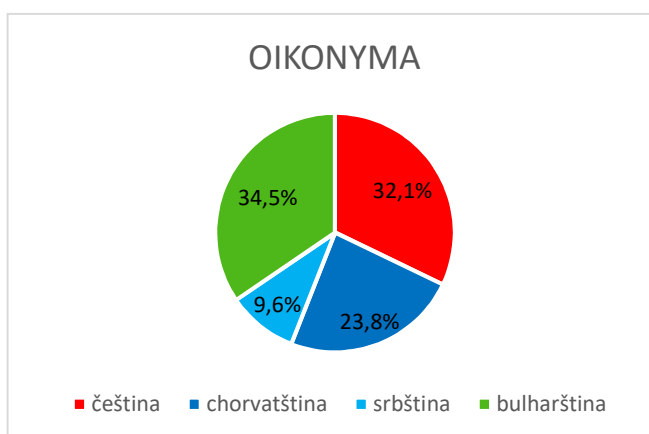

Choronyma jsou v našich frazémeh nejruznějšího druhu – mají tu zastoupení kontinenty, subkontinenty, velké státní celky a rozlehlá území (Afrika, Amerika, Austrálie, Indie, Rusko, Sibiř, Sahara), státy a území střední a menší velikosti (Itálie, Bulharsko, Chorvatsko, Maďarsko, Rakousko, Čechy, Bosna, Dánsko, Řecko, Turecko, Sába, Japonsko, Patagonie), státy a území malého rozsahu (Izrael, Arkádie, Kosovo, Srijem, Bačka, Krajina, Hercegovina), malé oblasti

(Plitvice, Český ráj, Kosovo pole) a rovněž ostrovy (Ugljan, Goli Otok, Zanzibar). Počet výskytů choronymických komponentů výrazně převažuje v chorvatštině, v češtině a bulharštině je v zásadě vyrovnaný, v srbštině je jejich výskyt ovšem výrazně nižší. Za pozornost stojí použití kroatizované italské varianty pojmenování Chorvatska (*Kroacija* ← ital. *Croazia* ← lat. *Croatia*, srov. chorv. *Hrvatska*), které ve spojení s dalším romanismem *gracija* (ital. *grazia*, lat. *gratia*) zvyšuje expresivitu (ironické vyznění) celého frazému. Jedinými zachycenými kvazichoronymy jsou český výraz *Tramtárie/tramtárie* a srbský/chorvatský výraz *Дембелуја/дембелуја/Dembelija/dembelija*.

OIKONYMA - 84 (de facto 72)

čeština	27, tj. 32,1 %
chorvatština	20, tj. 23,8 %
srbština	8, tj. 9,6 %
bulharština	29, tj. 34,5 %

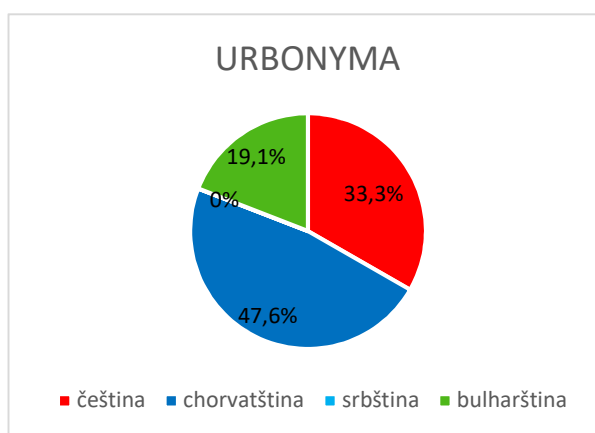

Oikonyma jsou nejpočetnějším typem toponym, který se ve frazémách námi zkoumaných jazyků vyskytuje. Nepřekvapí, že největší počet vykazuje bulharská a česká frazeologie (v obou případech přibližně jedna třetina), což je jistě dáno i důkladnější frazeografickou produkcí. Necelá jedna čtvrtina oikonym patří chorvatské frazeologii. Ve všech jazycích jsou zastoupeny sídelní celky spojené s biblickou a antickou tradicí (Sodoma, Gomora, Babylon, Jeruzalém, Kartágo), především v bulharštině jsme zaznamenali výskyt značného množství oikonym spjatých s územím, které dříve spravovala osmanská říše (Istanbul/Cařihrad, Bursa, Diyarbakir, Bagdád, Damašek...), v různých frazeosémantických

souvislostech se ve frazémehch vyskytly názvy významných evropských měst (Moskva, Paříž, Řím, Neapol, Drážďany, Frankfurt nad Mohanem...). Oikonymické komponenty se také v několika případech týkaly lokality, která se nachází mimo hranice dnešního státu, v jehož jazyce se příslušný frazém používá, ale přece jen v jeho relativní geografické blízkosti (Drážďany, Soluň, Niš, Oršava, Gevgelija). Značné procento v každé národní frazeologii pak představují oikonyma označující místní sídla střední velikosti nebo menší (Beroun, Chlumeč [nad Cidlinou], Rabac, Sokolac, Batak, Plačkovci...). Kvazioikonyma jsme zachytili čtyři – bulharské *Spāncite* a česká *Kocourkov*, *Hovězí Lhota* a *Zlámaná Lhota*. Nejednoznačné v tomto smyslu jsou české názvy *Nemanice*, *Vystrkov* a *Hajany*.

URBONYMA - 21

čeština	7, tj. 33,3 %
chorvatština	10, tj. 47,6 %
srbština	0, tj. 0 %
bulharština	4, tj. 19,1 %

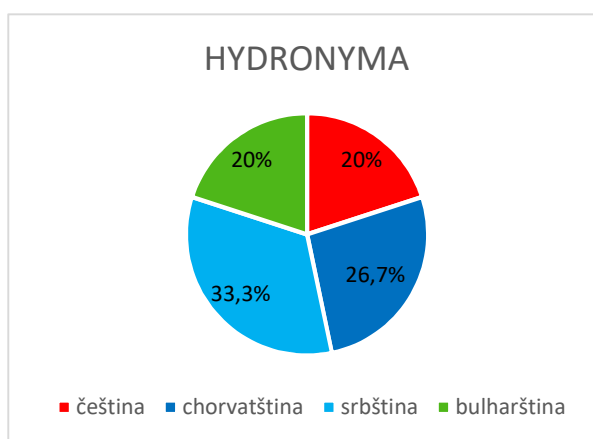

Urbonym je v našich frazémehch poměrně malé množství, většina z nich je spojená s lokalitou, ve které se nachází psychiatrická klinika (Bohnice, Kateřinky, Vrapče, Stenjevec, Jankomir, Banjski dvori, Jagomir), hřbitov (Olšany, Mirogoj, Lovrečan, Bare, Orlandovci) nebo věznice (Pankrác, Katalinića brig), užití pojmenování lokality Markuševec (záhřebské předměstí) je motivováno rýmem a nese ironický příznak. Název bulharské lokality Boevci je funkční a asociuje fyzický střet, boj. Univerbizovaná forma pro Václavské náměstí „Václavák“ se vyskytuje jako obraz prostoru s velkým množstvím lidí, Stromovka, ale ani bulharská lokalita

Kestrič význam příslušného frazému nijak nemotivuje. Díky jiným zdrojům, které se nám naskytly, mají u tohoto typu převahu chorvatské urbonymické komponenty (přibližně polovina), o něco méně je českých (jedna třetina). Marginální je počet bulharských, v srbských frazeologických slovnících nebyl zaznamenán žádný tohoto typu. Mezi příklady není žádné kvaziurbonymum.

HYDRONYMA – 15 (de facto 8)

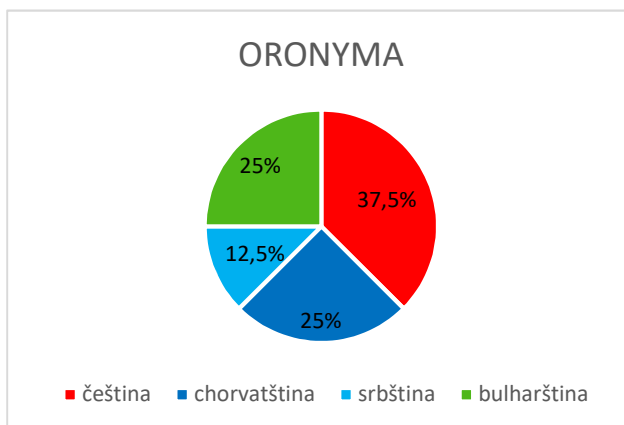
čeština	3, tj. 20 %
chorvatština	4, tj. 26,7 %
srbština	5, tj. 33,3 %
bulharština	3, tj. 20 %

Hydronyma jsou v našich frazémeh výrazně méně zastoupeným topokomponentem než předchozí tři typy. V každém ze sledovaných jazyků se vyskytuje pojmenování italské řeky Rubikon spojené s různými jazykovými mutacemi frazému *překročit Rubikon*. V různých zachycených jihoslovanských frazémeh se vyskytuje celkem pět – dodejme, že regionálně významných – řek: Dunaj, Sáva, Drina, Vrbas a Marica. Jedinou českou řekou zachycenou frazeologickým slovníkem češtiny je Vltava. Jediným zachyceným kvazihydronymem je řeka Léthé spojená s antickou mytologií. Ve zjištěných frazémeh se nevyskytuje pojmenování žádné jiné vodní plochy, jen řek.

ORONYMA - 8

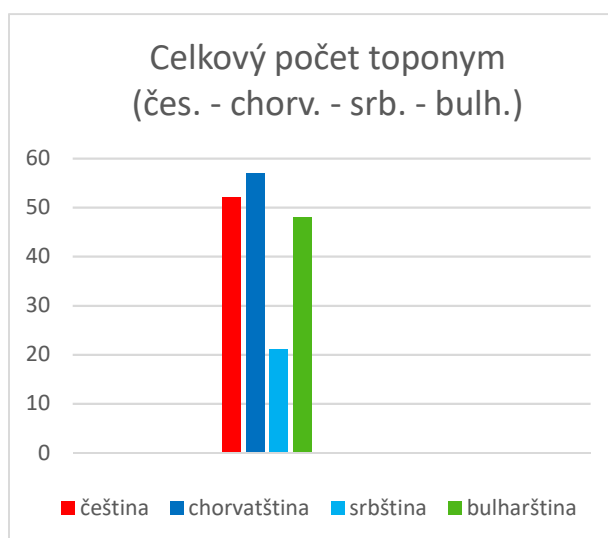
čeština	3, tj. 37,5 %
chorvatština	2, tj. 25 %
srbština	1, tj. 12,5 %
bulharština	2, tj. 25 %

Ve srovnání s předchozími typy jsou oronyma v našich frazémeh nejmně zastoupeným topokomponentem. V jistém smyslu paradox je, že s výjimkou výskytu oronyma *Šumava* v českém frazému a *Velebit* v chorvatském všechny ostatní oronymické komponenty označují geografický objekt, který se nachází mimo jazykovou oblast, z níž daný frazém pochází. Ve výběru se nenachází žádné kvazioronymum.

8.1 Toponymické komponenty v komparaci:

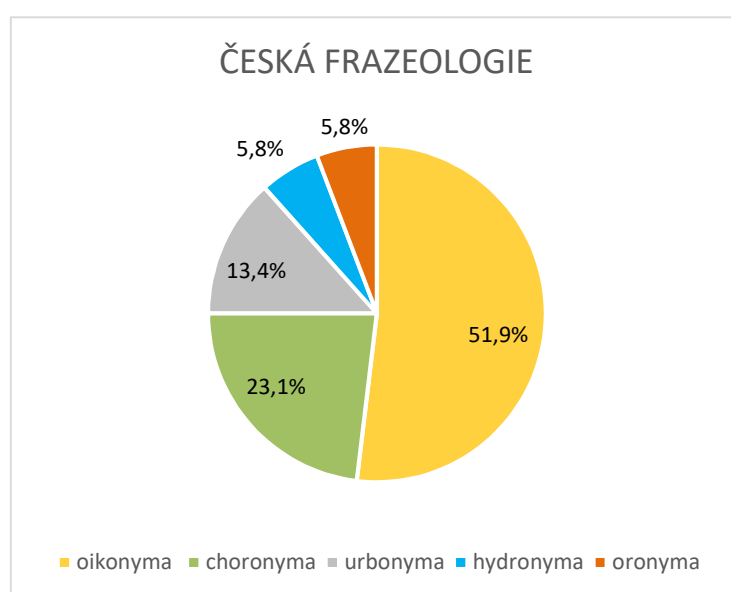
čeština vers. chorvatština vers. srbština vers. bulharština

Podíváme-li se na zastoupení jednotlivých typů toponym ve frazémeh jednotlivých sledovaných jazyků, situace vypadá následovně:

ČESKÁ FRAZELOGIE - 52

oikonyma	27, tj. 51,9 %
choronyma	12, tj. 23,1 %
urbonyma	7, tj. 13,4 %
hydronyma	3, tj. 5,8 %
oronyma	3, tj. 5,8 %

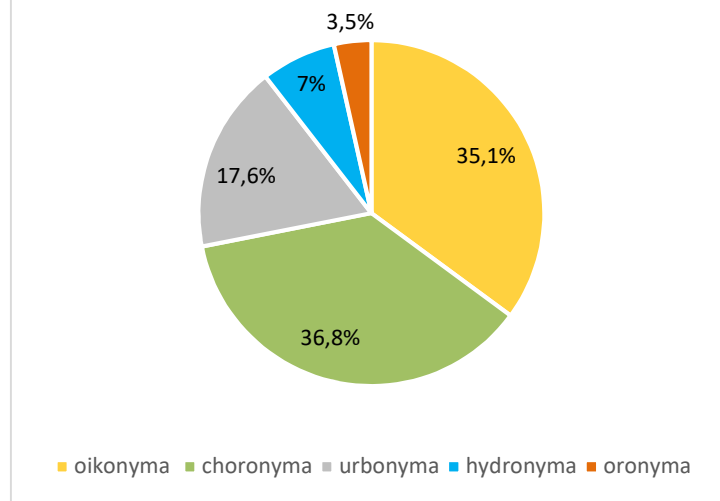

CHORVATSKÁ FRAZELOGIE - 57

choronyma	21, tj. 36,8 %
oikonyma	20, tj. 35,1 %
urbonyma	10, tj. 17,6 %
hydronyma	4, tj. 7 %
oronyma	2, tj. 3,5 %

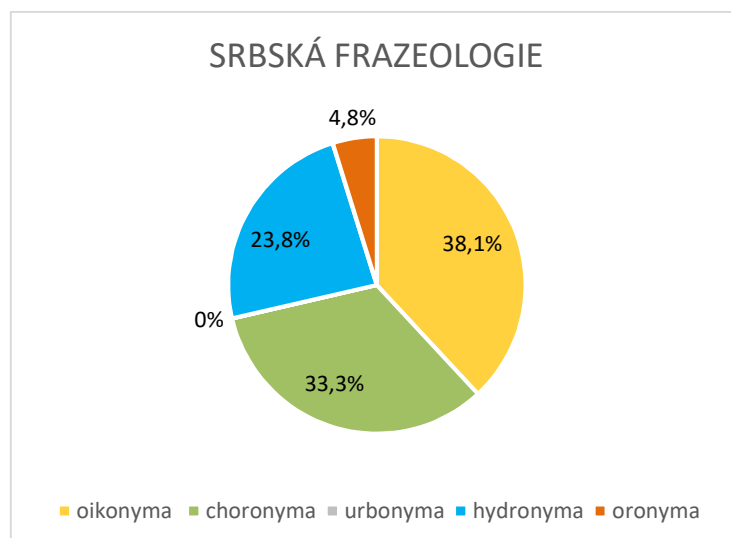

CHORVATSKÁ FRAZELOGIE

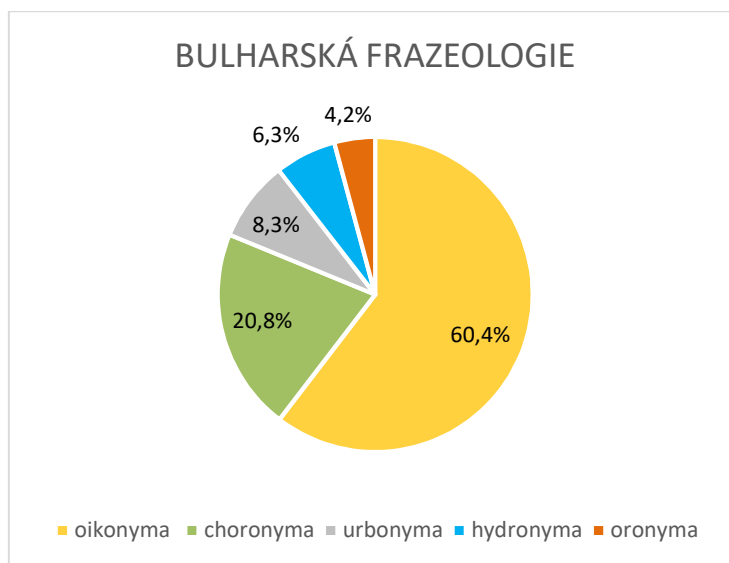
SRBSKÁ FRAZELOGIE - 21

oikonyma	8, tj. 38,1 %
choronyma	7, tj. 33,3 %
hydronyma	5, tj. 23,8 %
oronyma	1, tj. 4,8 %
urbonyma	0, tj. 0 %

BULHARSKÁ FRAZEOLOGIE – 48

oikonyma	29, tj. 60,4 %
choronyma	10, tj. 20,8 %
urbonyma	4, tj. 8,3 %
hydronyma	3, tj. 6,3 %
oronoma	2, tj. 4,2 %

Z údajů vyplývá, že ve třech ze čtyř zkoumaných jazyků je nejvíce toponymických komponentů ze sféry **oikonym** – v češtině něco přes polovinu všech toponym, v bulharštině dokonce kolem 60 %, v srbštině necelých 40 %, nejmenší podíl vykazuje chorvatština – cca 35 % (jejich celkový počet je ale jen o jednu položku nižší než kolik vykazují chorvatská choronyma, která jsou nejpočetnější). Důvodů je jistě více, domníváme se, že důležitou roli tu hraje jednak těsnější spjatost s člověkem coby tvůrcem frazeologie, do níž vkládá řadu vlastních poznatků a zkušeností, jež se mnohdy váží především na konkrétní lokality (ať už se nacházejí v jeho bezprostřední blízkosti, nebo jsou vzdálenější, ale určitým způsobem známé, důvěrné) a jednak i jistá stabilita sídel v prostoru a čase. Třebaže i konkrétní sídla mohou zanikat nebo se „ztrácet“ v různých typech procesů urbanistické integrace, přesto je jejich historická a prostorová stabilita vyšší než stabilita oblastí, regionů, území a států, tedy toho, co je označováno druhým nejčastějším typem toponym – choronymy. Samotná jména sídel v jednotlivých frazeologiích prakticky nepodléhají fonetickým ani jiným proměnám, jedinou

variantnost jsme zaznamenali v bulharštině, kde má pojmenování pro metropoli osmanské říše dvě podoby – v některých frazémeh se vyskytuje slovanská (*Царуград*), v jiných turecká (*Стамбул*), a rovněž v chorvatštině, kde frazémy obsahují nářeční podobu pojmenování *Miholan* oproti spisovnému *Mihovljan*.

Choronyma jsou ve třech ze čtyř zkoumaných jazyků druhým nejčastějším toponymickým komponentem. Jejich procentuální podíl je však rozličný – zatímco v češtině a bulharštině je podíl choronym na celkovém počtu toponym v rozmezí 21 až 23 %, v srbštině a chorvatštině je to 33 až 37 %. Pouze v chorvatské frazeologii je jejich podíl vyšší než podíl oikonym, ovšem jen nepatrně. Jedinou variantnost jsme zaznamenali v češtině, kde se pojmenování ruské Sibiře jako symbolu velké zimy a mrazů vyskytlo jak v české/slovanské (*Sibiř*, rus. *Сибурь*), tak i v neslovanské (nestandardizované) podobě (*Sibérie*, lat. *Siberia*). V chorvatštině jsme zase zaznamenali kroatizované románské nestandardizované pojmenování samotného Chorvatska (*Kroacija*, ital. *Croazia*), to ovšem není v konkurenci s domácím tvarem *Hrvatska*.

Někde uprostřed mezi často a zřídka se vyskytujícími toponymy jsou **urbonyma** – názvy částí sídel, tedy místa, jež nejsou urbánně samostatná, jsou součástí nějaké větší lokality, často se jednalo o městské části/čtvrť. Nejvyšší podíl urbonym jsme zaznamenali v chorvatské frazeologii – téměř 18 %. O něco nižší podíl urbonym je v české – necelých 14 % – a bulharské frazeologii (tam nepřesahuje jednu desetinu). Žádné urbonymum nebylo zachyceno v rámci srbské frazeologie.

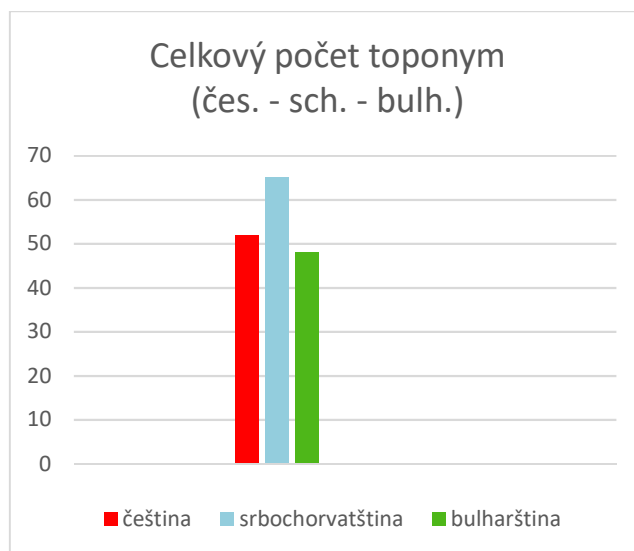
Druhým nejméně se vyskytujícím topokomponentem jsou **hydronyma**. Jejich nejvyšší podíl jsme zaznamenali v srbštině – přibližně 24 %, což je tam řadí na třetí místo. V dalších třech jazycích se podíl hydronym pohybuje v rozmezí 5 až 7 % a jedná se o tři, v chorvatském případě čtyři řeky. Nenarazili jsme na žádný komponent, který by označoval jiný vodní zdroj než právě říční tok, v některých srbských a chorvatských frazémeh se však vyskytuje apelativní komponent *more* „moře“.

Nejméně často se v jednotlivých zkoumaných národních frazeologiích vyskytlo v roli topokomponentu **oronymum**. Jeho výskyt nikde nepřesahuje podíl 6 %. Z toho, že žádná terénní vyvýšenina není typická pro mezinárodní frazeologii (a tedy obsažená ve všech sledovaných národních frazeologiích podobně jako

například hydronymum *Rubikon* nebo oikonyma *Sodoma* a *Gomora*), lze soudit, že jednotlivé vyvýšeniny jsou co do historických souvislostí i lokalizace velice různorodé.

8.2 Toponymické komponenty v komparaci:

čeština vers. srbochorvatština vers. bulharština

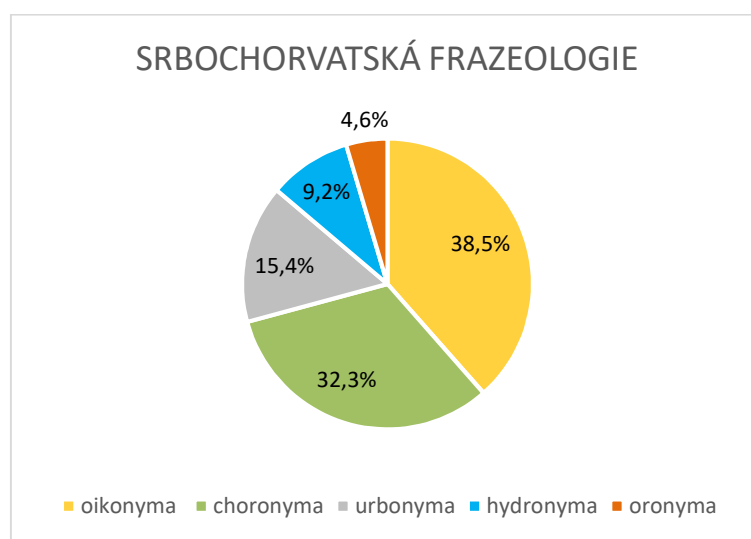

Jelikož srbština a chorvatština byly řadu desítek let vnímány jako jeden jazyk, event. jako dvě varianty jednoho jazyka (oficiálně především v dobách existence jugoslávského státu 1918–1991), nabízí se srovnání dosažených výsledků poté, co oba jazyky spojíme do jednoho – do bývalé srbochorvatštiny. Situace poté vypadá následovně:

FRAZELOGIE:	ČESKÁ – 52	BULHARSKÁ – 48
oikonyma	27, tj. 51,9 %	29, tj. 60,4 %
choronyma	12, tj. 23,1 %	10, tj. 20,8 %
urbonyma	7, tj. 13,4 %	4, tj. 8,3 %
hydronyma	3, tj. 5,8 %	3, tj. 6,3 %
oronyma	3, tj. 5,8 %	2, tj. 4,2 %

SRBOCHORVATSKÁ FRAZELOGIE – 65

oikonyma	25, tj. 38,5 %
choronyma	21, tj. 32,3 %
urbonyma	10, tj. 15,4 %
hydronyma	6, tj. 9,2 %
oronoma	3, tj. 4,6 %

Z výsledků vyplývá, že srbochorvatská frazeologie se svými sjednocenými poměry přibližuje češtině a bulharštině – oikonymické komponenty jsou nejčastější, třebaže jejich podíl je oproti češtině a bulharštině stále poměrně nízký (necelých 40 %). Druhý, třetí a čtvrtý nejčastější typ – choronyma, urbonyma a hydronyma – dosahuje nejvyššího podílu právě u srbochorvatštiny. To je dáno již zmíněnou slabší pozicí jinak nejfrekventovanějších oikonym, která v tomto smyslu uvolňuje prostor pro vyšší podíl dalších toponymických typů. Vyrovnanost podílu u srbochorvatských toponymických komponentů – alespoň tedy u tří nejhojnějších (oikonyma, choronyma a urbonyma) – je patrná i ze srovnání rozdílů mezi podílem prvního a třetího typu: u srbochorvatštiny je to pouhých 23,1 procentního bodu, kdežto u češtiny je to 38,5 a u bulharštiny dokonce 52,1 procentního bodu.

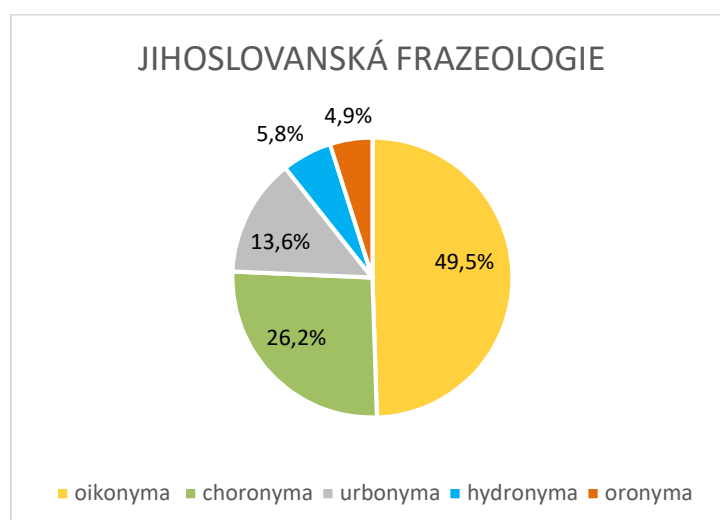
8.3 Toponymické komponenty v komparaci:

čeština vers. jihoslovanské jazyky

Abychom mohli provést srovnání výsledků v české a jihoslovanské frazeologii, provedeme součet výsledků srbochorvatštiny a bulharštiny, který poté porovnáme s češtinou. Situace vypadá následovně:

FRAZELOGIE:	ČESKÁ - 52	JIHOSLOVANSKÁ - 103
oikonyma	27, tj. 51,9 %	51, tj. 49,5 %
choronyma	12, tj. 23,1 %	27, tj. 26,2 %
urbonyma	7, tj. 13,4 %	14, tj. 13,6 %
hydronyma	3, tj. 5,8 %	6, tj. 5,8 %
oronyma	3, tj. 5,8 %	5, tj. 4,9 %

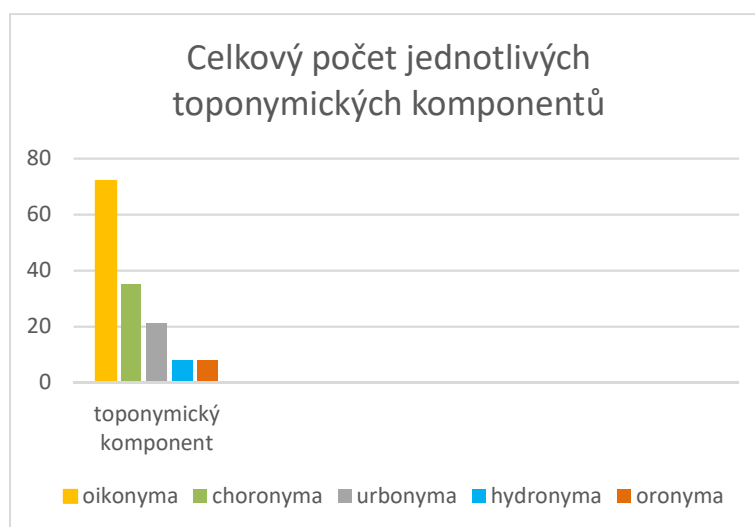
Z provedeného srovnání vyplývá, že zatímco v rámci jednotlivých národních frazeologií jsou výsledky, postavené především na excerpci z příslušných frazeologických slovníků (ale zejména u chorvatských příkladů i z dalších dostupných zdrojů), mnohdy výrazně rozdílné, tak v případě jejich vztažení na nějaký smysluplný rozsáhlejší areál, v daném případě jihoslovanský, dostáváme výsledky velice blízké české situaci (za pozornost stojí stejné podíly hydronym a téměř stejné podíly urbonym). Údaje potvrzují prakticky poloviční podíl oikonym a přibližně čtvrtinový podíl choronym. Podíl ostatních toponym je z hlediska jejich účasti ve struktuře frazémů s nějakým toponymickým komponentem slabý až zanedbatelný.

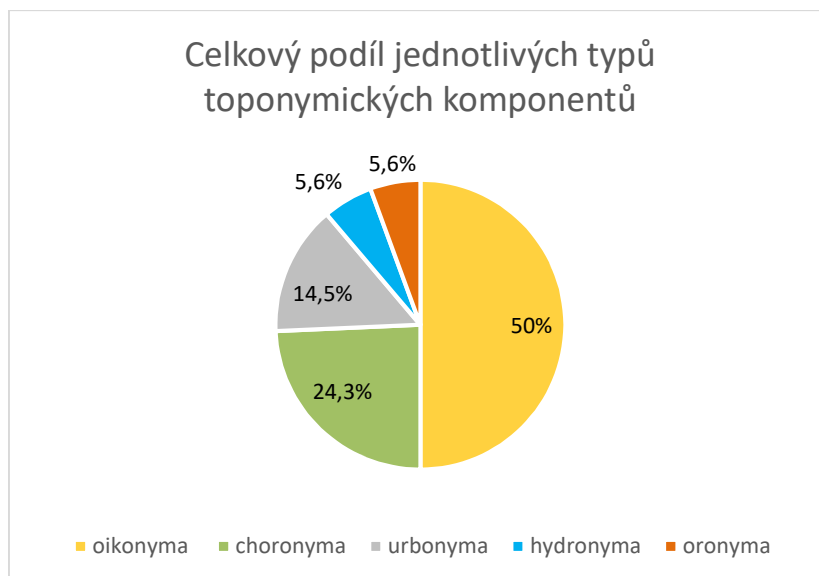
8.4 Toponymické komponenty celkem

Srovnáme-li podíly jednotlivých typů toponymických komponentů na jejich celkovém upraveném počtu (tj. takovém, v němž se každé toponymum počítá jen jednou, bez ohledu na jeho výskyty ve vícero jazycích), situace vypadá následovně:

Celkový počet toponymických komponentů: 144 = 100 %, z toho:

- oikonyma   72, tj. 50,0 %
- choronyma   35, tj. 24,3 %
- urbonyma   21, tj. 14,5 %
- hydronyma   8, tj. 5,6 %
- oronyma   8, tj. 5,6 %

Z dosažených výsledků je patrné, že oikonymické komponenty tvoří polovinu všech topokomponentů, přičemž další typy jsou ve výrazné menšině. Druhý nejčastější typ – choronyma – má podíl přibližně čtvrtinový. Těmto zjištěným poměrům se z těch národních nejvíce blíží český model a rovněž model jihoslovanský vytvořený v rámci naší analýzy účelově syntézou bulharských, srbských a chorvatských dat.

8.5 Toponyma a kvazitoponyma

Až na šest výjimek (choronyma *Tramtárie*, *Tunguzija* a *Dembelija*, urbonyma *Boevci* a *Bojčevci* a hydronymum *Léthé*) jsou zjištěnými kvazitoponymy sídelní pojmenování, tj. oikonyma. Jelikož máme co do činění s fiktivními jmény, zjišťovali jsme případnou motivaci jejich tvorby. Podle tohoto kritéria jsme naše kvazitoponyma rozdělili do 2 skupin:

1) v první skupině jsou toponyma, jejichž denotát reálně neexistuje, jedná se tedy o pravá či nesporná kvazitoponyma. V našem výběru je jich 7:¹⁴⁵

+*Léthé*, +*Tramtárie/tramtárie*, **Дембелуја/dembelija*, +*Kocourkov*, +*Zlámaná Lhota*, +*Hovězí Lhota*, *Спънциме

¹⁴⁵ Hvězdičkou [*] jsou v našem výčtu označena taková (kvazi)toponyma, která jsou sémanticky průhledná, a to bez ohledu na to, zda označují skutečnou, v reálném světě jsoucí lokalitu, území nebo jiný topos, či nikoliv. Křížkem [+] jsou naopak označena prokazatelná kvazitoponyma. Je pozoruhodné, že typ komponentů v bodu 1) až na dvě výjimky (*Spāncite*, *Dembelija*) není sémanticky průhledný, ale svou funkci splní teprve tehdy, projeví-li znalost příslušné konotativní složky významu adresát v dané komunikační situaci.

2) ve druhé skupině jsou toponyma, jejichž denotát sice reálně existuje, ale:

2a) taková toponyma byla do frazémů zakomponovaná záměrně právě s ohledem na funkčně odpovídající (příhodnou) formu, můžeme tu tedy hovořit o sémaziologickém postupu tvorby (v našem výběru je takovýchto toponymických komponentů 9):

*Спанчевци, *Брусa, *Плачковци, *Боевци, *Бойчевци – *Плачковци, *Pađousy, *Drážd'any – *Beroun, *Tunguzija

2b) nebo je shoda toponymického komponentu frazému a reálného sídla náhodná (což se můžeme pouze domnívat a vycházíme přitom z komentáře v příslušném slovníku), a můžeme tu tedy hovořit o onomaziologickém postupu tvorby (v našem výběru jsou takovéto toponymické komponenty 3, u prvních dvou se dle klasifikace J. Glovni (2003) jedná o pravou paronomázií, třetí příklad je tzv. pseudoetymologické proprium):

*Nemanice, *Vystrkov, *Hajany/hajany

V případě 1) se tedy jedná bezesporu o *kvazitoponyma*, označili jsme je jako *pravá*. Podle klasifikace J. Glovni nevykazují žádnou paronomázií – až na poslední výraz, který je příkladem na pravou paronomázií.

V případě 2a) by bylo možné hovořit o toponymech, avšak zvolená propria na první pohled, svým sémanticky průhledným utvořením, působí (nebo mohou působit) jako toponyma fiktivní, takže je chápeme jako jakási „nepravá“ nebo „zdánlivá“ kvazitoponyma, „kvazi-kvazitoponyma“. V klasifikaci J. Glovni všechna vykazují nepravou paronomázií.

V případě 2b) však situace není tak jednoduchá, neboť proces vzniku takového frazému, včetně jeho toponymického komponentu, probíhá – alespoň dle lexikografických autorit – shodně jako v případě 1), tj. jde o záměrnou konstrukci funkčně vhodného kvazitoponyma, které není motivováno existencí jeho identického, v reálném světě existujícího vzoru. Takové vysvětlení podporuje například výklad v SČFI u (kvazi)oiikonym *Nemanice* nebo *Hajany*. Problematiku této skupiny výstižně popisuje K. Kučera (1974) – hovoří sice o českých případech, ale jeho zobecnění lze jistě vztáhnout i na situaci v jiných jazycích: „(...) jde tu spíše o jazykové hříčky vzniklé buď žertovným chápáním etymologie místního jména již existujícího, nebo vytvářením jistých konstruktů, tj. umělých útvarů formálně

napodobujících skutečná zeměpisná jména. Přitom samozřejmě není vyloučeno, že se v některých případech dospělo k dnešní podobě takového rčení oběma způsoby, z obou stran, čímž vznikla zdvojená, zvláště působivá slovní hříčka.“

9. Aspekt původu

Pro klasifikaci dle původu toponymických komponentů z frazémů shromážděných v rámci této práce jsme zvolili následující kategorie:

1) toponyma spjatá s mytologií nebo biblí, tj. takové topokomponenty, které jsou součástí replik nebo frazémů, jež mají svůj původ v mytologii obecně nebo v Písmu svatém,

2) toponyma spjatá s literaturou, filmem apod., tj. takové topokomponenty, které jsou součástí replik nebo frazémů, jež mají svůj původ v umělecké literatuře (nikoliv však lidové slovesnosti), filmu, ale třeba i v moderní hudební produkci,

3) toponyma spjatá s historickými reáliemi, tj. takové topokomponenty, které jsou součástí replik nebo frazémů, jež mají svůj původ v konkrétních historických událostech (nikoliv ovšem tzv. biblických),

4) ostatní toponyma, tj. takové topokomponenty, které nelze zařadit do žádné z předchozích kategorií.

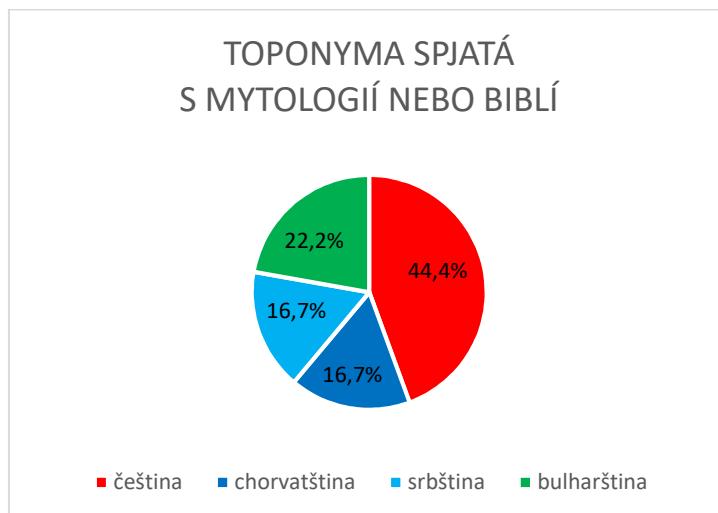
9.1 Toponyma spjatá s mytologií nebo biblí – 18 (de facto 10) ve 14 frazémech

čeština 8 (*Babylon, Betlém, Gomora, Izrael, Léthé, Sába, Sodoma, Tábor*) = **44,4 %**

chorvatština 3 (*Babilon, Gomora, Sodoma*) = **16,7 %**

srbština 3 (*Вавилон, Гомора, Содома*) = **16,7 %**

bulharština 4 (*Аркадия, Гомор, Ерусалим, Содом*) = **22,2 %**

Topokomponent spojený s mytologií nebo biblí obsahuje poměrně malé množství frazémů (14 z 221, tj. 6,3 %). Všechny frazeologické slovníky námi zkoumaných jazyků zachycují binomiální frazém *Sodoma a Gomora*. V české, srbské a chorvatské frazeologii jsou rovněž zachyceny frazémy obsahující toponymum Babylon (v bulharských slovníkově zachycených frazémech se nacházejí pouze jeho deriváty). Další biblická toponyma jsou přirozeně spjata především s geografii Izraele (Izrael, Jeruzalém, Betlém, Tábor), výjimku tvoří již zmíněný Babylon a Sába. Překvapivě málo toponym má nebiblický mytologický původ – zachyceno je pouze kvazihydronymum Léthé v české frazeologii a choronymum Arkádie v bulharské frazeologii, obě mají svůj původ v řecké mytologii. Příklady z české frazeologie tu početně jasně dominují.

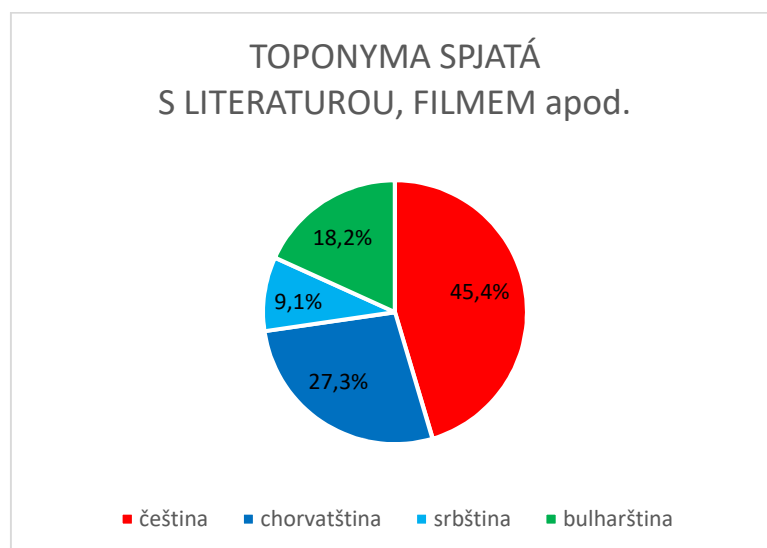
9.2 Toponyma spjatá s literaturou, filmem apod. – 11 (de facto 6) ve 12 frazémech

čeština 5 (*Amerika, Humpolec, Kocourkov, stát dánský, Zlámaná Lhota*) = **45,4 %**

chorvatština 3 (*Amerika, Bosanska Krupa, [država] Danska*) = **27,3 %**

srbština 1 (*Америка*) = **9,1 %**

bulharština 2 (*Америка, Данија*) = **18,2 %**

Topokomponent spojený s literaturou, filmem apod. se ve frazeologiích zkoumaných jazyků vyskytuje jen v nepatrně nižším počtu oproti předchozí kategorii (ve 12 frazémech z 221, tj. 5,4 %). Polovinu z tohoto počtu tvoří české frazémy. Jihoslovanské jazyky tu jsou zastoupeny především díky svým mutacím

stryčka z Ameriky (chorv., srb., bulh.) a Shakespearova Dánska (chorv., bulh.). Příklady z české frazeologie tu početně dominují ještě více než v předchozí kategorii. Patří sem dvě kvazitoponyma (Kocourkov, Zlámaná Lhota) a také jediný příklad inspirace filmem (Humpolec).

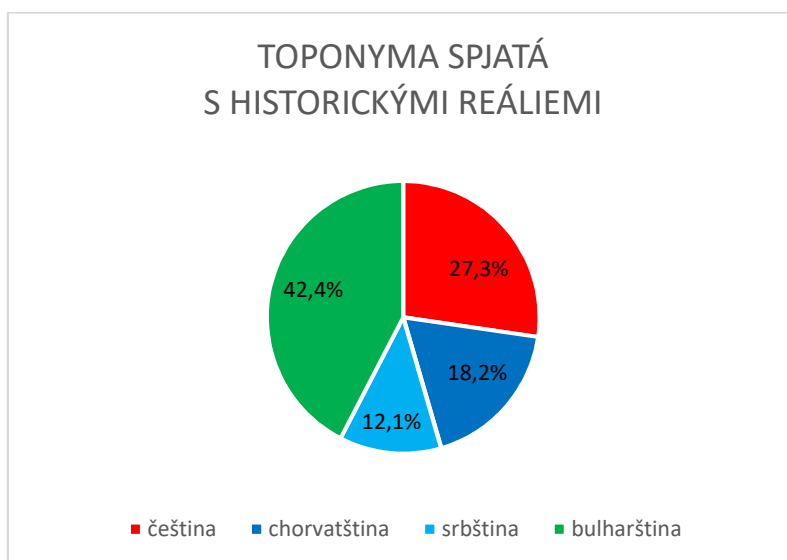
9.3 Toponyma spjatá s historickými reáliemi – 33 (de facto 21) ve 37 frazémeh

čeština 9 (Amerika, Atény, Canossa, Cařihrad, Chlumeč, Rakousko, Rubikon, Řecko, Řím) = 27,3 %

chorvatština 6 (Amerika, Goli Otok, Grčka, Kosovo, Rubikon, Turska Carevina) = 18,2 %

srbština 4 (Америка, Косово, Марица, Рубикон) = 12,1 %

bulharština 14 (Америка, Батак, България, Диарбекир, Дунав, Картаген, Косово, Оршова, Порт Артур, Рим, Рубикон, Тарпейска скала, Цариград/Стамбул, Чирпан) = 42,4 %

Frazémů obsahujících topokomponent spojený s určitou historickou událostí bylo ve srovnání s předchozími dvěma kategoriemi zachyceno nejvíce (37 z 221, tj. 16,8 %). Navrch co do jednotlivých národních frazeologií má bulharština (více než jedna třetina), o něco méně jednotek vykazuje čeština (více než jedna čtvrtina) následovaná chorvatštinou (téměř jedna pětina). Všechny frazeologické slovníky námi zkoumaných jazyků zachycují frazémy *překročit Rubikon* a *objevit Ameriku*. V češtině zaujme několik frazémů, které jsou spjaté s historickou

(negativní) zkušeností s habsburskou nadvládou. Asi nejtypičtější český historický frazém obsahuje toponymum Chlumeč. Jihoslovanské jazyky spojuje historická zkušenost lokalizovaná na Kosovo – frazémy odkazující na prohrané středověké bitvy na Kosově poli se vyskytují v každém z nich. Bulharština disponuje specifickým frazémem obsahujícím oikonymum Batak, zvláštní historii má i frazém s oikonymem Čirpan. Historickou souvislost mají i bulharské frazémy spojující dvě hlavní centra křesťanské a později islámské moci s reprezentanty příslušné víry (papež, byzantský císař, osmanský sultán), resp. státu (římské říše, byzantské říše, osmanské říše): *в Рим живял, папата не видял; в Цариград живял, царя не видял; ходил в/на Стамбул, а царя не видял.*

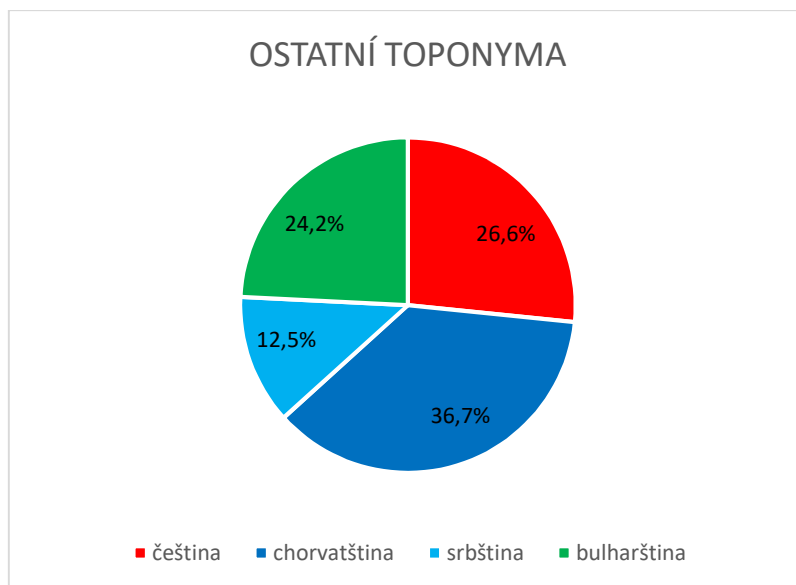
9.4 Ostatní toponyma – 128 (de facto 114) ve 158 frazémech

čeština 34 (*Amerika, Athény, Beroun, Bohnice, Brandejs, Brno, Čechy, Český/Českej ráj, Drážďany, Hajany, Hovězí Lhota, Kateřinky, Lovosice, Moskva, Neapol, Nemanice, Olšany, Paďousy, Pankrác, Pardubice, Praha, Prčice, Rusko, Řím, Sahara, Sibiř/Sibérie, Stromovka, Šumava, Tatry, Tejn, Tramtárie, Václavák, Vltava, Vystrkov*) = **26,6 %**

chorvatština 47 (*Afrika, Bačka, Banjski dvori, Bare, Bosna, Dembelija, Doboј, Domanovići, Drina, Hercegovina, Jagomir, Jankomir, Katalinića brig, Kosovo, Krajina, Kroacija, Lepoglava, Lopača, Lovrečan, Mađarska, Markuševac, Miholan (Mihovljan), Mirogoj, Pariz, Parnas, Plitvice, Popovača, Rabac, Rim, Rusija, Sarajevo, Sava, Sibir, Skitača, Srijem, Stenjevac/Stenjevec, Šandrovac, Šibenik, Tunguzija, Ugljan, Varaždinske Toplice, Velebit, Vrapče, Vrbas, Zagreb, Zanzibar, Zenica*) = **36,7 %**

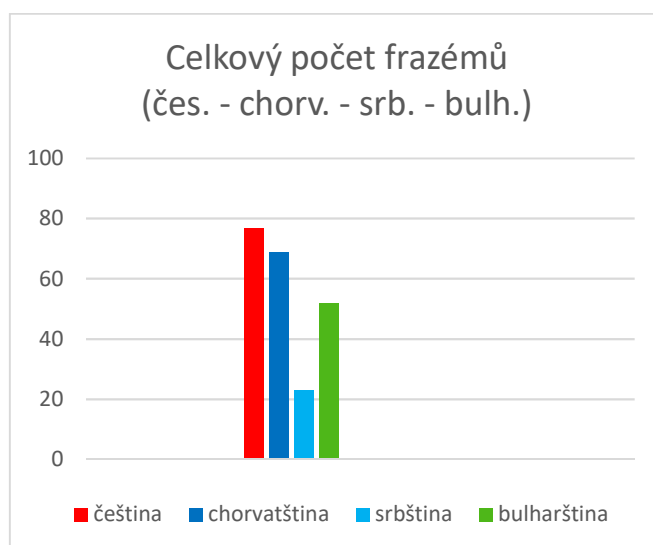
srbština 16 (*Бачка, Босна, Дембелија, Дрина, Дунав, Бевђелија, Ковин, Косово, Крагујевац, Крајина, Марица, Сава, Соколац, Солун, Триглав, Херцеговина*) = **12,5 %**

bulharština 31 (*Австралия, Багдад, Беренде, Боевци, Бойчевци, Бруса, Бутроинци, Враца, Дунав, Индия, Италия, Карлуково, Кестрич, Койнаре, Марица, Москва, Ниш, Орландовци, Патагония, Пещера, Плачковци, Просеченик, София, Спанчевци, Спънците, Троян, Франкфурт на Майн, Цариград/Стамбул, Шам, Ямбол, Япония*) = **24,2 %**

Počet frazémů obsahujících topokomponent, který nelze z hlediska původu spojit s žádnou z předchozích sfér, velmi výrazně převažuje (158 z 221, tj. 71,5 %). Navrch co do jednotlivých národních frazeologií má chorvatština (o něco více než jedna třetina), téměř stejný počet jednotek pak vykazují čeština a bulharština (v obou případech kolem jedné čtvrtiny), pouze něco málo přes jednu desetinu tu patří srbštině. Frazémy této skupiny jsou přirozeně velice různorodé, spřízněnost, která se u některých projevuje, je ale frazeosémantického a/nebo motivačního charakteru (typicky např. frazémy s komponenty *Sahara*, resp. *Rusko/Sibiř/Sibérie* v češtině a *Afrika*, resp. *Sibir* v chorvatštině).

9.5 Toponymické komponenty ve frazémeh z hlediska původu v komparaci: čeština vers. chorvatština vers. srbština vers. bulharština

Podíváme-li se na zastoupení jednotlivých oblastí původu z hlediska sledovaných jazyků, situace vypadá následovně (pokud se určité toponymum vyskytuje ve více skupinách, je započítáno vícekrát):

ČESKÁ FRAZEOLOGIE – 77

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí:	7, tj. 9,1 %
Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod.:	6, tj. 7,8 %
Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi:	11, tj. 14,3 %
Frazémy obsahující ostatní toponyma:	53, tj. 68,8 %

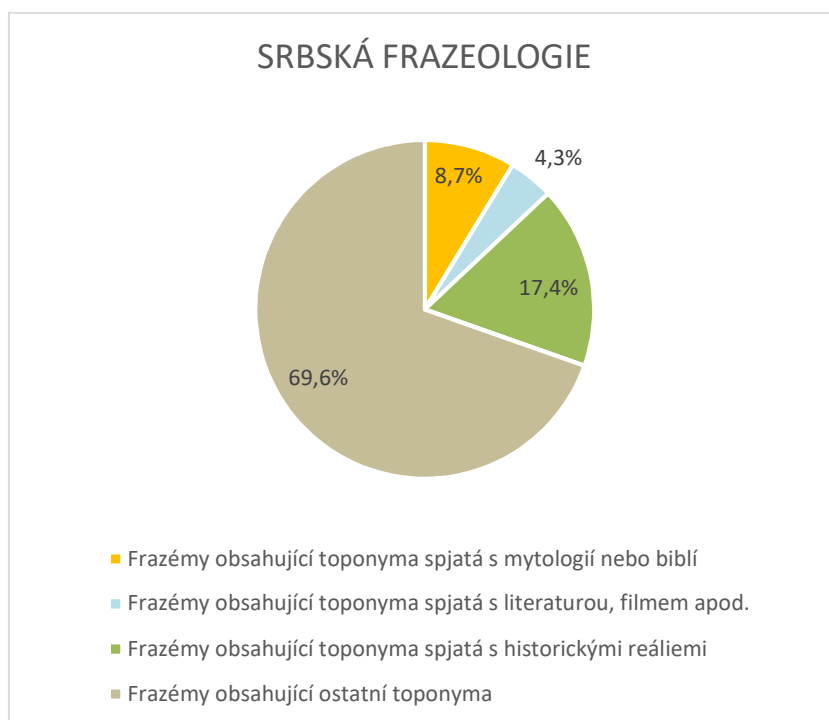
CHORVATSKÁ FRAZEOLOGIE – 69

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí:	2, tj. 2,9 %
Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod.:	3, tj. 4,4 %
Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi:	7, tj. 10,1 %
Frazémy obsahující ostatní toponyma:	57, tj. 82,6 %

SRBSKÁ FRAZELOGIE – 23

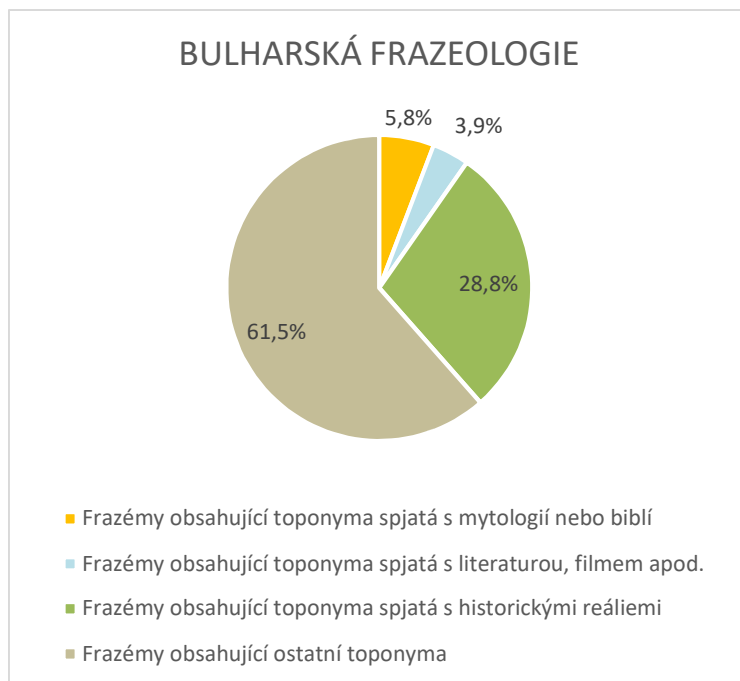
Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí:	2, tj. 8,7 %
Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod.:	1, tj. 4,3 %
Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi:	4, tj. 17,4 %
Frazémy obsahující ostatní toponyma:	16, tj. 69,6 %

BULHARSKÁ FRAZELOGIE – 52

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo biblí:	3 = 5,8 %
Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod.:	2 = 3,9 %
Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi:	15 = 28,8 %
Frazémy obsahující ostatní toponyma:	32 = 61,5 %

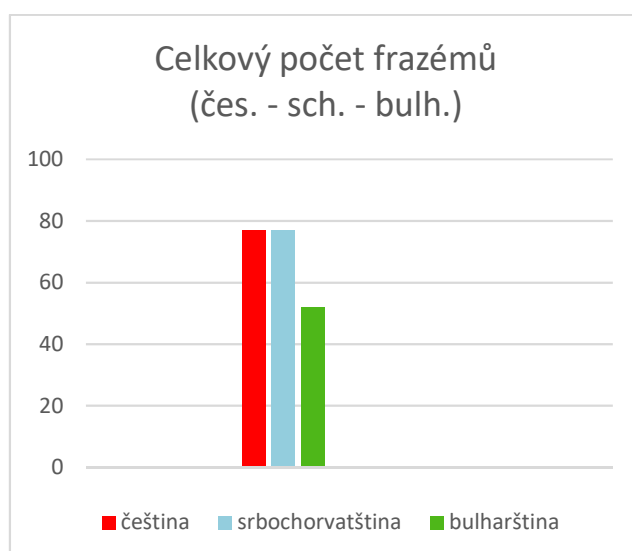

Z údajů vyplývá, že ve všech zkoumaných jazycích je frazémů s toponymickými komponenty, které bychom mohli z hlediska původu zařadit mezi mytologické, literární nebo historické, poměrně malé množství – v bulharštině tvoří téměř 40 % zjištěných jednotek, v češtině a srbštině představují přibližně jednu třetinu zjištěných jednotek a v chorvatštině dokonce jen necelých 20 %. Z těchto tří tematických skupin je pokaždé nejvíce zastoupena skupina obsahující frazémy spjaté s nějakou historickou událostí nebo šířeji historickou realitou motivované. Jejich podíly jsou však rozličné – zatímco v bulharštině tvoří téměř 30 % celkového počtu frazémů s topokomponentem, v srbštině už to není ani 20 %, v češtině přibližně 15 % a v chorvatštině pouhých 10 %. Ostatní dvě skupiny se na celkovém počtu námi sledovaných frazémů podílejí hodnotou, která variuje od tří do desíti procent. Z uvedeného logicky vyplývá, že indiferentní skupina tzv. ostatních frazémů představuje nejvýraznější podíly – v češtině a srbštině se v zásadě pohybuje kolem 70 % všech frazémů, v chorvatštině podíl převyšuje 80 %, kdežto v bulharštině je jen těsně nad 60 %. Získané výsledky

možná překvapí poměrně nízkým podílem frazémů s mytologickým původem, avšak jak u této, tak i u dalších dvou konkretizovaných skupin je třeba mít na zřeteli fakt, že se jedná jen o výsek takových frazémů, které obsahují nějaký toponymický komponent, takže výsledky nemusí být vůbec v souladu s absolutním poměrem, který bychom získali, kdybychom příslušné skupiny členěné dle původu nijak dále (formálně ani sémanticky) nevymezovali.

9.6 Toponymické komponenty ve frazémech z hlediska původu v komparaci: čeština vers. srbochorvatština vers. bulharština

Pokud výsledky pro chorvatštinu a srbštinu spojíme do jednoho srbochorvatského bloku, dostaneme tyto hodnoty:¹⁴⁶

FRAZELOGIE:

ČESKÁ - 77

BULHARSKÁ - 52

Frazémy obsahující toponyma spjatá:

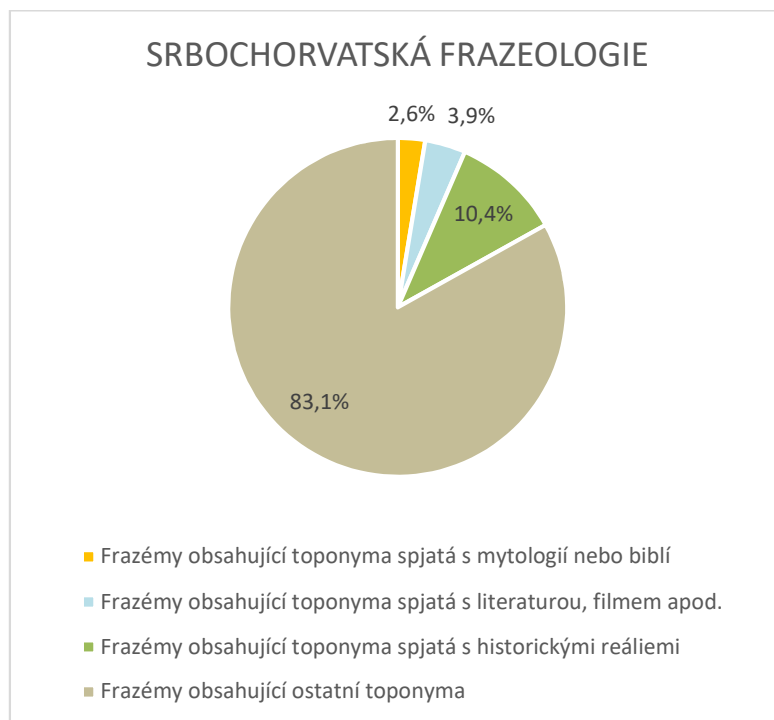
- s mytologií nebo biblí:	7, tj. 9,1 %	3 = 5,8 %
- s literaturou, filmem apod.:	6, tj. 7,8 %	2 = 3,9 %
- s historickými reáliemi:	11, tj. 14,3 %	15 = 28,8 %

Frazémy obsahující ostatní toponyma:	53, tj. 68,8 %	32 = 61,5 %
--------------------------------------	----------------	-------------

¹⁴⁶ Výsledky nejsou prostým součtem údajů získaných pro chorvatštinu a srbštinu samostatně – frazémy, které jsou totožné, počítáme pouze jednou, stejně tak topokomponent v nich uvedený.

SRBOCHORVATSKÁ FRAZELOGIE – 77

Frazémy obsahující toponyma spjatá s mytologií nebo bibli:	2 = 2,6 %
Frazémy obsahující toponyma spjatá s literaturou, filmem apod.:	3 = 3,9 %
Frazémy obsahující toponyma spjatá s historickými reáliemi:	8 = 10,4 %
Frazémy obsahující ostatní toponyma:	64 = 83,1 %

Z údajů vyplývá, že po splynutí srbské a chorvatské frazeologie v jednu srbochorvatskou se hodnoty jejich údajů v zásadě neliší od výsledků získaných pro samostatnou chorvatštinu. Celkový počet frazémů se součtem dorovnal na úroveň českých.

9.7 Toponymické komponenty ve frazémech z hlediska původu v komparaci: čeština vers. jihoslovanské jazyky

Abychom mohli provést srovnání výsledků v české a jihoslovanské frazeologii, provedeme součet výsledků srbochorvatštiny a bulharštiny, který poté porovnáme s češtinou. Situace vypadá následovně:¹⁴⁷

¹⁴⁷ Výsledky opět nejsou prostým součtem údajů získaných pro srbochorvatštinu a bulharštinu samostatně – frazémy, které jsou analogické (např. sch. *ujak iz Amerike/yjak uz Ameruke* a bulh. *vyŭcho ot Amerika*), počítáme pouze jednou, stejně tak topokomponent v nich uvedený.

FRAZELOGIE:

ČESKÁ – 77 JIHOSLOVANSKÁ – 123

Frazémy obsahující toponyma spjatá:

- s mytologií nebo biblí: 7, tj. 9,1 % 4 = 3,3 %
- s literaturou, filmem apod.: 6, tj. 7,8 % 3 = 2,4 %
- s historickými reáliemi: 11, tj. 14,3 % 20 = 16,3 %

Frazémy obsahující ostatní toponyma: 53, tj. 68,8 % 96 = 78 %

Jihoslovanský výsledek je o něco bližší původnímu chorvatskému než srovnávanému českému. Určité přiblížení podílů je patrné pouze u historických frazémů. Dochází k ještě větší marginalizaci podílů mytologických a literárních frazémů (nepřevyšují 4 %), což je zjevně dáno tím, že v těchto dvou kategoriích je ve sledovaných jazycích přítomno v zásadě jen několik málo internacionálních frazémů, takže při slučovacím procesu nedochází k rozšíření jejich počtu, pouze zmnožení jejich jazykových variant. Podíl kategorie ostatních frazémů oproti chorvatské, resp. srbochorvatské situaci mírně klesl.

*„Jistát' pravda, že vŕecko není posud sesbíráno;
ale kdybychom se úplnosti domáhali, kniha by nikdy světla neuzřela.“*

Adolf Peter Zátarecký, z úvodu ke sbírce
Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví (1896, s. II)

Seznam zkratk a značek

Adj	adjektivní výraz ve struktuře frazému
Adv	příslovce
ADV	přísllovečné určení
ADVloc	přísllovečné určení místa
ADVmod	přísllovečné určení způsobu
alb.	albánský, albánsky, albánština
angl.	anglický, anglicky, angličtina
anim.	živočišný, týkající se živočichů
ANTROP	antroponymický komponent struktury frazému
arab.	arabský, arabsky, arabština
ASCS	Akademický slovník cizích slov
ATR	přívlastek
aut.	autorský, vztahující se k autorovi
BBLFL	Bibliografija na bǎlgarska leksikologija, frazeologija i leksikografija (bulh.)
BFR	Bosanski frazeološki rječnik (sch.)
BHF	Bibliografija hrvatske frazeologije (sch.)
bibl.	biblický, týkající se bible
BiH	Bosna i Hercegovina (sch.)
BNK	Bulharský národní korpus
bos.	bosenský, bosensky, bosenština
BPh:Ab	Die bulgarischen Phraseologismen. Auswahlbibliographie (něm.)
BSIFP	Bibliografija slovenske idiomatike, frazeologije a paremiologije (slov.)
BTR	Bǎlgarski tǎlkoven rečnik (bulh.)
bulh.	bulharský, bulharsky, bulharština
conj	spojkový výraz ve struktuře frazému
čes.	český, česky, čeština
čh.	černohorský, černohorsky, černohorština
člov.	člověk, týkající se člověka
D	dativ
DEVERB	deverbativní
dial.	nářeční, týkající se nářečí
did.	didaktický, týkající se didaktiky
dir	směrový
ESČ	Encyklopedický slovník češtiny
FE	frazeologičeska edinica (bulh.)
FFB	Fjalor frazeologjik ballkanik (alb.)

FJ	frazeologická jednotka
fraz.	frazeologický, frazeologicky, frazeologie
FRBE	Frazeologičen rečnik na bǎlgarskija ezik (bulh.)
FRBEU	Frazeologičen rečnik na bǎlgarskija ezik za učenici (bulh.)
FRHSJ	Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika (sch.)
FRMJ	Frazeološki rečnik na makedonskiot jazik (mak.)
FRSHJ:SHS	Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika. Srpskohrvatsko-slovački (sch.)
FRSJ	Frazeološki rečnik srpskog jezika (sch.)
FSPJ	Frazeološki slovar v petih jezikih (slovin.)
FSRBE	Frazeologičen sinonimen rečnik na bǎlgarskija ezik (bulh.)
FŠ	frazeologická škola
FT, FrazTerm	Frazeologická terminológia (slov.)
G	genitiv
HFR	Hrvatski frazeološki rječnik (sch.)
hist.	historický, týkající se historie
HJK	Chorvatský jazykový korpus
HNK	Chorvatský národní korpus
hovor.	hovorový, hovorově
HSFR	Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik (sch.)
H[S]ČSFR	Hrvatsko[srpsko]-češko-slovački frazeološki rječnik (sch.)
HSRPF	Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema (sch.)
chorv.	chorvatský, chorvatsky, chorvatština
I	instrumentál
IF	idiom a frazém, idiomatika a frazeologie
ISJ	Idiomi u srpskom jeziku (sch.)
ital.	italský, italsky, italština
jsl.	jihoslovanský
KBFR	Kratāk bǎlgarski frazeologičen rečnik (bulh.)
KL	klauze
kompar.	srovnávací
corp.	korpusový, týkající se korpusu
KSSJ	Korpus současného srbského jazyka
lat.	latinský, latinsky, latina
lid.	lidový, týkající se lidové kultury
mak.	makedonský, makedonsky, makedonština
MČ	Mluvnice češtiny
MFR	Mal frazeološki rečnik (mak.)
MFRBE	Malāk frazeologičen rečnik na bǎlgarskija ezik (bulh.)
MFS	Malý frazeologický slovník (slov.)
mov	pohyb, souvisící s pohybem

MSFR	Mali srpski frazeološki rečnik (sch.)
N	nominativ
natur.	přírodní, týkající se přírody
něm.	německý, německy, němčina
NFRBE	Nov frazeologičen rečnik na bālgarskija ezik (bulh.)
NŘ	Naše řeč
Num	číslovkový výraz ve struktuře frazému
OBJ	předmět
orig.	originální, originálně, v originálním jazyce
P.K.	Pavel Krejčí
part	částicový výraz ve struktuře frazému
pl.	plurál
pragm.	pragmatický, týkající se pragmatiky
prep	předložkový výraz ve struktuře frazému
prepANTROP	antroponymum s předložkou v gramatické funkci (v bulharštině)
prepTOP	toponymum s předložkou v gramatické funkci (v bulharštině)
Pron	zájmenný výraz ve struktuře frazému
region.	regionální, týkající se určitého regionu
relig.	náboženský, týkající se náboženství a religiozity
rum.	rumunský, rumunsky, rumunština
rus.	ruský, rusky, ruština
řec.	řecký, řecky, řečtina
SČFI	Slovník české frazeologie a idiomatiky
SČFI-OS	SČFI – Onomaziologický slovník
SČFI-P	SČFI – Přirovnání
SČFI-VN	SČFI – Výrazy neslovesné
SČFI-VS	SČFI – Výrazy slovesné
SČFI-VV	SČFI – Výrazy větné
SFPJ	Slovenské frazémy v piatich jazykoch (slov.)
SFRJ	Socialistická federativní republika Jugoslávie
sg.	singulár
sch.	srbochorvatský, srbochorvatsky, srbochorvatština
slang.	slangový, slangově
slov.	slovenský, slovensky, slovenština
slovin.	slovinský, slovinsky, slovinština
SlovTopTerm	Slovník toponymické terminologie
somat.	somatický, týkající se částí těla
srb.	srbský, srbsky, srbština
SSF	Slovar slovenskih frazemov (slovin.)
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého

SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
stat	statický
Subst	substantivní výraz ve struktuře frazému
synt.	syntaktický, týkající se syntaxe
špan.	španělský, španělsky, španělština
TOP	toponymický komponent struktury frazému
tuč.	tučně
tur.	turecký, turecky, turečtina
Verb	slovesný výraz ve struktuře frazému
verbonom.	verbonominální, týkající se verbonominálních spojení
vulg.	vulgární, vulgárně
žurn.	žurnalistický, týkající se žurnalistiky

Značky použité ve schematických vzorcích v 1. kapitole III. části:

∈	je součástí
( )	fakultativní komponent struktury frazému
[ ]	explikace struktury složeného komponentu ve struktuře frazému
{ }	složené komponenty nebo stejnorodé členy komponentu ve struktuře frazému

SUMMARY

I.

The main publications covering the respective national phraseologies were created for Czech (Čermák 1982, 1985, 2007), Slovak (Mlacek 1977 [second edition 1984], 2001 [second edition 2007], 2007), Bulgarian (Nicheva 1982, 1987, Kyuvlieva-Mishaykova 1986, Kaldieva-Zaharieva 2013) and under reservation for Croatian as well already (Menac 2007). However, it is just Czech, Bulgarian and Croatian for that a complexly oriented phraseology dictionaries are available.

An exhaustive research of the proprial layer in phraseology in the described languages was conducted by Mária Dobříková (specialized book 2008, second edition 2014), in partial studies by Dominik Raguž (1979), Jozef Mlacek (1981), Josip Matešić (1992/1993), Katarína Habovštiaková (1994), Neda Pintarić (1997), Rudolf Šrámek (2003), Ivor Ripka (2003), Juraj Glovňa (2003), Ružena Žilová (2003), Mária Dobříková (2002, 2005, 2006, 2007), Dimitrina Mihaylova (2008), Nataša Jakop (2014), Erika Kržišnik (2018) and many others. Not enough attention was paid to the analysis of toponymic material in the discussed languages. Besides of our humble contribution (Krejčí 2015, 2017a, 2017b, 2018, 2019), mainly Karel Kučera (1974), Egon Fekete (1996), Marinela Mladenova (Valchanova 2001), Ivana Vidović Bolt and Joanna Szerszunowicz (2008), Mira Menac-Mihalić (2010), Ana Vasung (2012), Mariyana Vitanova (2013) and partly Raditsa Nikodinovska (2018) devoted their attention to this area.

II.

From the formal point of view, phrasemes with toponymic component (topocomponent) we collected mainly from the existing phraseological dictionaries of Czech, Croatian, Serbian and Bulgarian, have a form of comparison, syntagma (collocation) and (poly)proposition. *Ex visceribus*, we cannot anticipate the existence of subphrasemes with toponyms (their components are of synsemantic nature only) nor the so-called one-word phrasemes in the form as F. Miko understands them (Miko et al. 1989).

Phrasemes including a toponymic component with the structure of comparison

Out of the 37 comparisons with a toponymic component in our sample, 18 (48.7 %) involve as a comparandum *human*, in others there is either *place*, *situation* or *statement* in this position.

The position of comparatum was occupied in our units by:

- a) independent toponym (11x – type *jako Brno, kao Grčka, kato Ерусалим*),
- b) toponym with preposition, connected with some circumstance (9x – type *jako v Kocourkově*),
- c) toponym specifying some feature within the frame of compare syntagmate – as a leading substantive there is almost unconditionally a human or an animal stated (12x – type *jako královna ze Sáby, kao Janko na Kosovu, kao kuša oko Крагујевца, kato свини за Оршова*) and
- d) toponym in the compare clause (5x – type *jako nosit sovy do Athén, kao da je došao iz Zanzibara*).

Phrasemes including toponymic component with a nominal structure of collocation

There are 9 Czech, 11 Croatian, 6 Serbian and 13 Bulgarian phrasemes of non-verbal nature in our sample, therefore 39 in total. From the point of syntactic structure, we can divide them into six groups:

1. Syntactic structure of minimal phraseme (prep + TOP)
2. Syntactic structure of a phraseme as multiple-word toponym (TOP[Adj + Subst])
3. Syntactic structure of toponymic binomial (TOP + conj + TOP, resp. prep + TOP + prep + TOP)
4. Syntactic structure Adj + TOP
5. Syntactic structure Subst + TOP
6. Syntactic structure Subst + prep + TOP

Phrasemes including toponymic component with a verbal structure of collocation

There are 26 Czech, 34 Croatian, 9 Serbian and 10 Bulgarian phrasemes of verbal nature in our sample. From the point of involvement of topocomponent into

the syntactic structure of phraseme, i.e. based on its function in the sentence, we can divide them into seven groups:

1. Syntactic structure TOP = OBJ
2. Syntactic structure TOP = ADVmod
3. Syntactic structure TOP $\in$ ADVloc^{dir1} (*where to*)
4. Syntactic structure TOP $\in$ ADVloc^{stat} (*where*)
5. Syntactic structure TOP $\in$ ADVloc^{dir2} (*where from*)
6. Syntactic structure TOP $\in$ ATR
7. Syntactic structure TOP $\in$ KL^{OBJ}

Phrasemes including toponymic component and with propositional and polypropositional structure

There are 27 Czech, 14 Croatian, 3 Serbian and 25 Bulgarian phrasemes of sentential or compound sentential nature in our sample from the respective phraseological dictionaries or other sources. **Propositional** structure is dominant (f.e. Czech *Už sme/j sme z Prahy doma!*, Croatian *Puno je vode proteklo Savom* or Bulgarian *Свършил у Италия зад коша*). **Polypropositional** structure is present in lower extent (f.e. Bulgarian *Ходил в/на Стамбул, а царя не видял* or Czech *Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm*), in isolated cases **polypropositional intersubjectual** can be found (Czech *Jak je ti, Rakousko? – Ouzko!*), even though intersubjectivity is only illusive here (answer-back *Ouzko!* is representing an echo).

III.

Semantic side of the collected phraseological units with toponymic component was described using delimitation of different phraseosemantic fields, that is – in line with terminology applied by F. Čermák – identified as *onomasiological category*.

Collected phrasemes with toponymic component constitute 57 onomasiological categories (phraseosemantic fields) in total:

Onom. cat. “simple, clear”

Onom. cat. “carefree, pleasant, beautiful (place, life)”

Onom. cat. “ready, done”

Onom. cat. "to be happy, express happiness"
Onom. cat. "huge desire"
Onom. cat. "global attitude"
Onom. cat. "to become a poet"
Onom. cat. "immediate material happiness"
Onom. cat. "to discover something new"
Onom. cat. "to make an irreversible decision, to behave bravely, decisively"
Onom. cat. "to go to sleep"
Onom. cat. "range"
Onom. cat. "more ways how to achieve the same outcome"
Onom. cat. "mobilization call"
Onom. cat. "misinterpretations"
Onom. cat. "to avoid the core"
Onom. cat. "amazement, surprise"
Onom. cat. "inability to do (good), to change, to finish"
Onom. cat. "reductant work"
Onom. cat. "saying, asking about something already known"
Onom. cat. "omission"
Onom. cat. "refusal"
Onom. cat. "to behave strange, not normal"
Onom. cat. "to lie, cheat"
Onom. cat. "indifference"
Onom. cat. "arrogance"
Onom. cat. "stupidity, barbarism, primitivism"
Onom. cat. "credulity, dupability, naivety"
Onom. cat. "decadence, downfall, moral corruption, disgrace"
Onom. cat. "confusion, chaos, hustle"
Onom. cat. "strange person"
Onom. cat. "difficult, problematic, unfavourable, deadlock situation"
Onom. cat. "something is not alright"
Onom. cat. "unfavourable climate condition"
Onom. cat. "impeding or ongoing physical clash"
Onom. cat. "harsh, bad experience"

Onom. cat. "unsatisfaction with any solution"
 Onom. cat. "financial factor, indebtedness, destitution"
 Onom. cat. "being unworthy"
 Onom. cat. "to seduce somebody"
 Onom. cat. "to divorce"
 Onom. cat. "to change manner of life"
 Onom. cat. "to die"
 Onom. cat. "physical appearance"
 Onom. cat. "female-specific physiological processes"
 Onom. cat. "to break something"
 Onom. cat. "huge distance"
 Onom. cat. "small amount"
 Onom. cat. "small, tight space"
 Onom. cat. "time factor"
 Onom. cat. "high level, intensity of something"
 Onom. cat. "unpleasant smell"
 Onom. cat. "prostration, excuse"
 Onom. cat. "to be jailed"
 Onom. cat. "departure, absence"
 Onom. cat. "loss"
 Onom. cat. "specific continent, country, region, area; water course; local, national/religious adherence"

IV.

From the motivational aspect we aimed mainly at the level of projection of cultural and historical, as well as geographical and morphological, or other association connected with the respective toponymic component into the meaning of the respective phraseological unit. Perception of any event or other phenomenon associated by users of specific language with the respective toponym is to some degree projected into the resulting meaning of the phraseme. This degree can be significant, vague or null – based on this we can speak about essential or strong, weak or null associative motivation.

Essential associative motivation

In case of phrasemes with toponymic component that is – regarding association that are invoked by itself – according to our opinion ***participating significantly*** on the meaning of the whole unit, topocomponent is often designating area, that is generally connected f.e. with prison or other restrictive institution, with psychiatric clinic or other similar institution, with cemetery... Toponym can be used for its semantic transparency (often from the point of language reality only illusive, shallow, therefore it is a functional toponym or for this aim constructed quasi-toponym) or other stylistic features (humour, rhythm, rhyme...), that are unambiguously identified by the speakers of the respective language. Toponym can be also used for unambiguous, i.e. at least in given language area widely known historical, biblical or other mythological connotations, unambiguous, i.e. widely known geographical and social or climate connotation or widely understandable delimitation of some area.

Weak associative motivation

Phrasemes with toponymic component that is – regarding associations that are invoked by itself – according to our opinion ***participating only limitedly***, weakly on the meaning of the whole unit, are f.e. various language mutations on phraseme *objevit Ameriku*;¹⁴⁸ connection of the Americas and something new, relatively recently discovered, is notorious, however the all-over semantics of this phraseme (connected with naivety, crudeness, eventually arrogance) is not directly connected with the association that comes to one's mind in connection with America.

Null associative motivation

Phraseme with toponymic component that is – regarding associations that are invoked by itself (if there are any at all) – according to our opinion is ***not participating*** on the meaning of the whole unit, are f.e. Czech phrasemes *vypravovat se jako vrabci z Čech; nosit sovy do Athén; Všechny cesty vedou do Říma; Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm*, Croatian phrasemes *dužan kao Grčka; kao da je došao iz Zanzibara; briga koga što Mađarska nema more/mora; Nešto je*

---

¹⁴⁸ "To discover America" similar meaning to *reinvent the wheel* used in English.

trulo u državi Danskoj, Serbian phrasemes u/na мирна Бачка; обилазити/залазити као киша око Крагујевца; бацити/бацати нешто у мутну Марицу; много ће воде (дотле) протећи (Дунавом/Савом) or Bulgarian phrasemes в Цариград живял, царя не видял; нерде Шам, нерде Багдад; като свини за Оршова; търся кум Душан от Ниш.

V.

Typology of toponymic components is derived from the understanding of toponyms as a class of proper nouns, that is part of the superior class of geonyms (and that part of the superior class of abionyms – see Šrámek 1999) and at the same time divided into narrowly-specified subclasses based on the kind of the geographical object this toponym is naming. It is obvious from the collected material found mainly in the respective phraseological dictionaries that oikonoms (84) and choronyms (50) are the most prone to become phraseological components, urbonoms (21) are represented there to lesser degree, while hydronoms (15) even less. Oronoms are represented minimally (8).

Based on the data for the respective national phraseologies it is evident, that in case of three out of four examined languages, the most toponymic component are from the sphere of oikonoms – in case of Czech slightly over half of all toponyms, in case of Bulgarian even around 60 %, in Serbian almost 40 %, while the lowest portion is seen in Croatian – circa 35 % (their quantity is however only by one lower than number of Croatian choronyms, that are the most frequent ones).

Choronyms are in all three out of four examined languages the second most frequent toponymic components. Their percentage share is, however, varying – while in Czech and Bulgarian it is 21–23 %, in Serbian and Croatian it is 33–37 %. Only in Croatian phraseology their share is higher than share of oikonoms, even though only slightly.

Somewhere in the middle between frequent and infrequent toponyms, there are urbonoms – names of the parts of settlements, i.e. places, that are not independent as towns, but are part of some larger location, often parts of city or districts. We noted the highest portion of urbonoms in Croatian phraseology – almost 18 %. Somewhat lower share of urbonoms is in Czech – almost 14 % – and

Bulgarian phraseology (not exceeding one tenth). None of the urbonyms was noted in Serbian phraseology.

The second least frequent topocomponents are hydronyms. Their highest share was noted in Serbian – circa 24 %, what makes third place. The share of hydronyms is 5–7 % in other languages, and is constituted of three, in case of Croatian four, rivers. We have not found any component that would designate other water source other than the mentioned rivers.

The least frequent in the examined national phraseologies in the role of topocomponent are oronyms. Their share never exceeded 6 %. The fact, that no terrain elevation is typical for international phraseology (and therefore included in all the examined national phraseologies like hydronym *Rubicon* or oikonym *Sodom* and *Gomorrah*), suggests, that these elevations are very diverse in sense of historical circumstances and localization.

Toponyms and quasi-toponyms

Besides the six exemptions (choronyms *Tramtárie* [Czech], *Tunguzija* and *Dembelija* [Croatian], urbonyms *Boevtsi* and *Boychevtsi* [Bulgarian] and hydronym *Léthé* [Czech]) the quasi-toponyms we found are names of settlements, i.e. oikonyms. As we are dealing with fictive names, we examined the possible motivation of their creation. Based on this criterium we divided our quasi-toponyms into 2 groups:

1) in the first group, there are toponyms with denotate that is not existing, therefore there are the authentic or undisputed quasi-toponyms. There are 7 of them in our sample:

Léthé, Tramtárie/tramtárie, Дембелуја/dembelija, Kocourkov, Zlámaná Lhota, Novězí Lhota, Спънците

2) in the second group, there are toponyms with denotate that exists, but:

2a) such toponyms are included in the phrasemes deliberately for their functionally convenient (appropriate) form; therefore we can track the semasiological process of creation (there are 9 such toponymic components in our sample):

Спанчевци, Брусa, Плачковци, Боевци, Бойчевци – Плачковци, Pad'ousy, Drážďany – Beroun, Tunguzija

2b) or the sameness of toponymic component of the phraseme and real settlement is accidental (what can be only assumed, based on the commentaries in the respective dictionaries), and therefore we cannot anticipate onomasiological process of creation (there are 3 such toponymic components in our sample, in case of the first two as real paronomasia, third as the so-called pseudo-etymological proprium, based on classification of J. Glovňa [2003]):

Nemanice, Vystrkov, Hajany/hajany

In case 1) these are indisputably *quasi-toponyms* we can label as *authentic*.

In case 2a) we can talk about toponyms, however the chosen propria are on the first sight by their semantically transparent creation considered (or can be considered) as fictive toponyms, so we understand them as “artificial” or “virtual” quasi-toponyms, “quasi-quasi-toponyms”.

However, in case 2b) situation is not that simple, as process of creation of such phraseme, including its toponymic component, is – according to lexicological authorities – like the one in case 1), i.e. it is deliberately constructed as functionally appropriate quasi-toponym, that is not motivated by existence of identical, in real world existing model. Such explanation is supported f.e. by commentary in SČFI for (quasi-)oikonyms *Nemanice* or *Hajany*. The problem of this group is well described by K. Kučera (1974) – even though he is speaking about Czech examples, we can apply his words to situation in other languages as well: “(...) it is more a wordplay created either by playful understanding of etymology of local name already existing, or creation of certain constructs, i.e. artificial forms imitating real geographical names. We cannot deny the possibility that in some cases the form nowadays in use is a product of both processes, from both sides, so a double, particularly interesting wordplay was created.”

VI.

For classification according to origin of toponymic components from phrasemes collected for this paper, we have chosen the following categories:

1) toponyms connected with mythology or Bible, i.e. such topocomponents that are parts of replica or phrasemes originating in mythology in general or the Holy Scripture,

2) toponyms connected with literature, movies etc., i.e. such topocomponents that are parts of replica or phrasemes originating in literature (however not oral tradition), movies, or even in modern music production,

3) toponyms connected with historical circumstances, i.e. such topocomponents that are parts of replica or phrasemes originating in specific historical affairs (however, not Biblical ones),

4) other toponyms, i.e. such topocomponents that cannot be included in either of the above stated categories.

Ad 1) Topocomponent connected with mythology or Bible is included in relatively small number of phrasemes (14 of 221, i.e. 6.3 %). All phraseological dictionaries of the examined languages note binomial phraseme *Sodom and Gomorrah*. In Czech, Serbian and Croatian phraseology also phrasemes including toponym *Babylon* are noted (in Bulgarian phrasemes found in dictionaries only its derivatives). Other Biblical toponyms are naturally connected mainly with geography of Israel (Israel, Jerusalem, Bethlehem, Tabor), exception is the already mentioned Babylon and Sheba). Surprisingly low portion of toponyms is of non-Biblical mythological origin – we noted only quasi-hydronym *Lethe* in Czech phraseology and choronym *Arcadia* in Bulgarian phraseology, both originating in Greek mythology. Examples from Czech phraseology clearly dominate here.

Ad 2) Topocomponent connected with literature, movies etc. are present in phraseologies of the examined languages only slightly less than the above-mentioned category (in 12 phrasemes of 221, i.e. 5.4 %). Half of this number is constituted by Czech phrasemes. South Slavonic languages are represented mainly thanks to their mutation of *the uncle from America* (Croatian, Serbian, Bulgarian) and Shakespeare's *Denmark* (Croatian, Bulgarian). Examples from Czech phraseology are dominating even more than in the previous category, including f.e. quasi-toponyms (*Kocourkov, Zlámaná Lhota*) as well as the only example inspired by a movie (*Humpolec*).

Ad 3) Phrasemes including topocomponent connected with a certain historical affair were the most frequent compared to the two above-mentioned categories (37 of 221, i.e. 16.8 %). The biggest share has Bulgarian (more than one third), somewhat lower number of units can be found in Czech (more than one fourth), followed by Croatian (almost one fifth). All the phraseological dictionaries

of the examined languages note phrasemes *to cross the Rubicon* and *to discover America*. In Czech several phrasemes connected with historical (negative) experience from the era of Habsburg rule caught our eye. The most typical Czech historical phrasemes include toponym *Chlumec*. South Slavonic languages are connected by historical experience localized in Kosovo – phrasemes referring to lost medieval battle on the Kosovo field can be found in each of them. Bulgarian also has a specific phraseme including oikonym *Batak*, special history has phraseme with oikonym *Chirpan* as well. Historical connotation have also Bulgarian phrasemes connecting two main centres of Christian, later Muslim power with representatives of the respective believe (pope, Byzantine emperor, Ottoman sultan), or state (Roman empire, Byzantine empire, Ottoman empire): *в Рим живял, папата не видял; в Цариград живял, царя не видял; ходил в/на Стамбул, а царя не видял*.

Ad 4) Number of phrasemes including topocomponent that, based on its origin, cannot be connected to any of the preceding sphere, is standing out (158 of 221, i.e. 71.5 %). The most phrasemes of this type can be found in Croatian (more than one third), almost the same number of units can be found in Czech and Bulgarian (in both cases circa one fourth), and only slightly more than one tenth in Serbian. Phrasemes in this group are naturally very different, connection that can be found in some cases is of phraseosemantic and/or motivational character (typically f.e. phrasemes and components *Sahara* or *Rusko/Sibiř/Sibérie* “Sahara, Russia/Siberia” in Czech and *Afrika* or *Sibir* “Africa, Siberia” in Croatian).

LITERATURA

Použité slovníky a jiné zdroje jazykového materiálu

BJ Bikers 2013: *BJ Bikers. Forum* [cit. 2017-03-19]. Dostupné z <<https://forum.bjbikers.com/index.php?/topic/94620-kovin-03082013/>>.

BNK: *Български национален корпус* (2019) [online]. Dostupné z <<http://dcl.bas.bg/bulnc/>>.

Fekete 1996: ФЕКЕТЕ Е. Топонимски елементи у српскохрватским фразеолошким секвенцама. // *Ономатолошки прилози*, 12 (1996), 23–30.

FRBE I: НИЧЕВА К. – СПАСОВА-МИХАЙЛОВА С. – ЧОЛАКОВА К. *Фразеологичен речник на българския език. Том I. А–Н*. София: Издателство на БАН 1974.

FRBE II: НИЧЕВА К. – СПАСОВА-МИХАЙЛОВА С. – ЧОЛАКОВА К. *Фразеологичен речник на българския език. Том II. О–Я*. София: Издателство на БАН 1975.

FRBE02: НИЧЕВА М. *Фразеологичен речник на българския език*. Пловдив: Издателство „Хермес“ 2002.

FRBE14: БАНОВА М. – ДИМОВА С. *Фразеологичен речник на българския език А–Я*. София: Издателство „Бан Мар“ 2014.

FRHSJ: МАТЕŠIĆ Ј. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: IRO Školska knjiga 1982.

FRSJ: ОТАШЕВИЋ Ђ. *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад: ИК Прометеј 2012.

Genev-Puchaleva 2016: ГЕНЕВ-ПУХАЛЕВА И. За фразеологичния статус на терминологичните съчетания. // *Jihoslovanská frazeologie kontrastivně*. Pavel Krejčí a Elena Krejčová (eds.). Edice Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, č. 453. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2016, 120–129.

HČSFR: MENAC A. – SESAR D. – KUCHAR R. *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i slovačkih frazema*. Serija Mali frazeološki rječnici, br. 14. 2., prošireno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1998.

HFR: MENAC A. – FINK ARSOVSKI Ž. – VENTURIN R. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak 2014.

HJK: *Hrvatski jezični korpus: cjeloviti (2007–2011)* [online]. Dostupné z <<http://riznica.ihj.hr/philologic/Cijeli.whizbang.form.hr.html>>.

HNK: *Hrvatski nacionalni korpus v3.0 beta (2016)* [online]. Dostupné z <http://filip.ffzg.hr/cgi-bin/run.cgi/corp_info?corpname=HNK_v30>.

HSRPF: FINK ARSOVSKI Ž. et al. *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra 2006.

ISJ: МИЛЕНКОВИЋ Т. *Идиоми у српском језику*. Алексинац: Атеље-63 2006.

KSSJ: *Korpus savremenog srpskog jezika (2013)* [online]. Dostupné z <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/korpus2013adv.php>>.

Menac-Mihalić 2010: MENAC-МИХАЛИЋ М. O hrvatskim dijalektnim frazemima s toponimom kao sastavnicom. // *Folia Onomastica Croatica*, 19 (2010), 203–222.

MFRBE: ВЪТОВ В. *Малък фразеологичен речник на българския език*. Велико Търново: Издателство „Слово“ 1999.

NFRBE: АНКОВА-НИЧЕВА К. *Нов фразеологичен речник на българския език*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ 1993.

Parizoska 2018: PARIZOSKA J. Poredbeni frazemi s vlastitim imenima u hrvatskome – korpusni pristup. // *Славистички студии*, 1/18 (2018), 139–151.

Pintarić 1997: PINTARIĆ N. Pragmatične osobine vlastitih imena u hrvatskom i poljskom jeziku. // *Croatica*, 45–46/XXVII (1997), 157–176.

RS-metal 2008: *RS-metal* [cit. 2017-03-19]. Dostupné z <<http://rs-metal.com/sve-i-svasta-19/gandor-lov-na-mocnu-nirdalu/10/?wap2>>.

SČFI-P: *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. Přirovnání*. Hl. red. František Čermák, Jiří Hronek a Jaroslav Machač. Praha: Leda 2009.

SČFI-VN: *Slovník české frazeologie a idiomatiky 2. Výrazy neslovesné.* Hl. red. František Čermák, Jiří Hronek a Jaroslav Machač. Praha: Leda 2009.

SČFI-VS: *Slovník české frazeologie a idiomatiky 3. Výrazy slovesné.* Hl. red. František Čermák, Jiří Hronek a Jaroslav Machač. Praha: Leda 2009.

SČFI-VV: *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4. Výrazy větné.* Hl. red. František Čermák. Praha: Leda 2009.

Smiešková 1989: SMIEŠKOVÁ E. *Malý frazeologický slovník.* Piate vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989.

SSF: KEBER J. *Slovar slovenskih frazemov.* Ljubljana: ZRC SAZU 2011.

SSJČ VI: *Slovník spisovného jazyka českého VI.* Hl. red. Bohuslav Havránek. 2. vyd. Praha: Academia 1989.

SYN2015: KŘEN M. – CVRČEK V. – ČAPKA T. – ČERMÁKOVÁ A. – HNÁTKOVÁ M. – CHLUMSKÁ L. – JELÍNEK T. – KOVÁŘÍKOVÁ D. – PETKEVIČ V. – PROCHÁZKA P. – SKOUMALOVÁ H. – ŠKRABAL M. – TRUNEČEK P. – VONDŘIČKA P. – ZASINA A. *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny.* Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK 2015 [online]. Dostupné z <<http://www.korpus.cz>>.

Välčanova 2001: ВЪЛЧАНОВА М. За топонимите в славянската фразеология. // *K aktuálnym otázkam frazeológie.* Materiály z konferencie Intersemiotický aspekt frazeológie konanej v Nitre dňa 7.–8. decembra 1999. Zostavili Ema Krošláková a Lubomír Kralčák. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2001, 80–87.

Vasung 2012: VASUNG A. O bugarskim i hrvatskim frazemima s toponimskom komponentom (države i gradovi). // *Fiatat Szlavisták Budapesti Nemzetközi Konferenciája I.* Főszerkesztő Aleksander Urkom. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szláv és Balti Filológiai Intézet 2012, 60–62.

Vidović Bolt – Szerszunowicz 2008: VIDOVIĆ BOLT I. – SZERSZUNOWICZ J. On the Croatian Toponymic Phraseological Units and their Polish Equivalentents. // *Edukacja dla przyszłości, tom V.* Redakcja naukowa Jan Franciszek Nosowicz, Jolanta Gorbacz-Pazera. Białystok: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku 2008, 135–146.

Zaorálek 2009: ZAORÁLEK J. *Lidová rčení.* 5. vyd. Praha: Nakladatelství Levné knihy 2009.

Odborná literatura

Adžemlerski 2017: АДЖЕМЛЕРСКИ С. Как Кестрич стана Винаца. *Moreto.net*, 30.09.2017 [cit. 2019-06-21]. Dostupné z <<http://www.moreto.net/novini.php?n=360386>>.

Amosova 1963: АМОСОВА Н. *Основы английской фразеологии*. Ленинград: Издательство Ленинградского университета 1963.

AMRI 1993: МУРГОСКИ З. *Англиско-македонски речник на идиоми*. Скопје: Матица македонска 1993.

Andrejčin – Popov – Ivanov 1953: АНДРЕЙЧИН Л. – ПОПОВ К. – ИВАНОВ М. *Съвременен български език*. Учебник за I курс на учителските институти. София: Народна просвета 1953.

Ardeljan 2018: АРДЕЛЯН О. В. Фразеологизми з компонентом-топонимом в різносистемних мовах. // *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Філологічні науки*, вип. 165. Ред. кол.: О. А. Семенюк [та ін.]. Кропивницький: «КОД» 2018, 194–203.

ASCS 2001: *Akademický slovník cizích slov*. Kolektiv autorů pod vedením Věry Petráčkové a Jiřího Krause. Praha: Academia 2001.

Avramova 2013: АВРАМОВА Ц. *Имена на жители (nomina habitatorum) в съвременния чешки и съвременния български език*. Голяма чешка библиотека. София: Парадигма – Бохемия клуб 2013.

Bachmannová 1986: BACHMANNOVÁ J. K výzkumu a popisu nářeční frazeologie. // *Naše řeč*, 1/69 (1986), 1–5 [cit. 2017-03-27]. Dostupné z <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6589>>.

Bachmannová – Suksov 2007: BACHMANNOVÁ J. – SUKSOV V. *Jak se to řekne jinde. Česká přísloví a jejich jinojazyčné protějšky*. Praha: Universum 2007.

Baláková 2011: BALÁKOVÁ D. *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)*. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, Philosophische Fakultät 2011.

Baláková – Kováčová 2017: BALÁKOVÁ D. – KOVÁČOVÁ V. *K výskumu biblickej frazeológie*. Ružomberok: Verbum 2017.

Barčot 2017: BARČOT B. *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada 2017.

Bečka 1934: BEČKA J. V. Slovesná rčení a sousloví I. // *Naše řeč*, 18 (1934), 8–17.

Bečka 1982: BEČKA J. V. *Slovník synonym a frazeologismů*. Knihovnička novináře č. 16. 3., oprav. a dopl. vyd. Praha: Novinář 1982.

Bečka – Šmilauer 1943: BEČKA J. V. – ŠMILAUER V. Druhy a názvy rozličných spojení slov. // *Naše řeč*, 27 (1943), 197–206.

Bibliografija 2010: FINK ARSOVSKI Ž. – KOVAČEVIĆ B. – HRNJAK A. *Bibliografija hrvatske frazeologije i CD s popisom frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima*. Zagreb: Knjigra 2010.

Bibliografija 1992: ĎURČO P. – MLACEK J. – SKLADANÁ J. – PROFANTOVÁ Z. *Bibliografija slovenskej idiomatiky, frazeológie a paremiológie*. Bratislava: Komisia pre výskum frazeológie pri Slovenskom komitáte slavistov 1992.

Bibliografija 2011: КРУМОВА-ЦВЕТКОВА Л. (науч. ред.) и БЛАГОЕВА Д. (отг. ред.): *Библиография на българска лексикология, фразеология и лексикография (1950–2010)*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ 2011.

Bibliografija 2017: FINK ARSOVSKI Ž. – KOVAČEVIĆ B. – HRNJAK A. *Bibliografija hrvatske frazeologije. Frazeobibliografski rječnik*. Zagreb: Knjigra 2017.

BFR 2012: ĆORALIĆ Z. – MIDŽIĆ S. *Bosanski frazeološki rječnik*. Bihać: Pedagoški fakultet 2012.

Blanár 1996: BLANÁR V. *Teória vlastného mena (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1996.

BNFR 2013: ĆORALIĆ Z. *Bosansko-njemački frazeološki rječnik*. Bihać: Pedagoški fakultet 2013.

Bojadžiev 2002: БОЯДЖИЕВ Т. *Българска лексикология*. София: ИК „Анубис“ 2002.

Bojadžiev 2007: БОЯДЖИЕВ Ж. *Увод в общото езикознание*. Пето издание. София: Парадигма 2007.

Bondžolova 2009: БОНДЖОЛОВА В. (rec.) Емилия Недкова. Помагало по фразеология на българския език. Русе: Издателство ЛЕНИ-АН, 2009, 128 с. // *Проглас*, № 2 (2009), [cit. 2017-05-21]. Dostupné z <http://georgesg.info/belb/spisanija/proglas/2009.2/rec_nedkova.html>.

Borkovcová 2007: BORKOVCOVÁ L. *Problematika exonym na tapách*. Diplomová práce. Školitel doc. RNDr. Milan Václav Drápela, CSc. Brno: PFF MU 2007.

BRFR 1974: КОШЕЛЕВ А. – ЛЕОНИДОВА М. *Българско-руски фразеологичен речник*. София – Москва: Наука и изкуство – Русский язык 1974.

BTR 2005: АНДРЕЙЧИН Л. и кол. *Български тълковен речник*. Четвърто издание. Допълнено и преработено от Димитър Попов. София: Наука и изкуство 2005.

Buffa 1994: BUFFA F. *Zo severošarišskej frazeológie*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1994.

Bugarski 2009: BUGARSKI R. *Uvod u opštu lingvistiku*. Sabrana dela, knjiga 6. Beograd: Čigoja štampa 2009.

Counter 2010: COUNTER A. J. *Inheritance in Nineteenth-Century French Culture. Wealth, Knowledge and the Family*. New York: LEGENDA – Modern Humanities Research Association and Routledge 2010.

Crnić Novosel – Opašić 2014: CRNIĆ NOVOSEL M. – OPAŠIĆ M. Prilog kontrastivnoj analizi hrvatskih i makedonskih frazema s onimskom sastavnicom. // *Македонско-хрватски книжевни, културни и јазични врски*. Скопје: Институт за македонска литература 2014, 281–297.

Čechová a kol. 2011: ČECHOVÁ M. – DOKULIL M. – HLAVSA Z. – HRBÁČEK J. – HRUŠKOVÁ Z. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozšířené a upravené vydání. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s. 2011.

Čejka 1992: ČEJKA M. *Česká lexikologie a lexikografie*. Brno: Masarykova univerzita 1992.

Čelakovský 1852: ČELAKOVSKÝ F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel*. Praha: V kommissi u Františka Řivnáče 1852.

Čelakovský 1893: ČELAKOVSKÝ F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel.* Uspořádal Jan V. Novák. Praha: Alois Hynek 1893.

Čelakovský 1949: ČELAKOVSKÝ F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel.* Díla F. L. Čelakovského, 2. svazek. Uspořádal Karel Dvořák. Praha: Nakladatelství Vyšehrad 1949.

Čelakovský 1978: ČELAKOVSKÝ F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel.* Výbor. Edice Slunovrat. Praha: Československý spisovatel 1978.

Čelakovský 1999: ČELAKOVSKÝ F. L. *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. Připojena jest sbírka prstonárodních českých pořekadel.* Reprint vydání z r. 1949. Praha: Lika Klub 1999.

Čermák 1974: ČERMÁK F. Víceslovná pojmenování typu verbum – substantivum v češtině (Příspěvek k syntagmatice tzv. abstrakt). // *Slovo a slovesnost*, 4/35 (1974), 287–306.

Čermák 1978: ČERMÁK F. Idiomatika, frazeologie a lexikografie. // *Slovo a slovesnost*, 1/39 (1978), 40–54. [cit. 2017-06-27]. Dostupné z <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2501>>.

Čermák 1982: ČERMÁK F. *Idiomatika a frazeologie češtiny.* Praha: Univerzita Karlova 1982.

Čermák 1985 viz Filipec – Čermák 1985.

Čermák 1994a: ČERMÁK F. (rec.) Annette Muschner: ESSE-Verbalphraseme (am Material des Tschechischen). // *Slovo a slovesnost*, 1/55 (1994), 64–66 [cit. 2017-02-14]. Dostupné z <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3563>>.

Čermák 1994b: ČERMÁK F. (rec.) Helgunde Henschel: Die Phraseologie der tschechischen Sprache. // *Slovo a slovesnost*, 3/55 (1994), 233–235 [cit. 2017-02-14]. Dostupné z <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3593>>.

Čermák 2007: ČERMÁK F. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná = Czech and General Phraseology.* Praha: Karolinum 2007.

Čermák 2010: ČERMÁK F. *Lexikon a sémantika.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2010.

Čermák 2017a: ČERMÁK F. Frazeologie a idiomatika. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2019-09-02]. Dostupné z <[https://www.czechency.org/slovník/FRAZELOGIE A IDIOMATIKA](https://www.czechency.org/slovník/FRAZELOGIE_A_IDIOMATIKA)>.

Čermák 2017b: ČERMÁK F. Frazém a idiom. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2019-03-16]. Dostupné z <[https://www.czechency.org/slovník/FRAZÉM A IDIOM](https://www.czechency.org/slovník/FRAZÉM_A_IDIOM)>.

Ćoralić – Mujagić 2017: ĆORALIĆ Z. – MUJAGIĆ M. *O frazeologiji odabranih Ćopićevih djela*. Bihać: Univerzitet u Bihaću, Pedagoški fakultet 2017.

Damborský 1974: DAMBORSKÝ J. (rec.) Slovenská lexikológia II. // *Naše řeč*, 5/57 (1974) [cit. 2010-11-02]. Dostupné z <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5798>>.

Daničić 1871: DANIČIĆ Gj. *Poslovice*. Zagreb: U štampariji Drag. Albrechta 1871.

Daničić 1996: DANIČIĆ Gj. *Poslovice*. Reprint izdanja iz 1871. godine. Beograd: Međunarodni slavistički centar 1996.

David 2017: DAVID J. Urbanonymum. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2019-08-28]. Dostupné z <<https://www.czechency.org/slovník/URBANONYMUM>>.

Dobříková 1997: DOBRÍKOVÁ M. Minimálne frazémy v slovenčine a bulharčine. // *Frazeologické štúdie II*. Ed. Peter Ďurčo. Bratislava: Esprima 1997, 18–35.

Dobříková 2001: DOBRÍKOVÁ M. Antroponymá v slovenskej a bulharskej frazeológii. // *K aktuálnym otázkam frazeológie*. Materiály z konferencie Intersemiotický aspekt frazeológie konanej v Nitre dňa 7.–8. decembra 1999. Zostavili Ema Krošláková a Ľubomír Kralčák. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2001, 88–97.

Dobříková 2002: DOBRÍKOVÁ M. Vlastné mená v bulharskej a slovenskej paremiologickej frazeológii. // *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca V*. Ed. Ivan Dorovský. Brno: Masarykova univerzita 2002, 230–236.

Dobříková 2005: ДОБРИКОВА М. Собственото име във фразеологията. Конкретизация versus индивидуализация. // *Юбилеен славистичен сборник*. Съставители: Маринела Вълчанова, Михаела Кузмова и Миглена Михайлова.

Благоевград: Югозападен университет „Неофит Рилски“, Филологически факултет 2005, 164–171.

Dobříková 2006: DOBRÍKOVÁ M. Apelatívna a propriálna lexika vo frazeológii. // *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI, svazek 2*. K vydání připravili Pavel Boček, Ladislav Hladký, Pavel Krejčí, Petr Stehlík a Václav Štěpánek. Red. Václav Štěpánek. Brno: Ústav slavistiky FF MU – Historický ústav AV ČR – Matice moravská 2006, 1041–1047.

Dobříková 2007: DOBRÍKOVÁ M. Pragmatické aspekty fungovania vlastných mien vo frazeológii. // *Slavenska frazeologija i pragmatika*. Ur. Željka Fink Arsovski i Anita Hrnjak. Zagreb: Knjigra 2007, 75–79.

Dobříková 2008: DOBRÍKOVÁ M. *Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém (na pozadí asymetrie frazeologických koncepcií)*. Bratislava: ASTOR Slovakia 2008.

Dobříková 2014: DOBRÍKOVÁ M. *Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2014.

Dolník 1997: DOLNÍK J. Jazykové princípy vo výstavbe frazém. // *Frazeologické štúdie II*. Ed. Peter Ďurčo. Bratislava: Esprima 1997, 36–44.

Dragičević 2007: ДРАГИЋЕВИЋ Р. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике 2007.

Dungel – Hudec 2001: DUNGEL J. – HUDEC K. *Atlas ptáků České a Slovenské republiky*. Praha: Academia 2001.

Ďurčo 2007: ĎURČO P. Slovak phraseology. // *Phraseologie. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung = Phraseology. An International Handbook of Contemporary Research*. 2. Halbband/Volume 2. Herausgegeben von/Edited by Harald Burger, Dmitrij Dobrovol'skij, Peter Kühn, Neal R. Norrick. Berlin – New York: Walter de Gruyter 2007, 728–736.

ESČ 2002: KARLÍK P. – NEKULA M. – PLESKALOVÁ J. (eds.) *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2002.

Фекете 1984–1985 viz Fekete 1984/85.

Fekete 1984/85: ФЕКЕТЕ Е. Антропонимски елементи у српскохрватским фразеолошким јединицама. // *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVII–XXVIII. Нови Сад: Матица српска 1984–1985, 835–843.

Fekete 1996: ФЕКЕТЕ Е. Топонимски елементи у српскохрватским фразеолошким секвенцама. // *Ономатолошки прилози*, 12 (1996), 23–30.

FFB 1999: THOMAI J. – LLOSHI Xh. – HRISTOVA R. – QIRIAZATI K. – MELONASHI A. *Fjalor frazeologjik ballkanik*. Tiranë: Dituria 1999.

Filipec 1979: FILIPEC J. К výstavbě lexikologie jako lingvistického úseku. // *Съпоставително изучаване на частните лексикални системи на славянските езици в синхрония и диахрония*. Ред. Емилия Пернишка и Кристалина Чолакова. София: Издателство на БАН 1979, 7–22.

Filipec – Čermák 1985: FILIPEC J. – ČERMÁK F. *Česká lexikologie*. Praha: Academia 1985.

Fink Arsovski 2002: FINK ARSOVSKI Ž. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: Knjigra 2002.

Fink Arsovski – Hrnjak 2007: [FINK ARSOVSKI Ž. – HRNJAK A.] Josip Matešić. // *Slavenska frazeologija i pragmatika*. Ur. Željka Fink Arsovski i Anita Hrnjak. Zagreb: Knjigra 2007, 17–18.

Flajšhans 1911: FLAJŠHANS V. *Česká přísloví. Sbíрка přísloví, průpovědí a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Prísloví staročeská. Sv. 1: A–N*. Praha: Nakladatelství F. Šimáčka 1911.

Flajšhans 1913: FLAJŠHANS V. *Česká přísloví. Sbíрка přísloví, průpovědí a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Prísloví staročeská. Sv. 2: O–Ž*. Praha: Nakladatelství F. Šimáčka 1913.

Flajšhans 2013: FLAJŠHANS V. *Česká přísloví. Sbíрка přísloví, průpovědí a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Prísloví staročeská, sv. 1: A–N; sv. 2: O–Ž*. Valerij Mokijenko a Ludmila Stěpanova (eds.). Olomouc: Univerzita Palackého 2013.

Frančić – Menac-Mihalić 2014: FRANČIĆ A. – MENAC-MIHALIĆ M. Hrvatski dijalektni frazemi koji kao sastavnice imaju naziv životinje i glagol tipa *gledati*. // *Životinje u frazeološkom ruhu*. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima održanog 21. i 22. III. 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: FF-press 2014, 1–10 [cit. 2018-11-25]. Dostupné z <<http://www.animalisticki-frazemi.eu/index.php/znanstveni-skupovi/znanstveni-skup-21-i-22-ozujka-2014/zbornik-radova>>.

FrazTerm 1995: MLACEK J. – ĐURČO P. et al. *Frazeologická terminológia*. Bratislava: Stimul 1995.

FRBEU 2019: ВЪТОВ В. *Фраzeологичен речник на българския език за ученици*. София: Издателска къща „Скорпио“ 2019.

FRMJ I 2003: ДИМИТРОВСКИ Т. – ШИРИЛОВ Т. *Фраzeолошки речник на македонскиот јазик. Том 1: А–Ј*. Скопје: Огледало 2003.

FRMJ II 2008: ШИРИЛОВ Т. *Фраzeолошки речник на македонскиот јазик. Том 2: К–П*. Скопје: Огледало 2008.

FRMJ III 2009: ШИРИЛОВ Т. *Фраzeолошки речник на македонскиот јазик. Том 3: Р–Ш*. Скопје: Огледало 2009.

FRSHJ 1984: КАШИЌ Ј. – ПЕТРОВИЌ В. – СПАСИЌ Ж. *Фраzeолошки речник српскохрватског језика: српскохрватско-словачки*. Нови Сад: Филозофски факултет, Завод за издавање уџбеника 1984.

FSRBE 2005: НАНОВА А. *Фраzeологичен синонимен речник на българския език А–Я*. София: Издателство „Хейзъл“ 2005.

Furdík 1994: FURDÍK J. *Princíp motivácie vo frazeológii a v derivatológii. // Z problémov frazeologii polskej i słowiańskiej. Tom VI*. Ed. Mieczysław Basaj, Danuta Rytel. Warszawa: Polska akademia nauk 1994, 7–14.

Gajić 2009: GAJIĆ G. *Der Phraseologismus obilaziti kao kiša oko Kragujevca im Serbischen und seine Entsprechungen im Deutschen. // Südslavistik online, Nr. 1 (Januar 2009), 179–196 [cit. 2017-02-14]. Dostupné z <<http://www.suedslavistik-online.de/01/gajic.pdf>>*.

Gantar 2007: GANTAR P. *Stalne besedne zveze v slovenščini. Korpusni pristop*. Lingua slovenica 3. Ljubljana: Založba ZRC 2007.

Gazizova – Dmitrijeva 1985: ГАЗИЗОВА Р. – ДМИТРИЕВА Н. Вторичная номинация лица путем метафоризации зоонима (на материале русского и болгарского языков). // *Съпоставително езиковзнание*, кн. 4/10 (1985), 27–35.

Genadieva-Mutafchieva 1959: ГЕНАДИЕВА-МУТАФЧИЕВА З. Към въпроса за фраzeологичните словосъчетания в българския език. // *Известия на Института за български език*, кн. VI (1959), 129–163.

Georgiev 2000: ГЕОРГИЕВ С. Ономастика. // *Енциклопедия на съвременния български език*. Съставители Русин Русинов и Станьо Георгиев. Велико Търново: ИПК „Свети Евтимий патриарх Търновски“ 2000, 280–281.

Georgiev – Duridanov 1958: ГЕОРГИЕВ В. – ДУРИДАНОВ И. *Увод в езикознанието*. Учебник за учителските институти. София: Народна просвета 1958.

Glovňa 2003: GLOVŇA J. Kvázipropriá v slovenských parémiách. // *Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia Bratislava 6.–7. septembra 2002. Zostavili Pavol Žigo a Milan Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Komenského – Veda, vydavateľstvo SAV 2003, 245–250.

Glovňa 2015: GLOVŇA J. *Frazeológia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2015.

Glušac – Majdenić 2019: GLUŠAC M. – MAJDENIĆ B. Frazemi s imenskom sastavnicom s pragmatičkoga gledišta. // *SLAVOFRAZ 2018. Frazeologija, učenje i poučavanje*. Zbornik radova s Međunarodne znanstvene konferencije Slavofraz održane od 19. do 21. travnja 2018. godine u Rijeci. Ur. Željka Macan. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet 2019, 51–63.

Golubović 2009: GOLUBOVIĆ B. Aus der Welt der südslavischen Phraseologie. // *Südslavistik online*, Nr. 1 (Januar 2009), 7–11 [cit. 2017-02-14]. Dostupné z <<http://www.suedslavistik-online.de/01/einleitung.pdf>>.

Habovštiaková 1994: HABOVŠTIAKOVÁ K. Vlastné mená v pranostikách. // *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien*. 11. slovenská onomastická konferencia. Nitra 19.–20. mája 1994. Ed. Ema Krošláková. Bratislava – Nitra: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická 1994, 65–68.

Habovštiaková – Krošláková 1990: HABOVŠTIAKOVÁ K. – KROŠLÁKOVÁ E. *Človek v zrkadle frazeológie*. Bratislava: Tatran 1990.

Habovštiaková – Krošláková 1996: HABOVŠTIAKOVÁ K. – KROŠLÁKOVÁ E. *Frazeologický slovník. Človek a príroda vo frazeológii*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1996.

Hančilová 1963: HANČILOVÁ M. Příspěvek k analýze víceslovných pojmenování, zvláště frazeologických. Na materiále pro rusko-český a česko-ruský frazeologický slovník. // *Československá rusistika*, 8 (1963), 71–74.

Harvalík 2014: HARVALÍK M. Nadávka i jazyková záhada. Kam vás pošle rčení „Jdi do Pad'ous“. // *technet.idnes.cz*, 16.07.2014 [cit. 2016-10-05]. Dostupné z <http://technet.idnes.cz/o-padousech-a-nejenom-o-nich-dfe/veda.aspx?c=A140708_121016_veda_kuz>.

Henschel 1993: HENSCHHEL H. *Die Phraseologie der tschechischen Sprache. Ein Handbuch*. Frankfurt/Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien: Peter Lang Verlag 1993.

Hladká 2017: HLADKÁ Z. Frazeologický slovník. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2019-09-02]. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/FRAZEOLOGICKÝ_SLOVNÍK>.

Homolová 2010: HOMOLOVÁ M. Kdo objevil Ameriku? Vikingové tam dopluli 500 let před Kolumbem. // *idnes.cz*, 17.10.2010 [cit. 2016-08-02]. Dostupné z <http://cestovani.idnes.cz/kdo-objevil-ameriku-vikingove-tam-dopluli-500-let-pred-kolumbem-p6f-/kolem-sveta.aspx?c=A101012_174402_igsvet_tom>.

Hosák – Šrámek 1970: HOSÁK L. – ŠRÁMEK R. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I (A–L)*. Praha: Academia 1970.

HSČSFR 1986: MENAC A. – SESAR D. – KUCHAR R. *Hrvatskosrpsko-češko-slovački frazeološki rječnik*. Serija Mali frazeološki rječnici, br. 2. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1986.

HSFR 1992: MENAC A. – ROJS J. *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*. Serija Mali frazeološki rječnici, br. 7. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1992.

Chocholoušek 1847: CHOCHOLOUŠEK P. *Kocaurkow, čili Pamětnosti přewelikého města Kocaurkowa a obywatelů geho. Swazek 1*. Praha: Tisk a fklad Jar. Pospiffila 1847.

Cholandi 2010: ХОЛАНДИ Р. *Зоонимната фразеология в английския и българския език*. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“ 2010.

Ignatovič 2012: ИГНАТОВИЧ Я. П. Фразеологические единицы с компонентом-именем собственным в английском языке. // *Студенческий научный форум – 2012*. IV международная студенческая научная конференция, 1–17 [cit. 2018-11-28]. Dostupné z <<https://scienceforum.ru/2012/article/2012001088>>.

Jakop 2006: JAKOP N. *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC 2006.

Jakop 2014: JAKOP N. Dileme ob apelativizaciji pri frazemih z lastnim imenom: kulturološki vidik. // *Phraseologie und Kultur = Phraseology and Culture*. Ur. Vida Jesenšek in Dmitrij Dobrovol'skij. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta 2014, 207–216.

Janev 2013: ЯНЕВ Б. *Образните сравнения с антропоцентричен характер в българския и английския език (изследване и речник)*. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“ 2013.

Jegorov 2009: ЕГОРОВ Н. И. Мифонимы. // *Чувашская энциклопедия*. Чувашский государственный институт гуманитарных наук – Чувашское книжное издательство 2009 [cit. 2018-11-29]. Dostupné z <<http://enc.cap.ru/?t=publ&lnk=3301>>.

Jovanović 2004/2006: ЈОВАНОВИЋ Ј. *Синтакса и стилистика српских народних пословица I–II*. Београд: Јасен 2004, 2006.

Jovanović 2006: ЈОВАНОВИЋ Ј. *Књига српских народних пословица I–II*. Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика 2006.

Jungmann 1835: JUNGSMANN J. *Slowjnk česko-německý. Djl I. A–J*. Praha: Knjžecj arcibiskupská knihtiskárna 1835 [cit. 2017-05-15]. Dostupné z <<https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovníky/digitalni-kopie-detail/JgSlov01/>>.

Kajčev 2015: КАЈЧЕВ Н. *Илирија од Варна до Вилах. Хрватското национално възраждане, сѐрбите и българите (до 1848 г.)*. Софија: Парадигма 2015.

Калдијева-Захаријева 2013 viz Kaldieva-Zacharieva 2013.

Kaldieva-Zacharieva 2013: КАЛДИЕВА-ЗАХАРИЕВА С. *Българска лексикология и фразеология. Том 2: Българска фразеология*. Софија: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ 2013.

Karadžić 1836: КАРАЏИЋ В. С. *Народне српске пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи*. Цетиње: Народна Штампарија 1836.

Karadžić 1849: КАРАЏИЋ В. С. *Српске народне пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи*. Беч: Штампарија Јерменскога манастира 1849.

Karadžić 1933: КАРАЏИЋ В. С. *Српске народне пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи и загонетке*. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије 1933.

Karadžić 1965: КАРАЏИЋ В. С. *Српске народне пословице*. Сабрана дела Вука Караџића, књига девета. Београд: Просвета 1965.

Karadžić 2015: *Вукове Српске народне пословице с регистром кључних речи*. Прир. Михаило Шћепановић. Београд: Јасен 2015.

Kasabov 2013: КАСАБОВ И. *Българска лексикология и фразеология. Том 3: Проблеми на общата лексикология*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ 2013.

KBFR 1981: АЛЕКСАНДРОВА З. – БОГДАНОВА П. *Кратък български фразеологичен речник*. София: Институт за чуждестранни студенти „Г. А. Насър“ 1981.

KFRMR 1981: МАРКОВ Б. – ЕРМАКОВА Л. *Краток фразеолошки руско-македонски речник*. Скопје: Универзитет „Кирил и Методиј“ 1981.

Kiradžiev 1999: КИРАДЖИЕВ С. *Енциклопедичен географски речник на България*. София: Издателска къща „Петър Берон“ 1999.

Kjuvlieva-Mišajkova 1986: КЮВЛИЕВА-МИШАЙКОВА В. *Фразеологизмите в българския език*. Библиотека „Родна реч омайна“, кн. 26. София: Държавно издателство „Народна просвета“ 1986.

Kjuvlieva-Mišajkova 1986a: КЮВЛИЕВА-МИШАЙКОВА В. *Устойчивите сравнения в българския език*. София: Издателство на БАН 1986.

Klajn – Šipka 2007: КЛАЈН И. – ШИПКА М. *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј 2007.

Klajn – Šipka 2010: КЛАЈН И. – ШИПКА М. *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј 2010.

Klimesh 1994: KLIMEŠ L. *Slovník cizích slov*. 5., přepracované a doplněné vydání. Praha: SPN 1994.

Klötzerová 1997: KLÖTZEROVÁ P. *Lexikální frazémy v češtině*. Diplomová práce. Školitel prof. PhDr. František Čermák, DrSc. Praha: FF UK 1997.

Klötzerová 1998: KLÖTZEROVÁ P. Hranice frazeologie se posouvají. Lexikální frazémy v češtině. // *Slovo a slovesnost*, 4/59 (1998), 277–280 [cit. 2019-04-19]. Dostupné z <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3805>>.

Knappová 1974: KNAPPOVÁ M. O vzniku příslovcí z frazeologických spojení. // *Slovo a slovesnost*, 1/35 (1974), 15–20.

Knappová 2017a: KNAPPOVÁ M. Onymická funkce. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2018-08-26]. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/ONYMICKÁ_FUNKCE>.

Knappová 2017b: KNAPPOVÁ M. Zoonymum. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2018-09-02]. Dostupné z <<https://www.czechency.org/slovník/ZOONYMUM>>.

Kolenić 1998: KOLENIĆ Lj. *Riječ o riječima: iz hrvatske leksikologije i frazeologije 17. i 18. stoljeća*. Osijek: Pedagoški fakultet 1998.

Kolenić 2006: KOLENIĆ Lj. *Riječi u svezama: povijest hrvatske frazeologije*. Osijek: Ogranak Matice hrvatske 2006.

Konstantinova 1996: КОНСТАНТИНОВА Ц. Зоонимите и зоонимната лексика в казанлъшката лексика. // *Ономастично и етнолингвистично пространство на езика. Астроними, вентоними, еортоними, зооними, фитоними, хрононими и др.* Сборник в чест на професор Николай Ковачев, том I. Гл. ред. Тодор Балкански. Велико Търново: „Знак '94“ 1996, 213–222.

Konstantinova 2011: КОНСТАНТИНОВА Д. *Иронията като начин за възприемане на света (върху материал от българската и словашката фразеология)*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“ 2011.

Kordić 2003: KORDIĆ S. (rec.) Priručnik iz leksikologije. Danko Šipka: *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Budućnost, Novi Sad, 1998. // *Književna republika*, 3–4/1 (2003) [cit. 2017-07-26]. Dostupné z <https://bib.irb.hr/datoteka/446283.rec_SIPKA.PDF>.

Kostov – Vapordžiev 1990: KOSTOV M. – VAPORDŽIEV V. *Die Phraseologie der bulgarischen Sprache. Ein Handbuch*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie 1990.

Košková 1998: KOŠKOVÁ M. *Z bulharsko-slovenskej frazeológie*. Bratislava: Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku 1998.

Košková 2003: KOŠKOVÁ M. K otázke tzv. jednoslovných frazém (So zreteľom na ich lexikografické spracovanie). // *Frazeologické štúdie III*. Jozef Mlacek a Peter Ďurčo (eds.). Bratislava: Stimul 2003, 99–104.

Kott 1878: KOTT F. Š. *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický. Díl první. A–M.* Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Josefa Koláře 1878 [cit. 2017-05-15]. Dostupné z <<https://archive.org/details/eskonmeckslovnk02kottgoog/page/n4>>.

Ковачев 1982 viz **Kovačev 1982.**

Kovačev 1982: КОВАЧЕВ Н. *Българска ономастика. Наука за собствените имена.* Велико Търново: Великотърновски университет „Кирил и Методий“ 1982.

Kovačev 1987: КОВАЧЕВ Н. *Българска ономастика. Наука за собствените имена.* София: Държавно издателство „Наука и изкуство“ 1987.

Kovačević 2012: KOVAČEVIĆ B. *Hrvatski frazemi od glave do pete.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2012.

Krcić 2016: KRČIĆ Š. (rec.) Značajan doprinos razvoju lingvistike i leksikografije bosanskog jezika. // *Glas islama*, 2777, 2. avgusta 2016., 25 [cit. 2019-08-26]. Dostupné z <<https://mesihat.org/2016/08/02/znacajan-doprinos-razvoju-lingvistike-i-leksikografije-bosanskog-jezika/>>.

Krejčí 2006a: KREJČÍ P. *Bulharská a česká publicistická frazeologie ve vzájemném srovnání.* Brno: Masarykova univerzita 2006.

Krejčí 2006b: KREJČÍ P. Teorie idiomatiky a frazeologie v českých a bulharských jazykových příručkách z posledních dvaceti let. // *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI, svazek 2.* K vydání připravili Pavel Boček, Ladislav Hladký, Pavel Krejčí, Petr Stehlík a Václav Štěpánek. Red. Václav Štěpánek. Brno: Ústav slavistiky FF MU – Historický ústav AV ČR – Matice moravská 2006, 1007–1021.

Krejčí 2015a: KREJČÍ P. *Srbská frazeologie v českém a bulharském překladu. Kontrastivní analýza.* Brno: Masarykova univerzita 2015.

Krejčí 2015b: КРЕЙЧИ П. Топонимни компоненти в българската и сръбската фразеология. // *Паисиеви четения. Славистика, Пловдив, 29–31 октомври 2015.* Научни трудове, том 53, кн. 1, сб. V, 2015 – Филология. Състав. Жоржета Чолакова и кол. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“ 2015, 70–79.

Krejčí 2016a: KREJČÍ P. Česká, slovenská, chorvatská, srbská a bulharská frazeologie v polovině druhé dekády nového století (pokus o srovnávací rekapitulaci). // *Jihoslovanská frazeologie kontrastivně.* Pavel Krejčí a Elena Krejčová (eds.). Edice Spisy

Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, č. 453. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2016, 11–32.

Krejčí 2016b: KREJČÍ P. (rec.) Obyvatelská jména v současné češtině a bulharštině. // *Opera Slavica. Slavistické rozhledy*, 4/26 (2016), 71–78.

Krejčí 2017a: КРЕЙЧИ П. Български и чешки фразеологизми с топонимни компоненти от фразеосемантично поле „пространство, разстояние“. // *Българистични четения – Сегад 2017*. Международна научна конференция, Сегад, Унгария, 8–9 юни 2017 г. Szerkesztők: Balázs L. Gábor, Farkas Baráthi Mónika, Majoros Henrietta. Szeged: JATEPress, Szegedi Tudományegyetem 2017, 185–191.

Krejčí 2017b: KREJČÍ P. Toponymické komponenty s příznakem kritiky, posměchu, ironie v české, srbské a bulharské frazeologii. // *Славистика*, св. 1–2/XXI (2017), Београд, 169–175.

Krejčí 2018: КРЕЙЧИ П. Регионални и локални топоними у српској, хрватској, бугарској и чешкој фразеологији. // *Јужнословенски филолог*, св. 2/LXXIV (2018), Београд, 185–198.

Krejčí 2019: KREJČÍ P. Kocourkovská fikce v českém prostředí. // *SLAVOFRAZ 2019. Percepcia nadprirodzena vo frazeológii*. Red. Mária Dobříková. Bratislava 2019 (v tisku).

Krošláková 1997: KROŠLÁKOVÁ E. Frazeologické prirovnania so zoonymickým komponentom. // *Frazeologické štúdie II*. Ed. Peter Ďurčo. Bratislava: Esprima 1997, 103–112.

Krošláková 2003: KROŠLÁKOVÁ E. *Kapitoly z frazeológie a veľkomoravskej problematiky*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa 2003.

Krumova-Cvetkova – Perniška et al. 2013: КРУМОВА-ЦВЕТКОВА Л. – БЛАГОЕВА Д. – КОЛКОВСКА С. – ПЕРНИШКА Е. – БОЖИЛОВА М. *Българска лексикология и фразеология. Том 1: Българска лексикология*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ 2013.

Kržišnik 2013: KRŽIŠNIK E. Moderna frazeološka veda v slovenistiki. // *Frazeološka simfonija: Sodobni pogledi na frazeologijo*. Ur. Nataša Jakop in Mateja Jemec Tomazin. Ljubljana: Založba ZRC 2013, 15–26.

Kržišnik 2014: KRŽIŠNIK E. Zoonimi v slovenskih frazeoloških primerah. // *Životinje u frazeološkom ruhu*. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima održanog 21. i 22. III. 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: FF-press 2014, 1–20 [cit. 2018-11-25]. Dostupné z <<http://www.animalisticki-frazemi.eu/index.php/znanstveni-skupovi/znanstveni-skup-21-i-22-ozujka-2014/zbornik-radova>>.

Kržišnik 2018: KRŽIŠNIK E. Lastnoimenskost v slovenski frazeologiji. // *СЛАВОФРАЗ 2017. Имињата и фразеологијата*. Ур. Катерина Велјановска и Биљана Мирчевска-Бошева. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“ 2018, 25–36.

Kučera 1974: KUČERA K. S ženou na pouť do Kyjova. // *Naše řeč*, 3/27 (1974), 139–142 [cit. 2019-07-11]. Dostupné z <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5772>>.

Kučeševa 2008: КУЧЕШЕВА И. Л. Лексико-семантический анализ имен собственных в составе английских и русских фразеологических единиц: лингвокультурологический подход. // *Иностранные языки в школе*, № 5 (2008), 81–84.

Kučař 1963: KUČAŘ J. Základní rysy struktur pojmenování. // *Slovo a slovesnost*, 2/24 (1963), 105–114.

Лалчев 2000 viz **Lalčev 2000**.

Lalčev 2000: ЛАЛЧЕВ Д. За произхода и значението на фраземите *гори тилилейски* и *гола вода*. // *За думите и речниците. Лексикографски и лексиколошки четения '98*. Ред. Лилия Крумова-Цветкова и Христина Пантелеева. София: Издателство „Диос“ 2000, 378–383.

Lichtenberg 2001: LICHTENBERG J. *Die bulgarischen Phraseologismen. Auswahlbibliographie (mit einem Index zur Geschichte und Etymologie)*. Vergleichende Studien zu den Slavischen Sprachen und Literaturen. Band 8. Frankfurt/Main: Peter Lang Verlag 2001.

Linda Popović 2016: LINDA POPOVIĆ S. *Česká a srbská frazeologie. Srovnání, aspekty a struktura česko-srbského frazeologického slovníku*. Disertační práce. Vedoucí prof. PhDr. František Čermák, DrSc. Praha: FF UK 2016.

Ljubičić 1994: LJUBIČIĆ M. O hrvatskim zoonimima: konotativno značenje i frazeologija. // *Filologija*, 22–23 (1994), 245–252.

Lotko 2000: LOTKO E. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2000.

Lukić 2006: LUKIĆ Z. *Bosanska sehara. Poslovice, izreke i fraze u BiH*. Sarajevo: Šahinpašić 2006.

Lutterer – Kropáček – Huňáček 1976: LUTTERER I. – KROPÁČEK L. – HUŇÁČEK V. *Původ zeměpisných jmen. Etymologický slovník 1000 vlastních jmen zemí, měst a přírodních objektů z celého světa*. Praha: Mladá fronta 1976.

Lutterer – Šrámek 2004: LUTTERER I. – ŠRÁMEK R. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. 2. vyd. Havlíčkův Brod: Tobiáš 2004.

Magalová 2008: MAGALOVÁ G. *Frazeológia (nielen) pre žurnalistov*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa 2008.

Magalová 2016: MAGALOVÁ G. *Frazeológia pre pedagogickú prax*. Trnava: Trnavská univerzita 2016.

Mahmutović 2012: MAHMUTOVIĆ A. *Kao frazeološki rječnik. Rječnik frazema s poredbenom česticom „kao“*. Sarajevo – Zagreb: Dobra knjiga – Synopsis 2012.

Machač 1967: MACHAČ J. K lexikologické problematice slovních spojení. // *Slovo a slovesnost*, 2/28 (1967), 137–149.

Majdič 1970: MAJDIČ V. Frazeologija. // *Naši razgledi*, 5 (1970), 138–139.

Manolova 1999: МАНОЛОВА Л. *Речник на лингвистичните термини в българския език*. София: Наука и изкуство 1999.

Maresić – Menac-Mihalić 2008: MARESIĆ J. – MENAC-MIHALIĆ M. *Frazeologija križevačko-podravskih kajkavskih govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2008.

MARI 1993: МУРГОСКИ З. *Македонско-англиски речник на идиоми*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“ 1993.

Mašín 1916: MAŠÍN J. *Slovník českých vazeb a rčení. S doklady z novějších spisovatelů, z přísloví a z mluvy lidové*. Praha: vlastním nákladem 1916.

Mašín 1924: MAŠÍN J. *Slovník českých vazeb a rčení. S doklady ze spisovatelů novějších i starších a z řeči lidové.* Vydání druhé, opravené a rozmnožené. Praha: Jan Svátek 1924.

Matešić 1979: MATEŠIĆ J. O funkciji frazema (na primjeru hrvatskog jezika). // *Studia Slavica Hungarica*, 1–4/XXV (1979), 247–253.

Matešić 1992/93: MATEŠIĆ J. Frazemi s komponentom vlastitog imena u hrvatskom jeziku. // *Filologija*, 20–21 (1992–1993), 293–297.

Matković 2004: MATKOVIĆ D. *Rječnik frazema i poslovice govora Vrboske na otoku Hvaru.* Jelsa: Ogranak Matice hrvatske 2004.

MČ2 1986: *Mluvnice češtiny (2) Tvarosloví.* Red. svazku Miroslav Komárek, Jan Kořenský, Jan Petr, Jarmila Veselková. Praha: Academia 1986.

Meco 2008: MECO Z. Značaj sevdalinke za frazeologiju bosanskog jezika. // *Godišnjak ANU BiH*, knj. XXXVII – *Centar za balkanološka ispitivanja*, knj. 35 (2008). Sarajevo 2008, 245–254 [cit. 2017-03-15]. Dostupné z <https://www.academia.edu/16559671/Značaj_sevdalinke_za_frazeologiju_bosanskog_jezika>.

Мелерович – Мокијенко 2008 viz Melerovič – Mokienko 2008.

Melerovič – Mokienko 2008: МЕЛЕРОВИЧ А. М. – МОКИЕНКО В. М. *Семантическая структура фразеологических единиц современного русского языка.* Кострома: Федеральное агентство образования, Костромский государственный университет имени Н. А. Некрасова 2008.

Melvinger 1989: MELVINGER J. *Leksikologija.* Osijek: Pedagoški fakultet 1989.

Menac 1970: MENAC A. O strukturi frazeologizma. // *Jezik*, 1/18 (1970), 1–4.

Menac 2007: MENAC A. *Hrvatska frazeologija.* Zagreb: Knjigra 2007.

Menac – Menac-Mihalić 2014: MENAC A. – MENAC-MIHALIĆ M. *Frazemi i poslovice u dalmatinsko-venecijanskom govoru Splita u 20. stoljeću.* Zagreb: Knjigra 2014.

Menac-Mihalić 2003/04: MENAC-MIHALIĆ M. Hrvatski dijalektni frazemi s antroponimom kao sastavnicom. // *Folia Onomastica Croatica*, 12–13 (2003–2004), 361–385.

Menac-Mihalić 2005: MENAC-MIHALIĆ M. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Školska knjiga 2005.

Menac-Mihalić 2010: MENAC-MIHALIĆ M. O hrvatskim dijalektnim frazemima s toponimom kao sastavnicom. // *Folia Onomastica Croatica*, 19 (2010), 203–222.

Menac-Mihalić – Menac 2011: MENAC-MIHALIĆ M. – MENAC A. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2011.

Michajlova 2008: МИХАЙЛОВА Д. Статус и функция на българските фразеологизми с ономастичен компонент. // *Изследвания по фразеология, лексикология и лексикография. В памет на проф. дфн Кети Анкова-Ничева*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ 2008, 132–138.

Miko 1978/79: MIKO F. Frazeológia a kultúra reči. // *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 25 (1978–1979), 198–201.

Miko 1989b viz **Miko a kol. 1989**.

Miko a kol. 1989: MIKO F. – HABOVŠTIAKOVÁ K. – KABABÍKOVÁ J. – KROŠLÁKOVÁ E. – ZELINKOVÁ K. *Frazeológia v škole*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989.

Milev – Nikolov – Bratkov 2000: МИЛЕВ А. – НИКОЛОВ Б. – БРАТКОВ Й. *Речник на чуждите думи в българския език*. Пето издание, допълнено и основно преработено от Е. Пернишка. София: Наука и изкуство 2000.

Miloradović 2017: MILORADOVIĆ Ž. Kovin. // *YU mitologija* [cit. 2017-03-19]. Dostupné z <<http://www.leksikon-yu-mitologije.net/kovin/>>.

Mlacek 1972: MLACEK J. *Zo syntaxe frazeologických jednotiek*. Acta Facultatis philosophicae Universitatis Šafarikanae. Spoločenskovedný zošit 9. Bratislava: SPN 1972.

Mlacek 1981: MLACEK J. Ustálené spojenia s vlastným menom. // *Kultúra slova*, 8/XV (1981), 264–270.

Mlacek 1984: MLACEK J. *Slovenská frazeológia*. Druhé, doplnené vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984.

Mlacek 2001: MLACEK J. *Tvary a tváre frazém v slovenčine*. Edícia Studia Academica Slovaca. Bratislava: Stimul 2001.

Mlacek 2007: MLACEK J. *Štúdie a state o frazeológii*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta 2007.

Mlacek – Baláková – Kováčová 2009: MLACEK J. – BALÁKOVÁ D. – KOVÁČOVÁ V. *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta 2009.

Mokienko 1980: МОКИЕНКО В. М. *Славянская фразеология*. Москва: Высшая школа 1980.

Mörtl 2015: MÖRTL R. *Bosanski frazeološki rječnik pod lupom. Eine Studie zur Funktionalität des Bosnischen Phraseologischen Wörterbuches unter Berücksichtigung der mittelsüdslawischen Phraseologieforschung*. Masterarbeit. Begutachterin Univ.-Prof. Mag. Dr. Ursula Doleschal. Klagenfurt: Universität Klagenfurt, Fakultät für Kulturwissenschaften, Institut für Slawistik 2015.

Mrhačová 1999: MRHAČOVÁ E. *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice. Tematický frazeologický slovník I*. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity, číslo 124. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Katedra slavistiky 1999.

Mrhačová 2000: MRHAČOVÁ E. *Názvy částí lidského těla v české frazeologii a idiomatice. Tematický frazeologický slovník II*. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity, číslo 135. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Katedra slavistiky 2000.

Mrhačová 2003: MRHAČOVÁ E. *Česká a polská přísloví na bázi zooapelativ. // Parémie národů slovanských*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané u příležitosti 150. výročí úmrtí F. L. Čelakovského a vydání jeho „Mudrosloví“. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Katedra slavistiky 2003, 107–115.

Mrhačová 2006: MRHAČOVÁ E. *Příroda v české frazeologii a idiomatice (Země – Vesmír – Život – Smrt – Barvy – Prostor – Čas)*. *Tematický frazeologický slovník III*. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity, číslo 164. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Katedra slavistiky 2006.

Мршевић-Радовић 1987 viz Mršević-Radović 1987.

Mršević-Radović 1987: МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ Д. *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета 1987.

Mršević-Radović 2008: МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ Д. *Фразеологија и национална култура*. Библиотека Књижевност и језик, књига 26. Београд: Чигоја штампа 2008.

MSFR 2007: ОТАШЕВИЋ Ђ. *Мали српски фразеолошки речник*. Београд: Алма 2007.

Murjasov 2013: МУРЯСОВ Р. З. Топоними в системе языка. // *Вестник Башкирского университета*, 3/XVIII (2013), Уфа, 753–762 [cit. 2018-12-01]. Dostupné z <<https://cyberleninka.ru/article/v/toponimy-v-sisteme-yazyka>>.

Murjasov 2015: МУРЯСОВ Р. З. Мифоними в системе языка. // *Вестник Башкирского университета*, 3/XX (2015), Уфа, 952–956 [cit. 2018-11-30]. Dostupné z <<http://bulletin-bsu.com/en/archive/2015/3/34/>>.

Mušović 2016: MUŠOVIĆ A. *Sandžački frazeološki rječnik*. Novi Pazar: Narodna biblioteka „Dositej Obradović“ 2016.

Nedkova 2003: НЕДКОВА Е. *Фразеологично богатство в творчеството на Алеко Константинов (с приложение Речник на фразеологизмите в творчеството на Алеко Константинов и техните съответствия на сръбски и руски език)*. Русе: Лени Ан 2003.

Nedkova 2006: НЕДКОВА Е. Експресивно назоваване на човешки качества посредством фразеологизми с компоненти зооними в българския език. // *Арnaudов сборник. Доклади и съобщения*, т. 4, състав. Р. Русев и др. Русе: Лени Ан 2006, 328–336.

Nedkova 2009: НЕДКОВА Е. Жаргонните фразеологизми като специфичен поглед на света. // *Проглас*, № 2 (2009), 122–134 [cit. 2017-05-21]. Dostupné z <http://georgesg.info/belb/spisaniya/proglas/2009.2/nedkova_emilija.html>.

Nedkova 2009a: НЕДКОВА Е. *Помагало по фразеология на българския език*. Русе: Лени Ан 2009.

Nedkova 2011: НЕДКОВА Е. *Фразеологизмите като знаци в езика на културата: върху материал от български, сръбски и руски език*. Русе: Лени Ан 2011.

Ničeva 1982: НИЧЕВА К. *Българска фразеология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ 1982.

Ничева 1987 viz Ničeva 1987.

Ničeva 1987: НИЧЕВА К. *Българска фразеология*. София: Наука и изкуство 1987.

Nikolić 1975: НИКОЛИЋ Б. Основни типови фразеолошких обрта у савременом српскохрватском књижевном језику. // *Наш језик*, 1-2/XXI (1975), 7-13.

Nikodinovska 2018: НИКОДИНОВСКА Р. Топонимите во македонските и во италијанските фраземи: сличности и разлики. // *СЛАВОФРАЗ 2017. Имињата и фразеологијата*. Ур. Катерина Велјановска и Биљана Мирчевска-Бошева. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“ 2018, 221-232.

Novokmet 2018: НОВОКМЕТ С. Називи животиња у настави лексикологије српског језика. // *Књижевност и језик*, 1-2/LXV (2018), 107-120.

Ološtiak – Ivanová 2013: OLOŠTIÁK M. – IVANOVÁ M. *Kapitoly z lexikológie (lexikálna syntagmatika a viacсловné pomenovania)*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2013.

Ondrus 1972: ONDRUS P. *Slovenská lexikológia II*. Bratislava: SPN 1972.

Opašić 2014: OPAŠIĆ M. Mogućnosti deonimizacije i apelativizacije biblijskih onima u hrvatskome jeziku. // *Riječki filološki dani 9*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci 2014, 501-510.

Osnutak: *Osnutak i izgradnja Bolnice* [cit. 2017-03-20]. Dostupné z <http://bolnica-vrapce.hr/web/?page_id=128>.

Panoska 1974: ПАНОСКА Р. *Современ македонски јазик. Дел I*. Скопје: Универзитет „Кирил и Методиј“ 1974.

Papcunová 2015: PĀPCUNOVÁ E. *Užití slovinských a českých exonym pro evropská toponyma*. Diplomová práce. Školitel Mgr. Pavel Krejčí, Ph.D. Brno: FF MU 2015.

Parizoska 2018: PARIZOSKA J. Poredbeni frazemi s vlastitim imenima u hrvatskome – korpusni pristup. // *Славистички студии*, 1/18 (2018), 139-151.

Pavlica 1960: PAVLICA J. *Frazeološki slovar v petih jezikih: rječnik slovenačkih, hrvatskosrpskih, latinskih, njemačkih, francuskih i engleskih fraza*. Ljubljana: Jezik in slovstvo 1960.

Peev 1968: ПЕЕВ К. Белешки за лексиката и фразеологијата од Струмичко. // *Македонски јазик*, XIX (1968), 201-227.

Peev 1972: ПЕЕВ К. Фразеолошките изрази во македонскиот јазик. // *Македонски јазик*, XXIII (1972), 225-236.

Pejanović 2010: ПЕЈАНОВИЋ А. *Фразеологија Горског вијенца: фразеолошки жанрови, културни концепти, руски преводи*. Подгорица: Црногорска академија наука и умјетности 2010.

Pelikán a kol. 2004: PELIKÁN J. – HAVLÍKOVÁ L. – CHROBÁK T. – RYCHLÍK J. – TEJCHMAN M. – VOJTĚCHOVSKÝ O. *Dějiny Srbska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2004.

Petrova 2016: ПЕТРОВА С. *Фразеологичните единици в медијната реч: лингвистичен прочит на спортната журналистика*. Софија: ИК „Феномен“ 2016.

Petrović 1989: ПЕТРОВИЋ В. *Новинска фразеологија*. Нови Сад: Књижевна заједница 1989.

Pintarić 1997: PINTARIĆ N. Pragmatične osobine vlastitih imena u hrvatskom i poljskom jeziku. // *Croatica*, 45–46/XXVII (1997), 157–176.

Pintarić 2002: PINTARIĆ N. *Pragmeti u komunikaciji*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta 2002.

Piper – Klajn 2013: ПИПЕР П. – КЛАЈН И. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска 2013.

Pleskalová 2014: PLESKALOVÁ J. *Vlastní jména osobní v češtině*. Brno: Masarykova univerzita 2014.

Pleskalová 2017a: PLESKALOVÁ J. Abionymum. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2018-08-26]. Dostupné z <<https://www.czechency.org/slovník/ABIONYMUM>>.

Pleskalová 2017b: PLESKALOVÁ J. Fytonymum. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2018-09-02]. Dostupné z <<https://www.czechency.org/slovník/FYTONYMUM>>.

Pleskalová 2017c: PLESKALOVÁ J. Vlastní jména – třídění. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2018-09-02]. Dostupné z <[https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNA – TŘÍDĚNÍ](https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNA_TŘÍDĚNÍ)>.

Pleskalová 2017d: PLESKALOVÁ J. Etnonymum. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2018-09-22]. Dostupné z <<https://www.czechency.org/slovník/ETNONYMUM>>.

Pleskalová 2017e: PLESKALOVÁ J. Toponymum. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2018-10-13]. Dostupné z <<https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM>>.

Pleskalová 2017f: PLESKALOVÁ J. Onymie. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2019-01-13]. Dostupné z <<https://www.czechency.org/slovník/ONYMIE>>.

Podol'skaja 1988: ПОДОЛЬСКАЯ Н. В. *Словарь русской ономастической терминологии*. Москва: Наука 1988.

Popov 1983: ПОПОВ К. *Езикът на Петко Славейков: лексика и фразеология*. Библиотека „Родна реч омайна“, кн. 19. София: Държавно издателство „Народна просвета“ 1983.

Popović – Stevanović 2006: POPOVIĆ S. – STEVANOVIĆ M. Srovnání českých a srbských zooapelativních frazémů. // *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI, svazek 2*. K vydání připravili Pavel Boček, Ladislav Hladký, Pavel Krejčí, Petr Stehlík a Václav Štěpánek. Red. Václav Štěpánek. Brno: Ústav slavistiky FF MU – Historický ústav AV ČR – Matice moravská 2006, 1049–1070.

Porotnikov 1972: ПОРОТНИКОВ П. Т. Из уральской зоонимии. // *Восточнославянская ономастика*. Ред. Александра В. Суперанская. Москва: Наука 1972, 210–230.

Profous – Svoboda – Šmilauer 1947–1960: PROFOUS A. – SVOBODA J. – ŠMILAUER V. *Místní jména v Čechách. Díl I–V*. Praha: Academia 1947–1960. Dostupné z <<http://www.ujc.cas.cz/elektronicke-slovníky-a-zdroje/Mistni-jmena-v-cechach.html>>.

PSJČ: *Příruční slovník jazyka českého (1935 – 1957)*. Red. O. Hujer, E. Smetánka, M. Weingart, B. Havránek, V. Šmilauer, A. Získal [cit. 2019-06-28]. Dostupné z <<https://bara.ujc.cas.cz/psjc/>>.

Radeva 2017: РАДЕВА В. *Българска лексикология и лексикография*. София: Издателство „Изток – Запад“ 2017.

Raguž 1979: RAGUŽ D. Vlastita imena u frazeologiji. // *Onomastica Jugoslavica*, VIII (1979), 17–22.

Rejlek 1932: REJLEK J. Pad'ousy. // *Naše řeč*, 3/16 (1932), 93 [cit. 2016-10-05]. Dostupné z <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2585>>.

RHAF 2017: VIDOVIĆ BOLT I. – BARČOT B. – FINK ARSOVSKI Ž. – KOVAČEVIĆ B. – PINTARIĆ N. – VASUNG A. *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema*. Zagreb: Školska knjiga 2017.

RHSFR 1979: KORAĆ T. – MENAC A. – POPOVIĆ M. – SKLJAROV M. – VENTURIN R. – VOLOS R. *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik. Knj. A–H*. Zagreb: Školska knjiga 1979.

RHSFR 1980: KORAĆ T. – MENAC A. – POPOVIĆ M. – SKLJAROV M. – VENTURIN R. – VOLOS R. *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik. Knj. O–Я*. Zagreb: Školska knjiga 1980.

Ripka 2003: RIPKA I. Propriá v nárečovej frazeológii. // *Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia Bratislava 6.–7. septembra 2002. Zostavili Pavol Žigo a Milan Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Komenského – Veda, vydavateľstvo SAV 2003, 239–243.

Rosa 2006: ROSA V. J. *Thesaurus linguae Bohemicae*. Praha: Knihovna Národního muzea 2006–2019 [1689] [cit. 2019-06-28]. Dostupné z <https://bara.ujc.cas.cz/slovniky/rosa/rosa_uvod.html>.

Rychlík 2000: RYCHLÍK J. *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2000.

SČFI-OS: *Slovník české frazeologie a idiomatiky 5. Onomaziologický slovník*. Hl. red. František Čermák. Praha: Leda 2016.

Sendek 2007: SENDEK R. *Studia z frazeologii bułgarskiej i macedońskej*. Kraków: Wydawnictwo Scriptum 2007.

Sesar – Grčević 2014: SESAR D. – GRČEVIĆ M. *Papci i drugi meronimi životinjskih udova u frazemima hrvatskoga i pojedinih slavenskih jezika*. // *Životinje u frazeološkom ruhu*. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Animalistički frazemi u slavenskim jezicima održanog 21. i 22. III. 2014. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: FF-press 2014, 1–22 [cit. 2018-11-25]. Dostupné z

<<http://www.animalisticki-frazemi.eu/index.php/znanstveni-skupovi/znanstveni-skup-21-i-22-ozujka-2014/zbornik-radova>>.

Simeon 1969: SIMEON R. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I. A–O; II. P–Ž*. Zagreb: Matica hrvatska 1969.

Simić 2015: SIMIĆ S. Kasno. // *Danas*, 21. oktobar 2015. [cit. 2017-03-21]. Dostupné z <http://www.danas.rs/danasrs/kultura/kasno_.11.html?news_id=309959>.

Simonović 1959: СИМОНОВИЋ Д. *Ботанички речник научних и народних имена биљака са именима на руском, енглеском, немачком и француском језику*. Београд: Научно дело 1959.

Skladana 1993: SKLADANÁ J. *Frazeologický fond slovenčiny v predpisovnom období*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1993.

Skladana 1994: SKLADANÁ J. Konotačný príznak vo frazémach s vlastnými menami z diachrónneho aspektu. // *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien*. 11. slovenská onomastická konferencia, Nitra 19.–20. mája 1994. Ed. Ema Krošláková. Bratislava – Nitra: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická 1994, 61–64.

Slavejkov 1889: СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Български притчи или пословици и характерни думи, част 1*. Пловдив: Единство 1889.

Slavejkov 1897: СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Български притчи или пословици и характерни думи, част 2*. София: Иван П. Даскалов и сие 1897.

Slavejkov 1954/1972: СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Български притчи или пословици и характерни думи*. Под ред. на Михаил Арнаудов. София: Български писател 1954, 1972.

Slavejkov 1982: СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Съчинения – пълно събрание, том 6: Български притчи или пословици и характерни думи*. Под ред. на Цветана Унджиева и др. Състав. Цветана Македонска. София: Издателство на БАН 1982.

Slavejkov 1998: СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Български пословици*. Подб. Игор Шметов. София: Фама 1998.

Slavejkov 2003: СЛАВЕЙКОВ П. Р. *Български притчи или пословици и характерни думи*. Под ред. на Михаил Арнаудов. Състав. Иван Гранитски. София: Захарий Стоянов 2003.

SlovTopTerm 2013: *Slovník toponymické terminologie pro standardizaci geografických jmen*. Verze 1.02. Praha: Návoslovná komise ČÚZK 2013.

Smiešková 1989: SMIEŠKOVÁ E. *Malý frazeologický slovník*. Piate vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989.

Smith 1923: SMITH L. P. *English Idioms*. Oxford: Clarendon Press 1923.

Spagińska-Pruszk 2005: SPAGIŃSKA-PRUSZAK A. *Intelekt we frazeologii polskiej, rosyjskiej i chorwackiej. Z problematyki językowego obrazu świata*. Drugie poprawione wydanie. Łask: Oficyna Wydawnicza LEKSEM 2005.

Stamatoski 1965: СТАМАТОСКИ Т. Белешки за фразеологијата на нашиот јазик. // *Литературен зборник*, 6/XII (1965), 18–20.

Stamatoski 1969: СТАМАТОСКИ Т. Прашања на фразеологијата за нашиот јазик. // *Литературен зборник*, 3/XVI (1969), 1–7.

Stanojčić 2010: СТАНОЈЧИЋ Ж. *Граматика српског књижевног језика*. Београд: Креативни центар 2010.

Stojčev 1997: СТОЈЧЕВ С. Лексикални идиоми? // *Общност и многообразие на славянските езици*. Сборник в чест на проф. Иван Леков. София: Академично славистично дружество 1997, 259–264.

Stojimirović 2016: STOJIMIROVIĆ O. Zašto se kaže: Kasno Janko na Kosovo stiže. // *Ekspres*, 16. juli 2016. [cit. 2017-03-21]. Dostupné z <<https://www.ekspres.net/drustvo/zasto-se-kaze-kasno-janko-na-kosovo-stize>>.

Stojkov – Andrejčin – Popov 1952: СТОЙКОВ С. – АНДРЕЙЧИН Л. – ПОПОВ К. *Български език за X и XI клас на средните общообразователни училища*. София: Народна просвета 1952.

Suhadolnik 1960/61: SUHADOLNIK S. (rec.) Josip Pavlica: *Frazeološki slovar v petih jezikih*. // *Jezik in slovstvo*, 6/6 (1960–1961), 200–205.

Superanskaja 1973: СУПЕРАНСКАЯ А. В. *Общая теория имени собственного*. Москва: Наука 1973.

Svítková 2013: SVÍTKOVÁ M. Teoretické východiská a smerovanie záhrebskej frazeologickej školy. // *Philologica. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, LXXI (2013). Bratislava 2013, 197–203.

Svítková 2015: SVÍTKOVÁ M. *Hudobné nástroje ako komponenty slovenských a chorvátskych frazém*. Dizertačná práca. Školiteľka doc. PhDr. Mária Dobříková, CSc. Bratislava: FF UK 2015.

Svoboda et al. 1973: SVOBODA J. – ŠMILAUER V. – OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ L. – OLIVA K. – WITKOWSKI T. *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*. Zpravodaj místopisné komise ČSAV, č. 14. Praha: Místopisná komise ČSAV 1973.

Szerszunowicz 2008: SZERSZUNOWICZ J. Decoding Phraseological Units as a Socio-linguistic Problem (on the Example of Onomastic Idioms). // *Nation and Language Modern Aspects of Socio-linguistic Development, Third Conference*. Kaunas: Kauno technologijos universiteto, Panevėžys Institute Centre of Languages 2008, 118–121.

Szerszunowicz 2011: SZERSZUNOWICZ J. *Obraz człowieka w polskich, angielskich i włoskich leksykalnych i frazeologicznych jednostkach faunicznych*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku 2011.

Šalković 2016: ŠALKOVIĆ H. *Kombinacija d. o. o.* Beograd: Tea Books 2016 [cit. 2018-03-31]. Dostupné z

<https://books.google.cz/books?id=kJNmDAAAQBAJ&pg=PT84&lpg=PT84&dq=oti%20je+na+Mirogoj&source=bl&ots=lhBQg9qUyV&sig=AclU_Guig3UQ16MhU4TAI7Sy2nw&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwih0_aq2pbaAhVRaVAKHSu_AD8Q6AEIPzAH#v=onepage&q=oti%20je%20na%20Mirogoj&f=false>.

Šćepanović 1997: ШЋЕПАНОВИЋ М. Ономастичке категорије и српска ономастичка терминологија. // *Књижевност и језик*, 2–3/XLV (1997), 65–69.

Šćepanović 2002: ШЋЕПАНОВИЋ М. Зооним као ономастички термин. // *Српски језик*, 1–2/VII (2002), 321–326.

Šehić 2014: ŠEHIĆ M. (rec.) Zrinka Ćoralić i Senija Midžić: *Bosanski frazeološki rječnik* (Pedagoški fakultet, Bihać, 2012). // *Lingvazin. Magazin za jezik i književnost*, 1/II (juli 2014), 36 [cit. 2019-08-26]. Dostupné z <https://www.academia.edu/11308399/Prikaz-Bosanski_frazeološki_rječnik>.

Šiljak-Jesenković 2003: ŠILJAK-JESENKOVIĆ A. *Nad turskim i bosanskim frazionom. Semantički, sintaktički, lingvostilistički i sociolingvistički aspekt.* Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu 2003.

Šimunović 2009: ŠIMUNOVIĆ P. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga 2009.

Šklifov 2016: ШКЛИФОВ Б. *Фразеологичен речник на говора на село Черешница, Костурско.* Софија: Издателство „Изток – Запад“ 2016.

Šrámek 1979: ŠRÁMEK R. XIII. mezinárodní onomastický kongres v Krakově. // *Slovo a slovesnost*, 2/40 (1979), 174–176 [cit. 2019-01-20]. Dostupné z <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2615>>.

Šrámek 1981: ŠRÁMEK R. Das onymische und das appellativische Objekt. // *Proceedings of the 13th International Congress of Onomastic Sciences*, Vol. II. Edit. Kazimierz Rymut. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Państwowe Wydawnictwo Nauk 1981, 503–511.

Šrámek 1994: ŠRÁMEK R. Paradigma onomastiky. // *Jazykovědné aktuality*, 1–2/31 (1994), 5–20.

Šrámek 1999: ŠRÁMEK R. *Úvod do obecné onomastiky.* Brno: Masarykova univerzita 1999.

Šrámek 2003: ŠRÁMEK R. Propria ve frazémeh a příslovích. // *Parémie národů slovanských.* Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Ostravě ve dnech 20.–21. 11. 2002 u příležitosti 150. výročí úmrtí F. L. Čelakovského a vydání jeho „Mudrosloví“. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta 2003, 61–66.

Šrámek 2017: ŠRÁMEK R. Propriální sféra jazyka. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.* Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2018-08-26]. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/PROPRIÁLNÍ_SFÉRA_JAZYKA>.

Štícha 2017: ŠTÍCHA F. Názvy obyvatelské. // *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny.* Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.). Brno: Masarykova univerzita 2017 [cit. 2018-09-22]. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/NÁZVY_OBYVATELSKÉ>.

Štrbac 2018: ШТРБАЦ Г. *Фразеологија о човеку и човек у фразеологији.* Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду 2018.

Tanović 2000: TANOVIĆ I. *Frazeologija bosanskoga jezika*. Sarajevo: Dom štampe Zenica 2000.

Tisková zpráva: *Regionální muzeum v Českém Krumlově. Tisková zpráva k výstavě: „Od Šumavy k Tatrám“ – Historické lidové kroje Československa, 4. 6. – 2. 10. 2016*. Český Krumlov, 23. 5. 2016 [cit. 2016-07-31]. Dostupné z <<http://www.muzeumck.cz/wp-content/uploads/2014/07/TZ-Od-Šumavy-k-Tatrám-1.pdf>>.

Todorova 2015: ТОДОРОВА М. *Типология и свойства на устойчиви словосъчетания в българския език. Глаголни фразеологизми*. Дисертация за присъждане на образователната и научната степен „доктор“. Научен ръководител проф. д-р Светла Коева. София: БАН – Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, секция по компютърна лингвистика 2015.

Tokarev 1991: ТОКАРЕВ С. А. *Мифы народов мира. Том 1*. Москва: Советская Энциклопедия 1991 [cit. 2018-11-29]. Dostupné z <<http://bwbooks.net/index.php?id1=4&category=obrazovanie&author=tokarev-sa&book=1991>>.

Toporišič 1973/74: TOPORIŠIČ J. K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije. // *Jezik in slovstvo*, 8/19 (1973–1974), 295–305.

Trup 1994: TRUP L. *Slovenské frazémy v piatich jazykoch: čeština, angličtina, nemčina, francúzština, španielčina*. Bratislava: IRIS 1994.

Tvrđý 1931: TVRDÝ P. *Slovenský frazeologický slovník*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha 1931.

Utěšený 1969: UTĚŠENÝ S. Od Šumavy k Tatrám. // *Naše řeč*, 4/52 (1969), 213–217 [cit. 2016-07-31]. Dostupné z <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=5451>>.

Vajs – Zečević 1994: VAJS N. – ZEČEVIĆ V. Frazeologija u rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. // *Filologija*, 22–23 (1994), 175–183.

Vasung 2009: VASUNG A. Frazemi sa sastavnicama pas i mačka u hrvatskom i bugarskom jeziku (semantička analiza). // *Филологические заметки = Philological Studies*, № 2/7 (2009), Пермь, 1–10 [cit. 2018-11-26]. Dostupné z <http://philologicalstudies.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=46&Itemid=93>.

Vasung 2012: VASUNG A. O bugarskim i hrvatskim frazemima s toponimskom komponentom (države i gradovi). // *Fiatal Szlavisták Budapesti Nemzetközi Konferenciája I. Főszerkesztő Aleksander Urkom*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szlav és Balti Filológiai Intézet 2012, 60–62.

Välčanova 2001: ВЪЛЧАНОВА М. За топонимите в славянската фразеология. // *K aktuálnym otázkam frazeológie*. Materiály z konferencie Intersemiotický aspekt frazeológie konanej v Nitre dňa 7.–8. decembra 1999. Zostavili Ema Krošláková a Ľubomír Kralčák. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2001, 80–87.

Vätov 1998: ВЪТОВ В. *Лексикология на българския език. Лексемика, ономастика, фразеология, лексикография*. Велико Търново: Абагар 1998.

Vätov 2002: ВЪТОВ В. *Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход*. Велико Търново: Издателство „Слово“ 2002.

Veljanovska 2006: ВЕЛЈАНОВСКА К. *Фразеолошките изрази во македонскиот јазик: со осврт на соматската фразеологија*. Куманово: Македонска ризница 2006.

Velkovska 2002: ВЕЛКОВСКА С. *Белешки за македонска фразеологија*. Јазикот наш днешен, кн. 8. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ 2002.

Velkovska 2008: ВЕЛКОВСКА С. *Македонска фразеологија со мал фразеолошки речник*. Скопје: Снежана Велковска 2008.

Vidoeski et al. 1983: ВИДОЕСКИ Б. и др. *Основен систем и терминологија на словенската ономастика*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите 1983.

Vidović Bolt 2008: VIDOVIĆ BOLT I. (rec.) Hrvatski frazeološki rječnik. // *Hrvatski plus*, 19.03.2008, [cit. 2017-02-14]. Dostupné z <<http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1866&naslov=hrvatski-frazeoloski-rjecnik>>.

Vidović Bolt 2011: VIDOVIĆ BOLT I. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada 2011.

Vidović Bolt – Szerszunowicz 2008: VIDOVIĆ BOLT I. – SZERSZUNOWICZ J. On the Croatian Toponymic Phraseological Units and their Polish Equivalents. // *Edukacja dla przyszłości, tom V*. Redakcja naukowa Jan Franciszek Nosowicz, Jolanta Gorbacz-Pazera. Białystok: Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku 2008, 135–146.

Vitanova 2013: ВИТАНОВА М. Город и село во фразеологии и диалектах болгарского языка. // *Славянский мир в третьем тысячелетии. К 1150-летию славянской письменности. Книга II*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2013, 194–217.

Vrbinc – Vrbinc 2014: VRBINC A. – VRBINC M. Phraseological Units with Onomastic Components: The Case of English and Slovene. // *Revista de Lingüística Teórica y Aplicada*, 1/52 (2014), Concepción (Chile), 133–153.

Vulović 2015: ВУЛОВИЋ Н. *Српска фразеологија и религија. Лингвокултуролошка истраживања*. Београд: Институт за српски језик САНУ 2015.

Weinberger 2009: WEINBERGER H. *Gemeinsamkeiten und Unterschiede in der kroatischen und serbischen Phraseologie. Ein Phrasemvergleich anhand der kroatischen und serbischen phraseologischen Wörterbücher. // Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen. Lexik – Wortbildung – Phraseologie*. In der Reihe Slawische Sprachkorrelationen, Band 2. Branko Tošović (Hg.). Berlin – Münster – Wien – Zürich – London: LIT Verlag 2009, 283–295.

Zaorálek 2009: ZAORÁLEK J. *Lidová rčení*. 5. vyd. Praha: Nakladatelství Levné knihy 2009.

Zátуреcký 1896: ZÁTURECKÝ A. P. *Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1896.

Zátуреcký 1965: ZÁTURECKÝ A. P. *Slovenské příslovía, porekadlá a úslovía*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1965.

Zátуреcký 1975: ZÁTURECKÝ A. P. *Slovenské příslovía, porekadlá a úslovía*. Bratislava: Tatran 1975.

Zátуреcký 1996: ZÁTURECKÝ A. P. *Slovenské příslovía a porekadlá 1–2*. Jozef Mlacek a Zuzana Profantová (eds.). Bratislava: Nestor 1996.

Zátуреcký 2005/2018: ZÁTURECKÝ A. P. *Slovenské příslovía, porekadlá, úslovía a hádanky*. Bratislava: Tatran 2005, 2018.

Zlatković 1988: ЗЛАТКОВИЋ Д. *Пословице и поређења у пиротском говору*. Српски дијалектолошки зборник, бр. 34. Расправе и грађа. Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ 1988.

Zlatković 1989: ЗЛАТКОВИЋ Д. *Фразеологија страха и наде у пиротском говору*. Српски дијалектолошки зборник, бр. 35. Расправе и грађа. Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ 1989.

Zlatković 1990: ЗЛАТКОВИЋ Д. *Фразеологија омаловажавања у пиротском говору*. Српски дијалектолошки зборник, бр. 36. Расправе и грађа. Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ 1990.

Zlatý fond SME: *Zlatý fond SME* [cit. 2019-06-28]. Dostupné z <<https://zlatyfond.sme.sk>>.

Žilová 2003: ŽILOVÁ R. *Vlastné meno ako komponent frazeologizmov. // Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia Bratislava 6.-7. septembra 2002. Zostavili Pavol Žigo a Milan Majtán. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Komenského – Veda, vydavateľstvo SAV 2003, 251–258.

Další internetové zdroje

<https://bg.wikipedia.org/wiki/Бойчовци>

<https://bg.wikipedia.org/wiki/Карлуково>

<https://bg.wikipedia.org/wiki/Чирпан>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Evencký_autonomní_okruh

https://cs.wikipedia.org/wiki/Pochod_Praha-Prčice

https://de.wikipedia.org/wiki/Local_administrative_unit

https://hr.wikipedia.org/wiki/Branko_Ćopić

<https://praha-prcice.cz/historie>

<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:arf>

<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:ipm>

<https://www.csfd.cz/film/158496-kocourkov/prehled/>

<https://www.csfd.cz/film/1586-u-nas-v-kocourkove/prehled/>

<https://www.csfd.cz/film/179785-kocurkovo/prehled/>

<https://www.databazeknih.cz/knihy/cesky-kocourkov-43843>

<https://www.databazeknih.cz/knihy/kocourkov-76883>

<https://www.databazeknih.cz/knihy/kronika-mesta-kocourkova-40981?c=all>

<https://www.gorila.sk/detail/87698/Kocurkovo-a-jeho-pribeh-Milan-Stano-SK>

<https://www.karaokearty.cz/texty-pisni/mladek-ivan/praha-prcice-15542>

http://www.phil.muni.cz/kapradi/hotove_texty/Nevrla_Ham.pdf

http://www.shakespeare-online.com/plays/hamlet_1_4.html

<https://www.6yka.com/novosti/branko-copic-mala-moja-iz-bosanske-krupe>